

ISSN 2519-2558

**НАУКОВІ ЗАПИСКИ
НАЦІОНАЛЬНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ
«ОСТРОЗЬКА АКАДЕМІЯ»**

Серія «Філологія»

Науковий журнал
(щоквартальник)

Випуск 15(83)

Острог
Видавництво Національного університету «Острозька академія»
2022

УДК: 81. 161. 2+
81. 111
ББК: 81. 2 Укр. +
81. 2 Англ.
Н 34

*Науковий журнал затверджено наказом Міністерством освіти і науки України
Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації
Серія КВ № 23153-12993Р від 23.02.2018 р.*

*Журнал належить до списку наукових фахових видань України (категорія «Б»)
Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.06.2021 р. № 735*

Проіндексовано наукометричною базою Index Copernicus ICV 2019: 68.68. та Google Scholar

*Рекомендовано до друку вченою радою
Національного університету «Острозька академія»
(протокол № 4 від 24 листопада 2022 року)*

Редакційна колегія / Editorial Board:

Архангельська Алла Мстиславівна, доктор філологічних наук, професор; факультет романо-германських мов, Національний університет «Острозька академія» – голова редколегії;

Бетко Ірина Павлівна (Irena Betko), кандидат філологічних наук, професор Вармінсько-Мазурського університету в місті Ольштин (Польща);

Деменчук Олег Володимирович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри романо-германської філології факультету іноземної філології Рівненського державного гуманітарного університету;

Красовська Гелена Михайлівна, доктор габілітований, професор, Інститут славистики Польської академії наук, Польща;

Левчук Павло, (Pavlo Levchuk), доктор гуманітарних наук у дисципліні мовознавство, ад'юнкт, Institute of Slavic Studies, Polish Academy of Sciences. Інститут славистики Польської академії наук, Польща;

Максимчук Віталій Васильович, кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри української мови і літератури Національного університету «Острозька академія»;

Підкуймуха Людмила Миколаївна, кандидат філологічних наук, Національний університет «Кієво-Могилянська академія»;

Поліщук Ярослав Олексійович, доктор філологічних наук, професор, завідувач кафедри україністики, Університет ім. Адама Міцкевича в Познані, Польща;

Худолій Анатолій Олексійович, кандидат філологічних наук, доктор політичних наук, професор, завідувач кафедри англійської філології факультету романо-германських мов Національного університету «Острозька академія»;

Шарова Тетяна Михайлівна, доктор філологічних наук, професор, професор кафедри суспільно-гуманітарних наук Таврійського державного агротехнологічного університету імені Дмитра Моторного;

Янковська Жанна Олександрівна, доктор філологічних наук, проф. кафедри культурології та філософії, Національний університет «Острозька академія».

Н 34 Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»: науковий журнал. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). 116 с.

ISSN 2519-2558

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)

У збірнику містяться статті, присвячені проблемам сучасного мовознавства та порівняльного літературознавства, а також методиці навчання іноземних мов. Збірник рекомендовано науковцям, викладачам, студентам-філологам і всім, хто цікавиться філологічною наукою.

УДК: 81. 161. 2+

81. 111

ББК: 81. 2 Укр. +

81. 2 Англ.

Адреса редколегії:

*35800, Україна, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2,
Національний університет «Острозька академія», факультет романо-германських мов*

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

Отримано: 1 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: halyakuchyk@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-3-6

Кучик Г. Б. Інформаційні маніпуляції в медіапросторі як елемент політичної комунікації. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 3–6.

УДК: [81'272-049.2:32]:007

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1904-871X>

Кучик Галина Богданівна,
кандидат філологічних наук,

Львівський національний університет імені Івана Франка

ІНФОРМАЦІЙНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В МЕДІАПРОСТОРІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Сучасний стан розвитку суспільно-політичних відносин привертає увагу численних дослідників і експертів до питання застосування ефективних механізмів протидії загрозам, спрямованим на порушення стабільності та стійкості держави. Використання інформаційних засобів впливу та прийомів передачі інформації в політичній комунікації набуває пріоритетного значення як на внутрішньополітичному, так і міжнародному рівні. Інформація перетворюється на зброю, засіб впливу, тиску, маніпуляції, спрямованої на досягнення соціально-економічних, політичних цілей. Інформаційні маніпуляції є одним з специфічних прийомів та засобів формування свідомісних, ідеологічних, політичних наративів у процесі політичної комунікації. Інформаційні маніпуляції слід розглядати як один з інструментів політичної комунікації, дія якого спрямовується на формування впливу (тиску) на особу, групу осіб з метою нав'язування волі до дії або бездіяльності. Політична комунікація розглядається як поле інформаційної маніпуляції, спрямованої на поширення впливу політичної групи (партії) чи особи на певну частину суспільства з метою використання впливу для досягнення поставлених цілей. Маніпуляції інформацією слід розглядати водночас як процес передачі та сприйняття інформації з метою її використання для реалізації власних політичних цілей. Широке використання інформаційної сфери у пропагандистській діяльності з метою підриву національної безпеки держави у контексті протистояння на міжнародній арені актуалізує необхідність глибокого вивчення та переосмислення ролі і місця інформаційної сфери у різних наукових сферах, особливо через вивчення цього феномена на мультидисциплінарному рівні.

Ключові слова: політична комунікація, інформаційний простір, маніпуляція інформацією, політичний дискурс, інформаційний вплив.

Halyna Kuchyk,

PhD in Philology,

Ivan Franko National University of Lviv

INFORMATION MANIPULATION IN THE MEDIA AS AN ELEMENT OF POLITICAL COMMUNICATION

The current state of development of socio-political relations draws the attention of many researchers and experts to the application of effective mechanisms to counter threats aimed at violating the stability of the state. The use of information means of influence and methods of information transfer in political communication is becoming a priority both at the internal and international levels. Information becomes a weapon, a means of influence, pressure, manipulation aimed at achieving socio-economic and political goals. Information manipulation is one of the specific methods and means of forming conscious, ideological, political narratives in the process of political communication. Information manipulation should be considered as one of the tools of political communication, the action that forms the influence (pressure) on a person, a group with the aim of imposing the will to act or inaction. Political communication is considered as a field of information manipulation aimed at spreading the influence of political groups or individuals to a particular part of society in order to use influence for achieving goals. Manipulation of information should be considered as a process of transmitting and receiving information with the aim of using it to realize one's own political goals.

Keywords: political communication, information space, information manipulation, political discourse, information influence.

Використання медіапростору різними суб'єктами політичного процесу є доволі старим інструментом досягнення цілей. До того ж досить часто маніпуляції інформацією та створення певного образу, переконання використовувалися як у політичному процесі в середині держави так і на міжнародній арені. Спосіб подачі інформації, її перекручування та фабрикація стали чи найбільш поширеними прийомими маніпулювання як громадською думкою так і засобом досягнення цілей різними суб'єктами не лише процесу суто політичної боротьби між партійними інституціями чи виборчими блоками, а й державами на міжнародній арені. Трансформація суспільних відносин, творення та динамічний розвиток інформаційного

суспільства, виводить на перший план інформаційну діяльність в сенсі володіння, виготовлення та передачі інформації як один з елементів діяльності у сфері управління, політичної комунікації тощо.

Політична комунікація як явище є доволі складним та багатоконпонентним. Наукова розробка цього поняття сягає середини минулого сторіччя та до певної міри пов'язана ім'ям К. Дойча котрий вперше, наприкінці 1940-х років, представив політичну систему як особливу форму інформаційно-комунікаційних обмінів між тими, хто управляє, і тими, ким управляють (Дойч, 1963: 25). Таким чином він спробував поєднати інформаційну та комунікаційну складові взаємодій між індивідами та політичними елітами чи інституціями в політичному процесі всередині держави, а виходячи з точки зору державоцентризму у міжнародних відносинах можемо екстраполувати таке твердження й на міждержавні відносини. Звідси випливає значущість інформаційної діяльності та використання її як інструментарію у внутріполітичній так і міжнародній діяльності для досягнення визначених цілей. Звідси можна висунути припущення, що сучасна політична комунікація характеризується медійним характером, який на сьогоднішній день активно використовує різні медіа-засоби, створюючи певне медійне середовище переслідуючи ті чи інші цілі.

Виходячи з того, що початок ХХІ сторіччя став періодом активного поширення інноваційних технологій у сфері інформаційної діяльності, що дозволило при їхньому використанні виробляти, опрацьовувати та передавати значні обсяги інформації в суспільному середовищі. Цей факт актуалізує думку, висловлену дослідницею І. В. Рибак про те, що в системі політичної комунікації наявні три взаємопов'язані компоненти: а) комунікації, що обслуговують органи влади і управління; б) комунікації, що створюють інформаційне середовище діяльності партій і рухів; в) комунікації, звернені безпосередньо до громадської думки, масової свідомості (Рибак, 2012). Кожен з цих компонентів характеризується певними функціональними чи інституційними особливостями, водночас будучи узалежненими від інформаційної складової як одного з елементів забезпечення самої комунікації. До цього слід додати також фактор інтернаціоналізації як інформаційної діяльності так і, особливо, комунікаційної сфери, котра все більше поширюється на міжнародній арені. А з огляду на концепт взаємозалежності внутрішньої та зовнішньої політики держави, політична комунікація набуває нових рис та змісту. У цьому контексті значущість інформаційного простору та засобів інформаційного впливу є надважливим у політичній комунікації на різних рівнях її здійснення і не викликає жодних заперечень.

Відтак, метою наукового дослідження є інформаційні маніпуляції як один з інструментів ведення політичної комунікації для реалізації поставлених перед учасниками комунікативної діяльності цілей.

Методологічною основою проведення такого дослідження є загальнонаукові методи аналізу та синтезу, а також використання контент аналізу при розгляді кейсів політичної комунікації на прикладах пропаганди, політичної реклами, поширення фейків з метою виявлення особливостей та ролі інформаційної маніпуляції в різних формах політичної комунікації.

Розглядаючи політичну комунікацію як багатоконпонентне явище яке характеризується низкою чинників, ми виходимо з того, що політична комунікація є процесом інформаційного обміну в сфері політичної діяльності як на внутріполітичному так і міжнародному рівні (міжнародна політична комунікація). При цьому важливим є розуміння що цей процес відбувається між адресатом і адресантом та на різних комунікаційних рівнях – міжособистісному та груповому. При цьому політична комунікація може відбуватися як в усному так і письмовому (текстовому) чи писемному (графічному) виразі. Врешті політичну комунікацію нерозривно пов'язують з політичним процесом, головною метою якого є діяльність спрямована на досягнення поставленої, як правило, політичної мети. Ця обставина обумовлює використання різних засобів політичної комунікації та політичної боротьби серед яких ключову роль посідає інформація (Edelman, 1960).

Цілеспрямована подача інформації у цьому випадку повинна сформувати певний спосіб реагування та прийняття потрібного адресанту рішення адресатом (реципієнтом) інформації. Використовуючи в інформаційній діяльності широкий спектр інструментарію, серед іншого досить частим є застосування маніпулятивних стратегій поширення та обміну інформацією в політичній комунікації для реалізації соціально-економічних та суспільно-політичних рішень як в середині країни так і на міжнародній арені.

У політичній науці «маніпулювання» розуміється як система механізмів політичного, ідеологічного та духовно-психологічного впливу на свідомість з метою поширення та нав'язування світоглядних, ідейних цінностей для формування потрібної суспільної думки; цілеспрямований вплив на громадську думку та політичну поведінку спрямовану на реалізацію певних дій або бездіяльності у певному напрямку; формування міжнародного іміджу країни чи політика з метою реалізації зовнішньополітичних стратегій для досягнення своєї мети. В політологічному словнику політичне маніпулювання визначається як «система засобів ідеологічного і духовно-психологічного впливу на масову свідомість із метою нав'язати певні ідеї, цінності» (Головатий, Антонюк, 2005: 455). Політична маніпуляція – політичний прийом, спосіб, що впливає на поведінку індивіда (ключової особи держави) чи групи осіб (партії) у суспільстві. Звідси можна зробити висновок, що маніпуляція свідомістю не виступає як прийом суто політичної боротьби, а доволі часто пов'язана з психологією та трактується водночас як прийом психологічного впливу та виступає синонімом до поняття «вплив», тиск», «нав'язування» тощо (Шевчук, 2021: 83). Іншими словами, інформаційні маніпуляції становлять не суто інформаційну діяльність як процес трансляції інформаційного потоку, виступають фактично механізмом здійснення впливу та формування потрібного ініціатору політичної комунікації результату.

Відтак, можна припустити, що результативність такого впливу і формування потрібного результату залежить як від свідомісних установок реципієнта інформації так і від його обізнаності в питаннях які висвітлюються в процесі політично-інформаційної комунікації. Тобто брак чітких свідомісних орієнтирів, аполітичність та відсутність або низький рівень критичного мислення пропорційно збільшує ефективність інформаційних маніпуляцій в процесі впливу на особу чи групу осіб в процесі комунікативної діяльності.

Зважаючи на багатоконпонентність інформаційної маніпуляції як явища, існують різні підходи до розуміння поняття «маніпуляція».

Як показує побіжний аналіз політичного дискурсу будь-якої держави, маніпуляції займають у політичному житті значне місце. Ними постійно послуговуються політики, журналісти, експерти, політичні партії, групи впливу тощо. Медіапростір у сучасному політичному житті суспільства відіграє одну з ключових ролей. Засоби інформаційного впливу та

передачі інформації (ЗМІ, соціальні мережі, соціальні медіа-ресурси) досягли настільки високого статусу в політичному житті сучасного суспільства, що з їх допомогою держава загалом і інші державні та політичні інститути досить активно не тільки інформують населення про цілі та цінності своєї політики, а й намагаються моделювати відносини з громадськістю, формуючи таким чином відношення членів суспільства до творення представницьких органів влади і управління, формування політичного ландшафту держави (Мучник, Ворона, 2009). Фактично ми спостерігаємо трансформацію ролі засобів інформації, яка переходить від суто транслятора, що відображає об'єктивний стан суспільних настроїв до інструменту створення такої об'єктивної реальності в інформаційному просторі котра є вигідною для держави (Галлін, Манчіні, 2008). Особливо ця тенденція стає показовою в часи кризових явищ, воєнних конфліктів та інших потрясінь, що створює додаткові обставини для інформаційних маніпуляцій з метою формування тих чи інших переконань. У цьому контексті можна впевнено стверджувати, що у XXI столітті володіння і управління інформаційними потоками перетворюється у вирішальний інструмент на шляху завоювання, збереження, утримання та використання влади різними політичними силами та елітами. Рівень глобалізаційних процесів у сучасному світі відкриває досить широкі можливості для використання цього інструментарію й у сфері міжнародної політики яка, як говорилося вище, також являє собою процес політичної комунікації.

Якщо йдеться про внутрішньополітичний контекст політичної комунікації, то головним об'єктом, на який спрямовані інформаційні маніпуляції, найчастіше є виборці, поведінка і політичні вподобання яких закладаються шляхом використання різних спеціальних технік подачі інформації. При цьому слід вказати на специфічну відмінність інформаційної маніпуляції від дезінформації, що маніпуляція – це завжди прихований вплив через специфічно подану інформацію, адже як тільки вона викривається, то призводить, як правило, до діаметрально протилежного ефекту. Оскільки явище інформаційної маніпуляції передбачає відхід від суто текстового (чи усного) передачі інформації, а обумовлюється низкою чинників психологічного, свідомого, врешті ментального, характеру, то вивченням інформаційних маніпуляцій займається низка наукових дисциплін у сфері політології, психології, теорії соціальних комунікацій, дискурсології, політичної лінгвістики тощо.

Щодо питання класифікації чи типології інформаційних маніпуляцій, то варто відзначити, що єдиного підходу та створеної завершеної класифікаційної моделі не створено. Цей напрям виглядає в сучасних умовах досить перспективним в науковому дискурсі. Водночас, говорячи про місце і роль маніпуляцій у сфері політичної комунікації незаперечним видається наявність щонайменше мовних та писемних (графічних) методів представлення та передачі інформації.

Звідси мовні маніпуляції використовуються як один з інструментів інформаційних маніпуляцій. Від обраного способу та стилю подання необхідної інформації адресату залежатиме ставлення реципієнта чи певної суспільної чи соціальної групи до певної події чи політичної інституції, а отже, і її реакція на цю подію. Хоча можна припустити, що саме мовні маніпуляції з огляду на існування широкого кола джерел її отримання є більш доступною для викриття ніж маніпуляції створені шляхом застосування різних технік подачі та передачі інформації.

Специфіка маніпулювання інформацією полягає в тому, що правда подається не комплексно, а частково і однобоко, із замовчуванням всіх «незручних» фактів. Натомість близькі за суттю «фейки», ймовірно, принципово можна спростувати. А ось маніпуляції створюють у свідомості реципієнта заангажовані висновки на основі правдивої інформації, щоправда неповної з акцентом на потрібних для сприйняття елементах. Таким чином, переслідуючи власну мету, з безлічі інтерпретацій фактажу маніпулятор підводить свою жертву тільки до однієї, вигідною йому самому (Cheminant, Parrish, 2011).

Самі маніпуляції відрізняються за своїм рівнем, від чого залежить їх ефективність і охоплення. Проблема суворої наукової типологізації, як уже зазначалося вище, технік (в тому числі, і по їх «рівню») залишається актуальною для подальших досліджень, однак навіть у першому наближенні ми оцінюємо маніпуляції як незграбні або навпаки, тонкі, в яких складніше виявити підступ. Було б наївно припускати, що українська політика може позбутися маніпуляцій, але в той же час їх «сволюція» буде паралельним процесом із вихованням свідомого електорату і поліпшенням якості політичних еліт.

Розвиваючи проблематику інформаційних маніпуляцій у політичній комунікації дослідник О. Д. Бойко зазначає, що суть політичного маніпулювання полягає у штучному створенні додаткових психологічних важелів впливу у процесі боротьби за владу (Бойко, 2010).

Спроби управляти людиною, групою людей і іншими людськими спільнотами нерідко зустрічають опір останніх. У цьому випадку перед ініціатором управлінського впливу відкриваються два шляхи:

1. спробувати змусити виконати нав'язану їм дію, тобто зломити опір (відкрите управління);
2. замаскувати управлінський вплив так, аби він не викликав заперечення (приховане управління).

Застосувати другий спосіб після провалу першого неможливо – намір розгаданий, і адресат насторожі. До другого способу звертаються тоді, коли передбачають опір, і тому відразу роблять ставку на прихованість впливу.

Фактично в кожній групі людей є особа, що впливає на інших, причому часто непомітно, й усі неусвідомо підкоряються їй.

Приховане управління здійснюється проти волі адресата і допускає можливу незгоду останнього з тим, що пропонується (інакше ініціатору немає причин приховувати свої наміри).

Маніпуляції можуть здійснюватися як на шкоду тому, ким маніпулюють, так і на користь йому. Чи морально таємно управляти іншою людиною проти її волі? Це залежить від моралі маніпулятора і від ступеня моральності його цілей. Якщо його ціль – одержати особисту вигоду за рахунок жертви, то, безумовно, аморально. Якщо ж ціль – ненав'язливо, непомітно спрямувати дії того, ким маніпулюють, в потрібне русло, то така маніпуляція не травмує іншу людину й може бути цілком виправдана.

Таким чином, маніпулювання – це вид прихованого управління, зумовлений егоїстичними, неординарними цілями маніпулятора, що завдає збитки (матеріальні чи психологічні) своїй жертві.

Загально визнаною вважається класифікація потреб людини, запропонована А. Маслоу:

- 1) фізіологічні потреби (їжа, вода, житло, відпочинок, здоров'я тощо);
- 2) потреба в безпеці, впевненості в майбутньому;
- 3) потреба належати до спільноти (родини, компанії друзів, однодумців тощо);
- 4) потреба у повазі, визнанні;
- 5) потреба у самореалізації.

Разом з тим психологами встановлено величезне значення для психічного здоров'я людини (а це означає – і здоров'я фізичного) позитивних емоцій. Тому буде доцільним враховувати ще одну значну потребу – потребу в позитивних емоціях. Експлуатація кожної з названих потреб дозволяє маніпулятору впливати на людину.

Маніпулювати, однак, можна по-різному, тобто, використовуючи різні маніпулятивні ролі. При цьому на вибір тієї чи іншої ролі впливають як особистісні характеристики маніпулятора, так і особливості конкретної ситуації.

Оскільки маніпуляції переважно носять прихований характер, наявність погрози адресатом сприймається, в основному, неусвідомлено. Захисні дії його також залишаються непоміченими, а у випадках, коли вони виявляються, їм приписуються прийнятні для даних умов пояснення. Поведінкові прояви захисту від маніпуляцій, загалом, виглядають звично і пристойно.

Отже, можна констатувати, що інформаційні маніпуляції слід розглядати як один з інструментів політичної комунікації, дія якого спрямовується на формування впливу (тиску) на особу, групу осіб з метою нав'язування волі до дії або бездіяльності. З огляду на це маніпуляції інформацією слід розглядати водночас як процес передачі та сприйняття інформації з метою її використання для реалізації власних політичних цілей. При цьому слід відзначити, що маніпуляції відрізняються від брехні чи фейків і використовують у своєму інструментарії різні стратегії та техніки, кінцевою метою яких є вчинення впливу. Разом з тим питання глибокого наукового дослідження та класифікації технік та прийомів застосування політичних маніпуляцій як маніпуляцій інформаційних спрямованих на досягнення політичних цілей залишається перспективним напрямом політичної лінгвістики.

Література:

1. Бойко О. Д. Політичне маніпулювання. Київ : Академвидав, 2010. 432 с.
2. Галлін Д., Манчіні П. Сучасні медіасистеми: три моделі відносин ЗМІ та політики. Київ : Наука, 2008. 320 с.
3. Дойч К. Нервы управления: модели политической коммуникации и контроля. Нью-Йорк, 1963. С. 25.
4. Мучник А., Ворона П. Роль засобів масової інформації у формуванні політичної системи (управлінський аспект механізму впливу) *Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації*. 2009. № 3. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/164>.
5. Політологічний словник / за ред. М. Ф. Головатого та А. В. Антонюка. Київ: МАУП, 2005. 792 с.
6. Рыбак І. В. Інформаційно-комунікативні виміри сучасного політичного маніпулювання *Держава і право* : зб. наук. пр. Київ: Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 2012. Вип. 57. С. 565–572.
7. Шевчук О. В. Політична маніпуляція: поняття, концепції, механізми реалізації. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 83.
8. Edelman E. *Political Language: Words that Succeed and Policies that Fail*. New York, 1960. 500 p.
9. *Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media* / ed. by W. Le Cheminant, J.M. Parrish. New York: Routledge, 2011. 258 p.

References::

1. Boyko O. D. *Politychne manipulyuvannya*. Kyiv : Akademydav, 2010. 432 s.
2. Doych K. *Nervy upravlenyya: modely polytycheskoy kommunykatsyy u kontrolya*. N'yu-York, 1963. S. 25.
3. Edelman E. *Political language: Words that Succeed and Policies that Fail*. New York, 1960. 500 p.
4. Hallin D., Manchini P. *Suchasni mediasystemy: try modeli vidnosyn ZMI ta polityky*. Kyiv : Nauka, 2008. 320 s.
5. *Manipulating Democracy: Democratic Theory, Political Psychology, and Mass Media* / ed. by W. le Cheminant, J.M. Parrish. NY : Routledge, 2011. 258 p.
6. Muchnyk A., Vorona P. *Rol' zasobiv masovoyi informatsiyi u formuvanni politychnoyi systemy (upravlins'kyy aspekt mekhanizmu vplyvu)* *Osvita rehionu: politolohiya, psyholohiya, komunikatsiyi*. 2009. № 3. URL: <https://social-science.uu.edu.ua/article/164>.
7. *Politolohichnyy slovnyk* / za red. M. F. Holovatoho ta A. V. Antonyuka. Kyiv: MAUP, 2005. 792 s. S. 455.
8. Rybak I. V. *Informatsiyno-komunikatyvni vymiry suchasnoho politychnoho manipulyuvannya Derzhava i pravo* : zb. nauk. pr. Kyiv: Instytut derzhavy i prava im. V. M. Korets'koho NAN Ukrayiny, 2012. Vyp. 57. S. 565–572.
9. Shevchuk O. V. *Politychna manipulyatsiya: ponyattya, kontseptsiyi, mekhanizmy realizatsiyi*. Aktual'ni problemy polityky. 2021. Vyp. 68. S. 83.

Отримано: 15 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 8 листопада 2022 р.

e-mail: Svitlana.Novoseletska@oa.edu.ua

yuliia.ivchenko-chekholka@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-7-10

Новоселецька С. В., Івченко-Чехолка Ю. В. Кольорові ідіоми в лінгвокультурному розумінні імпліцитного значення в англійській та українській мовах. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 7–10.

УДК: 811

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4487-7731>**Новоселецька Світлана Володимирівна,**

кандидат психологічних наук,

доцент кафедри англійської мови та літератури,
Національний університет «Острозька академія»**Івченко-Чехолка Юлія Вікторівна,**магістр, викладач кафедри міжнародної мовної комунікації,
Національний університет «Острозька академія»

КОЛЬОРОВІ ІДІОМИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ РОЗУМІННІ ІМПЛІЦИТНОГО ЗНАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ

У статті розглядається проблема вживання цілісних фразеологізмів з кольорами в англійській мові та українській мовах. Стаття охоплює визначення ідіом і різних підходів до їх вивчення та вживання видатними лінгвістами. Автори представляють класифікацію ідіом, зокрема семантичну і структурну. Крім того розглядається синтаксичне вивчення складових, що містять колірні ідіоми. У дослідженні обговорюється імпліцитна природа кольорових ідіом в англійській та українській мові. Розглядається термін «імпліцитне значення» – значення, яке може бути неочевидним для носіїв іноземних мов.

Дослідницька робота в основному аналізує загальні кольорові ідіоми, які зустрічаються в англійській та українських мовах, а також ті ідіоми, які не мають семантичних чи структурних еквівалентів у порівнюваних мовах.

Актуальність даної роботи полягає в тому, що реалії сьогодення, глобальні взаємозв'язки націй та культурні різновиди нашої планети 21 століття, зростаючі потреби у спілкуванні та роботі між країнами та людьми різних мов та культурних традицій вимагають підготовки висококваліфікованих педагогів, які здатні брати участь у міжнародній комунікації і міжнародній співпраці та формуванні нового ставлення до України в Європі та усьому світі. Саме тому сьогодення дослідження та використання лінгвістичного феномена, пов'язаного з колірними ідіомами, у свою чергу, вважається однією з проблем, яка перебуває в центрі уваги лінгвістів усього світу.

Ключові слова: кольорові ідіоми, імпліцитне значення, порівнювані мови, англійська, українська, запозичення, фразеологізм, метафора, синонім, антонім.

Svitlana V. Novoseletska,PhD in Psychological Sciences, Associate Professor at the Department of English Language and Literature,
The National University of Ostroh Academy**Yuliia Ivchenko-Chekhodka,**Master's degree, Teacher at the Department of International Language Communication,
The National University of Ostroh Academy

THE COLOR IDIOMS IN THE LINGUISTIC AND CULTURAL UNDERSTANDING OF THE IMPLICIT MEANING IN ENGLISH AND UKRAINIAN LANGUAGES

The article examines the problem of using the complete idioms with colors in English and Ukrainian. The article covers the definition of idioms and various approaches to their study and use by famous linguists. The authors present a classification of idioms, in particular semantic and structural. In addition, the syntactic study of constituents consisting of color idioms is considered. The researching discusses the implicit nature of color idioms in English and Ukrainian. The term "implicit meaning" is considered as the meaning that may not be obvious to speakers of foreign languages.

The research work mainly analyzes common color idioms found in English and Ukrainian languages, as well as those idioms that have no semantic or structural equivalents in the compared languages.

The relevance of this work lies in the fact that today's realities, the global interrelationships of nations and the cultural varieties of our planet in the 21st century, the growing needs for communication and work between countries and people of different languages and cultural traditions require the training of highly qualified teachers who are able to participate in international communication and international cooperation and the formation of a new attitude towards Ukraine in Europe and around the world. That is why today the research and use of the linguistic phenomenon associated with color idioms is considered as one of the problems that is in the center of attention of linguists all over the world.

Keywords: color idioms, implicit meaning, compared languages, English, Ukrainian, borrowing, phraseology, metaphor, synonym, antonym.

Ідіоми є внутрішньою частиною мови і можуть розглядатися як мовні універсали. Кожна мова має свої власні ідіоми. Але фразеологізми з однаковими або подібними значеннями можна знайти як у споріднених, так і у неспоріднених мовах. Люди, які володіють різними мовами і мають різні культури можуть використовувати однакові або абсолютно різні комбінації слів для вираження одного і того ж самого поняття. Ідіоми або ідіоматичні вирази – це словосполучення, які не мають сенсу, коли їх вперше почули або прочитали. Це пов'язано з тим, що кожна мова має свої культурно-специфічні ідіоми, які на перший погляд можуть здатися незрозумілими. Термін ідіома походить від грецької лексеми *idios*, що означає «власний, приватний, особливий» (Рафієн В., 2014; 161). Лише це допомагає розкрити справжню природу ідіом. Єфімов визначає

термін «ідіома», як «багатослівний вираз, значення якого не можна передбачити зі змісту складових частин» (Єфімов Л. П., 2011; 122). Подібний підхід до ідіом можна знайти в роботах Гіббса і Джекендова.

Об'єктом дослідження є використання ідіоматичних виразів з кольорами та компаративний аналіз фразеологічних одиниць в англійській та українській мовах.

Предметом дослідження є методи та засоби правильного використання ідіоматичних виразів у різних сферах спілкування кожної з порівнюваних мов.

Мета дослідження полягає у висвітленні комунікативних функцій кольорових ідіом та аналізі особливостей їх використання в українській та англійській мовах. Це дасть змогу використовувати даний практичний матеріал на заняттях з дисципліни «Англійська мова» та розвитку комунікативної компетенції студентів.

Для досягнення мети нами були поставлені *основні цілі* даного дослідження:

- проаналізувати ідіоматичні вирази та порівняти їх переклади в українській та англійській мовах;
- довести, що переклад англійських ідіом з кольорами не повинен бути дослівним;
- обґрунтувати доцільність використання ідіом у повсякденному використанні та тонкощі у їх перекладі.

Новизна дослідження базується на факті, що фразеологізми не пов'язані з конкретними сферами життя, а тому потрібно враховувати національний колорит мови та специфіку перекладу при використанні ідіом у кожній з порівнюваних мов.

Аналіз літературних джерел. Газанова С. розглядає ціннісний компонент як частину денотата. Ціннісна складова містить інформацію про цінність того, що відображається в позначенні ідіоми (Hasanova S., 2014).

Е. Манка вважає, що раціональна оцінка в ідіомах відноситься до денотативного аспекту значення, а емоційну оцінку слід віднести до розуміння особливості об'єкта з реального світу в ідеальний світ, і тому емоційна оцінка відноситься до конотативної області (Manca E., 2008).

Акцентуючи увагу на тому, що в цьому відношенні фразеологічне значення є більш абстрагованим від денотата, виявляючи зв'язок із конотативним елементом ідіоми, ми робимо висновок, що на відміну від лексичного значення конотація зазвичай переважає в семантичній структурі фразеологічної одиниці.

Згідно з Бортфілдом (Bortfield, 2003; 217), ідіоми – це «сталі фрази, які означають щось інше, ніж буквально тлумачення їхніх окремих слів». Прикладом такої ідіоми є «It's raining cats and dogs», а в українській мові «Лле, як з відра». Даний вираз позначає, що йде сильний дощ. Вираз не буквальный, а радше передає ідею через зображення. Захоплюючим аспектом образної мови є те, що значення неможливо виявити шляхом розбору цих небуквальних виразів, слово за словом. Значення контекстуальне, а не буквально, і ми повинні вивчити культуру, щоб дізнатися, що означає цей фразеологізм.

Як показує Ковікссес (Kövesces, 2010) у своїй статті «Метафора, мова і культура», три основні погляди пояснюють майже універсальні метафори. Майже всі універсальні метафори можуть існувати завдяки запозиченню слів різними мовами в минулому. У дослідженні розглядаються метафори у світлі цього погляду. Часте явище ідіом, що передають ту саму ідею, є основою для цього погляду.

Оскільки ідіоми є одиницями непрямої номінації, їх конотативне значення виконує особливу функцію. В структурі конотації виділяють два оцінні макрокомпоненти: об'єктивний оцінний (раціональний), що є актуальним для носіїв мови, елемент асоціативної вербальної мережі, та емоційно-оцінний, що вказує на емоційне ставлення предмета до позначеної дійсності. Оскільки психічною основою конотації є асоціація, ми вважали можливим розділити основну масу колірних ідіом української та англійської мов на декілька семантичних груп відповідно до асоціацій, які формують їхні ціннісні значення, тим самим додаючи докази теорії, що оцінка є компонентом конотативного фразеологічного значення (McConachy, 2013; 102):

1) критерій лексичних компонентів – значення лексичного компонента ідіоми передбачає розуміння всієї ідіоми. Наприклад, «see everything in black», українським еквівалентом є фразеологізм «бачити все в чорному світлі», ґрунтується на чорному кольорі, який в обох мовах позначає негативне явище і асоціюється з «похмурим, безрадісним, песимістичним»;

2) семантичний критерій – семантика прототипу (тобто значення неідіоматичної фрази або виразу, до якого відноситься прототип) є основним джерелом значення ідіоми. Наприклад, англійська ідіома «to lay out a red carpet» вживається у позитивному значенні «влаштувати гостинний прийом». В українській же мові, прототипом даного фразеологізму є «Зустріти від душі».

3) позамовний критерій – значення ідіоми визначається такими позамовними явищами, як звичаї, традиції, забобони, легенди, міфи тощо. Наприклад, «let it all burn in blue flame!» (українська ідіома «Будь що буде!») означає, що людина втратила останню надію завершити справу належним чином і кинула її (помічено, що вночі на болотах або біля могили можна побачити палаючі вогні, які уособлюють випробування неспокійних душ: грішників, які померли без покаяння, самогубці і люди, які просто втопилися в болоті).

У кожній мові існують універсальні значення, які виражаються різними способами. Це ключовий момент у відносинах між мовними універсалами та ідіомами. Утворення кольорових ідіом із явною оцінкою базується на метафоричних поняттях, але інтерпретується і структурується за іншими поняттями. Наприклад «black rince» у англійській мові вживається у непрямому значенні і відноситься до керівника терористичної організації. В українській мові ми маємо ідіому «сірий кардинал», що позначає політичну особу.

Колірні ідіоми в порівнюваних у нашому дослідженні мовах, з одного боку, можуть збігатися структурно і семантично, а з іншого можуть не мати еквівалентів в іноземній мові.

Ідіоми з білим кольором існують як в англійській, так і в українській мовах. Наприклад, «white lie» (біла брехня) та «білий, як стіна». Фразеологізми в обох мовах мають структуру прикметник + іменник, але друга складова ідіоми зберегла референційне значення. «Біла брехня» англійською означає «невинна брехня, брехня, сказана, щоб врятувати когось від збентеження», тоді як український фразеологізм «білий, як стіна» використовується у значенні «погано почуватися, відчувати слабкість». Як видно з компаративного аналізу, цей колір в ідіомах має різні значення в порівнюваних мовах, які можуть бути незрозумілими для носіїв різних мов.

Крім того, Л'ю Д. стверджував, що «ідіоми були описані як звичайні багатослівні одиниці, які є семантично непрозорими та структурно фіксованими» (Liu D., 2012; 41).

Деякі дослідники намагалися класифікувати фразеологізми з кольорами на основі ступеня «ідіоматичності». Це результат адиакронічного процесу аксіоматизації, інтерпретації значень контексту та комунікативних функцій заданої фрази порівняно з її можливими варіантами (Manca, E., 2008).

З іншого боку, ідіоми поділяються на чисті/фігуративні ідіоми та обмежені/відкриті словосполучення, що вважається підходом «зверху вниз», і шляхом їх класифікації на основі семантичного зв'язку складових, що мають перенесене, ідіоматичне, або буквальне значення (див. рис. 1).

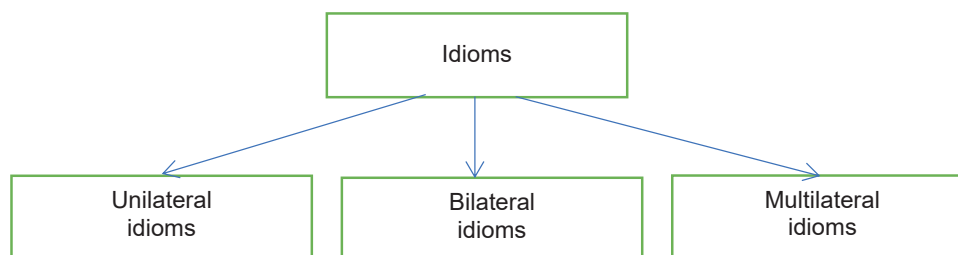

Рис. 1. Класифікація ідіом на основі семантичних зв'язків

У цій схемі – три класи: односкладові ідіоми, в яких є окремі складові, двоскладові та багатоскладові фразеологізми.

Чорний колір досить популярний у ідіоматичних виразах в обох мовах і вживається в негативному значенні. «Black humour» («чорний гумор») мають ідентичні структуру та значення в порівнюваних мовах. Семантично ці ідіоми збігаються, означаючи «жартівливий спосіб дивитися на щось серйозне чи сумне або ставитися до нього».

Ідіома «Once in a blue moon» в Англії та «Коли рак на горі свисне» в Україні абсолютно різні як за структурою, так і за складовими словами. В українській мові ідіома є дієсловом, а в англійській – іменником. Як видно зі структури та складових двох фразеологізмів, вони можуть бути незрозумілим для іншомовного носія.

Кожний колір в англійській мові має своє значення і символізує певні явища та поняття. Наприклад фіолетовий колір означає «розкіш», у той же час людина, яка асоціюється з цим відтінком, є сором'язливою та невпевненою. А *shrinking violet* – дуже сором'язлива людина (зазвичай негативна ідіома). В українській мові ж у цьому значенні можна використати фразеологізм «Червоний, як буряк».

Колір *blue* в англійській мові найчастіше є частиною сленгізмів та коловізмів та має пейоративну ознаку: *to make the air blue* – лихословити; *blue movie* – нецензурний фільм, *blue mood* – поганий настрій.

Під час нашого дослідження ми з'ясували, що ідіоматичні звороти з кольором *white* (білий) є домінуючими в обох мовах. Наводимо приклади деяких таких колоронізмів в обох мовах: *white as a sheet* (білий, як полотно); *white-collar worker* («білоручка»); *white flag* (білий прапор); *(to)call / make white black* (робити з білого чорне, роздувати з мухи слона); *white man* (біла людина).

Висновки. Кольорові ідіоми порівнюваних мов мають різні форми, однак структура прикметник + іменник переважає як в англійській, так і в українській мовах. Порівнювані ідіоми містять такі кольорові слова: «чорний, білий, червоний і синій». У дослідженні також представлено значення, склад і структуру поширених кольорових ідіом в англійській та українській мовах.

Незважаючи на низку структурно та семантично співвідносних кольорових ідіом в обох мовах, існує також різноманітність кольорових ідіом без відповідників у порівнюваних мовах, які, швидше за все, невідомі для носіїв іноземних мов. Навіть якщо хтось знає значення окремих слів, що містять різні ідіоми, йому все одно знадобиться словник, до якого можна звернутися, щоб зрозуміти значення ідіом.

Аналіз даних з двох мов демонструє, що ідіоми із словами, що позначають кольорні терміни, є специфічними для даних мов. Кольори, хоча й сприймаються однаково, але викликають різні асоціації та передають емоції в різних культурах. Гіпотеза дослідження полягала в тому, що ідіоми із кольоровими термінами англійською та українськими мовами відображають етнічний менталітет і тому відрізняються за асоціаціями, які певний колір викликає в кожній мові і культури. Ця гіпотеза була лише підтверджена частково: є певна варіація в межах позитиву і негативні конотації, викликані кольорами, але основний шаблон позитивних і негативних асоціацій досить однаковий для порівнюваних мов.

Як асоціації кольорів, так і походження кольорних ідіом можуть сприяти кращому розумінню фактичного значення кольорних ідіом. Рефлексивні асоціації кольорів, пов'язані з людським розумом, в одних випадках є правильними, а в інших асоціація змінюється на інше значення, призводять до правильної інтерпретації або створюють труднощі для правильного перекладу, і в цьому випадку етимологія може допомогти в правильному тлумаченні. У статті представлено семантичні властивості ідіом як граматичних одиниць з метою кращого розуміння їх структури. В аналітичній частині аналізується вплив певних кольорів на те, як людський розум їх сприймає та інтерпретує кольорові ідіоматичні вирази через зміну асоціацій, можливість буквального перенесення та варіації асоціацій між різними мовами. У дослідженні використовували метод прямої вибірки зі словників, а дані вивчали за допомогою етимологічного та структурного аналізу. Репрезентативні зразки кольорових ідіом були обрані з лексики ідіоматичних виразів, які зазвичай використовуються в англійській мові.

У ході дослідження було проаналізовано ряд ідіоматичних виразів, що містять кольорний елемент. Результати показали, що зміна асоціацій, можливість перенесення та варіації асоціацій між різними мовами часто відбуваються в повсякденному житті.

Феномен кольорових ідіоматичних виразів, які проникають в інші мови, показує, як розум стикається з проблемою відсутності точного способу вираження певної емоції, стану чи ситуації, він підсвідомо схильний прийняти існуючий вислів, якого немає в його лексиконі. Розум може бути введений в оману, щоб інтерпретувати негативні кольори в ідіомах кольорного терміну, які зазвичай мають позитивні асоціації, і навпаки через походження цих ідіоматичних виразів.

Ці вирази можуть включати колористичний елемент, оскільки колір іноді передає певні асоціації у свідомості, які не зустрічаються в інших формах вираження.

Однак, оскільки кольорові ідіоми підлягають неправильному тлумаченню, критичне усвідомлення походження цих виразів може дуже допомогти в розумінні контексту, у якому використовуються кольорові ідіоми, і значення змінної функції, яку колір виконує в них.

References::

1. Hasanova S. (2014). Linguo-cultural aspect of interrelation of language and culture. *International Journal of English Linguistics*, 4(6), 160-166.
2. Hussein B.A. (2012). The Sapir-Whorf hypothesis today. *Theory and practice language studies*, 2(3), 642-646.
3. Ji L.J., Nisbett R.E., & Zhang Z. (2004). Is it culture or is it language? Examination of language effects in cross-cultural research on categorization. *Journal of Personality and Social Psychology*, 87(1), 57-65.
4. Kövecses Z. (2010). Metaphor, language, and culture. *D.E.L.T.A.*, 26, 739-757.
5. Liddicoat, A.J. (2014). Pragmatics and intercultural mediation in intercultural language learning. *Intercultural Pragmatics*, 11(2), 259-277.
6. Liu D. (2012). Translation and culture: Translating idioms between English and Chinese from a cultural perspective. *Theory and Practice in Language Studies*, 2(11), 2357-2362.
7. Liu Y., Yin Q., & Zhang M. (2014). Challenges in intercultural language education in China. *Canadian Social Science*, 10(6), 38-46.
8. Lucy J.A. (1997). Linguistic relativity. *Annual Review of Anthropology*, 26, 291-308.
9. Manca E. (2008). From phraseology to culture: Qualifying adjectives in the language of tourism. *International Journal of Corpus Linguistics*, 13(3), 368-385.
10. McConachy T., & Hata K. (2013). Addressing textbook representations of pragmatics and culture. *ELT Journal*, 67(3), 294-302.
11. McConachy T. (2013). Exploring the meta-pragmatic realm in English language teaching. *Language Awareness*, 22(2), 100-110.
12. Perlovsky L. (2009). Language and emotions: Emotional Sapir-Whorf hypothesis. *Neural Networks*, 22, 518-526.
13. Rafieyen V., Majid N.B.A. Relationship between attitude toward target language culture instruction and pragmatic comprehension development. (2013). *English Language Teaching*, 6(8), 125-132.
14. Rafieyen V., Sharafi-Nejad M., Khavari Z., Damavand A., & Eng L.S. (2014). Relationship between cultural distance and pragmatic comprehension. *English Language Teaching*, 7(2), 103-109.
15. Rafieyen, V., Majid, N.B.A., & Eng, L.S. (2013). Relationship between attitude toward target language culture instruction and pragmatic comprehension development. *English Language Teaching*, 6(8), 125-132.
16. Rafieyen, V., Sharafi-Nejad, M., Khavari, Z., Damavand, A., & Eng, L.S. (2014). Relationship between cultural distance and pragmatic comprehension. *English Language Teaching*, 7(2), 103-109.
17. Sapir, E. (1929). The status of linguistics as a science. *Language*, 5, 207-19. Skandera, P. (2007).
18. Phraseology and culture in English. *Applied Linguistics*, 29(1), 161- 163.
19. Stress and blood pressure. (2014). American Heart Association. <http://www.heart.org/HEARTORG/Conditions/HighBloodPressure/Prevention/TreatmentofHighBloodPressure/Stress-and-17>.
20. BloodPressure_UCM_301883_Article.jsp#.VjAl-kbxhps Yagiz, O., & Izadpanah, S. (2013). Language, culture, idioms, and their relationship with the foreign language. *Journal of Language Teaching and Research*, 4(5), 953-957.

Отримано: 29 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: natalylutsk@gmail.com

tatianakiev99@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-11-16

Одарчук Н. А., Мірончук Т. А. Семантика інспіраційних промов та їхній комунікативно-прагматичний потенціал (на прикладі виступів принца Гаррі на Іграх нескорених). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 11–16.

УДК: 811.111'37:[808.51:366.63

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2647-2159>

Одарчук Наталія Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5923-1028>

Мірончук Тетяна Андріївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

СЕМАНТИКА ІНСPIРАЦІЙНИХ ПРОМОВ ТА ЇХНІЙ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПІВ ПРИНЦА ГАРРІ НА ІГРАХ НЕСКОРЕНИХ)

У статті аналізуються промови, виголошені британським принцом Гаррі на церемоніях відкриття і закриття Ігор нескорених і доводиться їхній інспіраційний характер. Інспіраційні промови дефініціюються як публічний виступ, націлений, як правило, на групу людей з метою передати сильне почуття ентузіазму, надихнути і мотивувати їх, спонукати до бажаних дій. У результаті лексикографічного аналізу сформовано каркас поняття *to inspire*, семантика якого наповнена такими семами: заохочувати когось до дій, підбадьорювати, давати бажання і натхнення, наповнювати ентузіазмом, збуджувати жвавість і витривалість, мотивувати до змін на краще, додавати впевненості і сили.

Детерміновано учасників тріади комунікативного акту: адресант – текст – адресат/реципієнт та окреслено їхні ролі. Доведено, що прагматичний ефект досягається адресантом через текст, тобто інспіраційні промови, здійснюючи мовленнєвий вплив на реципієнта. Формуються функції досліджуваних промов, які співзвучні із функціями комунікації – інформаційна, соціальна, експресивна, прагматична, інтерпретаційна. Прикладами ілюструється вторинний характер інформативної та інтерпретаційної функцій і яскраву вираженість соціальної, експресивної та прагматичної функцій. Через наявність прагматики надихання в основі всіх комунікативних установок досліджених промов виокремлюється інспіративна функція, яка є в них домінуючою.

Ключові слова: інспіраційна промова, Ігри нескорених, семантика поняття, комунікативно-прагматичний аспект, функції промов.

Nataliia Odarchuk,
PhD in Philology, Associate Professor,
Lesya Ukrainka Volyn National University
Tetiana Mironchuk,
PhD in Philology, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University, Kyiv

SEMANTICS OF THE INSPIRATIONAL SPEECHES AND THEIR COMMUNICATIVE AND PRAGMATIC POTENTIAL (A CASE STUDY OF PRINCE HARRY'S SPEECHES AT THE INVICTUS GAMES)

The article analyzes the speeches delivered by the British Prince Harry at the opening and closing ceremonies of the Invictus Games and proves their inspirational nature. Inspirational speeches are defined as a public speech aimed, as a rule, at a group of people in order to convey a strong sense of enthusiasm, to inspire and motivate them, to encourage them to take desired actions. As a result of the lexicographic analysis, the framework of the concept of *to inspire* was formed, the semantics of which is filled with the following senses: to encourage someone to actions, to give desire and inspiration, to fill with enthusiasm, to excite liveliness and endurance, to motivate for changes for the better, to add confidence and strength.

The participants of the communicative act triad are determined: the sender – the text – the addressee/recipient, and their roles are outlined. The sender is proved to achieve a pragmatic effect by means of the text, i.e. inspirational speeches, exerting a speech influence on the recipient. The functions of the researched speeches are formulated, which coincide with the functions of communication – informative, social, expressive, pragmatic, and interpretive. Examples are employed to illustrate the secondary nature of informative and interpretive functions and the vividness of social, expressive and pragmatic functions. Due to the presence of the inspiration pragmatics in the basis of all communicative attitudes of the researched speeches the inspirational function is singled out, which is dominant.

Keywords: inspirational speeches, Invictus Games, semantics of the notion, communicative and pragmatic aspect, functions of the speeches.

Постановка проблеми. Слова можуть викликати зміни та запалювати серця. Якщо нам вдасться повноцінно донести свою ідею, наші слухачі слідуватимуть їй і змінюватимуться у бажаному нам напрямі. Точно й акуратно підібрані та правильно вимовлені слова – це найефективніший засіб переконання, яким ми володіємо. Інспіраційні промови – це жанр дискурсу, до якого вдається оратор з метою надихнути адресата, передати сильне почуття ентузіазму, мотивувати його і спонукати до бажаних дій. Останнім часом цей вид усного мовлення все частіше стає об'єктом дослідження у психології, соціології, маркетингу, проте нас цікавить його лінгвістична складова.

У цій статті ми ставимо за мету дослідити семантичне наповнення промов, виголошених британським принцом Гаррі на відкритті і закритті Ігор нескорених, довести їхній інспіраційний характер, а також проаналізувати їх в аспекті комунікативної ситуації автор – текст – реципієнт і крізь призму функцій комунікації. Інспіраційна промова – відносно нове формулювання публічного виступу, націленого, як правило, на групу людей з метою надихнути їх на певні дії. Дотепер словосполучення *inspirational speeches* вживається радше в англійській мові у контексті психологічних порад щодо того, як добитися професійного чи кар’єрного росту, успіхів у навчанні тощо і часто співзвучне із “*motivational speeches*”.

Мотивація, мотиваційні промови і загалом мотиваційний дискурс неодноразово ставав об’єктом досліджень у різних галузях: психології, педагогіці, лінгвістиці. Так, В. Климчук у своїй монографії показує шлях особистості до соціальної психології мотивації і розуміє мотиваційні процеси як такі, що перебувають в стані постійного дискурсивного конструювання (Климчук, 2015). Є. Саліван стверджує, що чим різноманітніші мовні засоби залучає менеджер, тим більша ймовірність, що він позитивно вплине на мотивацію підлеглого (Саліван, 1988). Також мотиваційний дискурс аналізується на матеріалі промов, виголошених на TED-конференціях, й авторами доводиться їхній інформативно-персуазивно-спонукальний характер (Одарчук, 2020). Семантичні, прагматичні особливості промов, зокрема політиків, часто попадають у фокус дослідників-лінгвістів: В. В. Павлов аналізує структуру й семантику інаугураційної промови (Павлов, 2010), Н. Романишин – мовностилістичні особливості промов українських президентів тощо.

Проте інспіраційна промова, хоч і співзвучна, але не ідентична мотиваційній, ще не ставала окремим об’єктом лінгвістичного аналізу. **Актуальності** нашої розвідки додає матеріал дослідження: по-перше, виступи британського принца Гаррі на Іграх нескорених ще не ставали об’єктом чи матеріалом аналізу вітчизняних або зарубіжних лінгвістів, а по-друге – із часу участі української команди в цих змаганнях звернення уваги до такого потужного спортивного дійства загалом і до виголошених на ньому промов зокрема набуває особливого значення для українців саме тепер, на фоні повномасштабного вторгнення росії на нашу землю.

Виклад основного матеріалу. Ігри нескорених (*Invictus Games*) – спортивна подія в паралімпійському стилі, започаткована британським принцом Гаррі і проведена вперше в 2014 році в Лондоні. Відвідавши в 2013 році Ігри воїнів (*Warrior Games*), які систематично відбуваються у США, його королівська високість, герцог Сассекський, сам надихнувся ідеєю і вирішив об’єднати колишніх військових з різних країн, які повернулися пораненими зі служби в гарячих точках, під свій патронат для участі у різноманітних спортивних змаганнях. Позаяк принц Гаррі – сам військовослужбовець у минулому, до того ж успадкувавши від своєї матері, принцеси Діани, природну співчутливість, йому близьким було те відчуття, яке переживають колишні воїни через свої психічні травми та фізичні каліцтва, отримані в результаті поранень під час бойових дій в Сирії, Лівії, Лівані, Іраку, Сомалі, Нікарагуа і багатьох інших країнах. Щоб не дозволити їм психічно зламатися, щоб підтримати, доказати, що вони – вже переможці, і головне – надихнути повернутися до звичного життя, ставити цілі і досягати їх, британський принц об’єднав їх усіх в одну велику родину *Invictus*.

З англійської мови *invictus* означає непереможний, нескорений. Гаслом Ігор нескорених є: “*I am the master of my fate, the captain of my soul*” («Я господар своєї долі. Я капітан своєї душі»). Це останні рядки поезії “*Invictus*” Вільяма Ернеста Хенлі, представника Вікторіанської доби. Страждаючи фізично від туберкульозу кісток, втративши ногу, але не зламавшись духом, В. Хенлі створив вірш, який цитується впродовж років видатними людьми, зокрема і політиками: Вінстоном Черчиллем, Нельсоном Манделою. Аун Сан Су Чжі, політична діячка М’янми, лідерка опозиції, лауреатка Нобелівської премії миру (1991), стверджувала, що цей вірш надихнув її батька, Аун Сана, та його сучасників, боротися за незалежність: “*This poem had inspired my father, Aung San, and his contemporaries during the independence struggle, as it also seemed to have inspired freedom fighters in other places at other times.*”

Як стверджується на офіційному сайті, Ігри нескорених залучають силу спорту, щоб надихати на відновлення, реабілітацію: *The Games harness the power of sport to inspire recovery, support rehabilitation and generate a wider understanding and respect for wounded, injured and sick Servicemen and women.* Колишня перша леді США Мішель Обама, виступаючи перед учасниками змагань, зазначила: “*Some of the most inspiring moments I have had as First Lady have been when I have met with wounded warriors like so many of you. You tell me how you are not just going to recover, but you are going to thrive.*” Голова оргкомітету Ігор Сер Кіт Едвард Мілліс промовив на церемонії відкриття перших Ігор: “*When Prince Harry conceived the Invictus Games he hoped they would be an inspiration for all of those that have been wounded, injured and sick while serving their countries.*” А тодішній міністр оборони Великої Британії Майкл Феллон у своєму інаугураційному слові зазначив: “*Our Armed Forces have played a major role in making the Games happen – not just our inspiring competitors but also the 500 service personnel in a wide range of roles who will be supporting their comrades.*” У своєму вітальному слові на церемонії відкриття цьогорічних Ігор нескорених в нідерландському місті Гаага британський принц також зазначив: “*Your stories inspire people to believe in themselves.*” (7)

Таке часте вживання у виступах лексеми *inspire* та її похідних переконує, що промови, які виголошуються на Іграх нескорених, покликані надихнути аудиторію відновлювати фізичні й психічні сили, поважати поранених воїнів, повірити в себе, а отже несять саме інспіраційний характер. Використовуючи найпопулярніші сучасні лексикографічні джерела: Longman Dictionary of Contemporary English (LDCE), Cambridge Advanced Learner’s Dictionary (CALD), Oxford Advanced Learner’s Dictionary (OALD) та Collins English Dictionary (CIED) прослідкуємо семантичне наповнення лексеми *inspire*:

to encourage someone by making them feel confident and eager to do something (LDCE);

to make someone feel that they want to do something and can do it (CALD);

to give somebody the desire, confidence or enthusiasm to do something well (OALD);

If someone or something inspires you, they give you new ideas and a strong feeling of enthusiasm (CIED).

Електронний словниковий ресурс British Definition Dictionary (BDD) подає першим таке визначення лексеми *inspire*: *to fill with an animating, quickening, or exalting influence.*

Як бачимо, семантика досліджуваної лексеми наповнюється такими семами: заохочувати когось до дій, підбадьорювати, давати бажання і натхнення, наповнювати ентузіазмом, збуджувати жвавість і витривалість, мотивувати до змін на краще, додавати впевненості і сили і т.п. Всі вони формують каркас самого поняття *to inspire*, що засвідчують приклади із промов:

Sydney will soon be the custodian of the Invictus spirit and the focus for hundreds of men and women using the Invictus Games to motivate their recovery from physical and mental injuries. (5)

Принц Гаррі наголошує, що Ігри нескорених через спорт мотивують сотні чоловіків і жінок до відновлення свого фізичного й ментального здоров'я. А в наступному фрагменті він запевняє, що господарі спортивного дійства стануть свідками нескореності, натхнення, виклику, чим захоплять інших досягати своїх власних цілей:

I can promise that when they do, they will witness the very best of human spirit – courage, inspiration and defiance – on the track, on the court and in the pool. Competitors who give their all to cross the line first, but will then use what breath they have left to encourage others to achieve their own goals. (6)

Слід зазначити, що лексеми *inspire* і її деривати *inspiring*, *inspiration* у промовах британського принца мають двохвекторну природу. З одного боку, вустами Гаррі учасники змагань – поранені військовослужбовці – своїм прикладом надихають усіх присутніх не впадати у песимізм, не зневірятися, не коритися долі, не падати духом:

We have learned to reject pessimism and cynicism. We have allowed ourselves to be inspired. (5)

Be inspired. Get excited. Allow the example of service and determination you will see, to change something big or small in your own lives. (5)

And to the competitors goes the biggest thanks of all. You have once again left us humbled and inspired by your example, by your determination, by your service and by your sense of humour. Your example goes beyond the military community. It is about more than just your inspiring stories of recovery from injury and illness. It is about your example of determination, of optimism, of strength, honour and friendship, or, as the Aussies call it, mateship. (6)

З іншого боку, величезна підтримка глядачів, приязна атмосфера додає сили і натхнення учасникам змагань, підбадьорює їх ставити рекорди, а головне – перемагати себе:

Your energy powered our competitors all week and you made these Games your own, by creating a typically Aussie atmosphere. (6)

The support you have shown to all of the competitors over these past four days has been fantastic. It has helped create an experience that they will never forget. (1)

Будучи сам натхненний історіями травмованих, але нескорених ветеранів, принц Гаррі передає це натхнення кожному глядачу, запевняючи, що, незалежно від роду занять, кожен може змінитися на краще, подолати труднощі, довести, що неможливе стає можливим:

... with the help of their friends and families, they have exceeded every expectation. That is something we can all aspire to. You do not have to be a veteran who has fought back from injury to be inspired by the Invictus example. You could be a teacher or a doctor, a mum or a dad, a child or grandparent, a farmer, a plumber, a lawyer or a CEO of anything at all. You can identify something in your own life that you want to change for the better. And you can let the men and women of the Invictus Games remind you that no challenge is too difficult to overcome. (1)

Аналізуючи інспіраційні промови в комунікативно-прагматичному аспекті, перш за все, вважаємо за необхідне детермінувати учасників тріади комунікативного акту: адресант – текст – адресат/реципієнт та окреслити їхні ролі, а наступним завданням – визначити функції промов, які виводяться із функцій комунікації загалом, позаяк виголошені промови вважаємо її формою. Беручи участь у спілкуванні, адресант виробляє свою комунікативну стратегію, яка перетворюється в комунікативну установку як сукупність певних комунікативних завдань. Прагматичний ефект спілкування відбувається за умови того, що адресант зміг донести до реципієнта свою установку і переконав слідувати їй. Важливим для досягнення позитивного прагматичного ефекту є врахування комунікативної інтенції адресанта. У схемі комунікативного акту з компонентами адресант, текст і реципієнт/ адресат реалізуються взаємопов'язані елементи: комунікативна інтенція, функціональні параметри тексту і комунікативно-прагматичний ефект. У першій ланці «адресант – текст» акцентується так звана «комунікативна інтенція або прагматична мотивація тексту». У межах наступного етапу комунікації «текст – адресат», виникає інше прагматичне відношення – прагматичний ефект. Перед нами представлена ціла система зв'язків між прагматичними компонентами, серед яких «пусковим механізмом» для створення комунікації є інтенція адресанта. Вона переходить в прагматичну установку, яка реалізується у тексті. Формується прагматичний зміст тексту, який, в свою чергу, визначає прагматичну спрямованість тексту і допомагає реалізувати прагматичний ефект (Наєр, 1986: 4–13).

Першим учасником комунікативної взаємодії, адресантом, у нашому випадку є британський принц Гаррі, засновник та ідейний натхненник Ігор нескорених. Комунікативна інтенція адресанта – надихнути учасників Ігор нескорених, колишніх військовослужбовців, які пройшли війну й отримали фізичні й психічні травми, віднайти сили, щоб повернутися до звичного способу життя. Досягає адресант прагматичного ефекту через текст, тобто інспіраційні промови, здійснюючи мовленнєвий вплив за допомогою риторичних прийомів, лексичних засобів тощо. Подвійність природи мовленнєвого впливу як усвідомленої (інтенційної) й неусвідомленої (неінтенційної) дії на адресата цілком слушно обстоює російський дослідник В. Карасик, який вважав головними засобами свідомого мовленнєвого впливу авторитет, зокрема, забезпечений більш високим владним статусом (Карасик, 1992: 47–85).

Зі зрозумілих причин, як і інші члени королівської родини, британський принц Гаррі користується авторитетом не лише серед співвітчизників, але й представників інших країн. Він усвідомлює свою вищість на соціальній шкалі, але повертає її у правильне русло, перетворюючи на відповідальність:

I knew it was my responsibility to use the great platform that I have to help the world understand and be inspired by the spirit of those who wear the uniform. (4)

Той факт, що принц сам служив у війську в гарячій точці планети, в Афганістані, робить його «своїм» серед поранених військових.

I spent 10 years in the British Army and I was deployed to Afghanistan twice. I served alongside soldiers from all over the world. (2)

Його високість принц Гаррі розповідає про особистий досвід перебування на військовій службі і пояснює, чому він повинен був покинути її – щоб не піддавати ризику своїх товаришів:

In February 2008 I was forced to leave Afghanistan. I'd been serving as an officer in the British Army until my presence on the front line leaked out in the press. I could no longer stay with my soldiers, as it would have put them at greater risk. It was a decision

over which I had no control, but the guilt of having to leave my guys behind was something I found hard to swallow, as anyone who has served will understand. (5)

Адресатом чи реципієнтом у нашому дослідженні є, перш за все, безпосередні учасники величного спортивного дійства, яким стали Ігри нескорених. До них звертається засновник Invictus, зазначаючи, що саме вони надихають людей повірити в себе:

Your stories inspire people to believe in themselves. Your actions prove the impossible is in fact possible. And your continued service encourages others to give back and serve in their own way. (7)

Проте інспіраційні промови спрямовані не лише до учасників спортивних змагань:

Over the last four years though, the Invictus Games have become about much more than the thousands of competitors who have taken part, (2)

але й до глядачів на стадіонах, до усієї медіаспільноти, яка й виконує роль третього елемента триади комунікативного акту:

And then there are others, perhaps watching at home, at an earlier stage in their recovery or for whom the challenges ahead still seem insurmountable.

To those of you watching at home and who are suffering from mental illness in silence – whether a veteran or a civilian, a mum or a dad, a teenager or a grandparent – I hope you see the bravery of our Invictus champions who have confronted invisible injuries... (2)

До усіх них спрямовані натхненні промови принца Гаррі, які виконують різні функції.

За Г. В. Колшанським «... спілкування може виступати в один і той же час і як процес взаємодії індивідів, і як інформаційний процес, і як ставлення людей один до одного, і як процес взаємовпливу один на одного, і як процес співчуття один одному та взаєморозуміння» (Колшанський, 2007: 3). Саме в цьому проявляються функції комунікації. Найпоширенішою є класифікація їх Н. І. Формановською, згідно з якою спілкування відбувається як направлений на здійснення певної мети процес: **інформаційна, соціальна, експресивна, прагматична, інтерпретаційна** функції (Формановская, 2007: 13).

У сучасній науці поняття «інформація» трактується як обмін між людьми різного роду знаннями і даними. Тут комунікація відіграє роль посередника. Інформаційний обмін може здійснюватися як заради досягнення певної практичної мети, вирішення певної проблеми, так і заради самого процесу комунікації, підтримки стосунків між людьми (Дзикович, 2015: 14).

В аналізованих промовах відбувається одностороння передача інформації від адресанта до реципієнта, до того ж ця функція не є домінуючою, вона представлена інформаційними вкрапленнями, які носять особистий характер, власні переживання. Коли принц Гаррі повертався зі служби в Афганістані і в аеропорту побачив, як на той самий борт завантажували труну із датським солдатом, побачив ветеранів із втраченими кінцівками, то зрозумів, що має щось зробити для них. Так були засновані Ігри нескорених.

It was that flight home from Afghanistan which put me on the path to create the Invictus Games. While we sat waiting to board, the coffin of a Danish soldier was loaded onto the plane. Also on the flight were three young British soldiers in induced comas; all three were wrapped in plastic, some with missing limbs and tubes coming out of them everywhere. The sacrifices we ask our servicemen and women to make, came home to me so powerfully in those moments. (4)

Іншим прикладом цієї ж функції може слугувати фрагмент, коли принц ділиться особистою інформацією про те, що він часто запитує свого сина, ким він хоче стати в майбутньому. Щоразу це щось інше: астронавт, пілот і навіть герой мультфільму. Така приватна інформація додає ефекту інтимізації з адресатом.

Соціальна функція полягає у формуванні і розвитку культурних навичок взаємовідносин людей. Ця функція формує наші думки, світогляд, реакції на ті або інші події. Адже культура не може існувати поза спілкуванням, оскільки лише в цих процесах людина, що є соціальною істотою, може погоджувати свої дії з діями інших людей, домогтися виконання соціально важливих цілей тощо. Завдяки цій функції всім членам суспільства забезпечується придбання деякого рівня культурної компетенції, за допомогою якої стає можливим їх нормальне існування в даному суспільстві (Дзикович, 2015: 15).

Соціальною функцію інспіраційних промов вбачаємо в тому, що відкриваючи чи закриваючи Ігри нескорених в різних містах – Лондоні, Орландо, Торонто, Сідней, Гаазі – промовець знаходить момент, щоб звернутися безпосередньо до господарів спортивної події. Це могла бути референція до релевантно-важливого історичного факту:

In a few weeks time we will honour the memory of the generation that fought the First World War – including the sacrifices of the ANZACS whose ethos and heroic actions helped forge the character of this great country.

So much has rightly been made of my grandmother's generation who endured the horrors of the Second World War and then rebuilt a world order around freedom and tolerance.

The legendary bravery and resilience of the Aussie digger – to this day – commands respect and admiration. (5)

В наступному фрагменті принц Гаррі, звертаючись до української команди нескорених, засвідчує свою глибоку обізнаність із трагічними подіями, які відбуваються в Україні:

Look no further than our representation from Team Ukraine. Your bravery in choosing to come, and for being here tonight, cannot be overstated. You told me yesterday why you decided to join us, despite all odds. You said, you came to be on this global stage, not simply to show your strength, but to tell your truth, of what is happening in your country.

You know we stand with you. The world is united with you. And still you deserve more. (7)

Експресивна функція означає прагнення комунікантів виразити і зрозуміти емоційні переживання один одного. Вираження емоцій дуже важливе і в подальшому спілкуванні, коли зміцнюються сплановані зв'язки між людьми, здійснюється якийсь спільний проект. Експресивна функція виявляється у вираженні почуттів, емоцій в процесі комунікації через вербальні і невербальні засоби. Вони пов'язані з обраним стилем мовного спілкування. Залежно від того, який спосіб передачі відчуттів і емоцій обраний, експресивна функція може значно підсилити або послабити інформаційну функцію комунікації (Дзикович, 2015: 16).

Слід зазначити, що описуваний промовець, незважаючи на свій високий титул, – досить емоційна особа, яка вмє релевантно ситуації виражати свої почуття. Це проявляється як невербально – в широкій усмішці при звертанні до публіки, у

скороченні дистанції між ним та аудиторією, у тривожному виразі обличчя, коли згадуються трагічні моменти, так і у вербальній складовій. *God I've missed you all!* емоційно промовляє принц Гаррі під час відкриття Ігор в Нідерландах. В Орlando оратор теж експресивний: *I cannot tell you how proud and excited I am to open the second Invictus games here in America.* (2)

Позитивні емоції виражає промовець і під час відкриття спортивної події в Сіднеї, дякуючи за теплий прийом його дружини Меган, і навіть ділиться особистою радістю від поповнення у сім'ї:

First of all, thank you for the welcome you have given Meghan and I over the last few days. I have been so proud to be able to introduce my wife to you and we have been so happy to be able to celebrate the personal joy of our newest addition with you all. (5)

Прагматична функція дозволяє регламентувати поведінку і діяльність учасників комунікації, координувати їхні спільні дії. Вона може бути направлена як на себе, так і на партнера, в ході здійснення цієї функції виникає необхідність вимоги від співрозмовника виконання якоїсь дії або заборони якихось вчинків. Адже людина спілкується заради досягнення певних цілей, для чого здійснює певну діяльність, яка у свою чергу потребує постійного контролю і кореляції. Саме це і забезпечує прагматична функція комунікації (Дзикович, 2015: 17).

Прикладом втілення прагматичної функції в промовах можуть слугувати непрямі заклики принца Гаррі до аудиторії Сіднею підтримувати воїнів-учасників, ділитися з іншими їхніми особистими історіями, передавати майбутньому поколінню приклад незламності, що досягається граматичною конструкцією з емфатичним *it* і підсилюється такою стилістичною фігурою, як синтаксичний паралелізм:

It's your job to cheer them on and share their stories. It's your privilege to watch in the stands or with your friends and families around the television. It's your responsibility to make sure your children know how amazing these guys and girls really are. (5).

Прагматична функція також виявляється і в прямих директивах:

Be inspired. Get excited. Allow the example of service and determination you will see, to change something big or small in your own lives. (3)

Інтерпретаційна функція служить перш за все для розуміння свого партнера по комунікації, його намірів, установок, переживань, стану. Справа в тому, що різні засоби комунікації не лише відображають події навколишньої дійсності, але й інтерпретують їх відповідно до певної системи цінностей і політичних орієнтирів. Деякі зарубіжні дослідники підкреслюють значення саме інтерпретації інформації, відбору і висвітлення фактів з певних позицій. В той же час ця функція часто використовується для передачі конкретних засобів діяльності, оцінок, думок, тощо (Дзикович, 2015: 17).

У промовах принца Гаррі зазначена функція не є яскраво вираженою через відносну статичність промови як жанру спілкування і відсутність діалогу як такого. І все ж, промовець добре розуміє стан і переживання свого адресата – пораненого, скаліченого військового, адже він звертається не лише до учасників змагань, тих, які поборили фізичні і почасти психічні недуги. Реципієнтом його натхненних виступів є вся медіаспільнота, а головно ті воїни, які ще не віднайшли в собі сили повернутися до повноцінного життя:

So tonight, I trust that you all see what I see – the heart of the warrior beating strongly – because to be the role models that each of you are, takes strength and it takes courage. (7)

Цими словами герцог Сассекський засвідчує єднання його з усіма учасниками і глядачами, перебування з ними «на одній хвили»: вони всі бачать серце воїна, яке сильно б'ється, адже треба бути мужнім і сильним, щоб стати кумиром.

Крім вище перелічених функцій, вважаємо за доцільне додати ще одну функцію, яку виконують промови принца Гаррі на Іграх нескорених – це **інспіративна** функція. Вона є домінантною, адже в основі всіх комунікативних установок інспіраційних промов лежить прагматика надихання. Здійснюючи вплив на уяву реципієнта, як основний засіб людської психіки, адресант виконує певну маніпуляцію свідомістю, яка багато в чому спирається на емоційно-чуттєві образи. в результаті чого відбувається «оживлення» у свідомість певних уявлень, які потрібні адресату.

That's why we created Invictus. Not only to help veterans recover from their physical and mental wounds; but also to inspire people to follow their example of resilience, optimism, and service in their own lives. (1)

або інший приклад:

Our Invictus family has turned these games into a symbol of strength, honour and optimism for a new generation.

They have reminded us all of our duties to each other – to support our mates, to serve our communities, and to respect those closest to us and those whose stories we will never know. (7)

Однак в результаті такого впливу інспіраційні промови мають позитивний ефект для реципієнтів у зміні поглядів, спосіб мислення чи навіть поведінці – сприяють відновленню після поранень, наповнюють витривалістю й оптимізмом, спонукають до підтримки і поваги своїх близьких.

Висновок. Отже, інспіраційні промови – публічний виступ, націлений, як правило, на групу людей з метою передати сильне почуття ентузіазму, надихнути і мотивувати їх, спонукати до бажаних дій. Лексикографічний аналіз дозволив сформувати каркас поняття *to inspire*, семантика якого наповнена такими семами: заохочувати когось до дій, підбадьорювати, давати бажання і натхнення, наповнювати ентузіазмом, збуджувати жвавість і витривалість, мотивувати до змін на краще, додавати впевненості і сили.

У проаналізованих промовах, виголошених британським принцом Гаррі на відкритті й закритті Ігор нескорених, визначені їхні функції. Вони співзвучні із функціями комунікації – інформаційна, соціальна, експресивна, прагматична, інтерпретаційна. Інформативна й інтерпретаційна є вторинними, соціальна, експресивна, прагматична – яскраво виражені. Виокремлюється ще одна функція, яка є домінантною, це інспіративна, так як в основі всіх комунікативних установок досліджених промов лежить прагматика надихання.

Подальше дослідження вбачається логічним в площині лінгвоперсонології для створення мовного портрету особистості іспіратора і виявлення вербальних і невербальних засобів, якими він послуговується для здійснення інспіративної функції.

Література:

1. Дзикович О. В. Комунікативно-прагматичні аспекти мовлення: конспект лекцій для студентів факультету лінгвістики на пряму підготовки 6.020303 «Філологія». Київ : НТУУ «КП», 2015. 85 с.
2. Карасик В. И. Язык социального статуса. Москва : Ин-тут языкозн. РАН, 1992. 330 с.

3. Климчук В. Мотиваційний дискурс особистості: на шляху до соціальної психології мотивації. Житомир : Вид-во ЖДУ імені І. Франка, 2015. 289 с.
4. Колшанский Г. В. Коммуникативная функция и структура языка. Москва : УРСС Эдиториал, 2007. 176 с.
5. Наер В. Л. Прагматика текста и ее составляющие / *Прагматика и стилистика*, Вып. 245. Москва : МГПИИЯ им. М. Горького, 1986, С. 4–13.
6. Одарчук Н. А., Мірончук Т. А. Тед-конференції – платформа для англомовного мотиваційного дискурсу / *Актуальні питання іноземної філології*. № 12. Луцьк : СЛУ імені Лесі Українки, 2020. С. 150–158.
7. Павлов В. В. Структурно-синтаксичні та прагматичні особливості речень інаугураційної промови / «*Філологічні трактати*», №1. Суми : СДПУ імені А. С. Макаренка, 2010. С. 70–75.
8. Формановская Н. И. Речевое взаимодействие: коммуникация и прагматика. Москва : ИКАР, 2007. 480 с.
9. Sullivan J. J. Three roles of language in motivation theory / *Academy of Management Review*, Vol. 13. No 1, 1988. P. 104–115.

References::

1. Dzykovich O. V. (2015). Komunikatyvno-prahmatychni aspekty movlennya [Communicative and pragmatic aspects of speech] : konспект lektsiy dlya studentiv fakul'tetu linhvistyky napryamu pidhotovky 6.020303 «Filolohiya». Kyiv: NTUU «KPI» [in Ukrainian].
2. Karasik V. I. (1992). Yazyk sotsialnogo statusa [Language of social status]. Moskva : In-tut yazykozna. RAN [in Russian].
3. Klymchuk V. (2015). Motyvatsiynyy dyskurs osobystosti: na shlyakhu do sotsial'noyi psykholohiyi motyvatsiyi [Motivational discourse of personality: on the way to social psychology of motivation]. Zhytomyr : Vyd-vo ZhDU imeni I. Franka [in Ukrainian].
4. Kolshanskiy G. V. (2007). Kommunikativnaya funktsiya i struktura yazyka [Communicative function and language structure]. Moskva : URSS Editorial [in Russian].
5. Nayer V. L. (1986). Pragmatika teksta i yeye sostavlyayushchiye [Text pragmatics and its constituents]. / *Pragmatika i stilistika*, Вып. 245. Moskva : MGPIYa im. M. Gorky, S. 4–13 [in Russian].
6. Odarchuk N. A., Mironchuk T. A. (2020). Ted-konferentsiyi – platforma dlya anhlomovnoho motyvatsiynoho dyskursu [TED conferences – the platform for English motivational discourse]. / *Aktual'ni pytannya inozemnoyi filolohiyi*. №12. Lutsk : SNU imeni Lesi Ukrayinky, S. 150–158 [in Ukrainian].
7. Pavlov V. V. (2010). Strukturno-syntaksychni ta prahmatychni osoblyvosti rechen' inahuratsiynoyi promovy [Structural, syntactic and pragmatic peculiarities of inaugural speech sentences]. / «*Filolohichni traktaty*», №1. Sumy : SDPU imeni A. S. Makarenka. S. 70–75 [in Ukrainian].
8. Formanovskaya N. I. (2007). Rechevoye vzaimodeystviye: kommunikatsiya i pragmatika [Speech interaction: communication and pragmatics]. Moskva : IKAR [in Russian].
9. Sullivan J. J. (1988). Three roles of language in motivation theory / *Academy of Management Review*, Vol. 13. No 1. P. 104–115. [in English]

Лексикографічні джерела:

- [BDD] British Definitions Dictionary. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.dictionary.com/browse/inspire>
- [CALD] Cambridge Advanced Learner's Dictionary. Cambridge University Press, 1995. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/inspire>
- [CIED]. Collins English Dictionary. Glasgo: HarperCollins, 1979. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/inspire>
- [LDCE]: Longman Dictionary of Contemporary English. The Complete Guide to Written and Spoken English. Harlow: Longman House, 1995. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.ldoceonline.com/dictionary/online>
- [OALD]: Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English / A.S. Hornby. Oxford University Press, 2000. Електронний ресурс. Режим доступу: <https://www.oxfordlearnersdictionaries.com/>

Джерела ілюстративного матеріалу:

1. A Speech by Prince Harry at the Closing Ceremony of the Invictus Games, London, 2014. Режим доступу: <https://www.royal.uk/speech-hrh-prince-harry-closing-ceremony-invictus-games-london> (Retrieved from: 10.09.22).
2. Prince Harry speaks as he opens the second Invictus Games in Orlando, Florida. Режим доступу: <https://www.royal.uk/prince-harry-speech-opening-ceremony-invictus-games-orlando> (Retrieved from: 10.09.22).
3. Prince Harry meets the UK team for the Invictus Games 2017. Режим доступу: <https://www.royal.uk/prince-harry-meets-uk-team-invictus-games-2017> (Retrieved from: 10.09.22).
4. Prince Harry's Speech at the Opening Ceremony of Invictus Games Toronto 2017. Режим доступу: <https://invictusgamesfoundation.org/prince-harrys-speech-at-the-opening-ceremony-of-invictus-games-toronto-2017> (Retrieved from: 10.09.22).
5. Prince Harry launches the 2018 Invictus Games. Режим доступу: <https://www.royal.uk/prince-harry-launches-2018-invictus-games> (Retrieved from: 10.09.22).
6. Meghan and Harry's full Invictus Games closing ceremony speeches. Режим доступу: <https://www.news.com.au/entertainment/celebrity-life/royals/meghan-and-harrys-full-invictus-games-closing-ceremony-speeches/news-story/851948e0da39ff90419e9dd637ca4991> (Retrieved from: 10.09.22).
7. The Speech of our Patron the Duke of Sussex at the Opening Ceremony of Invictus Games. The Hague 2020. Режим доступу: <https://invictusgamesfoundation.org/the-speech-of-our-patron-the-duke-of-sussex-at-the-opening-ceremony-of-the-invictus-games-the-hague-2020/> (Retrieved from: 10.09.22).

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

Отримано: 1 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: elina.koliada@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-17-20

Кондрук А. Ю., Коляда Е. К. Стратегії персуазивності в нещирому дискурсі. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 17–20.

УДК: 811.111. '42

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9376-0169>

Кондрук Аліна Юрївна,

кандидат філологічних наук,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-1320>

Коляда Еліна Калениківна,

кандидат філологічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

СТРАТЕГІЇ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В НЕЩИРОМУ ДИСКУРСІ

У статті розглянуто стратегії персуазивності в нещирому дискурсі на матеріалі сучасної англомовної художньої прози. У нещирому дискурсі актуалізуються обман, лицемірство, маніпуляція. Семантичною основою нещирого дискурсу є вираження ментальності, притаманної нещирій мовній особистості. За допомогою персуазивних стратегій мовець впливає на співрозмовника через звернення до його свідомості, інтелекту, закликаючи його до власного критичного судження. Для того, щоб переконати комунікативного партнера, мовець надає йому логічно впорядковану інформацію. Нещирий мовець переконує співрозмовника, навмисне використовуючи неправдиву інформацію.

Поняття «говорити неправду» протиставляється поняттю «говорити правду». Ці поняття взаємопов'язані, вони завжди оцінюються з моральної точки зору, їм надається велике значення як у повсякденному спілкуванні, так і в літературі. Правда пов'язана не лише з відповідністю висловлення дійсності, скільки з щирістю, тобто з намірами людини. Натомість неправда пов'язана із нещирістю.

Я-висловлення, якими послуговується нещирий мовець, передають значення впевненості, що відображає суб'єктивне відчуття істинності висловлюваної пропозиції. Висловлення, оформлені умовними реченнями II типу, які виражають нереальну умову, що стосується моменту мовлення, передають значення обумовленості сукупно із значеннями раціональної та емоційної оцінки. Емоційна оцінка реалізується як позитивне ставлення мовця до об'єкта мовлення.

Нещирий мовець вміє гнучко користуватися вербальними і невербальними засобами. Він може застосовувати різні прийоми, як-от «заскочити зненацька», «посилання на авторитет», пониження категоричності висловлення, щоб схилити комунікативного партнера до прийняття бажаного для нього рішення.

Ключові слова: персуазивність, стратегія, тактика, прийом, нещирий дискурс.

Alina Kondruk,

PhD in Philology,

Lesya Ukrainka Volyn National University

Elina Koliada,

PhD in Philology, Full Professor,

Lesya Ukrainka Volyn National University

PERSUASIVE STRATEGIES IN INSINCERE DISCOURSE

The article focuses on the strategies of persuasiveness in insincere discourse, based on material from modern English fiction. In insincere discourse, deceit, hypocrisy, and manipulation are foregrounded. The semantic basis of insincere discourse is an expression of mentality inherent in an insincere linguistic personality. With the help of persuasive strategies, the speaker influences the interlocutor through appeals to their consciousness, inviting them to their own critical judgment. In order to convince a communicative partner, the speaker provides them with logically ordered information. An insincere speaker convinces their interlocutor by deliberate use of false information.

The concept "to speak truth" is opposed to the concept "to speak un-truth." These concepts are interrelated, they are always evaluated from a moral point of view and are of great importance both in everyday communication and in literature. The truth is connected not only with the correspondence of an utterance to the real world, but with sincerity, that is, with the intentions of a person. In contrast, un-truth is associated with insincerity.

I-utterances, which are used by an insincere speaker, convey the meaning of confidence, which reflects a subjective sense of truth of the expressed proposition. The utterances, manifested by type II conditional sentences, expressing an unreal condition related to the moment of speech, convey the meaning of condition in combination with the meanings of rational and emotional evaluation. Emotional evaluation is realized as a positive attitude of the speaker to the object of speech.

An insincere speaker is able to flexibly use verbal and non-verbal means. An insincere speaker can use various techniques, such as "unexpectedness", "appeal to authority", and understatement, in order to incline a communicative partner finally to make a definite decision.

Keywords: *persuasiveness, strategy, tactics, technique, insincere discourse.*

Постановка проблеми. Спілкування є доволі складним і багатогранним. Його можна розглядати як інформаційний процес, взаємодію людей і процес впливу однієї людини на іншу. Комунікативні партнери взаємодіють в конкретній ситуації і за певних обставин. Мовець орієнтується на конкретного співрозмовника і має визначену мету.

Актуальність теми дослідження зумовлена зорієнтованістю сучасної лінгвістики на проблеми міжособистісної взаємодії, посилений інтерес до нестандартних мовленнєвих явищ.

Мета статті – розглянути реалізацію комунікативних стратегій персуазивності в нещирому дискурсі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню лінгвальних характеристик нещирості, обману, неправди та прагматичних аспектів невербальної поведінки нещирих мовців присвячені праці таких учених, як Л. Р. Безугла, О. І. Морозова, О. І. Потапова, М.-М. О. Рибалко.

Виклад основного матеріалу. Обман, лицемірство, маніпуляція актуалізуються в нещирому дискурсі. Семантичною основою нещирого дискурсу є вираження ментальності, притаманної нещирій мовній особистості (Кондрук, 2021 : 10). Як засвідчує проведений аналіз ілюстративного матеріалу, висловлення нещирого комуніканта можуть супроводжуватися аргументацією, яка ефективно використовується мовцем для маніпуляції свідомістю адресата. Аргументація, за словами Е. МакЕвона, є підвалиною персуазивності (MacEwan, 2016).

Прийнято вважати, що персуазивність пов'язана, з одного боку, з аргументацією, а з іншого, з впливом на емоції та почуття реципієнта (Зайцева, 2021 : 183). Послугуючись персуазивними стратегіями, мовець впливає на співрозмовника через звернення до його свідомості, інтелекту, закликаючи його до власного критичного судження. З метою переконання комунікативного партнера, мовець надає йому логічно впорядковану інформацію, яка може бути доведена і мати чіткі висновки (Вітенко, Вітенко, 2008: 87). Ілюстративний матеріал показав, що нещирий мовець може переконувати співрозмовника, навмисне використовуючи неправдиву інформацію.

Поняття «говорити неправду» прямо протилежне поняттю «говорити правду». Ці поняття взаємопов'язані, вони завжди оцінюються з моральної точки зору, тому їм надається дуже велике значення як у повсякденному спілкуванні, так і в літературі (Вежбицька, 2005: 473). А. Вежбицька, цитуючи І. Б. Левонтіну, зазначає, що правда пов'язана не лише з відповідністю висловлення дійсності, скільки з щирістю, тобто з намірами людини (там само: 479). Натомість неправда пов'язана із нещирістю.

Розглянемо приклади.

(1) *"Have you read this week's issue of Peek Magazine?"*

.../ He suddenly realized what Foss was driving at. "They nailed Nolan!"

.../ "The dumb son of a bitch put on his prettiest lace dress and went out to a party. Someone took pictures."

"How bad is it?"

"Couldn't be worse. I got a dozen calls from the network yesterday. The sponsors and the network want out. No one wants to be associated with a screaming fag."

"Transvestite," Sam said. He had been counting heavily on presenting a strong television report at the board meeting in New York next month. The news from Foss would put an end to that. Losing "The Raiders" would be a blow. Unless he could do something. .../

Get me William Hunt at IBC." .../ When Hunt came on the line, Sam forced himself to sound relaxed and casual. "Morning, Bill." .../

Sam made his voice sound offhand. "By the way, did you happen to see that silly article in Peek?"

"You know I did." Hunt said quietly. "That's why we're canceling the show, Sam." The words had a finality to them.

"Bill," Sam said, "what would you say if I told you that Jack Nolan was framed?"

There was a laugh from the other end of the line. "I'd say you should think about becoming a writer."

"I'm serious," Sam said, earnestly. I know Jack Nolan. He's as straight as we are. That photograph was taken at a costume party. It was his girlfriend's birthday, and he put the dress on as a gag" Sam could feel his palms sweating.

"I can't –"

"I'll tell you how much confidence I have in Jack," Sam said into the phone. "I've just set him for the lead in Laredo, our big Western feature for next year."

There was a pause. "Are you serious, Sam?"

"You're damn right I am. It's a three-million-dollar picture. If Jack Nolan turned out to be a fag, he'd be laughed off the screen. The exhibitors wouldn't touch it. Would I take that kind of gamble if I didn't know what I was talking about?"

"Well..." There was hesitation in Bill Hunt's voice.

"Come on, Bill, you're not going to let a lousy gossip sheet like Peek destroy a good man's career. You like the show, don't you?" .../

"And, Sam – you understand my position. I wasn't trying to hurt anybody."

"Of course you weren't," Sam said, generously. "I know you too well to think that, Bill. That's why I felt I owed it to you to let you hear the truth."

"I appreciate that" (Sheldon, 1976: p. 63–66).

Сем координує шоу за участю зірок. Джек Нолан, чий виступ замовили заздалегідь, пішов на вечірку в жіночій сукні, і стало відомо, що він – трансвестит. Ця новина потрапила до преси й викликала страшенне обурення. Через це Вільям Хант вирішив відмовитися від проєкту, в якому брав участь Нолан. Сем розумів, що втратить величезну суму грошей, якщо угоду буде розірвано. Тому, не гаючи часу, він телефонує Вільяму і переконує його, що Нолан насправді був чоловіком традиційної орієнтації, як і вони (*He's as straight as we are*), а все, що сталося, це просто жарт, який Нолан організував на

день народження своєї дівчини (*It was his girlfriend's birthday, and he put the dress on as a gag*). Джек ніби навмисне обрав таке вбрання для створення дотепного й креативного образу на костюмованій вечірці (*a costume party*).

Сем характеризує Нолана як надійного актора, якому він довірив головну роль у шоу вартістю три мільйони доларів (*I've just set him for the lead in Laredo, our big Western feature for next year. It's a three-million-dollar picture*).

Я-висловлення (*I'm serious, I know Jack Nolan, I'll tell you how much confidence I have in Jack*) передають значення впевненості, яке відбиває суб'єктивне відчуття істинності висловлюваної пропозиції. Формування смислу висловлень, оформлених умовними реченнями II типу, що виражають нереальну умову, яка стосується моменту мовлення (*If Jack Nolan turned out to be a gag, he'd be laughed off the screen. The exhibitors wouldn't touch it. Would I take that kind of gamble if I didn't know what I was talking about?*), відбувається в результаті взаємодії значення обумовленості й значень раціональної та емоційної оцінки. Емоційна оцінка реалізується як позитивне ставлення мовця до об'єкта мовлення і, як наслідок, стратегія персуазивності спрацювала: Вільям Хант повірив Сему, не розпізнавши неправду.

(2) *"You're going the wrong way," a friend of his told him. "Make them come to you."*

"How do I do that?" Toby asked, cynically.

"Get into Actors West."

.../ Actors West had the smell of professionalism. Toby could sense it the moment he walked in the door. On the wall were photographs of graduates of the school. Toby recognized many of them as successful actors.

The blond receptionist behind the desk said, "May I help you?"

"Yes. I'm Toby Temple. I'd like to enroll."

"Have you had acting experience?" she asked.

"Well, no," Toby said. "But, I –"

She shook her head. "I'm sorry, Mrs. Tanner won't interview anyone without professional experience."

Toby stared at her a moment. "Are you kidding me?"

"I'm not talking about that," Toby said. I mean – you really don't know who I am?"

The blonde looked at him and said, "No."

Toby let his breath out softly. "Jesus," he said. "Leland Hayward was right. If you work in England, Hollywood doesn't even know you're alive." He smiled and said apologetically, "I was joking. I figured you'd know me."

The receptionist was confused now, not knowing what to believe. "You have worked professionally?"

Toby laughed. "I'll say I have."

The blonde picked up a form. "What parts have you played, and where?"

"Nothing here," Toby said quickly. "I've been in England for the last two years, working in rep."

The blonde nodded. "I see. Well, let me talk to Mrs. Tanner" (Sheldon, 1976: p. 67–68).

Тобі Темпл намагається вступити до акторської школи, бо давно мріяв стати відомим актором. Коли він почув, що обов'язковою умовою вступу є професійний досвід, то застосувавши прийом «заскочити зненацька», змоделивав несподівану ситуацію: розіграв перед адміністратором сцену здивування через те, що його не впізнали (*I mean – you really don't know who I am?, I figured you'd know me*) і заявив, що два роки працював в Англії (*I've been in England for the last two years, working in rep*), хоча з контексту відомо, що то була неправда. Адміністратор розгубилася від його слів, не знаючи, чому вірити. Прийом «посилання на авторитет» (цитування відомого американського театрального продюсера Леланда Хейворда (*If you work in England, Hollywood doesn't even know you're alive*)) надав його висловленню солідності і переконливості.

(3) *Alice Tanner rose from behind the desk and walked toward him. .../ "So you want to enroll in our classes." .../ "May I ask why?"*

He made his voice sincere. "Because everywhere I go, Mrs. Tanner, people talk about your school and the wonderful plays you put on here. I'll bet you have no idea of the reputation this place has."

She studied him a moment. "I do have an idea. That's why I have to be careful to keep out phonies."

Toby felt his face begin to redden, but he smiled boyishly and said, "I'll bet. A lot of them must try to crash in here." .../

"Toby Temple." "You probably haven't heard the name," he explained, "because for the last couple of years, I've been –"

"Playing repertory in England."

He nodded. "Right."

Alice Tanner looked at him and said quietly, "Mr. Temple, Americans are not permitted to play in English repertory. British Actors Equity doesn't allow it."

Toby felt a sudden sinking sensation in the pit of his stomach.

"You might have checked first and saved us both this embarrassment. I'm sorry, but we only enroll professional talent here." She started back toward her desk. The interview was over.

*"Hold it!" His voice was like a whiplash. She turned in astonishment. At that instant, Toby had no idea what he was going to say or do. He only knew that his whole future was hanging in the balance. The woman standing in front of him was the stepping-stone to everything he wanted, everything he had worked and sweated for, and he was not going to let her stop him. "You don't judge talent by rules, lady! Okay – so I haven't acted. And why? Because people like you won't give me a chance. You see what I mean?" **It was W. C. Fields's voice.***

*Alice Tanner opened her mouth to interrupt him, but Toby never gave her the opportunity. .../ **A host of Hollywood stars was in that room, and they were all saying funny things, things that Toby Temple had never thought of before.** .../*

Tears of laughter were streaming down her face. .../ "Then what were you laughing at?" Toby demanded.

She smiled and said quietly, "You. That was the most frenetic performance I've ever seen. Somewhere, hidden beneath all those movie stars, is a young man with a lot of lent. You don't have to imitate other people. You're naturally funny." .../ "I think one day you could be really good if you're willing to work hard at it. Are you?" (Sheldon, 1976, p. 68–71).

На співбесіді Тобі Темпл намагається переконати директорку акторської школи Еліс Таннер, що він достойний бути її учнем. Для того, щоб здобути прихильність Еліс, Тобі маніпулює голосом (*He made his voice sincere*) і вдається до лестощів,

вихваляючи її школу (*Because everywhere I go, Mrs. Tanner, people talk about your school and the wonderful plays you put on here. I'll bet you have no idea of the reputation this place has*). Мовець також застосовує прийом пониження категоричності висловлення (*You probably haven't heard the name*), про що свідчить слово *probably*, з метою підвищення значимості співрозмовника. Незважаючи на те, що місці Темпл викрила обман Тобі про досвід роботи (*Mr. Temple, Americans are not permitted to play in English repertory. British Actors Equity doesn't allow it*), що фактично означало завершення співбесіди, він не здається і використовує тактику перевтілення (*It was W. C. Fields's voice*). Тобі копіює відомих коміків (*A host of Hollywood stars was in that room, and they were all saying funny things, things that Toby Temple had never thought of before*), щоб продемонструвати директорці свій талант. У результаті Тобі домогся свого і його прийняли до акторської школи.

Висновки та перспективи дослідження. Послугуючись стратегією персуазивності, нещирий мовець здійснює свідомий відбір вербальних і невербальних засобів, які різняться залежно від таких складників комунікативної ситуації, як адресат, місце і час спілкування, мотив і комунікативний намір адресанта.

Дослідження комунікативних стратегій, тактик і прийомів нещирого мовця є перспективним і може бути темою окремих лінгвістичних студій.

Література:

1. Безуглая Л. Р. Неискренние речевые акты и неискренние речевые жанры. *Жанры речи*. Харьков, 2015. № 1 (11). С. 30–37.
2. Вежбицка А. Русские культурные скрипты и их отражение в языке. *Зализняк Анна А., Левонтина И. Б., Шмелев А. В. Ключевые идеи русской языковой картины мира* : сб. ст. Москва : Языки славянской культуры, 2005. С. 467–499.
3. Вітенко І. С., Вітенко Т. І. Основи психології. Вид. 2-ге, перероб. і доп. Вінниця : Нова книга, 2008. 256 с.
4. Зайцева М. О. Когнітивно-комунікативні параметри англomовного судового дискурсу в діячронії (кінець ХІХ – початок ХХІ століть) : дис. ... д-ра філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 502 с.
5. Козак І. Б. Десемантизація конфліктної комунікації в судовому процесі. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія ПРАВО. Випуск 51. Том 2. 2018. С. 148–151.
6. Кондрук А. Ю. Вербальні та невербальні засоби актуалізації лицемірства в англomовному художньому дискурсі : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя, 2021. 20 с.
7. Морозова Е. И. Ложь как дискурсивное образование: лингвокогнитивный аспект : монография. Харьков : Экограф, 2005. 300 с.
8. Потапова О. І. Когнітивно-семантичні аспекти метафоризованих лексико-фразеологічних номінацій неправди та обману в сучасній англійській мові : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2004. 20 с.
9. Рибалко М.-М. О. Вербальний та невербальний аспекти дискурсивної поведінки обманника (на матеріалі сучасної англomовної художньої прози) : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.04. Київ, 2008. 231 с.
10. MacEwan E. J. *The Essentials of Argumentation*. Sydney : Wentworth Press, 2016. 436 p.
11. Sheldon S. *A Stranger in the Mirror*. New York : Warner Books, Inc., 1976. 319 p.

References:

1. Bezuglaya, L. R. (2015). Neiskrennie rechevye акты i neiskrennie rechevye zhanry [Insincere speech acts and insincere speech genres]. *Zhanry rechi*. Kharkov. 1 (11). Pp. 30–37.
2. Kondruk, A. Yu. (2021). Verbalni ta neverbalni zasoby aktualizatsii lytsemirstva v anhlomovnomu khudozhnomu dyskursi [Verbal and Nonverbal Means of Hypocrisy Actualization in the English Literary Discourse]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia.
3. Kozak, I. B. (2018). Desemantyzatsiia konfliktnoi komunikatsii v sudovomu protsesi [Desemantization of Conflict Communication in Trial]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu*. Serii PRAVO. 51(2). Pp. 148–151.
4. MacEwan, E. J. (2016). *The Essentials of Argumentation*. Sydney : Wentworth Press.
5. Morozova, E. I. (2005). Lozh kak diskursivnoe obrazovanie: lingvokognitivnyy aspekt [Lie as a Discursive Entity: linguocognitive aspect]. Kharkov : Ekograf.
6. Potapova, O. I. (2004). Kognitivno-semantichni aspekty metaforyzovanykh leksyko-frazeolohichnykh nominatsii nepravdy ta obmanu v suchasni anhliskii movi [Cognitive-Semantic Aspects of Metaphorized Lexical/Phraseological Nominations of Lying/Deception in the Present-Day English Language]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv.
7. Rybalko, M.-M. O. (2008). Verbalnyi ta neverbalnyi aspekty dyskursyvnoi povedinky obmannyka (na materiali suchasnoi anhlomovnoi khudozhnoi prozy) [Verbal and Nonverbal Aspects of the Liar's Discourse Behaviour (A Study of Modern English Fiction)]. *Candidate's thesis*. Kyiv.
8. Sheldon, S. (1976). *A Stranger in the Mirror*. New York : Warner Books, Inc.
9. Vezhbitska, A. (2005). Russkie kulturnye skripty i ikh otrazhenie v yazyke [Russian Cultural Scripts and Their Reflection in the Language]. *Zaliznyak Anna A., Levontina I. B., Shmelev A. V. Klyucheveye idei russkoy yazykovoy kartiny mira*. Moskva : Yazyki slavyanskoj kultury. Pp. 467–499.
10. Vitenko, I. S., & Vitenko, T. I. (2008). *Osnovy psikhologii* [Basics of Psychology]. Vinnytsia : Nova knyha.
11. Zaitseva, M. O. (2021). Kognitivno-komunikativni parametry anhlomovnoho sudovoho dyskursu v diakhronii (kinets XIX – pochatok XXI stolit) [Cognitive and Communicative Parameters of the English Courtroom Discourse in Diachrony (Late 19th – Early 21st Centuries)]. *Doctor's thesis*. Zaporizhzhia.

Отримано: 01 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: tetiana.musiichuk@oa.edu.ua

elina.koliada@oa.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-21-24

Мусійчук Т. І., Коляда Е. К. Аргументованість висловлень обурення. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 21–24.

УДК: 811.111.'42

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6948-0861>**Мусійчук Тетяна Ігорівна,**

кандидат філологічних наук,

Національний університет «Острозька академія»

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5437-1320>**Коляда Еліна Калениківна,**

кандидат філологічних наук, професор,

Волинський національний університет імені Лесі Українки

АРГУМЕНТОВАНІСТЬ ВИСЛОВЛЕНЬ ОБУРЕННЯ

Стаття присвячена дослідженню емоційних аргументів, якими послуговуються обурені мовці. Обурення трактуємо як нега- тивний психічний стан, який виникає у результаті сильного невдоволення особи, її гніву й огиди до тих подій та вчинків інших лю- дей, які відбулися чи відбуваються в її оточенні. Людина переживає обурення, коли оцінює події як несправедливі. Обурення разом з такими емоціями, як гнів, фрустрація, образа та розчарування пов'язане із засудженням – висловленням невдоволення чімісь вчинками, діями тощо. У повсякденному житті на позначення засудження використовуються такі терміни, як «критикувати», «ганити», «чіплятися», «звинувачувати», «ставити під питання чісь судження чи рішення», «вимагати пояснення», «вступати в суперечність». Мовці обирають для засудження такі чотири способи: 1) прямо засуджують іншу людину; 2) вимагають пояс- нення; 3) натякають на нижчу моральність чи інтелект іншої людини; 4) виражають здивування чи огиду.

Однією зі стратегій, які використовуються у спілкуванні, є аргументація, яка наявна тоді, коли вказуються підстави для якогось твердження. До аргументації можна віднести ті міркування, контекст яких передбачає розбіжність думок, і при цьому дані міркування також мають певну структуру, а саме, наявність тези, на підтримку якої пропонуються певні аргументи.

Намагаючись бути переконливим, адресант апелює до почуттів адресата. Під час емоційної аргументації теза репрезентує точку зору адресанта, у правильності якої він/вона прагне переконати адресата. Під час емоційної аргументації мовець послуго- вується риторичними питаннями та іншими засобами вираження мовлення.

Ключові слова: висловлення обурення, емоційний аргумент, риторичне питання, адресант, адресат.

Tetiana Musiichuk,

PhD in Philology,

The National University of Ostroh Academy

Elina Koliada,

PhD in Philology, Full Professor,

Lesya Ukrainka Volyn National University

ARGUMENTATIVENESS OF UTTERANCES OF INDIGNATION

The article deals with the study of emotional arguments used by indignant speakers. Indignation is viewed as a negative mental state that arises as a result of a person's strong discontent, his/her anger, and disgust towards those events and actions of other people that have happened or are happening in his/her environment. A person experiences indignation when he/she evaluates events as unfair. Indignation along with other emotions, such as anger, frustration, resentment, and disappointment, is associated with censure – utterances of disapproval of one's deeds, actions, etc. In everyday life, such terms as "criticizing", "rebuking", "finding fault", "blaming", "questioning one's judgment or decision", "demanding explanations", and "disagreement" are used to denote censure. Speakers choose the following four ways of expressing censure: 1) direct rebuke; 2) demanding explanations; 3) implying moral or intellectual inferiority of someone; 4) expressing surprise or disgust.

One of the strategies used in communication is argumentation, which takes place when the grounds of a statement are provided. Argumentation can include reasonings, the context of which involves a difference of opinion, and at the same time, these reasonings have a certain structure, namely, a thesis and supporting arguments.

Trying to be persuasive, the addressant appeals to the feelings of the addressee. During emotional argumentation, the thesis represents the point of view of the addressant, who tries to convince the addressee of its soundness. During emotional argumentation, the speaker uses rhetorical questions and other expressive means.

Keywords: utterance of indignation, emotional argument, rhetorical question, addressant, addressee.

Постановка проблеми. Спілкування є надскладним переплетінням взаємин співрозмовників, їхнього ставлення до спільної діяльності та її результатів, до самих себе й водночас яскравим показником їхнього уміння зрозуміти та об'єктивно оцінити один одного. У висловленні, яке є одиницею мовлення (Селіванова, 2011: 64), інтегруються одиниці різних рівнів, взаємодіють значення, виражені лексично, граматично й інтонаційно. Мовні засоби, які використовують мовці для впливу на співрозмовника, обміну ідеями, інформацією чи висловлення емоцій, відображають складний лінгвопсихоментальний процес взаємодії свідомостей адресанта й адресата. **Актуальність** теми дослідження зумовлена підвищеним інтересом дослідників до мовленнєво-мисленнєвої та емоційної діяльності людини. **Мета статті** – розглянути емоційні аргументи, якими послуговуються обурені мовці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На сучасному етапі розвитку лінгвістики предметом мовознавчих студій усе частіше постає внутрішній світ мовця, наприклад: депресія (Карпіна, 2019), дистрес (Вербицька, 2018), песимізм (Бойчук, 2018) та ін. Спрямованість вивчення емоційних явищ на розкриття триади *мова – мовлення – мовна особистість* створює умови для переосмислення традиційної лінгвістичної проблематики, пов'язаної з семантикою та прагматикою мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу. Психологи трактують обурення як негативний психічний стан, який виникає у результаті сильного невдоволення особи, її гніву й огиди до тих подій та вчинків інших людей, які відбулися чи відбуваються в її оточенні. Людина відчуває обурення, коли оцінює події як несправедливі. Особисте обурення виникає, коли дії, вчинки, ставлення чи висловлення іншої людини, які мають нешанобливий, принизливий або образливий характер, стосуються мовця безпосередньо (Мусійчук, 2021: 5–6). Також особисте обурення може бути спричинене розбіжністю у системі моральних і світоглядних цінностей та поглядів комунікантів. Дж. Хессон виокремлює моральне обурення, коли одна людина бачить себе хорошою, а іншу – поганою: «Ти помиляєшся, а я маю рацію» (Хессон, 2020).

Обурення разом з такими емоціями, як гнів, фрустрація, образа та розчарування так чи інакше пов'язане із засудженням. Згідно зі словником української мови, засудження – «висловлення невдоволення чиїми-небудь вчинками, діями і т. ін.; осуд когось, чого-небудь» (Словник української мови).

У повсякденному житті на позначення засудження використовуються такі терміни, як «критикувати», «ганити», «чіплятися», «звинувачувати», «ставити під питання чиєсь судження чи рішення», «вимагати пояснення», «вступати в суперечність» (Трейси, 2015: 147).

М. Коді, М. МакЛафлін та Н. Розенштейн виявили, що люди зазвичай обирають для засудження чотири способи: 1) прямо засуджують іншу людину; 2) вимагають пояснення; 3) натякають на нижчу моральність чи інтелект іншої людини; 4) виражають здивування чи огиду (McLaughlin et al., 1983).

У прагмалінгвістиці «парасольковий» термін «засудження» використовують на позначення «родини» мовленнєвих актів, за допомогою яких одна людина порушує питання про цінність, розумність чи прийнятність дій іншої людини. Ці мовленнєві акти можуть бути експресивними (прояв почуття незадоволеності діями іншої людини), репрезентативними (опис проблематичної активності, яку хтось виконує) або директивними (спроби спонукати когось змінити свою поведінку) (Трейси, 2015: 147).

Однією зі стратегій, що використовуються у спілкуванні, є аргументація, яка наявна тоді, коли вказуються підстави для якогось твердження. Як зазначає М. І. Кругляк, до аргументації можна віднести ті міркування, контекст яких передбачає розбіжність думок, і при цьому дані міркування також мають певну структуру, а саме, наявність тези, на підтримку якої пропонуються певні аргументи (Кругляк, 2021: 13–14).

Розглянемо приклад:

(1) *That was, when I thought about it, what I had against most analysts. They were such unquestioning acceptors of the social order. Their mildly leftist political views, their signing of peace petitions and decorating their offices with prints of Guernica were just camouflage. When it came to the crucial issues: the family, the position of women, the flow of cash from patient to doctor, they were reactionaries. As rigidly self-serving as the Social Darwinists of the Victorian Era.*

“But women are always the power behind the throne,” my last analyst had said /.../ *I’d never quite trusted Kolner anyway, but I’d kept on going to see him on the assumption that that was my problem.*

/.../ *We had haggled over these issues for a long time, but it was his “power behind the throne” pitch which finally showed me how I’d been taken.*

“But don’t you see,” I shouted from the couch, **“that’s just the trouble! Women using sex appeal to manipulate men and suppressing their rage and never being open and honest –”** /.../

“I don’t believe what you believe”, I yelled, **“and I don’t respect your beliefs and I don’t respect you for holding them. If you can honestly make a statement like that about the power behind the throne, how can you possibly understand anything about me or the things I am struggling with? I don’t want to live by the things you live by. I don’t want that kind of life and I don’t see why I should be judged by its standards. I also don’t think you understand a thing about women.”**

“Maybe you don’t understand what it means to be a woman,” he countered.

“Oh God. Now you’re using the final ploy. Don’t you see that men have always defined femininity as a means of keeping women in line? Why should I listen to you about what it means to be a woman? Are you a woman? Why shouldn’t I listen to myself for once? /.../” (Jong 1973: 17–19).

У наведеному прикладі лікар-психоаналітик підтримує тезу «Жінки – завжди сірі кардинали» (*“But women are always the power behind the throne”*). Жінка – це її жіночність, яка погоджується бути слабкою, дозволяє себе захищати, оберігати. Вона не буде сперечатися з чоловіком, а м’яко огорне його своїм прийняттям і погодиться. Якщо в неї інша точка зору, то вона завжди може домогтися свого, а чоловік буде думати, що це його рішення. Однак пацієнтка, виступаючи в ролі опонента, виявляє обурення і критикує зазначену тезу. Вона демонструє зневагу до комунікативного партнера, неповагу до його переконань (*I don’t respect your beliefs and I don’t respect you for holding them*), сумнів у його професійній компетентності як психоаналітика (*I also don’t think you understand a thing about women*).

Пацієнтка використовує риторичні запитання, які свідчать про емоційну аргументацію (*If you can honestly make a statement like that about the power behind the throne, how can you possibly understand anything about me or the things I am struggling with?, Don’t you see that men have always defined femininity as a means of keeping women in line?*). Застосовуючи прийом апеляції до права на власну думку (*Why shouldn’t I listen to myself for once?*), адресант займає упереджену позицію (*Why should I listen to you about what it means to be a woman? Are you a woman?*). Численні повтори із заперечними конструкціями та такий просодичний чинник, як підвищений тон розмови (*I shouted from the couch, I yelled*), вказують на емоційну збудженість жінки.

Теза може бути представлена у вигляді риторичного запитання, як у наведеному нижче прикладі:

(2) *'What do you think of yourself,' she said, 'coming back on me like this after over fifteen years? You don't think I've not heard of you, neither, in Butte City and elsewhere? /.../ I've heard more harm than good about you.' /.../*

'Do you call yourself a man?' she said, more in contemptuous reproach than in anger. *'Leave a woman as you've left me, you don't care to what! – and then to turn up in this fashion, without a word to say for yourself.'* /.../ *'Do you call that action of a man?'* she repeated. /.../

'No,' he said, reaching and poking the bits of wood into the fire with his fingers. 'I didn't call it anything, as I know of. It's no good calling things by any names whatsoever, as I know of.'

'I wonder what you think of yourself!' she exclaimed, with vexed emphasis. *'I wonder what sort of a fellow you take yourself to be!'* She was really perplexed as well as angry. (Lawrence, 2015 : 333–336).

Під час сварки жінка, яка переживає низку негативних емоцій, як-от обурення, презирство, гнів, відстоює тезу «Ти – не чоловік. У тобі немає нічого від справжнього чоловіка», виражену риторичним запитанням «Ти називаєш себе чоловіком?» (*'Do you call yourself a man?'*). Адресант для того, щоб ослабити позицію адресата, послуговується емоційним прийомом «апеляція до почуття провини» і нагадує останньому про його минулі гріхи (*'What do you think of yourself,' she said, 'coming back on me like this after over fifteen years?, I've heard more harm than good about you, 'Leave a woman as you've left me, you don't care to what! – and then to turn up in this fashion, without a word to say for yourself'*). Почуття провини може виступати важливим моральним орієнтиром. Якщо людина завдала комусь шкоди, то цілком виправдано вважати, що вона має це якось компенсувати (Кругляк, 2021: 135).

Наведемо ще один приклад:

(3) *"My God," she said, "you look awful." You really are a contemptible-looking creature this evening.*

"It was a bad party," I said.

"How is Philippe?"

"Looking well."

"He's a very attractive man. Don't you think so?" said Debora.

"Everyone we know is attractive," I said to annoy her.

"Except you, pet. You look as if you've used up your liver for keeps this time" (Mailer, 1970: 101–102).

У цій сімейній сцені жінка (Дебора) обурюється зовнішнім виглядом чоловіка, висуваючи тезу «Ти виглядаєш жахливо» (*you look awful*), наводячи емоційні аргументи на її користь (*You really are a contemptible-looking creature this evening*). Адресант використовує прийом протиставлення адресата іншим особам, чи контрастування. Особа, якій протиставляється адресат, оцінюється мовцем позитивно (*He's a very attractive man. Don't you think so?*) із метою зменшення значимості адресата. Подальше нагадування про поганий вигляд чоловіка (*You look as if you've used your liver for keeps this time*) і саркастично-ласкаве звертання *pet* виявляють презирливе ставлення Дебори до співрозмовника.

Висновки та перспективи дослідження. Намагаючись бути переконливим, адресант апелює не лише до розуму адресата, а й до його почуттів. Апеляція до емоцій набуває різноманітних форм, залежно від того, яка емоція експлуатується – гнів, обурення, презирство тощо. Під час емоційної аргументації теза репрезентує точку зору адресанта, у правильності якої він/вона прагне переконати адресата. Під час емоційної аргументації мовець послуговується риторичними питаннями та іншими засобами вираження мовлення з метою надання аргументам переконливості, що сприяє посиленню впливу на емоційно-психологічну сферу свідомості адресата. Перспективним вважаємо звернення до раціональних аргументів, якими послуговуються обурені мовці.

Література:

1. Бойчук В. М. Репрезентація феномену песимізму в сучасній англійській мові : автореф. дис.... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів, 2018. 20 с.
2. Вербицька А. Е. Концепт DISTRESS / ДИСТРЕС в англійській мові: когнітивно-комунікативний аспект : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. Харків, 2018. 20 с.
3. Карпіна О. О. Комунікативна поведінка депресивної мовної особистості (на матеріалі англійських художніх текстів ХХ–ХХІ століть) : автореф. дис.... канд. філол. наук : 10.02.04. Чернівці, 2019. 20 с.
4. Кругляк М. І. Аргументація. Матеріали II частини онлайн-курсу «Логіка, аргументація, критичне мислення» [в блозі <https://criticalthinkerua.wordpress.com>]. Київ, 2021. 257 с.
5. Мусійчук Т. І. Структурно-семантичні та комунікативно-прагматичні характеристики висловлень обурення в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04. Запоріжжя 2021. 20 с.
6. Селіванова О. О. Лінгвістична енциклопедія. Полтава : Довкілля-К, 2011. 844 с.
7. Словник української мови. URL : <http://sum.in.ua/>
8. Трейсі К., Роблз Дж. Повседневный разговор. Строение и отражение идентичности / пер. с англ. А. В. Коченгина. Харьков : Изд-во «Гуманитарный Центр», 2015. 448 с.
9. Хессон Дж. Кишенькова книжка емоційного інтелекту / пер. з англ. Є. Бондаренка. Харків : Фабула, 2020. 176 с.
10. Jong E. Fear of Flying. New York : Holt, Rinehart and Winston, 1973. 340 p.
11. Lawrence D. H. Samson and Delilah. *England, My England*. Sydney : ReadHowYouWant, 2015. P. 296–339.
12. Mailer N. Deborah. *America's 85 Greatest Living Authors Present: This Is My Best, in the Third Quarter of the Century* / ed. by Whit Burnett. New York : Doubleday & Company, Garden City, 1970. P. 99–110.
13. McLaughlin M. L., Cody M. J. and Rosenstein N. E. Account Sequences in Conversations between Strangers. *Communication Monographs*. 1983. Vol. 50. Issue 2. P. 102–125.

References:

1. Boichuk, V. M. (2018). Rezentatsiia fenomenu pesymizmu v suchasni anhliskii movi [Representation of the Phenomenon of Pessimism in Modern English]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Lviv.
2. Jong, E. (1973). Fear of Flying. New York : Holt, Rinehart and Winston.
3. Karpina, O. O. (2019). Komunikativna povedinka depresyvnoi movnoi osobystosti (na materialii anhlomovnykh khudozhnikh tekstiv XX–XXI stolit) [Communicative behaviour of depressive linguistic personality (a study of the 20th-21st century English fiction)]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Chernivtsi.
4. Khesson, Dzh. (2020). Kyshenkova knyzhka emotsiinoho intelektu [Emotional Intelligence Pocketbook]. Kharkiv : Fabula.

5. Kruhliak, M. I. (2021). Arhumentatsiia. Materialy II chastyny onlain-kursu «Lohika, arhumentatsiia, krytychne myslennia» [v blozi <https://criticalthinkerua.wordpress.com>] [Argumentation. The Online Course Materials. Part 2. “Logic, argumentation, and critical thinking” [on the blog <https://criticalthinkerua.wordpress.com>]]. Kyiv.
6. Lawrence, D. H. (2015). Samson and Delilah. *England, My England*. Sydney : ReadHowYouWant. Pp. 296–339.
7. Mailer, N. (1970). Deborah. *America's 85 Greatest Living Authors Present: This Is My Best, in the Third Quarter of the Century* / ed. by Whit Burnett. New York : Doubleday & Company, Garden City. Pp. 99–110.
8. McLaughlin, M. L., Cody, M. J., & Rosenstein N. E. (1983). Account sequences in conversations between strangers. *Communication Monographs*. 50 (2). Pp. 102–125.
9. Musiichuk, T. I. (2021). Strukturno-semantychni ta komunikatyvno-prahmatychni kharakterystyky vysloven oburennia v suchasni anhliskii movi [Structural-Semantic and Communicative-Pragmatic Characteristics of Utterances of Indignation in Modern English]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Zaporizhzhia.
10. Selivanova, O. O. (2011). Linhvistychna entsyklopediia [The Linguistics Encyclopedia]. Poltava : Dovkillia-K.
11. *Slovyk ukrainskoi movy [Ukrainian dictionary]*. URL : <http://sum.in.ua/>
12. Treysi, K., & Roblz, Dzh. (2015). Povsednevnyy razgovor. Stroenie i otrazhenie identichnosti [Everyday Talk. Building and Reflecting Identities]. Kharkov: Gumanitarnyy Tsentr.
13. Verbytska, A. E. (2018). Kontsept DISTRESS / DYSTRES v anhlomovnomu media-dyskursi: kohnityvno-komunikatyvnyi aspekt [The Concept DISTRESS in English Media Discourse: Cognitive and Communicative Aspects]. *Extended abstract of candidate's thesis*. Kharkiv.

Отримано: 26 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: l.nizhnyk@chnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-25-29

Ніжнік Л. І. Епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 25–29.

УДК: 811.111'371

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6865-7648>

Web of Science Researcher ID: AAD-1694-2022

Ніжнік Людмила Іванівна,

аспірантка,

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

ЕПІСТЕМІЧНІСТЬ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВПЕВНЕНОСТІ / НЕВПЕВНЕНОСТІ

Стаття досліджує епістемічні іменники, дієслова, прикметники та прислівники, які передають різні рівні впевненості / невпевненості. Матеріалом дослідження стала вибірка художніх текстів сучасної англійської літератури на 1 млн. слів. Вивчається епістемічність слів на позначення впевненості / невпевненості. Епістемічність визначається як властивість слів проявляти епістемічні властивості та обчислюється як співвідношення кількості епістемічних слів (ЕС) до загальної кількості слів на позначення впевненості / невпевненості у вибірці за формулою $Eep \div Et * 100\%$, де Eep – кількість епістемічних вживань слова, Et – загальна кількість вживань цього слова у вибірці.

Було розглянуто місце ЕС у висловленнях і відділено ЕС від не епістемічних. Епістемічні дієслова, прикметники та іменники зустрічаються у стверджувальних, заперечних та питальних об'єктно-з'ясувальних висловленнях перед підрядною частиною висловлення. Епістемічні дієслова у вставних фразах та епістемічні прислівники зустрічаються у будь-якій частині висловлення, епістемічно маркуючи його. ЕС не розглядаємо в минулому та майбутньому часі і в словосполученнях з особовими займенниками, відмінними від I, we у стверджувальних висловленнях та you в питальних. Епістемічні прикметники та іменники також розглядаємо в безособових висловленнях. ЕС не можуть бути означеннями до прилеглих слів, дискурсивними маркерами та прислівниками способу дії.

Аналіз 28 епістемічних дієслів показав, що для дієслів епістемічність коливається в межах 0–95%, а найбільш вживаними епістемічними дієсловами є *think, seem, know, see*. Для 21 епістемічного прикметника епістемічність коливається в межах 0–75%, а найбільш вживаними епістемічними прикметниками є *sure, impossible / not possible, certain, possible*. Прислівники проявляють найвищий рівень епістемічності (50–100%), а серед 25 епістемічних прислівників найчастіше вживаються *maybe, really, probably, kind of, sort of, perhaps*. Іменники проявляють найнижчу епістемічність в межах 0–50%, а серед 17 епістемічних іменників найчастіше вживаються *fact, feeling, doubt, idea, chance*.

Ключові слова: епістемічні слова, епістемічність, впевненість / невпевненість, висловлення, прагматика.

Lyudmila Nizhnik,

Graduate student,

Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University

EPISTEMICITY OF WORDS DENOTING CERTAINTY / UNCERTAINTY

The article explores epistemic nouns, verbs, adjectives and adverbs that convey different levels of confidence/uncertainty. The material of the study was a selection of fiction texts of modern English literature for 1 million words. The epistemic nature of words used to indicate certainty / uncertainty is studied. Epistemicity is defined as the property of words to manifest epistemic properties and is calculated as the ratio of the number of epistemic words (EW) to the total number of words for indicating certainty / uncertainty in the selection according to the formula $Eep \div Et * 100\%$, where Eep is the number of epistemic uses of the word, Et is the total number of uses of this word in the selection.

The place of EWs in utterances was considered and EWs were separated from non-epistemic ones. Epistemic verbs, adjectives, and nouns occur in affirmative, negative, and interrogative object-determining utterances before the subordinate part of the statement. Epistemic verbs in interjections and epistemic adverbs occur in any part of the utterance, marking it epistemically. EW are not considered in the past and future tenses and in phrases with personal pronouns other than I, we in positive utterances and you in questions. We also study epistemic adjectives and nouns in impersonal expressions. EW cannot be adjectives of adjacent words, discursive markers, and adverbs of action.

The analysis of 28 epistemic verbs showed that for verbs, epistemicity ranges from 0–95%, and the most used epistemic verbs are *think, seem, know, see*. For 21 epistemic adjectives, epistemicity ranges from 0–75%, and the most used epistemic adjectives are *sure, impossible / not possible, certain, possible*. Adverbs show the highest level of epistemicity (50–100%), and among the 25 epistemic adverbs *maybe, really, probably, kind of, sort of, perhaps* are used most often. Nouns show the lowest epistemicity in the range of 0–50%, and among 17 epistemic nouns, *fact, feeling, doubt, idea, chance* are most often used.

Keywords: epistemic words, epistemicity, confidence / uncertainty, utterances, semantics.

Мовна впевненість / невпевненість – складовий елемент значення висловлення, на який впливає комунікативна ситуація і який реалізується засобами мови, зокрема ЕС. ЕС – слова, які передають відношення мовця до пропозиції у висловленні та в основі розуміння семантики яких лежать смислові компоненти “я думаю” і “я не кажу, що я знаю” (Wierzbicka 2006). ЕС діляться за місцем у висловленні на такі, що мають визначену позицію і вживаються перед пропозицією об'єктно-з'ясувального висловлення (епістемічні дієслова, іменники та прикметники) чи перед головним предикатом висловлення (епістемічні модальні дієслова) та такі, які визначеного місця не мають (епістемічні прислівники, вставні слова чи фрази).

Епістемічні слова досліджуються багатьма науковцями. Байбер Д. (2006) досліджує частоту вживань епістемічних дієслів, прикметників, іменників та прислівників в усному та письмовому академічному дискурсі. Вежицька А. (2006) досліджує епістемічні дієслова у фразах та епістемічні прислівники, як найпоширеніші маркери модальності. Коллінз П. (2009) та Палмер Р. (1990) вивчають модальні дієслова, що можуть проявляти епістемічну та деонтичну природу. Гнатюк А. В. (2014, с. 88) вивчаючи модальні дієслова, зазначає, що вони можуть мати епістемічні та деонтичні властивості, та обчислює статистичну залежність між епістемічним та деонтичним маркуванням модальних дієслів.

Розглядаємо 28 епістемічних дієслів (*appear, assume, believe, bet, doubt, expect, feel, find, gather, guess, hope, hypothesize, imagine, know, mean, predict, presume, presuppose, reckon, see, seem, suppose, suspect, take, think, trust, understand*) та вивчаємо їхні епістемічні та не епістемічні вживання. Наприклад, у досліджуваній вибірці слово *think* зустрілося 1446 раз, але лише 1041 раз воно було епістемічним – тобто, воно виражало персональну позицію, зустрічалося перед підрядною частиною висловлення або ж було вставною конструкцією у висловленні: “*Sometimes I think you’re sick*” (Selby 2000, p. 36); “*She’s one of your Blond Bobs, I think, with a long droopy face*” (Moriarty 2014, p. 76). В деяких випадках *think* не має епістемічного значення – це дієслово не позначає персональну позицію, а процес мислення: *I hate to think of her being secretly bullied, but a petition?* (Moriarty 2014, p. 212). Також, не розглядаємо випадки вживання *think* в минулому чи майбутньому часі та з особами відмінними від *I, we* та *you* для запитань.

У рис. 1 відображено графічне співвідношення 28 епістемічних дієслів у сукупності відповідних дієслів досліджуваної вибірки. Червоний стовпчик показує загальну кількість досліджуваних дієслів, а синій – кількість їх епістемічних вживань.

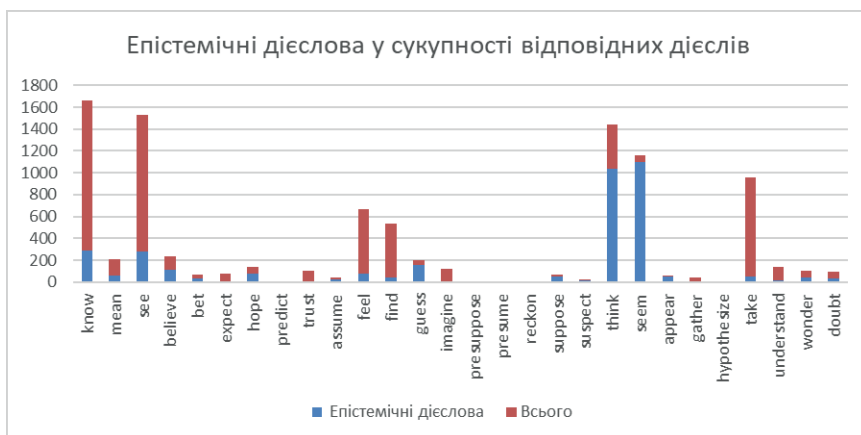

Рис. 1. Епістемічні дієслова у сукупності відповідних дієслів

В рис. 2 визначаємо епістемічність досліджуваних дієслів. Наприклад, для *think* епістемічність буде складати $1041 \div 1446 * 100\% = 72\%$. Згідно цього дослідження, найвищий рівень епістемічності мають дієслова *seem* (94%), *guess* (80%), *suppose* (75%), *think* (72%), *appear* (69%), *hope* (52%). Середній рівень епістемічності проявляють *assume* (49%), *believe* (48%), *suspect* (48%), *bet* (47%), *wonder* (44%), *presume* (33%), *doubt* (31%), *mean* (28%), *reckon* (20%), *see* (18%), *know* (17%), *feel* (12%). Найнижчий рівень епістемічності проявляють *understand* (9%), *find* (8%), *imagine* (7%), *take* (5%), *expect* (2%), *trust* (2%).

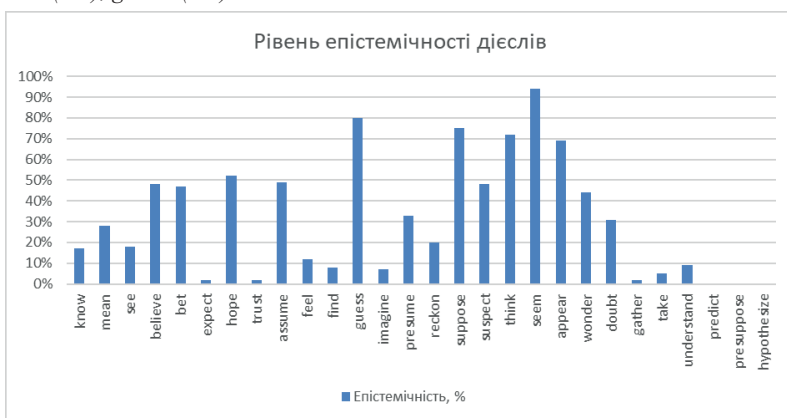

Рис. 2. Рівень епістемічності дієслів

У вибірці текстів досліджуваної художньої літератури було здійснено кількісні обчислення і виявлено, що найбільш вживаними епістемічними дієсловами є *think* (29%), *seem* (29%), *know* (8%), *see* (8%), *believe* (4,5%), *guess* (4%), *feel* (3%), *imagine* (3%), *hope* (2%). Інші дієслова зустрічаються рідше – *bet* (1%), *suppose* (1%), *find* (1%), *mean* (1%), *doubt* (1%), *take* (1%), *appear* (1%), *assume* (0,6%), *understand* (0,4%), *suspect* (0,3%), *expect* (0,05%), *trust* (0,05%), *presume* (0,04%), *gather* (0,03%), *reckon* (0,03%). Епістемічні дієслова *predict*, *presuppose* та *hypothesize* не були виявлені у дослідженій вибірці, що свідчить про те, що вони зустрічаються вкрай рідко.

В дослідженні розглядаємо 21 епістемічний прикметник впевненості / невпевненості – *apparent, certain, clear, confident, convinced, evident, inevitable, obvious, positive, sure, well-known, likely, probable, doubtful, impossible, improbable, possible, uncertain, unclear, unlikely, unsure*. Епістемічні прикметники вживаються в об’єктно-з’ясувальних висловленнях перед підрядною частиною висловлення. Якщо прикметники виконують функцію означення прилеглого іменника чи є частиною складеного присудка, то такі прикметники епістемічними не рахуються: *First, the probable gunman is dead* (Grisham 1999, p. 218). Прикметники з заперечними префіксами *im-* та *un-* взаємозамінні з заперечними формами відповідних прикметників (e.g. *impossible – not possible, uncertain – not certain*). Рис. 3 відображає співвідношення епістемічних та не епістемічних вживань прикметників на позначення впевненості / невпевненості.

Рис. 3. Епістемічні прикметники в сукупності відповідних прикметників

У рис. 4 проаналізовано співвідношення епістемічних вживань прикметників до загальної кількості відповідних прикметників та виявлено, що найбільше проявляють епістемічні властивості такі прикметники *impossible / not possible* (72%), *likely* (69%), *sure* (61%), *doubtful* (50%), *unlikely / not likely* (50%). Середній рівень епістемічності проявляють *certain* (45%), *convinced* (45%), *confident* (44%), *uncertain / not certain* (40%), *positive* (33%), *unclear / not clear* (33%), *possible* (32%), *evident* (30%), *obvious* (30%), *unsure / not sure* (28%), *inevitable* (25%). Найменша кількість епістемічних вживань прикметників спостерігається для *probable* (12%), *clear* (15%), *improbable / not probable* (18%).

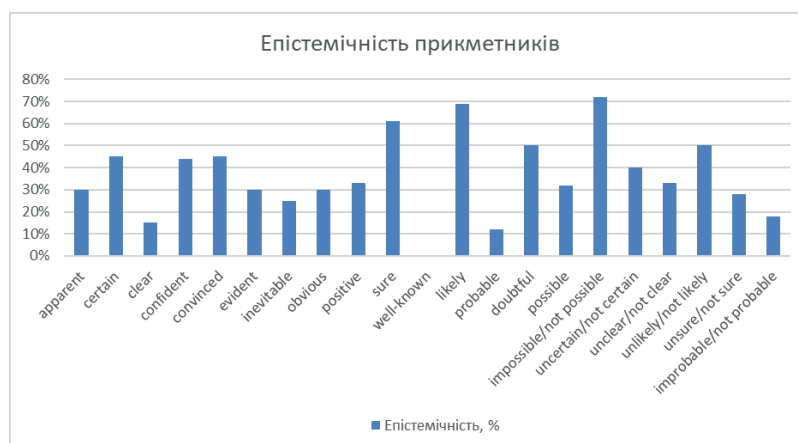

Рис. 4. Епістемічність прикметників

Найчастіше серед епістемічних прикметників зустрічаються *sure* (46%), *impossible / not possible* (12%), *certain* (10%), *possible* (5%). Найрідше у даній вибірці зустрічаються *unlikely / not likely* (0,3%), *unclear / not clear* (0,3%), *doubtful* (0,3%), *probable* (0,3%). Епістемічний прикметник *well-known* не зустрічався ні разу.

У рис. 5 розглянемо 25 епістемічних прислівників, які передають різний рівень впевненості / невпевненості – *actually, certainly, clearly, evidently, obviously, definitely, inevitably, in fact, really, undoubtedly, without doubt, no doubt, apparently, kind of, predictably, probably, roughly, sort of, supposedly, allegedly, reportedly, perhaps, possibly, maybe, conceivably*. Епістемічні прислівники зустрічаються у будь-якій частині висловлення і є вставними словами: *Perhaps he would hesitate to prolong the moment, that ideal moment of anticipation, sometimes better than the kiss itself* (Meyer 2006, p. 145). Епістемічні прислівники відрізняються від дискурсивних маркерів та прислівників способу дії. Слова *maybe, perhaps, certainly, evidently, obviously, definitely* можуть бути дискурсивними маркерами і вживатися для того, щоб погодитися чи підтримати розмову, в таких випадках ці слова втрачають епістемічні властивості, наприклад: *“Do you have an ID or something?” “Certainly”* (Grisham 1999, p. 201). Слова *sort of* та *kind of* можуть мати не епістемічне значення і вживатися для того, щоб повідомити про конкретний вид чи тип: *I can tell just by the warmth in your voice that you are just the kind of individual we want for our programs* (Selby 2000, p. 18). Те ж стосується і *clearly, definitely* та *really*, які описують певні дії, виступаючи прислівниками способу для дієслів: *Tyrone looked at him for a moment, blinking his eyes, trying to see him clearly* (Selby 2000, p. 154). Найчастіше серед згаданих епістемічних прислівників зустрічаються *maybe* (23%), *really* (22%), *probably* (11%), *kind of* (7%), *sort of* (7%), *perhaps* (7%), найрідше – *without doubt* (0,1%), *predictably* (0,1%), *allegedly* (0,1%), *inevitably* (0,2%), *supposedly* (0,3%), *roughly* (0,3%), *undoubtedly* (0,3%). *Reportedly* у цій вибірці не зустрілося жодного разу.

Рис. 5. Епістемічні прислівники в сукупності відповідних прислівників

У рис. 6 відображено досить високий рівень епістемічності прислівників, що коливається в межах 50-100%.

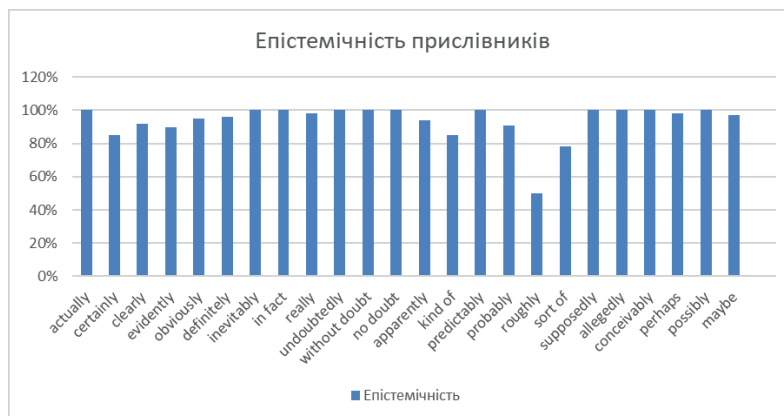

Рис. 6. Епістемічність прислівників

Аналіз 17 епістемічних іменників впевненості / невпевненості (*assertion, claim, conviction, fact, knowledge, assumption, belief, feeling, hypothesis, idea, impression, opinion, presumption, suggestion, chance, doubt, possibility*) показав, що епістемічні іменники проявляють свої епістемічні властивості в об'єктно-з'ясувальних висловленнях: *There's still a chance that we'll get back together* (Hornby 1995, p. 76). Рис. 7 відображає кількість епістемічних та не епістемічних вживань досліджуваних іменників.

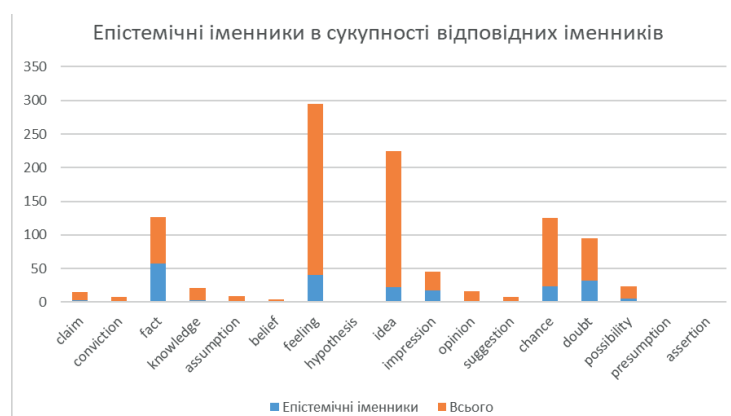

Рис. 7. Епістемічні іменники в сукупності відповідних іменників

На рис. 8 представлено рівень епістемічності іменників. Найвищий рівень епістемічності мають *hypothesis* (50%), *belief* (50%), *fact* (46%), середній – *impression* (40%), *doubt* (34%), *possibility* (25%), *assumption* (22%), *chance* (18%), *knowledge* (14%), *feeling* (13%), *conviction* (12%), *suggestion* (12%), найнижчим рівнем епістемічності володіють *idea* (9%), *opinion* (0%), *presumption* (0%), *assertion* (0%).

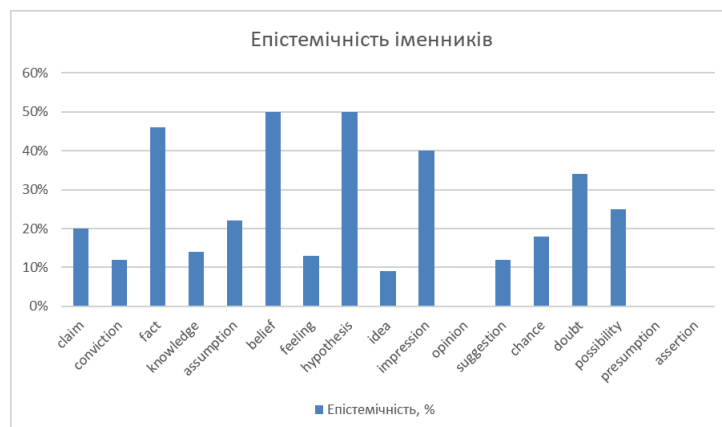

Рис. 8. Епістемічність іменників

Найчастіше в сукупності епістемічних іменників вживаються такі епістемічні іменники, як *fact* (28%), *feeling* (19%), *doubt* (15%), *idea* (10%), *chance* (10%), найрідше – *claim* (1%), *knowledge* (1%), *assumption* (1%), *belief* (1%), *conviction* (1%), *hypothesis* (1%), *suggestion* (1%), іменники *assertion* та *presumption* не вживалися у вибірці ні разу.

Аналіз прикладів у САХТ показав, що епістемічні прислівники складають близько 45% всіх епістемічних слів, 42% складають епістемічні дієслова, 10% епістемічні прикметники і 3% епістемічні іменники.

Отже, слова на позначення впевненості / невпевненості можуть проявляти епістемічні властивості або ж не проявляти їх (коли вони не виражають особистісної позиції мовця, виступають означеннями, обставинами способу дії або ж не трапляються у висловленнях притаманних для епістемічних вживань). ЕС по-різному проявляють епістемічність. Прислівники проявляють найвищий рівень епістемічності (50–100%), для дієслів рівень епістемічності коливається в межах 0–95%, для прикметників – в межах 0–75%, для іменників – в межах 0–50%. Найбільш вживаними епістемічними словами є *think*, *seem*, *sure*, *maybe*, *fact*. Деякі досліджувані слова у заданій вибірці не зустрічалися (*well-known*, *assertion*, *presumption*). Найчастіше маркерами епістемічної модальності у САХТ виступають епістемічні прислівники, за ними слідує епістемічні дієслова, прикметники та іменники.

Література:

- Гнатюк А. В. Вербальні та невербальні засоби на позначення сумніву в сучасному англомовному художньому дискурсі: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04. Львів. нац. ун-т ім. І. Франка. Л., 2014. 237 с.
- Biber D. *University Language: A corpus-based study of spoken and written registers*. John Benjamins Publishing, 2006. 261 p.
- Collins P. *Modals and Quasi-modals in English*. Amsterdam – New York, 2009. 193 p.
- Flynn G. *Gone Girl*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2012. 416 p.
- Grisham J. *The Pelican Brief*. N. Y.: Island, 1999. 436 p.
- Hornby N. *High Fidelity*. London: Victor Gollancz Ltd., 1995. 256 p.
- Meyer S. *New Moon*. N. Y.: Little, Brown Books for Young Readers; 21 st edition, 2006. 608 p.
- Moriarty L. *Big Little Lies*. New York: G. P. Putnam's Sons, 2014. 460 p.
- Palmer F. *Modality and the English modals*, 2nd edn. London: Longman, 1990. 149 p.
- Selby H. *Requiem for a dream*. N. Y.: Da Capo Press, 2000. 288 p.
- Wierzbicka A. *English: Meaning and Culture*. Oxford University Press, 2006. 364 p.

References:

- Hnatiuk A. V. *Verbalni ta neverbalni zasoby na poznachennia sumnyvu v suchasnomu anhlovnomu khudozhnomu dyskursi: dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.04. Lviv. nats. un-t im. I. Franka. L., 2014. 237 s.*
- Biber D. *University Language: A corpus-based study of spoken and written registers*. John Benjamins Publishing, 2006. 261 p.
- Collins P. *Modals and Quasi-modals in English*. Amsterdam – New York, 2009. 193 p.
- Flynn G. *Gone Girl*. London: Weidenfeld & Nicolson, 2012. 416 p.
- Grisham J. *The Pelican Brief*. N. Y.: Island, 1999. 436 p.
- Hornby N. *High Fidelity*. London: Victor Gollancz Ltd., 1995. 256 p.
- Meyer S. *New Moon*. N. Y.: Little, Brown Books for Young Readers; 21 st edition, 2006. 608 p.
- Moriarty L. *Big Little Lies*. New York: G. P. Putnam's Sons, 2014. 460 p.
- Palmer F. *Modality and the English modals*, 2nd edn. London: Longman, 1990. 149 p.
- Selby H. *Requiem for a dream*. N. Y.: Da Capo Press, 2000. 288 p.
- Wierzbicka A. *English: Meaning and Culture*. Oxford University Press, 2006. 364 p.

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

Отримано: 01 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: sgurbanska@yahoo.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-30-33

Гурбанська С. О. Особливості функціонування стійких висловлювань у структурі постмодерністських художніх текстів на прикладі творчості Анджели Картер. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 30–33.

УДК: 821(100).09

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1242-5896>

Гурбанська Світлана Олександрівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський національний університет культури і мистецтв

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТІЙКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У СТРУКТУРІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ХУДОЖНІХ ТЕКСТІВ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ АНДЖЕЛИ КАРТЕР

У статті художні тексти літератури постмодернізму розглядаються як продукти індивідуально-авторської мовотворчості, що вступають у діалог із семіосферою і в момент породження, і в процесі їхнього прочитання, сприйняття та розуміння. Утворені внаслідок взаємодії з попередніми текстами (літературною й культурною спадщиною), вони потребують поглибленого й системного лінгвістичного вивчення.

На особливу увагу заслуговує дослідження специфіки функціонування стійких висловлювань у постмодерністському художньому дискурсі крізь призму авторської свідомості А. Картер. Аналізовані англійські постмодерністські художні тексти характеризуються логічно обдуманною організацією матеріалу, зокрема й ретельною спланованістю інтертекстуальних зв'язків у фразеологічному аспекті. Вираження авторського "Я" відбувається за допомогою інтертекстуальних зв'язків з іншими текстами завдяки фразеологічному фонду мови. У творчій спадщині цієї письменниці спостерігається множинність інтертекстуальних зв'язків, що фокусується в кожному з текстів, які її виявляють.

Оскільки організація структури художнього тексту відбувається за допомогою інтертекстуальних зв'язків у концептуально-мовних формах, то, як наслідок, дослідження і розуміння художнього тексту передбачає вивчення авторської концептуальної та мовної картини світу, а відтак і мовної представленості інтертекстуальних зв'язків.

Постмодерністський художній дискурс є особливим смисловим осередком інтертекстів. Він позначений активним використанням фразеологічного фонду мови. Уведення до структури художніх текстів стійких висловлювань характеризується глибинними авторськими інтенціями і смислами, маркує розвиток сюжетних ліній у цілому. Так, при з'ясуванні специфіки інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському художньому дискурсі на особливу увагу заслуговує дослідження особливостей функціонування стійких висловлювань та джерел їхнього походження.

Ключові слова: постмодернізм; художній текст; постмодерністський художній дискурс; інтертекстуальність; стійкі висловлювання.

Svitlana O. Hurbanska,

PhD in Philology, Associate Professor,

Kyiv National University of Culture and Arts

PECULIARITIES OF SET EXPRESSIONS FUNCTIONING IN POSTMODERN LITERARY TEXTS STRUCTURE ON THE EXAMPLE OF ANGELA CARTER'S CREATIVE WORK

In this article, literary texts of postmodernism are considered as products of individual author's language art that enter into a dialogue with the semiosphere both at the moment of creation and in the process of their reading, perception and understanding. Formed as a result of interaction with previous texts (literary and cultural heritage), they require in-depth and systematic linguistic study.

The research of the specifics of set expressions functioning in postmodern literary discourse through the prism of the writer A. Carter's consciousness deserves peculiar attention. The analysed English postmodern literary texts are characterised by logically thought-out organisation of material, in particular, a careful planning of intertextual connections in phraseological aspect. The expression of the author's "I" occurs with the help of intertextual connections with other texts thanks to the phraseological language fund. In this writer's creative heritage, a multiplicity of intertextual connections is observed, which is focused in all texts that reveal it.

Since the organisation of the literary text structure is formed with the help of intertextual connections in conceptual-linguistic forms, as a result, the study and understanding of the literary text involves the research of the writer's conceptual and linguistic picture of the world, and, therefore the linguistic representation of intertextual connections.

Postmodern literary discourse is a special semantic focus of intertexts. It is marked by active use of the phraseological fund of the language. The introduction of set expressions into the structure of literary texts is characterised by deep authorial intentions and meanings, and marks the development of storylines in total. Consequently, when clarifying the specifics of intertextual connections in postmodern literary discourse, major attention should be paid to the study of peculiarities of set expressions functioning and their origin sources.

Keywords: postmodernism; literary text (fiction); postmodern literary discourse; intertextuality; set expressions.

Останнім часом спостерігається загальна тенденція лінгвістичних досліджень (Корабльова, 1999; Стуліна, 2011; Шаповал, 2009) до вивчення впливу постмодернізму на постіндустріальну комунікативну культуру, що виражається в естетиці художнього мовлення. Відмічається поживлення інтересу до аналізу специфіки інтертекстуальних зв'язків у постмодерністському дискурсі, проте з'ясуванню особливостей авторської свідомості в контексті міжтекстової взаємодії та специфіки інтертекстуальних зв'язків на прикладі стійких висловлювань, а також розгляду проблеми ідіостилу письменників-постмодерністів в інтертекстуальному аспекті приділено недостатньо уваги. Тому наразі необхідними є подальші наукові пошуки у царині дослідження постмодерністського дискурсу, орієнтовані на вивчення специфіки функціонування стійких висловлювань в аспекті інтертекстуальності та кризі призми авторської свідомості. Поглиблене дослідження художніх текстів постмодерністської літератури в площині мовного вияву структурних ознак інтертекстуальності, визначення ролі цієї текстової категорії в індивідуально-авторській творчій лабораторії через простеження типології інтертекстуальних зв'язків слугують окресленню унікального ідіостилу.

У постмодерністських художніх текстах претексти перекодовуються, натомість інтертекстуальні форми, гармонійно поєднуючись і взаємоосмислюючись, утворюють профіль ідіостилу із його характерною лексикою, темами, сюжетами й образами. Цінною є думка Корабльової Н. В.: «Фокусування інтертекстуальних зв'язків у будь-якому з текстів формус ситуацію змістопородження, причому будь-який текст може виявитися таким змістопороджучим центром. Існуючи як всеоб'єднуюча множинність, що складається із множини всеоб'єднуючих центрів, інтертекст не є ані однозначно моністичним, ані однозначно плюралістичним явищем» (Корабльова, 1999: 6).

На сьогодні вивчення особливостей функціонування стійких висловлювань у постмодерністських художніх текстах заслуговує на виняткову увагу, оскільки ці одиниці викликають зацікавленість в аспекті дослідження інтертекстуальності. Стійкі висловлювання як інтертексти є одним із засобів авторської ігрової стратегії: їхнє уведення до структури художнього тексту, як і цитат, ремінісценцій та алюзій, сприяє створенню додаткових можливостей для мовної гри з читачкою аудиторією. Ідіостиль письменника – його світобачення і світорозуміння – виразно представляють стійкі висловлювання. У просторі художнього тексту інтерпретуються різні смисли цих одиниць, що залежить від запланованих автором художніх намірів, а також культурної компетенції читача. Саме культурний досвід останнього передбачає миттєве «прочитання» стійких висловлювань.

У постмодерністських художніх текстах стійкі висловлювання виконують різноманітні функції: забезпечують образність художніх текстів; посилюють їхню виразність; розширюють межі мовної гри; беруть участь у створенні образів героїв; індивідуалізують мовлення автора та його літературних персонажів, подекуди додаючи йому іронічного забарвлення; в організованій формі передають ставлення автора і героїв до подій, що відбуваються; забезпечують лаконічність викладу інформації тощо.

У досліджуваних постмодерністських художніх текстах зафіксовано узуальне та оказіональне функціонування стійких висловлювань. Узуальні стійкі висловлювання використовуються у традиційній формі та значенні (Супрун, 1999). Натомість оказіональні утворюються за моделями вже існуючих одиниць (Щербачук, 2000; Ptashnyk, 2000): вони є результатом трансформації структури та семантики традиційних стійких висловлювань, не суперечать мовній нормі, відображають мовний розвиток і з часом можуть бути зафіксовані у фразеографічних працях.

Суперечливою є така фразеологічна характеристика, як *стійкість*, котру вважають (Супрун 1999; Щербачук 2000; Ptashnyk, 2000) дещо умовною, оскільки у процесі текстового функціонування узуальні одиниці зберігають образність і водночас зазнають оказіональних модифікацій у значенні та формі. Це пояснюється нестабільним характером фразеологічного значення як гносеологічного чинника екстралінгвальної природи стійких висловлювань.

Значення стійких висловлювань поєднує в собі і відтворення певного фрагмента оточуючої дійсності, і ставлення мовця до нього. Відповідно, оцінка є невід'ємною складовою стійких висловлювань, які відбивають асоціативну базу мовця при вираженні оцінки. Виокремлюють різні типи оцінки: а) антропоцентрична оцінка (передбачає оцінювання реалій об'єктивного світу з позицій людини); б) християнсько-релігійна оцінка (відображає стан духовності людини); в) культурно-естетична оцінка (зображає становлення культурно-естетичних цінностей); г) національно-етнографічна оцінка (змальовує становлення нації, національної самосвідомості, патріотизму); г) соціальна оцінка (є шкалою цінностей у конкретному суспільстві та світі загалом) (Космеда, 2000: 229–230).

У процесі оказіональних трансформацій семантики та структури стійких висловлювань реалізуються авторські інтенції розкрити потенційні можливості цих одиниць у мікро-, макро- та ситуаційному контекстах. Виокремлено такі типи оказіональних трансформацій стійких висловлювань: *експансія, субституція, контамінація, еліпсис, алюзія, комбіновані типи трансформацій*. Комунікативний успіх залежить від здатності читача відновити узуальні стійкі висловлювання в їхньому традиційному (загальнонародному) значенні у процесі сприйняття оказіональних одиниць.

Оказіональні трансформації стійких висловлювань є особливістю ідіостилу письменників-постмодерністів, зокрема й А. Картер: завдяки перетворенням узуальних одиниць моделюються додаткові конотативні можливості фразеологічного значення. Відтак, художній текст детермінує різноманітні оказіональні трансформації стійких висловлювань на рівні їхньої семантичної структури. Аналіз оказіональних перетворень стійких висловлювань у художніх текстах сприяє визначенню культурно-зумовлених особливостей у характері змін фразеологічної семантичної структури цих одиниць.

Зафіксовано безліч випадків узуального функціонування стійких висловлювань у постмодерністських художніх текстах. Наприклад, ад'єктивне стійке висловлювання *as hard/tough as nails* ("very tough and not easily frightened, or not caring about the effects of your actions on other people (Longman, 2012: 1155)) вжито в узуальному значенні з метою моделювання образів героїнь – сестер Чанс (Дори і Нори): "*Hard as nails, they said. That's the Chance girls*" (Carter, 2007: 79).

Як уже зазначалося вище, важливим для цього дослідження є вивчення не лише узуального, але й оказіонального функціонування стійких висловлювань у постмодерністських художніх текстах, зокрема типів оказіональних трансформацій. Функціонування оказіональних стійких висловлювань демонструють такі приклади.

1. Експансія. Цей тип оказіональних трансформацій полягає у включенні до традиційної структури стійких висловлювань додаткових компонентів – слів і словосполучень вільного вжитку, фразеологізмів або їхніх фрагментів. У структурі

оказіональних стійких висловлювань поширювачі займають одну з трьох функціональних позицій або ж дві/три одночасно при ускладненій експансії – препозицію, інтерпозицію та постпозицію. Подеколи оказіональне поширення зумовлює антонімічне перетворення у значенні традиційних стійких висловлювань, як у такому прикладі: *'Pity the poor folks out in the cold tonight without a roof over their heads,' said Mrs Green comfortably* (Carter, 1993: 102). Експансія загальнонародного стійкого висловлювання *a roof over your head* – “somewhere to live” (Longman, 2012: 1518) відбувається за допомогою препозитивного компонента *without*.

2. Субституція (лексико-граматична заміна) є цілеспрямованою заміною окремих компонентів стійких висловлювань (одного, кількох або всіх) функціонально схожими елементами. Прикладом мовної гри є звернення автора до повторів: “... *bring the house down, fuck the house down... scatter little candle-flames like an epiphany on every head...*” (Carter, 2007: 220). Узуальне стійке висловлювання *bring the house down* (“to make a lot of people laugh, especially when you are acting in a theatre” (Longman, 2012: 855)) вжито у традиційній формі та значенні, натомість оказіональне стійке висловлювання *fuck the house down* утворено за допомогою лексичної субституції предикативного компонента *bring* на *fuck* (*taboo spoken verb*).

3. Контамінація (від лат. *contaminatio* – змішування) полягає у поєднанні двох і більше традиційних стійких висловлювань на основі структурно-семантичної подібності, або без неї. Можливою є також редукція компонентного складу хрещуваних узуальних одиниць. Утворені оказіональні стійкі висловлювання поєднують семантику й структуру загальнонародних одиниць. Прикладом такого типу оказіональних трансформацій стійких висловлювань в англійських художніх текстах є такий: “*But we'd had Grandma's motto drummed into us since babyhood: 'Hope for the best, expect the worst.' We were prepared*” (Carter, 2007: 113); “*But Grandma said, you never can tell. Hope for the best, expect the worst, she said*” (Carter, 2007: 61). Своєрідний девіз життя героїнь (сестер Дори і Нори) несе неабияке смислове навантаження. Ці слова неодноразово згадуються в англійському художньому тексті, що вказує на їхній наскрізний характер. Оказіональне стійке висловлювання утворене за допомогою контамінації стійких висловлювань, зафіксованих у словнику: *hope for the best* – “hope that a situation will end well when there is a risk of things going wrong” (Longman, 2012: 847) та *expect/fear the worst* – “to expect or fear that something will not be successful or something bad will happen” (Longman, 2012: 2028).

4. Еліпсис (від грец. *elleipsis* – опущення) полягає у редукції одного або кількох компонентів традиційних стійких висловлювань, які легко відтворюються в межах контексту. За еліпсису-скорочення і еліпсису-стиснення оказіональні стійкі висловлювання не втрачають елементи генетичних джерел, зберігаючи зв'язок із семантикою узуальних одиниць.

Цікавим для аналізу є такий приклад з англійського художнього тексту:

“After the miscarriage, she went round with a face like a month of Sundays for all of three weeks, then, whoops! head over heels, again, this time with the man who played the drums in the pit band and he was old enough to be her grandfather. She was particularly attracted to older men, in those days” (Carter, 2007: 82). Спостерігаємо узуальне стійке висловлювання *a month of Sundays* та оказіональне – *head over heels*. Ужите в цьому контексті трансформоване стійке висловлювання наврядчи є відповідником традиційного *head over heels*. Імовірно, воно еліптоване від словникового *be/fall head over heels in love* “to love or suddenly start to love someone very much” (Longman, 2012: 809). Оказіональне перетворення зумовлене інтенцією мовної економії. Використані автором часові маркери *again, this time, for all of three weeks, then, whoops! in those days* забезпечують інтенціоналізацію зображення почуттів героїні.

5. Алюзія як тип оказіональних трансформацій стійких висловлювань розрахована на ерудіцію читача і базується на використанні загального змісту або образу, функціонуючи як натяк на відомі носіям мови стійкі висловлювання. Асоціативний зв'язок із традиційними стійкими висловлюваннями встановлюється в контексті. Так, у макроконтексті спостерігаємо звернення автора до традиційного стійкого висловлювання *kill the goose that lays the golden egg* – “to destroy the thing that brings you profit or success” (Longman, 2012: 959): “*No wonder there was no inheritance for the children and they must scrape themselves with newspaper and redden their pampered fingers in icy water now that the goose who laid the golden eggs was dead*” (Carter, 1996: 57). Зафіксовано використання кількох прототипів компонентів узуального стійкого висловлювання: *the goose, laid, golden eggs*. Смерть батьків означала для Мелані, Вікторії і Джонатана не лише психологічну травму, а й втрату всього того, що було для них звичним.

6. Комбіновані типи оказіональних трансформацій (одночасна експансія і субституція, еліпсис і експансія, контамінація, експансія і субституція тощо) зустрічаються досить часто. Вони зумовлюють ускладнені зміни семантичної структури стійких висловлювань. Варіанти аналізу оказіональних трансформацій, запропоновані до таких прикладів, не є вичерпними, оскільки можливі також додаткові підходи до розгляду шляхів утворення досліджуваних оказіональних стійких висловлювань.

Висновки. Отже, постмодерністські художні тексти є одним із джерел збагачення національної фразеології. Стійкі висловлювання створюють ядро інтертекстуальних зв'язків у структурі постмодерністського художнього тексту, формують останній як єдине ціле, посилюючи інтригу і викликаючи зростаюче зацікавлення в читацькій аудиторії. Вони наділені значним асоціативним потенціалом і відіграють важливу роль в організації постмодерністського художнього дискурсу та реалізації авторських інтенцій. Їхне функціонування сприяє метафоричному переосмисленню минулого. Використання письменником стійких висловлювань у їхньому традиційному значенні та у трансформованому слугує різноманітним інтенціям – чіткішій характеристиці образів літературних персонажів, вираженню ідейного змісту творів, наданню додаткових творчих смислів, веденню складної багаторівневої гри тощо. Узуальні стійкі висловлювання часто зазнають оказіональних трансформацій, констатуючи у такий спосіб динамічний характер фразеології та умовність поняття *фразеологічної стійкості*, а також зображаючи тенденції динаміки фразеологічного фонду мови.

Перспективами подальших наукових досліджень є вивчення стійких висловлювань відповідно до цілей та особливостей їхнього використання і функціонування у постмодерністському художньому дискурсі.

Література:

1. Корабльова Н. В. Інтертекстуальність літературного твору (на матеріалі роману А. Бітова «Пушкінський дім»): автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.01.06 «Теорія літератури». Донецьк, 1999. 19 с.

2. Космеда Т. А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики : формування і розвиток категорії оцінки. Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. 350 с.
3. Стуліна М. В. Німецький постмодерністський дискурс : лінгвоконцептуальний і лінгвопоетичний аспекти: автореф. дис.... канд. філол. наук: спец. 10.02.04 «Германські мови». Одеса, 2011. 20 с.
4. Супрун А. П. Семантико-стилістичні особливості фразеологічних одиниць (на матеріалі поетичних творів Максима Рильського): дис.... кандидата філол. наук: 10.02.01. Миколаїв, 1999. 302 с.
5. Шаповал М. Інтертекст у світлі рампи: міжтекстові та міжсуб'єктні реляції української драми: монографія. Київ: Автограф, 2009. 352 с.
6. Щербачук Л. Ф. Загальномова та індивідуально-авторська фразеологія в художніх текстах (на матеріалі творів О. Гончара): дис.... кандидата філол. наук: 10.02.01. Сімферополь, 2000. 211 с.
7. Carter A. *Heroes and Villains*. N. Y.: Penguin Books, 1993. 151 p.
8. Carter A. *The Magic Toyshop*. N. Y.: Penguin Books, 1996. 200 p.
9. Carter A. *Wise Children*. N. Y.: Farrar, Straus and Giroux, 2007. 234 p.
10. Longman Dictionary of Contemporary English: sixth printing. China, 2012. 2081 p.
11. Ptashnyk S. Textbildende Funktionen phraseologischer Modifikationen in der Pressesprache. *Thesenband der Berliner Linguistik*. Berlin, 2000. T. 9. S. 31–32.

References::

1. Carter A. *Heroes and Villains*. N. Y.: Penguin Books, 1993. 151 p.
2. Carter A. *The Magic Toyshop*. N. Y.: Penguin Books, 1996. 200 p.
3. Carter A. *Wise Children*. N. Y.: Farrar, Straus and Giroux, 2007. 234 p.
4. Korabliova N. V. Intertekstualnist literaturnoho tvoruu (na materialii romanu A. Bitova "Pushkinskyy dim") (Intertextuality of a literary work (based on A. Bitov's novel "Pushkin's House")): avtoref. dys.... kand. filol. nauk: spets. 10.01.06 "Teoriya literatury". Donetsk, 1999. 19 s.
5. Kosmeda T. A. Axiologichni aspekty prahmalinhvistyky : formuvannya i rozvytok katehoriyi otsinky (Axiological aspects of pragmalinguistics: formation and development of the evaluation category). Lviv: Vyd-vo LNU im. Ivana Franka, 2000. 350 s.
6. Longman Dictionary of Contemporary English: sixth printing. China, 2012. 2081 p.
7. Ptashnyk S. Textbildende Funktionen phraseologischer Modifikationen in der Pressesprache. *Thesenband der Berliner Linguistik*. Berlin, 2000. T. 9. S. 31–32.
8. Shapoval M. Intertekst u svitli rampy: mizhtekstovi ta mizhsbyektni relyatsiyi ukrayinskoyi dramy (Intertext in the ramp light: intertextual and intersubjective relations of Ukrainian drama): monohrafiya. Kyiv: Avtohrif, 2009. 352 s.
9. Shcherbachuk L. F. Zahalnomovna ta indyvidualno-avtorska frazeolohiya v khudozhnikh tekstakh (na materialii tvoriv O. Honchara) (Common language and individual author phraseology in artistic texts (based on the works of O. Honchar)): dys.... kandydata filol. nauk: 10.02.01. Simferopol, 2000. 211 s.
10. Stulina M. V. Nimetskyy postmodernistskyi dyskurs: lnhvokontseptualnyy i lnhvopoetichnyy aspekty (German postmodernist discourse: linguoconceptual and linguopoetic aspects): avtoref. dys.... kand. filol. nauk: spets. 10.02.04 "Hermanski movy". Odessa, 2011. 20 s.
11. Suprun A. P. Semantyko-stylistychni osoblyvosti frazeolohichnykh odynyts (na materialii poetychnykh tvoriv Maksyma Rylyskoho) (Semantic and stylistic features of phraseological units (based on the poetic works of Maksym Rylskyi)): dys.... kandydata filol. nauk: 10.02.01. Mykolayiv, 1999. 302 s.

Отримано: 06 вересня 2022 р.

Прорецензовано: 14 жовтня 2022 р.

Прийнято до друку: 20 жовтня 2022 р.

e-mail: o.dunayevska@gmail.com

mariastupenko@gmail.com

zlevchenko0405@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-34-39

Dunaievska O. V., Stupenko M. Yu., Levchenko Z. A. Non-violent ukrainisation: modern freedom wears yellow-and-blue. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 34–39.

УДК: 811.111'42

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0915-428X>**Olha Dunaievska,**PhD in Philology, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of KyivORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1870-0780>**Maria Stupenko,**

Taras Shevchenko National University of Kyiv,

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6831-3543>**Zinayida Levchenko,**

Taras Shevchenko National University of Kyiv

NON-VIOLENT UKRAINISATION: MODERN FREEDOM WEARS YELLOW-AND-BLUE

The paper addresses the issue of frame analysis of discourse fragments related to the high-scale war in Ukraine started by Russian federation on the 24th of February 2022. The article outlines the peculiarities of Ukraine/Ukraine-related mentions in English-speaking media online discourse, the presence and accumulation of which, gives the grounds for them to be united under the notion of UKRAINISATION. The work prioritised 1) the collection of the corpus of Ukraine-connected mentions in the online available English-speaking media; 2) the selection and analysis of the basic schemas of evoked as well as invoked frames; and 3) the description of the current frames connected with Ukraine and Ukrainians. The elements of frame analyses in terms of onomasiological and semasiological approaches were used to identify the basic frame serving as a construct of the information that pertains to a particular event or a notion associated with Ukraine and Ukrainians worldwide. The corpus of the discourse fragments was retrieved from online English-speaking media; it underwent the sorting out based on the aspect its constituents appeal to. Such aspects as: expressing admiration, support (both verbally and non-verbally), showing solidarity, demonstrating sharing of same values, seeing and understanding of Russian war in Ukraine. In the paper the model of non-violent Ukrainisation is offered, which supports the idea that Ukrainisation has become an embodiment of supporting modern democratic values shared by democratic societies.

Keywords: Ukrainisation, yellow-and-blue, freedom, Ukraine, Ukrainians, frame-analysis.**Дунаєвська Ольга Валеріївна,**

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Ступенко Марія Юрївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Левченко Зінаїда Анатоліївна,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

НЕНАСИЛЬНИЦЬКА УКРАЇНІЗАЦІЯ: СУЧАСНА СВОБОДА НОСИТЬ ЖОВТО-БЛАКИТНЕ

Стаття розкриває питання застосування фреймового аналізу до фрагментів дискурсу, які стосуються повномасштабного вторгнення російської федерації на територію України датованого 24 лютого 2022 року. Робота розкриває особливості згадок України та українців у англомовному онлайн дискурсі, наявність яких становить підґрунтя для їх об'єднання у поняття УКРАЇНІЗАЦІЯ з подальшим його описом характеристик. Пріоритетом у роботі є 1) накопичення корпусу згадок про Україну, доступних на онлайн ресурсах англомовних видань; 2) відбір та аналіз базових схем новостворених та раніше накопичених фреймів; 3) опис актуальних фреймів, які об'єктивуються при згадці України та українців. Елементи фреймового аналізу в межах ономасіологічного та семасіологічного підходів використовувалися для визначення базового фрейму, що слугує як конструкт інформації про конкретну подію в Україні або, яка відбувається з українцями чи поняття, асоційоване з Україною / українцями в світі загалом. Корпус фрагментів дискурсу був укладений під час аналізу дискурсу англомовних медіа; останній був погрупований за принципом того, до яких аспектів апелюють його складові. Було встановлені наступні аспекти: вираження захоплення, підтримки (вербальної та невербальної), демонстрація солідарності та слідування таким ідентичним цінностям, бачення та розуміння російської війни в Україні. У праці запропоновано модель ненасильницької УКРАЇНІЗАЦІЇ, котра підтримує ідею, що УКРАЇНІЗАЦІЯ стає втіленням підтримки сучасних демократичних цінностей, які поділяє все демократичне суспільство.

Ключові слова: ненасильницька українізація, жовто-блакитне, свобода, Україна, українці, фрейм-аналіз.

... And don't forget to remember me with a soft word in a new, great, and free Family... ("Testament", Taras Shevchenko, 25th of December, 1845, Pereiaslav, Ukraine). Taras Shevchenko, a Ukrainian prophet, knew exactly, that there would come the time for a decisive fight. One outside Ukraine may think that in his Testament in 1845, by telling "Bury me and then wake up, ruin the chains, and make the ground wet with enemy's blood," the great Ukrainian poet and artist was saying nonsense, but today his words sound clearer than ever before. Only some Ukrainians knew the true context of Shevchenko's words: our freedom comes with bloodshed

and fearless fight for it. Our old Kobszar, a prophet Shevchenko, learnt the price of the neighbourhood with Russia in 1845. Ukraine has been “sleeping” for so long and it “has been awoken” on the 24th of February, 2022.

The worldwide fame is usually regarded as a positive indication of previous achievements but in case of Ukraine, the reason behind the fame is quite opposite to what is considered to be positive. The fame came together with the sharp period of Russian Federation aggression dated by the 24th of February 2022, from those who call themselves “the brother nation.” The vast majority of Earth’s population, who didn’t know about Ukraine’s location, status, national symbols, and army suddenly learnt a lot about our state and its current tragedy. The dynamic process of familiarising oneself with what is considered to be Ukraine-related has been launched by the unprovoked and unmasked aggression under quasi-justifications of the aggressor, standing against which, took the footprints of “Ukrainisation,” but without any pressure – a non-violent one. This global process provoked at the end of February 2022 included explicit support and solidarity as well as it involved learning about Ukraine’s basic values and symbols rendered via media. And the description of this process is **aimed by the paper**, namely the identification of the basic frame serving as a construct of the information pertaining to a particular event or a notion associated with Ukraine and Ukrainians.

The framework of representing knowledge about Ukraine is to be viewed as a crucial issue of understanding the processes taken place and described as united under domain of non-violent Ukrainisation. Since the researches of such kind are almost absent, the paper addresses the modern tendencies and challenges of science nowadays. The work covers the reaction of democratic society worldwide to the dynamic processes Ukraine and Ukrainians are directly involved in. To reach the above stated aim the following **objectives** have to be followed:

- to collect the corpus of Ukraine-connected mentions in the online available media;
- to select and analyse the basic models of evoked as well as invoked frames;
- to describe the current frames connected with Ukraine;
- to build the model of non-violent Ukrainisation.

The way of expressing the international attitude towards the aggression “embracing” Ukraine is approached through analysis of the media discourse, particularly the publications in English-speaking printed media: *The Times*, *The Wall Street Journal*, *The New York Times*, *Mail Plus*, *The Critic*, *The Wall Street Journal*, *CBC Radio-Canada*, *Global Happenings*, *Pledgetimes*, *NPR (Independent, non-profit organization media)*, *Page Six Style*, *Town&Country*, *Independent*, *Spectrum News 1*, *Daily Mail Online*, *ABC News*; also the data of the celebrities and officials post on Twitter and Instagram are regarded as the source of valuable information etc. The analysis is conducted within the correlation of onomasiological and semasiological paradigms. The material and the situations under analysis are to be considered in respect to 3 approaches to events:

- 1) M. A. Minsky’s perspective: primarily addressing artificial intelligence conducted in 1974; later the paper was reprinted in *The Psychology of Computer Vision* (1975); the ideas of *Mind Design* (1981) and *Cognitive Science* (1992);
- 2) Ch.J. Fillmore’s view of frame semantics articulated in *Frame Semantics* in 1982, and in *Frames and the Semantics of Understanding* in 1985;
- 3) S.A. Zhabotynska’s perspective on cognitive linguistics and lexicology offered in *Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries* in 2010.

The way for description of the image Ukraine has been earning on the worldwide agenda gets back to the possibility granted by researches of M.A. Minsky in his *framework for representing knowledge* in 1987. It addresses the fact that people encounter the situation relying upon its frame, the already stored in the memory. “*A Framework for Representing Knowledge*,” introduces notion of *frame* as a “container of knowledge” about the stereotyped situation and can be described as data-structure of the latter. The alternative to the notion of *frame* is F.C. Bartlett’s “scheme” (Bartlett, 1967) and T. Kuhn’s “paradigm” (Kuhn, 1970). Frames were also investigated by Ch. J. Fillmore as communicative units translating the knowledge on particular situation or event (Fillmore, 1982: 118). In this respect, the superior cognitive structure withholding the knowledge about certain situations/events is explicated through the means of verbal and non-verbal communication filling the particular parts of the frame (slots) (Fillmore, 1985: 223) – concept. The approach was further developed by Ukrainian scholar S.A. Zhabotynska, who suggested that “the very foundation of our information system is structured by several highly abstract basic frames, where the most fundamental categories of thought are arranged in accordance with the way we perceive things of the experiential world” (Zhabotynska, 2010: 80-81). Five frames are considered by the mentioned scientist to be basic ones: the Thing Frame, the Action Frame, the Possession Frame, the Identification Frame, and the Comparison Frame.

The encountering a familiar situation launches the process of evoking. Due to its non-finite nature a frame is capable of evoking the limitless number of its parts embedded in cognitive worldview of an individual pertaining to a definite situation or an event (Fillmore, 1985:130). The cases, where there are no records on encountered events in the cognitive worldview of an individual and such records are being developed while encountering the particular situation are signified by Ch. Fillmore as invoking process or accumulation; eventually, when the collection of knowledge connected to the particular situation starts – the event is served by an invoked frame. Such information “gaps” or “blank spaces” are supplied with information from universal knowledge database coming from the general experience of a society or comprehended directly from the text or discourse (Fillmore, 1985: 20). Pertaining to this investigation, the fragments of media discourse at the beginning of war encountered online concerning Ukraine were regarded as those contributing to invoked framing, while initial encountering and, later, to the evoked one – while following encounters.

It has been *hypothesized* that Ukraine is associated with the struggle for freedom that belongs to basic values of the democratic society, so there is the frame system concerned with information on Ukraine / Ukrainians, and the war that is undergoing dynamic development as far as the situation in Ukraine is accelerating. All invoked frames concerning modern Ukraine are to be united under certain domain – UKRAINISATION, and the most commonly evoked frame considering Ukraine takes shapes of the image, widely associated with Ukraine.

The analysis of the online media, namely the publications connected with the modern perception of Ukraine crystallised through the media discourse offers several groups of mentions.

Upon the analyses conducted the mentions of Ukraine/Ukrainians split into such groups as: those expressing admiration; those expressing support both verbally as well as non-verbally; those showing solidarity; those demonstrating sharing of same values;

those expressing how the world sees or understands russian war in Ukraine. Each of the groups is underpinned by the discoveries about the real events (the pictures, witness statements, the russian propaganda and officials' statements that make it obvious that genocide is taking place) about sides of the conflict through primarily invoking and demonstrating reactions to what is learnt about the war within the evoking frames.

– There are the cases where **the admiration of the actions** of Ukrainians and loathing the actions of russians are outlined: Oscar Ceremony: “*Viva Ukraine!*”¹ This reference to Ukraine can be put to scheme of Action frame: SB/STH acts SB/STH > A new stamp: > *Agent admires Patient* > [Hollywood admires Ukraine], where Ukraine is a symbol of fight for freedom. The frame scheme refers to a situation where Ukrainians are particularly valued; they inspire the rest of the world.

Loathing the actions of Russians was expressed in Cannes: “*Stop raping us*”² when the protesters in the Cannes Festival carried posters with this slogan. In terms of Action frame schema, it can implicitly contain the following: SB/STH acts / does STH > *Agent rapes Patient* > *russians rape Ukrainians*. The analysed slogan contains the description of the exact actions russian army takes in Ukraine. In this situation another frame – Identification frame (Zhabotynska 2010: 83) with classification schema is being invoked: SB/STH-identified is SB/STH-classifier > SB/STH (russian soldiers) are SB/STH-rapists > russian soldiers – rapists. The proves of existence of such frames are being collected and documented throughout all Ukrainian territories left by russian troops.

Another example of **admiration refers to the role of Ukrainian armed forces**, heading the current European fight for freedom and embodying heroism. By selecting for *giving a good fight*, Ukrainian soldiers evoke situation connected with universal “Fight or flight response,” (when in case of horror in front of smth/smb exceeding you, an ultimate clouding danger produces a potential for escaping the source of the threat and potential death³). While the typical, well rooted in human nature a life-saving response should be “*flight*,” in order to preserve the life (specifically, to get away from danger of being smashed by the army exceeding you several times in number of the combatants, weapons and technology – the enemy with endless resources), Ukrainians: the soldiers and the civilians choose for fight accepting the fate of abnegation. This could be described by the example of *self-sacrifice* and *bravery* demonstrated by both Ukrainian army, volunteers, and civilians (who had to defend their Ukrainian identity till the last drop of blood⁴) in the suburbs of Kyiv, and more is yet to come. The global image in relation to Ukraine can be translated by Action frame schema: SMB/SMTH acts SMB/SMTH > SMB (Ukrainian Army) acts (does not surrender) to SMB/SMTH (russians) > [*Ukrainians give a fight to Russians*]. Such behaviour in a life-threatening situation has invoked the worldwide demonstration of admiration and support that in its turn got crystallised not only through adhering to yellow-and-blue colours, but also by siting and praising Ukrainian army men:

– A new stamp: “*Russian warship, go f*** yourself!*” honors the Ukrainian soldiers who profanely told off a Russian warship. The stamp – called “*Russian warship, go f*** yourself!*” – References: an interaction on Snake Island⁵;

– Editor-in-chief of The Brothers Brick, one of the largest platforms dedicated to the construction sets released the figurines of Azovstal defenders, unbreakable fighters holding out in Mariupol for almost 3 months overwhelming the russian army and allowing Ukraine to win the battle for Kyiv⁶.

The first example invokes Action frame scheme: SB/STH acts SB/STH > SB (russians) act (should make) STH (suicide) > *russians are recommended a suicide*. This point of view gets supported by releasing a stamp in this way outlining the recommendation to those who want to destroy independency of another sovereign state.

The second example invokes the Identification frame with personification schema (Zhabotynska, 2010: 83): SB/SMTH-identified is STH/SB-personifier > SB/STH-identifier (Azov warriors) are STH/SB-personifier (heroes) > Azov heroes.

“Standing together” in other words can be described as the principle of **WE-ness or solidarity**. **The examples of mentions in media discourse are the following:**

– “*Cannes switched on the air-defence alarm*”⁷

– “*France and Germany Stand with Ukraine, and Putin Can Wait*”⁸

– “*Celebrities go online to voice support for Ukraine*”⁹: a group of inter generational stars from film, TV, sports and music – including Bruce Springsteen, Hugh Jackman, Elton John and Jon Bon Jovi, Jonas Brothers and Billie Eilish – have signed up for a social media campaign to show support for Ukraine.⁹

“*We will never be secure if we turn our backs on valiant Ukraine.*”¹⁰ To apply the frame analysis to the phrase of Boris Johnson, it is necessary to simplify it. Thus, it is offered to be expressed through following sentence: “*Ukraine needs our support.*” By applying the Action frame schema, the next structure can be introduced: SB/STH acts SB/STH > Agent supports Patient > [1) *British Prime Minister supports Ukraine*; 2) *Celebrities support Ukraine*; 3) *EU leaders support Ukraine*]. The examples illustrate the evoked frames of solidarity with Ukraine.

There are some other rather explicit messages of support detected, e.g.:

“*Ukrainian people, I'm with you*”¹¹ – expressed by Mike Tison;

“*We stand by Ukraine*” – wrote Madonna on her official Instagram page;

“*Stand united with Ukraine*” – said Benedict Cumberbatch and handed Ukrainian flag for besieged Ukraine at the Santa Barbara International Film Festival of March 10, 2022¹².

¹ <https://www.vanityfair.com/hollywood/2022/03/how-stars-paid-tribute-to-ukraine-at-oscars-2022>

² <https://www.nydailynews.com/news/national/ny-cannes-ukraine-russia-rape-protest-20220520-njnknkd24namzeaysfqoag3ksm-story.html>

³ <https://www.psychologytools.com/resource/fight-or-flight-response/>

⁴ Bucha Massacre, Anti-russian protests in already occupied Energodar, Kherson, Kahovka, Melitopol and thousands of others.

⁵ <https://www.npr.org/2022/03/13/1086371078/ukraine-russian-warship-postage-stamp>

⁶ <https://ukranews.com/en/news/871174-lego-dedicates-new-figurines-to-brave-ukrainian-soldiers-nuju>

⁷ https://zaxid.net/statti_tag50974/

⁸ <https://www.nytimes.com/2022/06/16/world/europe/zelensky-macron-sholz-ukraine.html?searchResultPosition=1>

⁹ <https://abcnews.go.com/Entertainment/wireStory/celebrities-online-voice-support-ukraine-83961530>

¹⁰ <https://www.thetimes.co.uk/article/boris-johnson-we-will-never-be-secure-if-we-turn-our-backs-on-valiant-ukraine-education-commission-9sd5z2bxq>

¹¹ <https://www.instagram.com/tv/Ce9JlvaIRvV/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

¹² <https://www.mailplus.co.uk/edition/showbiz/celebrity-news/161693/benedict-cumberbatch-flies-flag-for-besieged-ukraine>

“To Raise Money for Ukraine, People Are Getting Creative: Videogames, Chocolate Eggs, Legos.”¹³

Individuals e.g. Elon Musk¹⁴ and companies, e.g. Bayraktar¹⁵ turn to donation instead of conventional forms of fundraising as they seek to aid those affected by Russia's invasion of Ukraine¹⁶.

The abovementioned examples from media discourse signify the attitude formed towards Ukraine and Ukrainians. The latter could be represented via Action frame scheme: WHO does WHAT > Agent supports Patient > *We support Ukraine*.

The next group of mentions bears the title of “**Sharing the same values**”. Standing with someone means sharing the same values and the celebrities around the globe, being the icons for millions, are radiating the worldwide support of Ukrainians as fighters for democracy and aggression casualties. So, drawing by the text fragments provided in the examples above and the frames schemas they invoke, the general image of worldwide support and realisation of the inhumane treatment of Ukrainians by Russians is suggested.

The following mentions are united in one group, hence they tend to produce the “**Understanding of the Russian war against Ukraine**”. The frame schema that includes image of the war belongs to Thing frame as one that “*arranges information about the inherent properties of a thing*” (Zhabotyńska, 2010: 81-82). The letter gets actualised through: SB/STH is SUCH-quality. Thing frame schema that pertains to the image of war is introduced in the following fragments with such core elements as bloodshed, genocide, Nazi-like conduct:

1) **Bloodshed**: “*End the bloodshed now.*”¹⁷ The meanings offered by Cambridge Dictionary Online characterises it as “*smth. marked by a great amount of killing, violence, and injury.*” So, it may be treated as extremely violent and cruel.

2) **Genocide**: *And there's a genocide going on in Ukraine and woman and trans people are losing all their rights.*¹⁸ Being defined by Cambridge Dictionary Online as a crime intentionally destroying part/all of the national, ethnical, racial, or religious group, by killing people or by other methods, Russian army actions are, in fact, intentional/purposeful in destroying of Ukrainian nation;

3) crime equal to those committed by Nazi: “*Putler hands off Ukraine*”¹⁹. The newly suggested name to the Russian leader of war against Ukraine creates a strong reference between him and supporters of the Nazi dictator – A. Hitler, that can be categorised as a specific form of what was called Russian Nazism or simply “*ruzism*,” where letter “*z*” happens to serve as a linker of name of Russian federation with their actions following the Nazi manner. What is more, particularly this letter has been selected to mark the actions of Russian large-scale invasion in Ukraine. All three examples portray the **understanding of what is taking place in Ukraine** can be referred to in terms of Thing frame as:

1) SB/TH is SUCH-quality > SB/TH (War in Ukraine) is SUCH-quality (extremely violent and cruel) > [*bloodshed*];

2) SB/TH is SUCH-quality > SB/TH (War in Ukraine) is SUCH-quality (intentional destroying of Ukrainian nation) > [*genocide*];

3) SB/TH is SUCH-quality > SB/TH (War in Ukraine) is SUCH-quality (is the same as the war with the Nazi) > [*Russia-nazism*].

The group of mentions illustrating “**non-verbal support of Ukraine**” can be figured out through demonstrating Ukrainian national symbols: 1) yellow-and-blue flag and 2) national sign Trident worldwide: in places remote from Ukraine and by people with various nationalities. These signs of solidarity underpin the WE-ness principle in action (Dunayevska, Guss, 2021). The following fragments retrieved from mass media can be approached as signs of non-verbal support of Ukraine and also, yellow-and-blue refers to non-direct correlation with modern Ukraine; it can be described by Action frame scheme: SB/STH does STH > SB (I) act (stand with) > SB (Ukraine/Ukrainians) > [*I wear yellow-and-blue or I am with Ukraine or I use yellow-and-blue*].

1) **Yellow-and-blue Ukrainian Flag as a sign**:

“*Postcard from Tbilisi: ‘Ukrainian flags are everywhere and anti-Putin sentiment is rife*”²⁰;

“*St Patrick's Day to go blue and yellow to show solidarity*”²¹;

“*A flag worth defending: Ukraine's brave struggle reminds us of the importance of national patrimony*”²²;

*Russian cosmonauts arrive at ISS in colours of Ukraine flag*²³;

“*The World Trade Centre, the Eiffel Tower and more ...*”²⁴

“*Landmarks in New York and elsewhere use lights to show support for Ukraine.*

Top that! Duke's statue gets Ukraine-themed hat in Glasgow;”²⁵

“*Tattoo fans make a point of showing support for Ukraine, Tattoos of the Ukrainian trident are being requested in Dublin by different nationalities*”²⁶.

Yellow-and-blue in clothes and decor:

1) *The 75th Annual Cannes Film Festival on May 21, 2022 in Cannes; France World Influencers and Bloggers Awards*²⁷:

– Tilda Swinton (actress) blue Alaïa shirt dress and a yellow Loewe clutch;

– Sharon Stone (actress) in a blue suit posing for photographers, opened the jacket to reveal a bright yellow lining;

– Mila Jovovich (actress) and her daughter Ever Anderson in blue and yellow dresses showed the shades of the Ukrainian flag;

– Mara Bugarin and Mara Vikol (actresses) wore blue and yellow dresses;

– Khaby Lame held Stepan the cat with a beautiful blue and yellow bow tie around his neck.

– *2022 SAG Awards*:

¹³ <https://euagenda.eu/news/739470>

¹⁴ <https://mashable.com/article/elon-musk-spacex-ukraine-starlink-government-funding>

¹⁵ <https://www.hurriyetdailynews.com/lithuania-to-send-donated-bayraktar-drone-to-ukraine-175153>

¹⁶ <https://www.wsj.com/articles/to-raise-money-for-ukraine-people-are-getting-creative-videogames-chocolate-eggs-legos-11649467442?page=3>

¹⁷ <https://twitter.com/antonioguterres/status/15>

¹⁸ <https://www.elle.com/uk/life-and-culture/g39552252/oscars-ukraine-support-statements/>

¹⁹ <https://www.theglobeandmail.com/canada/article-ukrainian-canadian-community-rallies-as-russian-forces-attack-ukraine/>

²⁰ <https://www.thetimes.co.uk/article/postcard-from-tbilisi-ukrainian-flags-are-everywhere-and-anti-putin-sentiment-is-rife-0fzf3cknl>

²¹ <https://www.thetimes.co.uk/article/war-in-ukraine-st-patricks-day-to-go-blue-and-yellow-to-show-solidarity-t5vqx1257>

²² <https://thecritic.co.uk/a-flag-worth-defending/>

²³ <https://www.thetimes.co.uk/article/cosmonauts-arrive-at-iss-in-colours-of-ukraine-flag-6rwcltmjt>

²⁴ <https://www.nytimes.com/2022/02/25/world/empire-state-building-eiffel-tower-ukraine-russia.html?searchResultPosition=78>

²⁵ <https://www.thetimes.co.uk/article/top-that-dukes-statue-gets-ukraine-themed-hat-in-glasgow-hpx8x69wc>

²⁶ <https://www.thetimes.co.uk/article/tattoo-fans-make-a-point-of-showing-support-for-ukraine-sjrts8jf5>

²⁷ <https://pledgetimes.com/stepan-the-cat-was-awarded-one-of-the-most-popular-influencers-in-the-world-help-ukrainian-children/amp/>

Tyler Perry, Michael Douglas and more support Ukraine at SAG Awards 2022. Tyler Perry, Michael Douglas and Shari Belafonte were among the actors who sported blue-and-yellow ribbons in support of Ukraine at the 2022, SAG Awards²⁸.

2) *Décor* (e.g. of official international receptions): The bouquet of blue-and-yellow flowers in the background of the Queen's meeting with Canadian Prime Minister Justin Trudeau highlighted the royal family's support for Ukraine²⁹.

Sharing similar values of democracy: freedom and equality, Ukrainians are giving fight for democracy, for motherland: “*A flag worth defending: Ukraine's brave struggle reminds us of the importance of national patrimony*”³⁰. But, this is not only Ukraine whose democratic existence has been attacked for more than 8 years, it is the global democratic unity of whole civilised world that is put under the treat by imperial ambitions. Certain place is given to a non-verbal support which gets predominantly explicated by adhering to yellow-and-blue style in clothes, city lights, background interiors etc.

The examples of discourse pertaining to Ukraine and Ukrainians fighting against Russians available online make the corpus of Ukraine-related mentions. In the paper the process of getting information and spreading personal attitude towards Ukraine and Ukrainians is approached as primarily a voluntary outcry reaction to what is happening to the state opting for democracy and total independence, which dissonates with imperial views of its neighbour and bears the name of non-violent Ukrainisation. “Non-violent,” according to Collins Dictionary online³¹ refers to *methods of bringing about change which do not involve hurting people or causing damage*. The process of supporting Ukraine through learning its symbols and people is not forced, dictated or influenced with the certain aim and thus is a non-violent one.

The frame most-commonly evoked in fragments touching upon Ukraine and Ukrainians is the one referring to non-verbal support of Ukraine or solidarity with Ukraine, that is action frame scheme: SB/STH acts SB/STH > SB/STH (the people: politicians, celebrities, democratic states' representatives) act (support) > SB/STH (UKRAINE) > *People support Ukraine; Democratic world supports Ukraine*. Hence yellow-and-blue colours of Ukrainian flag, extensively used all over the democratic world, are referred to as a symbol of fight for freedom, it can be assumed and, thus, concluded that modern freedom wears yellow-and-blue.

The learning about Ukraine, its basic values and symbols provokes a trend of explication the support to the fight for preserving one self's uniqueness and the fight for determining the future as any independent state should do – fight for freedom. Since Ukraine is associated with yellow-and-blue, these colours are opted to signify the support of the fight for freedom.

Using the results of the discourse mentions analysed the model of non-violent Ukrainisation can be compiled (Scheme 1).

Scheme 1: Model of Non-violent Ukrainisation

The above given model is depicting the segments constructing the image of modern process of treating Ukraine that is named “a non-violent Ukrainisation,” due to the fact it takes place in accordance with admiring the actions of Ukrainians in their fight for their country; simultaneous learning about Ukrainian symbols and using them to demonstrate the solidarity and support. Pertaining to the scheme offered Ukrainisation has become an embodiment of supporting modern democratic values shared by democratic societies.

Based on the frame analysis of discourse fragments, retrieved from 16 different English-speaking media including social media Instagram and Twitter, it can be concluded about the phenomenon of Ukrainisation, that is described as a non-violent process of broad support through usage of Ukraine-related symbols such as colours of national flag and Trident to show support of Ukrainian fight for democratic values, specifically freedom, are innate to all democratic world. To the perspectives of the further research belong more extensive investigation of Ukrainisation phenomenon in geographic respect (e.g. Europe, The USA, Australia, Asia).

References::

1. Bartlett F.C. (1967). *Remembering: A Study in Experimental and Social Psychology*. Cambridge University Press.
2. Dunayevska, O. & Guss K. (2021). *Let's Keep it Simple. Prägnanz und die Slogans der Anonymen Alkoholiker*. *Heurika! Verlag der Ostwestfalen-Akademie*. Borgentreich.
3. Fillmore Ch.J. (1981). Frame Semantics Linguistics in the Morning Calm. *Selected Papers from SICOL*, Korea, Hunshin Publishing Company, Seoul. 110-137, available at: http://brenocon.com/Fillmore%201982_2up.pdf (accessed 23 May 2022).
4. Fillmore Ch.J. (1985). Frames and the Semantics of Understanding. *Quaderni di Semantica*, II (6), 222-254, available at: <http://www.icsi.berkeley.edu/pubs/ai/framesand85.pdf> (accessed 25 June 2019).

²⁸ <https://pagesix.com/2022/02/27/celebrities-support-ukraine-at-sag-awards-2022/>

²⁹ <https://www.townandcountrymag.com/society/tradition/a39353301/queen-elizabeth-ukraine-flower-tribute/>

³⁰ <https://thecritic.co.uk/a-flag-worth-defending/>

³¹ <https://www.collinsdictionary.com/dictionary/english/non-violent>

5. Kuhn T. (1970). *The Structure of Scientific Revolutions*. University of Chicago Press (2nd Ed.), 1970.
6. Minsky M. A. (1975). *Framework for Representing Knowledge*. MIT-AI Laboratory Memo 306. Available at: <https://web.media.mit.edu/~minsky/papers/Frames/frames.html> (accessed April 2022).
7. Zhabotynska S.A. (2010). Principles of building conceptual models for thesaurus dictionaries. *Cognition, communication, discourse. International On-line Journal*. 2010, (1), 72-92, available at: <http://sites.google.com/site/cognitiondiscourse/vypusk-no1-2010> (accessed 30 May 2022), DOI: 10.26565/2218-2926-2010-01-05

Отримано: 30 вересня 2022 р.

Прорецензовано: 14 жовтня 2022 р.

Прийнято до друку: 20 жовтня 2022 р.

e-mail: victoria.yefymenko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-40-43

Сфименко В. А. Жанрові характеристики коміксів, які є трансформованими варіантами класичних творів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 40–43.

УДК: 811.111

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8135-4983>

Web of Science Researcher ID: AAB-6582-2022

Сфименко Вікторія Антонівна,

доктор філологічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ЖАНРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМІКСІВ, ЯКІ Є ТРАНСФОРМОВАНИМИ ВАРІАНТАМИ КЛАСИЧНИХ ТВОРІВ

У коміксах як мультимодальних нарративах відбувається взаємодія між візуальним і вербальним модусами, в результаті чого утворюється значення. Важливу роль у коміксах відіграє кольорова гама, при цьому вибір теплих чи холодних, яскравих чи приглушених кольорів впливає на читачке сприйняття й ставлення до описуваних подій. Комікси мають низку наратологічних, стилістичних, структурних та інших характеристик. Події в коміксі можуть передаватися як за допомогою наратора (екстрадієгетичного або інтрадієгетичного), так і без його участі за допомогою зображень. До стратегій вербальної репрезентації, характерних саме для коміксів, належать наративні «віконця» з авторським текстом, словесні бульбашки та «хмаринки» з думками. Просторово-часові характеристики аналізованих коміксів включають лінійну темпоральну структуру наративу з включенням ретроспективних кадрів. Просторові індикатори властиві як для вербального, так і для візуального компонентів. За допомогою таких кінематографічних прийомів, як кадр через плече співбесідника чи кадр з точки зору персонажа, в коміксах позначається опосередкована фокалізація. Аналізовані комікси, які є трансформованими варіантами класичних казок, містять модифіковані початкові та фінальні казкові формули, а також відомі діалоги. Серед стилістичних особливостей коміксів варто виділити ономапоєю або звуконаслідування та ідеограми, тобто певні символи із фіксованим значенням. Кількісний аналіз типів переходів між кадрами в досліджуваних коміксах продемонстрував, що в коміксах з динамічним сюжетом переважають міжкадрові переходи від дії до дії, тоді як в коміксах з детальним описом декількох дій домінують міжкадрові переходи від моменту до моменту.

Ключові слова: комікс, мультимодальний наратив, стратегії вербальної репрезентації, ономапоєю, міжкадровий перехід.

Victoria Yefymenko,Doctor of Sciences in Linguistics, Associate Professor,
Taras Shevchenko National University of Kyiv

GENRE CHARACTERISTICS OF COMICS, WHICH ARE MODERN ADAPTATIONS OF CLASSIC BOOKS

In comics as multimodal narratives visual and verbal modes interact to create meaning. Colours play an important role in comics, the choice of warm or cold colour palette, as well as bright or muted, influences a reader's perception and attitude to the described events. Comics have a number of narratological, stylistic, structural and other characteristics. Events in comics can be presented both with the help of a narrator (extradiegetic or intradiegetic) or nonnarratorially by means of images. Strategies of verbal representation, characteristic for comics, include narration boxes, speech balloons and thought bubbles. The temporal structure of the narrative in the analysed comics is linear with some flashbacks. Spatial indicators are incorporated into both verbal and visual components. Mediated focalisation is signaled by such cinematic devices as the over-the-shoulder shot and eyeline match. The analysed comics, which are transformed variants of classic fairy tales, contain modified initial and final fairy-tale formulas and well-known dialogues. Stylistic peculiarities of comics include onomatopoeia and ideograms, i.e. certain symbols with fixed meaning. Quantitative analysis of panel transition types in the analysed comics has demonstrated that in comics with a dynamic plot the action-to-action transition prevails, while in comics containing a detailed description of only several actions the moment-to-moment transition is the most widespread.

Keywords: comics, multimodal narrative, strategies of verbal representation, onomatopoeia, panel transition.

Комікс (зокрема, графічний роман) є одним з наймолодших літературних жанрів, який активно розвивається останнім часом. За визначенням відомого дослідника коміксів С. МакКлауда, комікс складається з розташованих поруч один з одним у певному порядку графічних та інших зображень, метою яких є передача інформації та/або отримання естетичної реакції з боку глядача (McCloud, 1993: 9). Комікси ще донедавна сприймалися як примітивізовані, спрощені карикатурно-розважальні твори. Тому, можливо, і набуває поширення термін «графічний роман», під яким маються на увазі високоякісні комікси, видані окремою книгою. Особливістю коміксів є те, що зображені в них ситуації висвітлюються без надмірної деталізації, тому для побудови значення необхідне знання певних умовностей цього жанру. Крім того, жанрові особливості коміксів накладають певні обмеження на просторово-часове розгортання подій.

Актуальність цієї розвідки обумовлюється необхідністю поглибленого вивчення коміксів як окремого жанру, зокрема їх мультимодальних і наратологічних аспектів.

Останні дослідження в цій галузі включають аналіз коміксів, які є адаптаціями класичних творів (De Dobbeleer, 2022); можливість використання коміксів у навчанні іноземним мовам (Kateregga, 2022); міждисциплінарні дослідження коміксів (Kuttner, Weaver-Hightower, & Sousanis, 2021). Багато робіт присвячені вивченню окремих аспектів коміксів, зокрема аналізу мультимодальних метафор (Wang, 2022); особливостям розташування тексту та зображень на сторінці (Bateman, Veloso, & Lau, 2021; Wildfeuer, van der Sluis, Redeker, & van der Velden, 2022); ролі кольорової гами (Uhlig, 2022); вигукам та ономапоєю (Bobinska, 2022); графічним елементам, за допомогою яких передається емоційний стан персонажів (Ojha, Forceville, & Indurkha, 2021); синтаксичному аналізу різних типів речень (Herman, Van Thao, & Purba, 2021).

Метою роботи є виявлення жанрових ознак коміксів. Відповідно, завдання дослідження пов'язані з виокремленням наратологічних, стилістичних, структурних та інших характеристик коміксів. Об'єктом нашого дослідження є комікси, які є трансформованими варіантами класичних казок про Попелюшку, Червону Шапочку та Білосніжку (Comeau, 2016; Frampton, 2016; Simonson, 2016), а також п'єси У. Шекспіра «Сон літньої ночі» (Gaiman, 2018).

Серед дослідників коміксів немає єдності щодо того, чи є комікси окремим жанром. Наприклад, А. Хешер зазначає, що в академічних публікаціях, присвячених коміксам і графічним романам, термін «комікс» може вживатися як канал комунікації, як жанр, що об'єднує різні стилі письма (як правило, комічний, драматичний і наративний), та як мультимодальний дискурс (Hescher, 2016: 40). Ми розглядатимемо комікси як окремий жанр, що має характеристики, які відрізняють його від інших жанрів, наприклад, казки.

Комікс складається з низки малюнків у рамці, які називаються кадрами. Кількість кадрів на сторінці книги, їх розмір та форма рамок варіює. Розмір, форма кадрів та їх подекуди незвичне розташування на сторінці мають на меті здійснення впливу на читача. Завдяки зміні планів (загального, середнього, крупного) досягається динаміка розвитку сюжету. Рух також може передаватися за допомогою векторів руху та при зображенні одного персонажа в різних позах в одному кадрі.

Події в коміксі можуть передаватися як за допомогою наратора (екстрадієгетичного або інтрадієгетичного), так і без його участі за допомогою зображень. При репрезентації подій наратором встановлюються просторово-часові та причинно-наслідкові відносини між зображуваними ситуаціями. До стратегії вербальної репрезентації, характерних саме для коміксів, належать наративні «віконця» з авторським текстом, словесні бульбашки та «хмаринки» з думками. Згідно з дослідженням Дж.-Н. Тон (Thon, 2016: 130), наративні «віконця» (як відокремлені від решти кадру, так і слова, написані безпосередньо в кадрі, без рамки) можуть містити 1) оповідь екстрадієгетичного наратора, 2) усну мову інтрадієгетичного наратора, 3) письмовий наратив інтрадієгетичного наратора, 4) внутрішній голос інтрадієгетичного наратора. В аналізованих прикладах наративні «віконця», зазвичай, містять оповідь екстрадієгетичного наратора, розміщену в рамці. Словесні бульбашки та «хмаринки» з думками передають наратив інтрадієгетичних нараторів. Зокрема, слова Сну з коміксу «Сон літньої ночі» подаються білими літерами на темному фоні, що робить їх виразнішими порівняно зі словами інших персонажів.

Репрезентація наратора може містити темпоральні індикатори (*June 23, 1693* (Gaiman, 2018: 60), *A short time later* (Comeau, 2016: 12), *The next day* (Comeau, 2016: 20), *Meanwhile, back at the rest stop ...* (Frampton, 2016: 67)). Темпоральна структура наративу в коміксах, як правило, лінійна. Проте зустрічаються кадри, чий темпорально-просторові характеристики відрізняються від загальної оповіді. Наприклад, у коміксі про Червону Шапочку є ретроспективні кадри, які містять згадки про минуле героїні або додаткову інформацію щодо професора Грімма. Вони виконані в іншій кольоровій гамі (зокрема, сепії або в чорно-білій гамі, коли йдеться про вирізку з газети) і маркуються вставленими кадрами незвичної округлої форми. Мрії персонажів також представляють інший темпоральний план. Так, мрія Нінзя-релли про те, що вона стане персональним охоронцем принца, передається не вербально наратором, а візуально як малюнок у «хмаринці» думок (Comeau, 2016: 30).

Просторові індикатори властиві як для вербального, так і для візуального компонентів. Наприклад, у коміксі Н. Геймена Сассекс Даунс (вапнякові пагорби на південному сході Англії) та геогліф "*Long Man of Wilmington*" згадуються персонажами, окрім того, комікс містить зображення геогліфа. У коміксі про Червону Шапочку з авторської мови випливає, що бабуся головної героїні є президентом Сполучених Штатів, а ілюстрації підтверджують припущення читача, що дія коміксу відбувається саме в цій країні, зокрема, дорожній знак з надписом "*Camp David 10 miles*" (Frampton 2016: 42), зображення американського прапора. Просторові індикатори того, що дія казки про Попелюшку-Нінзяреллу відбувається на Сході (а саме в Японії), присутні в назві (*Ninja-rella*) та на малюнках (зображення принца, який одягом і зачіскою нагадує самурая, гості на балу, одягненої в кімоно, сакури в дворі героїні, віяла мачухи, східних ліхтариків, картини з ієрогліфами тощо).

Одним із компонентів наративного значення є фокалізація. Фокалізація може бути як неопосередкованою (за замовчуванням), так і опосередкованою, в якій передбачається участь читача. Засобами передачі опосередкованої фокалізації є погляд через плече, коли читач дивиться на певний предмет очима персонажа. Обмеження поля зору також допомагає передати те, що бачить персонаж (наприклад, у коміксі про Білосніжку на одному з кадрів (Simonson, 2016: 136) зображена лише нижня частина ніг мачухи в черевиках, які входять до поля зору робота-собаки). Прикладом уявної опосередкованої фокалізації є послідовність двох кадрів, на одному з яких персонаж дивиться або прямо на читача, встановлюючи зоровий контакт, або когось/щось за межами кадру, а на наступному кадрі міститься зображення того, на що дивиться персонаж. Цей тип фокалізації часто зустрічається в коміксі про Червону Шапочку при зображенні протистояння між нею та вовком. Інколи (Comeau, 2016: 21) у кадрі в мовній бульбашці розміщуються слова персонажа, зображеного на попередньому кадрі, та його співрозмовник, до якого вони адресовані. Цей прийом з арсеналу кінематографічних.

У «нарративних віконцях» зустрічаємо трансформовані початкові та фінальні казкові формули:

Once upon a time, on a planet, far, far away, seven scientists presented a gift to the Queen of Techworld ... (Simonson, 2016: 110)
And Ninja-rella protected the prince happily ever after. (Comeau, 2016: 35)

... and Snow White was crowned the queen of Techworld! Snow ruled the kingdom with kindness, wisdom, integrity, and intelligence. And they all lived happily ever after. (Simonson, 2016: 137)

Традиційні формули "*Once upon a time*" та "*lived happily ever after*" використовуються в модифікованому контексті (наприклад, Техносвіту, де відбувається дія коміксу про Білосніжку) для опису подій, відсутніх у класичних казках (зокрема, Нінзя-релла замість одруження з принцем стає його особистим охоронцем).

Звичайно, комікси, що базуються на класичних казках, не обійшли увагою відомі діалоги, зокрема, діалог Червоної Шапочки з вовком та діалог королеви з дзеркалом:

"My, my. What big HANDS you have! Big ... but slow." *"All the better to smash you with, my dear!"* *"Holy moly! What big EYES you have ..."* *"All the better to SEAR you with, my dear!"* *"Oh, Mister Big Bad Wolf-Bot! What big TEETH you have!"* *"All the better to EAT you with, you impertinent gnat!"* (Frampton, 2016: 54)

"Secret eye above the sky, who is the smartest that you spy?" *"I watch your world. I can't deny. The queen's the smartest one I spy."* (Simonson, 2016: 112)

“I watch your world. I cannot lie. Snow White will be the smartest, by and by.” (Simonson, 2016: 112)

Якщо у традиційному діалозі справжні наміри вовка розкриваються лише в останній репліці, то в наведеному прикладі вовк із самого початку демонструє вороже ставлення до Червоної Шапочки, вживаючи дієслова ‘to smash’, ‘to sear’, ‘to eat’ та словосполучення з негативною конотацією ‘impertinent gnat’. У другому діалозі роль дзеркала відіграє супутник, який здійснює моніторинг планети, де живе королева, і до якого вона звертається “secret eye above the sky”. Крім того, якщо в класичному діалозі наголос робиться на красі (“the fairest of all”), то в коміксі підкреслюється така якість, як розум (“the smartest”).

Цікавим феноменом у коміксах є ономапоєа або звуконаслідування. Випадки ономапоєї в аналізованих коміксах можна розділити на декілька груп:

1) звуконаслідування, пов’язане із значенням слів (*knock, creak, Click! Clack!, Poof! Double Poof!* (Comeau, 2016: 32; 33; 8; 25); *beep, rumble, gurgle, crash, chomp, clink, clank, clunk, Whoosh, snicker* (Frampton 2016: 60; 61; 57; 58; 49; 62; 68); *splat!, crunch!* (Simonson, 2016: 120; 122).

2) неіснуючі комбінації букв: *Fwirsh!, zwap!* (Frampton 2016: 48; 61); *sklorsh* (Simonson, 2016: 136).

Для передачі тривалості зображень відбувається подовження звуків: *fwoooooooooossh!, skirrrrssh!, zwooom!* (Frampton 2016: 53; 54; 66); *kirrrrrrrrssh!* (Simonson, 2016: 122), іноді в межах одного слова збільшується розмір букв. Деякі звуконаслідування містять лише приголосні звуки: *zrrrt!, fzzzt!* (Frampton 2016: 49; 60).

Ономапоєї, які передають емоції мовця, з’являються в мовних бульбашках: *whoa, Huh?!, HA! HA! Heh* (Frampton 2016: 49; 60; 59); *Uh-oh* (Simonson, 2016: 118); *AHHHH!, ARGH!, URG!!!* (Comeau, 2016: 30; 23; 33).

Ще однією характерною рисою коміксів є ідеограми, тобто певні символи із фіксованим значенням. В аналізованих коміксах зустрічаються такі ідеограми, як череп (Simonson, 2016: 125) – ознака того, що цукерка, якою королева збирається пригостити Білосніжку, є отруєною, зірочки і кола від ударів (Frampton, 2016: 63), краплі поту від докладання героями надзвичайних зусиль у намаганні щось зробити (Comeau, 2016: 33).

Кольорова гама відіграє важливе значення у будь-яких творах, що містять візуальні компоненти. Наприклад, у коміксі про Білосніжку Техносвіт зображений переважно у холодних тонах, так само, як і королева Техносвіту, з довгим зеленим волоссям, одягнута у темно-фіолетову сукню. Обстановка ж на астероїді, де живуть семеро роботів, які займаються гірничою справою, передається за допомогою теплих жовтих кольорів. Яскраві кольори також створюють у читачів відчуття радості й захоплення, тоді як приглушені кольори мають більш стриманий ефект (Painter, Martin, & Unsworth, 2012: 36).

Важливим елементом у системі нарративного значення є перехід між кадрами (*panel transition*). С. МакКлауд (McCloud, 1993) виділяє шість категорій таких переходів: перехід від моменту до моменту, від дії до дії, від об’єкта до об’єкта, від сцени до сцени, від аспекту до аспекту і, нарешті, незв’язний перехід. Прикладом переходу від моменту до моменту є кадри, на яких протягом певного періоду часу продовжується одна й та сама дія. Зміна дії сигналізує про тип переходу від дії до дії, зміна об’єкта (зокрема, характерна для діалогу) свідчить про перехід до нового об’єкта. При зміні темпорально-просторових характеристик кадру відбувається перехід від сцени до сцени. Якщо кадри коміксу фокусуються на певних аспектах місця дії або якоїсь ідеї, то йдеться про перехід від аспекту до аспекту. Нарешті, коли відсутні будь-які індикатори зв’язку між кадрами, можна говорити про незв’язний перехід.

Кількісний аналіз типів переходів між кадрами в досліджуваних коміксах продемонстрував, що в коміксах з динамічним сюжетом переважають міжкадрові переходи від дії до дії (47% у коміксі про Попелюшку-Нінзяреллу, 40% у коміксі про Білосніжку), що складає переважну більшість переходів. У коміксі про Червону Шапочку, на відміну від вищезгаданих, лише 22% міжкадрових переходів від дії до дії, у той час як 43% – від моменту до моменту. Це пояснюється тим, що значна частина коміксу про Червону Шапочку присвячена протистоянню з вовком-професором Гріммом, під час якого особливих подій не відбувається, воно займає невеликий проміжок часу, але передається за допомогою великої кількості кадрів з «похвилинною» деталізацією. Перехід від об’єкта до об’єкта характерний для кадрів, які передають діалог, учасники якого зображуються по черзі. Найбільше таких переходів виявлено в коміксі про Попелюшку (19%), найменше – про Білосніжку (7%). Стосовно переходу від сцени до сцени, найменшу кількість таких переходів зафіксовано в коміксі про Червону Шапочку (18%), що пояснюється тим, що значна частина сюжету припадає на сцену з фіксованими просторовими характеристиками. Найменш чисельною групою міжкадрових переходів є перехід від аспекту до аспекту (1% у коміксі про Попелюшку, 4% у коміксі про Червону Шапочку). Незв’язних переходів виявлено не було. Узагальнені результати щодо кількісних показників міжкадрових переходів у трьох коміксах виглядають таким чином: перехід від дії до дії – 36%, від моменту до моменту – 25%, від сцени до сцени – 24%, від об’єкта до об’єкта – 13%, від аспекту до аспекту – 2%.

Підсумовуючи, зазначимо, що аналіз сучасних коміксів, які є трансформованими варіантами класичних казок про Попелюшку, Червону Шапочку та Білосніжку та п’єси У. Шекспіра, дозволив виявити низку особливостей. Комікси або графічні романи – це візуальні наративи, в яких основна увага зосереджена на графічних зображеннях. Події в коміксі передаються як наратором (екстрадієгетичним або інтрадієгетичним), так і без участі наратора за допомогою зображень. Слова екстрадієгетичного наратора розміщуються переважно в наративних віконцях, а інтрадієгетичного – в мовних бульбашках та хмаринках з думками. Лінійність темпоральної структури коміксу порушується ретроспективними кадрами, що містять згадки про минуле персонажів і виконані в іншій кольоровій гамі, а також суб’єктивними світами їхніх мрій.

Перспектива подальших досліджень включає аналіз жанрових особливостей різних типів коміксів (зокрема, цифрових), порівняльний аналіз коміксів з іншими видами мультимодальних дискурсів, такими як анімаційні фільми, ілюстровані цифрові наративи тощо.

Література:

1. Bateman, J.A., Veloso F.O.D., & Lau, Y.L. (2021). On the track of visual style: A diachronic study of page composition in comics and its functional motivation. *Visual Communication*, 20 (2), 209-247. <https://doi.org/10.1177/1470357219839101>.
2. Bobinska, A. (2022). Lexical creativity in comics: Interjection and onomatopoeia. *Estudios Romanicos*, 31, 279-289. <https://doi.org/10.6018/ER.510811>.

3. Comeau, J. (2016). *Ninja-rella: A graphic novel* (il. by O. Lozano). In *Far Out Fairy Tales* (pp. 5-35). North Mankato: Stone Arch Books.
4. De Dobbeleer, M. (2022). Do you need foreknowledge about Bulgakov and Woland? Making Juliane Blank's comics adaptation parameters more flexible. *Neohelicon*, 49, 201-228. <https://doi.org/10.1007/s11059-021-00615-9>.
5. Frampton, O. (2016). *Red Riding Hood, superhero: A graphic novel*. In *Far Out Fairy Tales* (pp. 39-71). North Mankato: Stone Arch Books.
6. Gaiman, N. (2018). *A midsummer night's dream* (il. by K. Jones, M. Jones III, C. Vess, & C. Doran). In *The Sandman: Vol. 3: Dream country* (30th anniversary edition.). New York: Vertigo.
7. Herman, Van Thao, N., & Purba, N.A. (2021). Investigating sentence fragments in comic books: A syntactic perspective. *World Journal of English Language*, 11 (2), 139-151. <https://doi.org/10.5430/wjel.v11n2p139>.
8. Heschel, A. (2016). *Reading graphic novels: Genre and narration*. Berlin: De Gruyter.
9. Kateregga, A. (2022). The role of the comic strip in teaching French as a foreign language among Uganda's high school students: Survey results. *Synergies Afrique des Grands Lacs*, (II), 9-23.
10. Kuttner, P.J., Weaver-Hightower, M.B., Sousanis, N. (2021). Comics-based research: The affordances of comics for research across disciplines. *Qualitative Research*, 21 (2), 195-214. <https://doi.org/10.1177/1468794120918845>.
11. McCloud, S. (1993). *Understanding comics: The invisible art*. New York: Perennial.
12. Ojha, A., Forceville, C., & Indurkha, B. (2021). An experimental study on the effect of emotion lines in comics. *Semiotica*, 243(1), 305-324. <https://doi.org/10.1515/sem-2019-0079>.
13. Painter, C., Martin, J.R., & Unsworth, L. (2012). *Reading visual narratives: Image analysis in children's picture books*. Sheffield: Equinox.
14. Simonson, L. (2016). *Snow White and the seven robots: A graphic novel* (il. by J. Sanchez). In *Far Out Fairy Tales* (pp. 107-139). North Mankato: Stone Arch Books.
15. Thon, J.-N. (2016). *Transmedial narratology and contemporary media culture*. Lincoln and London: University of Nebraska Press.
16. Uhlig, B. (2022). Colour in comics: Reading Lorenzo Mattotti through the lens of art history. In M., Gray, I., Horton (Eds.) *Seeing comics through art history. Palgrave Studies in Comics and Graphic Novels* (pp. 141-160). Cham: Palgrave Macmillan. https://doi.org/10.1007/978-3-030-93507-8_8.
17. Wang, G. (2022). Multimodal metaphor construction and cognitive analysis in educational cartoons. *Theory and Practice in Language Studies*, 12 (3), 543-550. <https://doi.org/10.17507/tpls.1203.14>.
18. Wildfeuer, J., van der Sluis, I., Redeker, G., & van der Velden, N. (2022). No laughing matter!? Analyzing the page layout of instruction comics. *Journal of Graphic Novels and Comics*, 1-22. <https://doi.org/10.1080/21504857.2022.2053559>.

Отримано: 13 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2022 р.

e-mail: h.kozlovska@uabs.sumdu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-44-46

Kozlovska G. B. Pragmatic functions of repetitions in newspaper informational texts. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 44–46.

УДК: 811.111'38:82

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7138-4422>**Ganna Kozlovska,**
*PhD in Philology, Associate Professor,
Sumy State University***PRAGMATIC FUNCTIONS OF REPETITIONS IN NEWSPAPER INFORMATIONAL TEXTS**

The scientific article continues the number of researches dealing with the theory of text. The author studies pragmatic functions of repetitions in informational newspaper texts, namely – in newspaper weather forecast reports of “The Washington Times”. The achievement of the goal mentioned above is subject to the fulfilment of the following tasks: it is necessary to characterize the elements of redundancy in newspaper weather forecast reports and to find the specific features of repetitions in such kind of texts. Moreover, the author analyzes such notions as ‘information’, ‘redundancy’, and ‘compression’. Linguists pay much attention to newspaper informational texts because Mass Media influence has been constantly strengthening and expanding. Nowadays Mass Media has become one of the greatest ‘influencers’ in the society. The topicality of the linguistic problem mentioned above is proved by the huge interest to the noise-resistant factors that are aimed at providing efficient transferring and obtaining information in the process of newspaper communication. Fundamental works of Ukrainian and foreign linguists in the fields of text theory, pragmalinguistics, cybernetics, and stylistics have served as the basis of the scientific article. Newspaper weather forecast reports are the object of the paper, and elements of redundancy in the given texts are the subject of the research. Repetition provides coherence in newspaper informational texts, focuses on the subject of report, and contributes to automatic remembering of information and its saving in long-run memory.

Keywords: repetition, information, redundancy, newspaper weather forecast report.**Козловська Ганна Борисівна,**
кандидат філологічних наук, доцент,
Сумський державний університет**ПРАГМАТИЧНІ ФУНКЦІЇ ПОВТОРІВ В ІНФОРМАЦІЙНИХ ГАЗЕТНИХ ТЕКСТАХ**

Стаття продовжує низку публікацій, присвячених теорії тексту. Авторка розглядає прагматичні функції повторів в інформаційних газетних текстах, а саме – в англійських повідомленнях про погоду газети “The Washington Times”. Досягненню зазначеної мети підпорядковано вирішення наступних конкретних завдань: охарактеризувати елементи надмірності в газетних синоптичних текстах та виявити особливості повтору в зазначених текстах. Крім того, аналізуються поняття інформації, надмірності та компресії. Інформаційні газетні тексти знаходяться у сфері особливої уваги лінгвістів завдяки посиленню та розширенню впливу ЗМІ та нових інформаційних технологій на сучасне суспільство. Актуальність роботи визначається зростанням інтересу до вивчення перешкодостійких факторів, призначених для забезпечення ефективності передачі та отримання інформації в процесі газетної комунікації. Теоретичною базою даного дослідження послужили фундаментальні розробки вітчизняної та зарубіжної лінгвістики в галузі теорії тексту, прагмалінгвістики, лінгвостилістики та кібернетики. Об'єктом дослідження даної статті є англійські газетні повідомлення про погоду, предметом є елементи надмірності в аналізованих текстах. Надмірність, представлена в аналізованих текстах різномірним повтором, належить до прагматично відмічених властивостей повідомлення, оскільки адресат прагне не лише економічно використовувати лінгвістичні засоби, але і гарантувати надійність передачі інформації. Повтор забезпечує зв'язність в газетних текстах, фокусує увагу на предметі повідомлення, сприяє запам'ятовуванню інформації і її збереженню в довготривалій пам'яті. Газетне інформаційне повідомлення про погоду розглядається як яскравий приклад комплексного використання графічних та лінгвістичних засобів. При цьому повтор у газетному повідомленні про погоду крім семантичної характеристики набуває ще й графічної.

Ключові слова: повтор, інформація, надмірність, газетне повідомлення про погоду.

In terms of linguistics, text is defined as a dynamic unit of the higher level and a speech work that has features of cohesion, coherence, and wholeness regarding information, structure, and communication. Linguists pay much attention to newspaper informational texts because Mass Media influence has been constantly strengthening and expanding. Among the main functions of newspaper informational text are informational, influencing or expressive, and popularizing or disseminating ones. Many scientists think that the main function of newspaper text is the function of influence because such kind of text aims not only to inform the readers but also to form a certain attitude to the given information. In other words, the function of influence has the clear sense of manipulation shade. Different linguistic means are used for implementation of the influence function in the newspaper informational texts. Among such kind of linguistic means, we can highlight the elements of redundancy in their various implementations.

The article is aimed at defining the essence of redundancy elements and researching pragmatic functions of repetitions in the newspaper informational text, namely – in weather forecast report from “The Washington Times”. The achievement of this goal is subject to the fulfilment of the following tasks: it is necessary to characterize the elements of redundancy in newspaper weather forecast reports and to find the specific features of repetitions in such kind of texts. The topicality of the linguistic problem mentioned above is proved by the huge interest to the noise-resistant factors that are aimed at providing efficient transferring and obtaining information in the process of newspaper communication. Newspaper weather forecast reports are the object of the paper, and elements of redundancy in the given texts are the subject of the research. Fundamental works of Ukrainian and foreign linguists in the fields of text theory (Селиванова, 2002), pragmalinguistics (Corbett, 1998), cybernetics (Земан, 1966), psycholinguistics (Дридзе, 1980) and stylistics (Арнольд, 1990; Кузнецов, 1991; Кухаренко, 1988) have served as the basis of the scientific article.

By redundancy, we understand multiple transfer of the same information via different means, both implicitly and explicitly. The implicit means are used for transferring the information either as the usual thing or as the special thing to strengthen the information reliability.

We must not interpret redundancy elements as useless or extra ones. If a language has no redundancy elements, it can function only in ideal conditions. Thus, redundancy provides the work of a mechanism in unfavourable conditions. Economy and redundancy are interdependent in the point that they have the equal influence on the language functioning and developing. Different situations appear to cause redundancy elements in a language, in other words – so-called safety margin. At the same time, economy of the language elements keeps this redundancy at a reasonable level.

There exist two points of view on redundancy in informational texts (Куряков, 1991: 29). According to the first point of view, if two messages are equal in terms of information transfer, the longer text is redundant and some of its elements can be omitted without any information loss. According to the second point of view, the text is redundant if it is not informative for the reader. We can assume that newspaper weather forecast reports must transfer the new information to the recipient and must have elements that are redundant as to the text itself. Here we should take into account the variety of the plan of expression of informativeness category. Redundancy, being among pragmatically marked features of speech, is closely connected to the speech realization means of the basic communicative author's intention (Дридзе, 1980: 93). Addresser tries to use linguistic means in an economic way and to create optimal conditions for recipient's perception of information. Redundancy interacts with such extra linguistic factors as the situation, character of communication and supplies the text with omitted elements of the expression plan.

In information theory, there exists such notion as inner redundancy (Земан, 1966: 167) which means the experience of communication participants in this particular sphere of communication. If a recipient has the inner redundancy, he can think out the message by himself (Куряков, 1991: 32) and the process of text decoding is quicker. Entropy serves as the measure of text redundancy and the informativeness measure. Newspaper weather forecast reports belong to texts with the low redundancy. Such texts are characterized with shortness and conciseness of information presentation with the help of numbers, abbreviations, and concise grammar structures.

Information, redundancy, and compression are interdependent. Redundancy provides the author with the possibility to compress the text. Redundancy and information compression are two opposite noise-resistant factors (Селиванова 2002: 181). Along with compression, newspaper weather forecast reports have such kind of redundancy as repetitions. Repetition is a figure of speech that implies the repetition of sounds, words, morphemes, synonyms or syntactical structures in terms of sufficient row closeness (Арнольд 1990: 182) in newspaper weather forecast texts.

Lexical repetition in newspaper weather forecast reports is widely represented by the actualization of topical vocabulary of the heading. The common heading *AccuWeather Forecast* is repeated in the words *forecast* and *weather*, for example: *Today in Weather History, Weather Trends, Five-Day Forecast for Washington, Regional Forecasts*. Repeated nominations highlight keywords and topical weather notions. Lexical repetition, i.e. the repetition of words/word-combinations provides coherence of newspaper informational text binding its fragments in a single unit, for example: *Limited sunshine with a couple of showers and thunderstorms through Missouri. Hazy sunshine elsewhere. Tonight, showers and thunderstorms continuing through Missouri (July 30)*. The repetition of topical vocabulary forms the basic characteristic features of subject-logical weather report – language conciseness and clarity of presentation.

Repetition of lexical meanings or accumulation of synonyms are widely used in newspaper weather forecast reports. Synonyms focus readers' attention on the different degree of intensity of weather phenomenon. If we take the topic 'rain' we can find different synonyms in the texts, for example: *Rain across parts of Oklahoma, Arkansas, Louisiana and Texas today and tonight. A few thunderstorms as well in eastern and southern Texas. Mostly cloudy with a shower elsewhere (March 15). A storm system will produce showers of rain and mountain snow from Oregon to Southern California and Arizona today. Central and southern Texas will remain damp and chilly with clouds and some rain and drizzle (March 13)*. Synonyms within the framework of synonymous repetition explain, specify the basic concept and contribute to differentiation of meanings. Moreover, the variety of lexical arrangement diminishes the monotony of newspaper informational texts.

The combination of lexical and synonymous repetitions gives the possibility to build an accurate, logical, and informatively saturated text, for example: *Showers and even a thunderstorm in Kentucky today. Rain will move northward through Illinois, Indiana and Ohio, with a bit of frozen precipitation occurring along the northern fringe before changing to rain. Tonight, cloudy with rain: snow north (March 17)*.

The micro field 'precipitation' includes such synonyms as 'showers', 'thunderstorm', 'rain', 'snow'. Synonymic group 'showers, thunderstorm, rain' details the topic 'precipitation' and forms the subtopic 'rain'. The noun 'snow' reflects one of the aspects of the topic 'precipitation'. Lexical repetition is manifested by means of the repeated use of the word 'rain'. We can identify the meaning of similar words in the text through the comparison of synonyms (Арнольд, 1990: 131). Synonymous and lexical repetitions provide the entire process of readers' informing. Any weather phenomenon is bright and picturesque and has the different degree of intensity and duration. All shades of one and the same weather phenomena characteristics can be described with the help of various synonyms.

Repetitions of morphemes contribute to the informational capacity of the text under analysis, for example: *Sun followed by clouds today. Mostly cloudy tonight into tomorrow with the chance for a few showers. Variable clouds the rest of tomorrow (November 19)*. Here we can trace the emphatic highlighting of the root morpheme.

Within syntactical repetitions in the texts under discussion, we can find syntactical parallelism, which is one of the basic principles of grammar and rhetoric (Corbett, 1998: 429). According to the rules of rhetoric, the violation of parallelism is a serious problem as it shows the disorganization of thinking that leads to the problems in communication. Parallel structures mean the repetition of grammar rule to show that the ideas reflected in these structures are equally important (Maclin, 1996: 228). We can explain the wide use of syntactical parallelism in newspaper weather forecast reports by the fact that such kind of texts has been thoroughly thought over beforehand. The information in these reports must be logical and precise, for example: *West Coast: Highs today will range from 36 in Washington to 81 in the deserts of California. Rockies: Highs today will range from 36 in the mountains of Montana to 81 in the deserts. (November 19)*. Semantic information about the same weather phenomena (maximum temperature) has the same form,

i.e. clichés in newspaper weather forecast reports on the syntactical level. Similar phrase structures answer the basic principle of syntactical parallelism (Кузнецов, 1991: 71). Syntactical repetition facilitates the standard arrangement of the text that in turn results in optimal conditions for perception of the great deal of information.

We can find the combination of syntactical and lexical repetition in the headings of newspaper weather forecast reports, for example: *Around the Nation Yesterday – Around the World Yesterday, National Outlook – National Forecast, Today's National Forecast – Today's Regional Forecast*. We can explain clichés in the headings by the repetition of weather topics, the necessity of quick presentation of information in a documentary way. The combination of parallel structures and lexical repetition plays the leading role in the organization of the logical and semantic text composition because such kind of combination is a stereotypical linguistic and stylistic means in the framework of newspaper weather forecast reports. Compositional and stylistic organization of newspaper weather forecast report is based on the syntactical parallelism when the text rhythm becomes hard and broken.

Newspaper weather forecast report is the real example of the text with the combination of graphic and linguistic means. Thus, repetition in the texts under discussion has not only the semantic characteristics but also the graphic ones (Козловская, 2002). Graphic repetitions in such kind of texts function independently in the same way as the semantic repetitions do, for example the use of the same colour to show the average temperature on the maps. We decode the information taking into account symbols given on the upper right part of the newspaper, for example, the red colour means that the temperature is 90 degrees Fahrenheit. The colourful variation attracts readers' attention and provides the comfortable presentation of factual information. Colours for decoding the information do not change in newspaper issues.

Pictograms *Five-Day Forecast for Washington* are symbols of weather for five days of the week. For each pictogram, the readers have the text decoding the information. Sometimes we do not pay attention to the text. Thus, pictograms and different colours are graphic means to optimize the perception of information and provides the quick decoding of the given information.

Being the element of redundancy, repetition has pragmatic and informational basis in newspaper weather forecast reports. Repetition provides coherence in newspaper informational texts, focuses on the subject of report, contributes to automatic remembering of information and its saving in long-run memory.

Literature:

1. Арнольд И. В. Стилистика современного английского языка: (Стилистика декодирования). 3-е изд. М.: Просвещение, 1990. 300 с.
2. Дридзе Т.М. Язык и социальная психология. М.: «Высшая школа», 1980. 224 с.
3. Земан И. Познание и информация: Гносеологические проблемы кибернетики. М.: Связь, 1966. 254 с.
4. Козловская А. Б. Прагматический аспект категории информативности англоязычных синоптических текстов газетно-публицистического стиля: дис...кандидата филол.наук: 10.02.04. Сумы, 2002. 219 с.
5. Кузнецов В. Г. Функциональные стили современного французского языка (публицистический и научный). М.: Высшая школа, 1991. 160 с.
6. Куряков В.Н. Компрессия как особенность американского военного текста: (На материале боевых приказов армии США): дис... канд. филол. наук: 10.02.04. М., 1991. 177 с.
7. Кухаренко В. А. Интерпретация текста. М.: Просвещение, 1988. 192 с.
8. Селиванова Е. А. Основы лингвистической теории текста и коммуникации: Монографическое учебное пособие. К.-ЦУЛ, «Фитосоцицентр», 2002. 336 с.
9. Corbett P. J. E. Classical Rhetoric for the Modern Students. N.Y.: Oxford University Press, 1998. 584 p.
10. Maclin A. Reference Guide to English. Washington: US Information Agency, 1996. 405 p.

Illustrative material:

“The Washington Times” 1998.

References::

1. Arnold Y.V. Stilistika sovremennogo angliyskogo yazyka: (Stylistika dekodirovaniya). 3-e izd. M.: Prosveshcheniye, 1990. 300 s. (Stylistics of Contemporary English: Stylistics of Decoding. Issue 3. M.: Prosveshcheniye, 1990. 300 p.)
2. Dridze T. M. Yazyk y sotsyalnaia psykholohiya. M.: «Vysshiaia shkola», 1980. 224 s. (Language and Social Psychology. M.: «Vysshiaia shkola», 1980. 224 p.)
3. Zeman I. Poznaniye i informatsiya: Gnoseolohicheskiye problemy kibernetiki. M.: Svyaz, 1966. 254 s. (Knowledge and Information: Epistemological Problems of Cybernetics. M.: Svyaz, 1966. 254 p.)
4. Kozlovskaya A. B. Pragmaticheskyi aspekt kategorii informativnosti angloyazychnykh sinopticheskikh tekstov gazetno-publitsysticheskogo stilya: dis...kandidata filol.nauk: 10.02.04. Sumy, 2002. 219 s. (Pragmatic Aspect of Informativeness Category of English Weather Forecast Texts of Newspaper Publicist Style: Thesis of Candidate of Philological Sciences: 10.02.04. Sumy, 2002. 219 p.)
5. Kuznetsov V. H. Funktsionalnye stili sovremennogo frantsuzskogo yazyka (publitsysticheskiy i nauchnyi). M.: Vysshiaia shkola, 1991. 160 s. (Functional Styles of Contemporary French (publicist and scientific). M.: Vysshiaia shkola, 1991. 160 p.)
6. Kuriakov V.N. Kompriksiya kak osobennost amerikanskogo voennogo teksta: (Na materiale boevykh prikazov armii SShA): dys... kand. filol. nauk: 10.02.04. M., 1991. 177 s. (Compression as a Specific Feature of American Military Text: (on the material of combat orders of US army): Thesis of Candidate of Philological Sciences: 10.02.04. M., 1991. 177 p.)
7. Kukharenko V. A. Interpretatsiya teksta. M.: Prosveshcheniye, 1988. 192 s. (Text Interpretation. M.: Prosveshcheniye, 1988. 192 p.)
8. Selivanova E. A. Osnovy lyngvistycheskoi teorii teksta i kommunikatsii: Monograficheskoe uchebnoe posobiye. K.-TsUL, «Fytosotsyotsentr», 2002. 336 s. (Basis of Linguistic Theory of Text and Communication: Monographic Study Guide. K.-TsUL, «Fytosotsyotsentr», 2002. 336 p.)
9. Corbett P. J. E. Classical Rhetoric for the Modern Students. N.Y.: Oxford University Press, 1998. 584 p.
10. Maclin A. Reference Guide to English. Washington: US Information Agency, 1996. 405 p.

Отримано: 10 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2022 р.

e-mail: sbitneva.irina@ukr.net

swetlanapom@gmail.com

bobr.san83@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-47-51

Лобачова І. М., Помирча С. В., Хващевська О. О. Морально-етичне виховання в гендерному аспекті як характерна риса ідіостилю В. Нестайка. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 47–51.

УДК: 811.161.2: 37.034

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7102-1915>**Лобачова Ірина Миколаївна,**кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-1636-3239>**Помирча Світлана Вікторівна,**кандидат філологічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3238-8244>**Хващевська Ольга Олександрівна,**кандидат педагогічних наук, доцент,
ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет»

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ІДІОСТИЛЮ В. НЕСТАЙКА

У статті розглянуто характеристику психологічних основ українців, що виявляються не лише в стереотипах поведінки, але й у мові, художній творчості митців. З'ясовано, що стрімкий розвиток гендерних досліджень у гуманітарних науках взагалі і в українській лінгвістиці зокрема, сприяє необхідності гендерної експертизи художніх текстів, що використовуються в навчально-виховному процесі ЗЗСО.

Проаналізовано мовні засоби, що функціонують у тетралогії «Лісова школа» Всеволода Нестайка та демонструють морально-етичні настанови, важливі для освітнього процесу учнів молодшого шкільного віку в гендерному аспекті. У розвідці акцент зроблено на тому, що всі морально-етичні настанови, які засвоюються особистістю, формуються саме засобами мови, впливаючи на її мислення й поведінку. З'ясовано, що стереотип – це сформована мисленнєва оцінка будь-якої дії, думки тощо, яка може відтворюватися в стереотипній поведінці під час життєвих обставин і за певних умов. На основі цього твердження в тетралогії «Лісова школа» В. Нестайка виокремлено гендерні ролі, які підпорядковуються стереотипній поведінці її героїв.

Дослідження гендерної рівноваги розглянуто передусім через забезпечення належного виховання хлопчиків і дівчаток, їхню орієнтацію на партнерство та взаємозамінність у виконанні сімейних і соціальних ролей. Зазначено, що основним принципом такого виховання є уникання будь-яких проявів упередженості та дискримінації вимог щодо їхнього навчання та поведінки, освоєння майбутніх професійних, сімейних і громадських ролей на підставі належності до певної статі, розвічання шкідливих гендерних стереотипів.

Ключові слова: гендер, гендерні ролі, маскуліність, мовні засоби, стереотип, феміністичність.

Iryna Lobachova,PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**Svitlana Pomyrcha,**PhD in Philology, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"**Olha Khvashchevska,**PhD in Pedagogics, Associate Professor,
SHEI "Donbas State Pedagogical University"

MORAL AND ETHICAL EDUCATION IN THE GENDER ASPECT AS A CHARACTERISTIC FEATURE OF V. NESTAİKO'S IDIOSTYLE

The article identifies the characteristics of the psychological traits of Ukrainians, which are existed both in stereotypes of behavior and in the language, and artistic creativity of artists. It is found out that the rapid development of gender studies in the humanities in general and in Ukrainian linguistics in particular, contributes to the need for gender expertise of artistic texts used in the educational process of a comprehensive school.

Linguistic means that are functioning in the tetralogy "Forest School" by Vsevolod NESTAİKO and demonstrating moral and ethical guidelines are important for the educational process of primary school students in the gender aspect are analyzed. In the article, it is emphasized on the fact that all moral and ethical guidelines that are learned by a person are formed precisely by the means of language, influencing his/her thinking and behavior. It is found out that a stereotype is a formed mental evaluation of any action, thought, etc., which can be reproduced in stereotypical behavior during life circumstances and under certain conditions. On the basis of this statement, gender roles that are a subject to the stereotypical behavior of characters are identified in a tetralogy "Forest School" by V. NESTAİKO.

The study of gender balance is considered primarily through the provision of proper education of boys and girls, their orientation to partnership and interchangeability in the performance of family and social roles. It is noted that the main principle of such education is to

avoid any manifestations of bias and discrimination in the requirements for their education and behavior, mastering future professional, family and public roles based on belonging to a certain gender, and debunking harmful gender stereotypes.

Keywords: *gender, gender roles, masculinity, language means, stereotype, femininity.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями.

У світлі антропоцентризму в українському мовознавстві та культурології дедалі більше уваги приділяється характеристиці психологічних основ українців, що виявляються не лише в стереотипах поведінки, але й у мові, художній творчості митців. Мовні засоби вираження в тексті реалій дійсності та уявлення розглядаються в межах учення про картини світу. Мова і мислення, як відомо, тісно між собою пов'язані, а, отже, усі морально-етичні настанови, які засвоюються особистістю, формуються саме засобами мови, впливаючи на мислення й поведінку реципієнта.

Зазначимо, що виховання дітей – як дівчаток, так і хлопчиків – завжди було в центрі уваги психолого-педагогічної теорії та практики. Це не дивно, адже уявлення про «жіноче» і «чоловіче» у сім'ї та суспільстві опосередковує культуру кожного народу чи малої етнічної групи. Нормативи поведінки, прийняті в суспільстві щодо виконання чоловіками і жінками певних сімейних і соціальних ролей, визначають як демократизм прав і можливостей статей, так і зміст та характер статевого, правильніше, гендерного виховання дітей (Лобачова, 2021: 119). На сьогодні цей аспект набуває значущості та **актуалізується** через низку творів української художньої літератури, які активно аналізуються на уроках української літератури в ЗЗСО, починаючи з початкової ланки.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історія питання про вплив сім'ї на виховання дитини сягає корінням глибокої давнини. Окрім педагогів, воно хвилювало видатних людей різних епох і народів. Так, сімейному вихованню приділяли увагу філософи та видатні діячі різних часів: Тацит, Петроній, Вергілій, Конфуцій, Кант, Гегель, Ж. Руссо, Г. Сковорода, С. Русова, К. Ушинський, В. Сухомлинський та інші. Проблеми функціонування гендера в українському суспільстві приділяли увагу В. Агєєва, О. Вороніна, Т. Говорун, О. Горошко, І. Грабовська, В. Кравець, І. Лобачова, С. Павличко, С. Помирча та інші. Дослідженню ідеостилу письменників у гендерологічному аспекті присвятили свої роботи І. Вільде, Т. Гундорова, О. Забужко, Н. Зборовська, В. Кизилова, О. Смерек, С. Філоненко та інші.

Формулювання цілей (мета) статті. Мета статті – здійснити мовний аналіз у гендерному аспекті відображення морально-етичних настанов, важливих для навчально-виховного процесу в ЗЗСО, у тетралогії Всеволода Нестайка «Лісова школа».

Для досягнення поставленої мети в розвідці застосовано такі **методи:** загальнонаукові методи аналізу й синтезу мовного матеріалу та класифікаційний – для структурування гендерних стереотипів і мовних одиниць.

Виклад основного матеріалу дослідження. Гендер – одне з центральних і фундаментальних понять сучасного суспільства. Це світогляд, що проливає світло на тасмниці та загадки людської історії; він пов'язаний не лише з теоретичними проблемами філософії, соціології, психології, але і з безпосередньою практикою, економічними, соціальними, політичними і правовими процесами, що відбуваються в сучасному світі (Лобачова, Помирча, 2021: 104).

У гуманітарних науках слово «стереотип» використовується переважно в переносному значенні. У ВТС СУМ поняття «стереотип» тлумачиться як «те, що часто повторюється, стало звичайним, загальноприйнятим і чого дотримуються, що наслідують у своїй діяльності (Великий тлумачний словник сучасної української мови, 2001: 1193). Стереотип – це судження про особистісні якості групи людей, що може бути занадто узагальненим і неточним; це сформована мисленева оцінка будь-якої дії, думки тощо, яка може відтворюватися в стереотипній поведінці під час життєвих обставин і за певних умов. Так кожна людина характеризується певними особистісними характеристиками: має свій характер, тип темпераменту, спосіб життя, погляди, пріоритети тощо, також упродовж життя людина «грає» певні ролі, які підпорядковуються стереотипній поведінці. Зазначимо, що характер – це індивідуальне сполучення істотних властивостей особистості, що виражають ставлення людини до дійсності і виявляються в її поведінці та вчинках. Характер на відміну від темпераменту обумовлений не стільки властивостями нервової системи, скільки культурою людини, її вихованням (Основи теорії гендера, 2004), що безпосередньо впливає на її погляди та спосіб життя.

Аналіз наукової літератури з цієї проблеми дозволив виокремити гендерні ролі, а саме: 1) зразки поведінки жінок і чоловіків, які ґрунтуються на традиційних очікуваннях, пов'язаних із їхньою статтю; 2) сукупність загальноприйнятих, із погляду культури, норм і правил поведінки, які закріплюються за людьми в конкретній ситуації. Гендерні ролі відрізняються в суспільствах із різною культурою і змінюються з часом (Лобачова, Помирча, 2021: 105).

Уже не одне десятиліття особливою увагою дорослих і любов'ю дітей користуються твори Всеволода Нестайка. І перед нами постало питання: якою мірою представлені, продукуються чи спростовуються гендерні стереотипи в текстах, на яких зросло вже не одне покоління, і якими діти зачитуються з власної цікавості, а не з примусу? Як вони впливають на загальний розвиток особистості учнів молодшого шкільного віку та прояв їхньої гендерної ідентичності в соціальному середовищі, де проявляються стосунки представників обох статей (Хвацевська, 2021: 173).

Аналіз суцільної вибірки мовного матеріалу з творів письменника свідчить, що в тетралогії «Лісова школа» репрезентовано як гендерно чутливі настанови виховного кодексу, так і вербалізовано деякі гендерні стереотипи. З'ясовано, що усі герої казок тетралогії стереотипні. Відповідно до стереотипів маскуліності-фемінності чоловікам притаманні активні творчі характеристики, інструментальні риси особистості: активність, агресивність, наполегливість, домінативність, впевненість у собі, схильність до ризику, сміливість, здатність до лідерства, здатність до кар'єрного зростання, логічне мислення, креативність тощо.

Так, у тетралогії «Лісова школа» акцент зроблено на демонстрацію нормативної маскуліності, що проявляється насамперед у посадовій ієрархії: чоловіки займають керівні посади: *А директор школи Бурмило Михайлович Ведмідь замкнувся у себе в кабінеті і пише звіт за перше півріччя* (Нестайко, 2006: 97). *Позаяк Косин тато Косятин Косятинович Вухань, співробітник Науково-дослідницького інституту капусти, писав дисертацію; тато – Коляй Коляйович Колючка, завідувач відділу критики «Лісової газети»; тато, інженер Борис Борисович Сук; дідусь Венрій Кнурович Кабанюк, старий копач* (Нестайко, 2006: 110).

Обговорення теми, що перебуває в полі зору чоловічого інтересу та потребує результативного вирішення, простежуємо в такому мікродіалозі хлопчиків:

- А зараз давайте у щось **пограємось!** – запропонував Кося Вухань, щоб якимось припинити ці розмови.
- **Давайте!** – підтримав друга Колько Колочка.
- **У війну! У війну!** – закричав Вовчик Вовченко.
- У війну-війноньку! – заспівав Рудик Лисовенко.

«Вовчик і Рудик визнавали тільки одну гру – у війну. Причому щоразу вони були «наші», а всі інші – «вороги». А перемагають, як ви знаєте, завжди тільки «наші». Отже, гра кожного разу мала закінчуватись перемогою Вовчика й Рудика. Тому хлопчики не любили гратися з ними у війну. Але їй відмовитися було ніяк. **Все-таки хлопчики – то хлопчики. Хто відмовився, той боягуз**» (Нестайко, 2006: 26).

Стереотип сміливості знаходить своє підтвердження в такому контексті: «**Я піду перший!** – сказав Гелгуш. Гуси, як відомо, відзначаються рішучою вдачею і сміливістю. Гелгуш ступив у темряву» (Нестайко, 2006: 101), а стереотип мужності та хоробрості відображено в діалозі дітей, що стосується настанови, яким повинен бути справжній хлопчик: «**Якби все це їм говорили хлопці, вони б не вагаючись відмовилися. Знайшли причину і відмовилися. Але перед дівчатками їм було незручно. Соромно і незручно. Все ж вони були хлопцями. До того ж вони згадали свою клятву**» (Нестайко, 2006: 71).

- Хлопчики! Дорогі! Зробіть що-небудь! – мало не плачучи, прошепотіла Раїска Мняю.
- **Ви ж хлопці! Ви ж хоробрі!** – благально зашепотіла Зіна Бебешко (Нестайко, 2006: 79).

В іншому ж контексті стереотип щодо суворості, войовничості й рішучості чоловіків спростовується: «*На вигляд він суворий і непривітний, але насправді – добряга й дуже любить дітей*» (Нестайко, 2006: 97), що вказує на невластивий/слабкий вияв маскулітності в поданому образі.

Жінкам же властиві риси повністю протилежні. Вони вважаються пасивно-репродуктивним началом, їм притаманна залежність від інших, турботливість, тривожність, низька самооцінка, емоційність.

Стереотип щодо емоційності жінок, наприклад, реалізується в такому мікротексті: «*Хоча уроків і не було, але учні розходилися по домівках не поспішали. Юрмилися на Великій Галювині і жваво обговорювали несподівану новину*».

– Ах! Ви подумайте! Ви подумайте! Ах! – вигукнула Вірочка Вивірчук і обмахувалася своїм пухнастим хвостиком, наче їй від переживань нічим було дихати.

- З годинника витягти коліщатко! Це ж додуматися треба! – сплескувала лапками Раїска Мняю.
- Свинство! – кривила п'ятачок Хрюша Кабанюк.
- Бе-бе-безумство! – кивала Зіна Бебешко (Нестайко, 2006: 24).

Відчуття розгубленості, раптове замішання та метушливість наявні в такому контексті: «*Пантера Ягуарівна була у розпачі. – Що це робиться?!.. жах!.. Кошмар!.. Негайно скликати батьківські збори. Увага! Увага! Завтра батьківські збори. Запам'ятайте усі! Завтра після уроків батьківські збори!.. Запишіть і передайте батькам обов'язково. Завтра батьківські збори!*» (Нестайко, 2006: 108).

Турботливість, самопожертва жінок, зокрема піклування і занепокоєння щодо виховання своєї дитини, продукуються в такому мовному матеріалі:

- Прізвище!
- Вухань! – чемно сказала мама-зайчиха.
- Прізвище! – не глянувши на неї і наче не чуючи, повторив директор.
- Вухань! – знову відмовила мама-зайчиха.
- Прізвище! – підвищивши голос, утретє сказав Бурмило Михайлович.
- Та Вухань же! – розгублено пролепетала зайчиха.
- Я вас, мамо, не питаю! – сердито обернувся до неї директор.
- Хай сам скаже. Він що у вас – глухий? А ще хочете в музичну школу!
- Та що ви! Що ви! У нього абсолютний слух! Подивіться, які в нього вушка!
- Так чого він мовчить?

– Він... він у мене дуже скромний. – Мама-зайчиха підитовхнула сина: – Ну, кажи, Кося, кажи! (Нестайко, 2006: 8–10). – Мовчи, синку! Мовчи, дурненький! – казала мама-зайчиха. – Нічого ти не розумієш. Усі зараз oddають своїх дітей у спеціалізовані школи (Нестайко, 2006: 12). **Ну я вас прошу, я вас благаю!** – притуляла до грудей лапу Васина мама. – У мене просто безвихідне становище. Мені ти на роботу в очерети, а він лишається вдома сам. Ну просто ... хоч плач. І ви не бійтеся. Він такий здібний, такий здібний! Ви його посадить з усіма. Він дожене. От побачите. – Гм, – сказав Бурмило Михайлович. – Ну що ж ... побачимо ... спробуємо ... (Нестайко, 2006: 5).

Притаманні ж жінкам турботливість та тривожність за своє дитя також висвітлюються в іншому контексті: «**Тільки ж будьте обережні!** – попередила Мамура Сидорівна (як і всі мами в таких випадках). – Бо ви ж знаєте, скоро Місяць зайде і ми нічим не зможемо вам зарадити» (Нестайко, 2006: 91). **Вставай! Вставай, синку, а то в школу запізнишся.** Прокинувся Кося – а то мама будить. Приснилося! А вставать же ж не хочеться! Ой, не хочеться!

- Я ще трошки! Ще трошечки!
- Вставай, Кося! Вставай!
- Ет! Нічого ви, мамо, не розумієте!..

– Встав зайчик, потарабанив напівсонний вмиватися, зуби чистити, снідати, одягатися, до школи збиратися. Не досипає.

- **Нарешті мама портфелика йому в руки – тиць! У щоку – чмок!**
- **Біжи, синку!** (Нестайко, 2006: 42).

Жінкам притаманна надмірна емоційність і занепокоєність, наприклад: «*Нарешті Пантера Ягуарівна відкрила збори. – Дорогі батьки! – сказала вона. – Я дуже схвильована. У нашому класі діється щось незрозуміле! Щось незбагненне! Щось неймовірне! Я просто у розпачі. За останній час успішність так різко погіршилася, що я просто не знаю...*

Домашніх завдань систематично не виконують. На уроках неухважні, байдужі. Ніби й слухають, а очі якість відсутні. Мовби сплять. На якій я тільки козі до них не під їжджала!.. Пробачте, бабусю Бебешко, це я в переносному розумінні, образно... Я просто не знаю, що робити. Я скликала вас, щоб порадитися. Давайте разом, спільними зусиллями рятувати клас. І ви знаєте, пробачте, мамо Кабанюк, але все це почалося з появою у класі вашої Хрюші» (Нестайко, 2006: 112). «Пантера Ягуарівна від розпачу не знаходила собі місця. – **Ой! Що скоїлося?! Що трапилося?! Що трапилося?! Ой! Ой! Ой! – заламувала вона лапи**» (Нестайко, 2006: 124).

Чоловіки ж на протиположності жінкам стримані, не схильні виказувати свої емоції, наприклад: «А от вийде з кабінету і знову насупиться. Він вважає, що лагідним бути непедагогічно. Хіба з ними можна? Вони ж на голову сядуть. Той же Вовчик Вовченко, дай йому волю, хвоста тобі одгризе...»

Бурмило Михайлович зітхає і, по-учнівському схиливши голову набік, продовжує писати» (Нестайко, 2006: 97).

Зауважимо, що чоловікам, як і жінкам, у стресових ситуаціях також властива підвищена емоційність: «**Ой! – голосила, хитаючись від горя, Пантера Ягуарівна. – Ой, як же я її любила! Ой, вони ж були мені дорожчі за власних дітей! Ой! Ой! Ой!**»

– Бідні, бідні дітки... – **розмазував слези по щоках Бегемот Гіпопотамович.**

– Такі були здібні! Все на льоту хапали! – **шморгав хоботом Мамонт Африканович.**

– Йі нащо я їм двійки ставила! – **била себе ногою в груди Жирафа Жирафіївна**» (Нестайко, 2006: 131).

В іншому контексті також спостерігаємо швидке емоційне збудження чоловіків щодо створеної ситуації: «Вчителі з директором Бурмилом Михайловичем на чолі обступили Косю й Колька і вимагали ще й ще раз повторювати, як зникла Хрюша.

– Неймовірно! – **розводив лапами Бурмило Михайлович.**

– Неймовірно! – **точнісінько так само розводив лапами Мамак Макакович** (він дуже поважав директора і завжди наслідував його).

– Неможливо! – **голосно зітхав Мамонт Африканович.**

– Фантастика! – **тоненько зойкувала Лисавета Патрикіївна.**

– М-да!.. – **широко роззявляв рота Бегемот Гіпопотамович.**

– Кошмар! Жах! – **хапала себе за голову Пантера Ягуарівна.**

– Ах! – **луною одзивалася десь високо вгорі Жирафа Жирафіївна.**

– Треба оголошувати загальнолісовий розшук! Треба піднімати на ноги весь ліс! – **рішуче сказав директор.**

– Нема питань! – **одноставно підхопили вчителі**» (Нестайко, 2006: 126).

Стереотипно чоловіки схильні до роздумування перед прийняттям виваженого рішення: «**Треба не сваритися, проаналізувати, розібратися як слід,** – сказав Борис Борисович Сук. – **Так, треба по-серйозному,** – підтримав його Сохат Сохатович Лось» (Нестайко, 2006: 144).

У творах наявні також моменти, що представляють вербалізацію стереотипної жіночої чи чоловічої поведінки:

– Яка симпатичненька! Правда? Яке в неї платтячко! – **зашепотіла Соня Лось.**

– Ага! – **закивала Зіна Бебешко. – А бе-бе-бантик який! Мені так подобається!**

– І мені! І мені! – **підхопила Раїска Мня.**

– Пхе! Подумаєш! Звичайнісінька свиня, та й усе! – **скривився Вовчик Вовченко. – Чортзна-що і збоку бантик.**

– Плавильно! – **сказав Рудик Лисовенко...**» (Нестайко, 2006: 101).

– Ой! Який гарненький! – **скрикнуло рисеня Раїска Мня. І лісові дівчатка: білочка Вірочка Вивірчук, свинка Хрюша Кабанюк, козеня Зіна Бебешко, лосеня Соня Лось – одразу обступили Терентія і почали радісно ойкати та айкати ... А от шкільні забійки Вовчик Вовченко та Рудик Лисовенко радості не виявили. – Мало нам зайчика Косі Вуханя було! Так це сонячного Терентія підкинули! – пхикнув Вовчик. – Точно! – підтакнув Рудик** (Нестайко, 2006: 6).

У тетралогії «Лісова школа» також є моменти, у яких вербалізовано таку рису характеру, як пихатість: «А я знаю! – **зневажливо пхикнув Грифа. – Зараз ви всі позамовкаєте, коли дізнаєтесь, хто я такий. – А хто ти такий? – спитала Кука. – Я – Грифа! – гордо випнув він груди. – Кондор! – Твій тато ... – Кука запнулася. – Президент! – сказав Грифа. – Це він для мене лісей влаштував. Щоб мені не було нудно. Пташенята похнюпилися, опустили голови. – Чого це ви скисли?! – вигукнув Грифа. – Ану ж бадьоріше! І не мовчіть. Бо це нецікаво! Я так не хочу!» (Нестайко, 2006: 75) та «Грифа вперше у житті плив по воді. І це йому так сподобалось, що він закричав: “Ого-го! Слухай мою команду! Повний вперед! Право руля! Так тримати! Усі ж хлопці у душі капітани”. Грифа так захопився, так розмахався крильцями, що втратив рівновагу і – шубовсть у воду! – Рятуйте! – заволав він, захлинаючись. Гелгуш схопив його дзьобом за крило і ледве втримувався на поверхні. – Стривай, я зараз перевезу Пака і допоможу! – гукнув Кряк, чимдуж пливучи до протилежного берега. Висадив там Пака і мерщій назад. Віє підплив саме вчасно, бо Грифа вже наковтався води і булькав, втрачаючи свідомість. Кряк схопив Грифу за друге крило, і вони удвох **поволі потягли «відваженого капітана» до берега**» (Нестайко, 2006: 105).**

Висновки та перспективи подальших розвідок у цьому напрямку. Отже, особистісні характеристики людини в тетралогії «Лісова школа» Всеволода Нестайка представлені відповідно до гендерних стереотипів, які функціонують у сучасному суспільстві. Чоловікам властиві такі характеристики, як активність, домінативність, агресивність, впевненість у собі, логічне мислення, креативність, сміливість, здатність до лідерства, кар’єрного зростання тощо. Жінкам, навпаки, притаманні риси повністю протилежні. Вони вважаються пасивно-репродуктивним началом, їм властива залежність від інших, турботливість, тривожність, низька самооцінка та емоційність.

Література:

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад. і голов. ред. В.Т. Бусел. Ірпінь : ВТФ «Перун», 2001. 1440 с.
2. Лобачова І. М. Проблема формування гендерної культури в молодшому шкільному віці. *Перспективні напрями сучасної науки та освіти* : матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Слов'янськ, 19–20 травня 2021 року. Слов'янськ : Вид-во «Папірус», 2021. С. 118–121.

3. Лобачова І. М., Помирча С. В. Функціонування гендерних стереотипів у романі О. Ільченка «Козацькому роду нема переводу...». *Лінгвістичні дослідження*: зб. наук. пр. Харк. нац. пед. ун-ту імені Г. С. Сковороди. Харків, 2021. Вип. 54. Ч. I. С. 103–119.
4. Нестайко В. Казкові пригоди і таємниці : повісті-казки. Київ : Веселка, Тернопіль : Навчальна книга. Богдан. 2006. 448 с.
5. Основи теорії гендера : навчальний посібник / за ред. Скорик М. М. Київ : «К.І.С.», 2004. 536 с.
6. Хващевська О. Методика формування навичок виразного читання в учнів початкової школи. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 2021 (16). С. 171–183. DOI: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246377>

References::

1. Busel, V.T. (Ed.) (2001). *Velykyi tlumachnyi slovnyk suchasnoi ukrainskoi movy* [A Large Explanatory Dictionary of the Modern Ukrainian Language]. Irpin : VTF «Perun» [in Ukrainian].
2. Lobachova, I.M. (2021). Problema formuvannia hendernoï kultury v molodshomu shkilnomu vitsi [The problem of gender culture formation in primary school age]. *Perspektyvni napriamy suchasnoi nauky ta osvity : materialy Vseukrainskoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Prospective directions of modern science and education : proceedings of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference]. Sloviansk [in Ukrainian].
3. Lobachova, I. M., & Pomyrcha, S. V. (2021). Funktsionuvannia hendernykh stereotypiv u romanı O. Ilchenka «Kozatskomu rodu nema perevodu...» [Functioning of Gender Stereotypes in O. Ilchenko's Novel "The Cossack Family will not Die out..."]. *Linhvistychni doslidzhennia*, 54 (1). 103–119 [in Ukrainian].
4. Netaiko, V. (2006). *Kazkovi pryhody i taiemnytsi : povisti-kazky* [Fairy-tale adventures and mysteries: story-tales]. Kyiv : Veselka, Ternopil : Navchalna knyha. Bohdan [in Ukrainian].
5. Skoryk, M.M. (Ed.) (2004). *Osnovy teorii hendera* [Basics of gender theory]. Kyiv : «K.I.S.» [in Ukrainian].
6. Khvashchevska, O. (2021). *Metodyka formuvannia navychok vyraznoho chytannia v uchniv pochatkovoï shkoly* [Methods of forming expressive reading skills of primary school students]. *Profesionalizm pedahoha: teoretychni y metodychni aspekty*, 16, 171–183. doi: <https://doi.org/10.31865/2414-9292.16.2021.246377> [in Ukrainian].

Отримано: 10 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 1 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 7 листопада 2022 р.

e-mail: 3182009060@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-52-55

Труба Г. М. Категорія становості як важливий чинник лінгвістичного вираження освітянського мережевого дискурсу. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 52–55.

УДК: 811.161.2'23'38:316.77

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9944-0476>**Труба Ганна Миколаївна,**кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова**КАТЕГОРІЯ СТАНОВОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ
ОСВІТЯНСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО ДИСКУРСУ**

Актуальність теми обґрунтована сучасною цифровізацією світу: віртуальна реальність набуває все більш значущого значення для реального світу, дуже часто віртуальний світ доповнює, та ба більше впливає на реальний світ. Загальна дигіталізація спричиняє зміни у глобальному та національному інформаційному просторі, формуючи нове мовне й інформаційне середовище нової соціокультурної реальності, яка жваво формується і стрімко розповсюджується з посиленням домінування сфер впливу сучасних засобів комунікації у реальному житті. Тотальне розповсюдження новітніх технологій докорінно змінило стандарти комунікації і обміну інформацією, маючи змогу залучити необмежену аудиторію, заохочення до творення контенту своєю аудиторією, розширивши межі хронотопу, можливості співпраці і співтворчості. Як результат – виникнення феномену соціальних мереж, що об'єднують цифрові медіа, онлайн комунікацію із надвисоким рівнем інтерактивності, які особливим чином творять інформаційний простір, з одного боку, і водночас виступають у якості інструментів, з іншого. Викладачі дуже часто позиціонують себе у соціальних мережах, формуючи неповторний образ освітянина. Цей процес із чогось незначного і фрагментарного набув великих розмірів, які потребують глибокого осмислення і вивчення. Предметом дослідження статті є вивчення освітянського мережевого дискурсу, а об'єктом – вивчення функціонально-семантичної категорії становості у межах освітянського мережевого дискурсу. Метою статті є визначення місця функціонально-семантичної категорії становості у межах освітянського мережевого дискурсу. Дослідження здійснено на матеріалі дописів у соціальних мережах "Facebook", "Instagram", "TikTok" та "Youtube", загальна цифра яких сягає понад 1000 одиниць.

Ключові слова: освітянський мережевий дискурс.**Hanna Truba,**Ph.D., associate professor of the Department of Applied Linguistics,
Odesa Mechnikov University**CATEGORY OF STATE AS AN IMPORTANT FACTOR OF LINGUISTIC EXPRESSION
OF EDUCATIONAL NETWORK DISCOURSE**

The relevance of the topic, justified by the modern digitalization of the world, virtual reality is becoming increasingly important for the real world, very often the virtual world complements, but influences the real world. General digitalization entails changes in the global and national information space, forming a new language and information environment of a new socio-cultural reality, which is actively being formed and rapidly spreading with the increasing dominance of spheres of influence of modern means of communication in real life. The total spread of the latest technologies has fundamentally changed the standards of communication and information exchange, being able to attract an unlimited audience, encouraging the creation of content by your audience, expanding the boundaries of the chronotope, opportunities for collaboration and co-creation. As a result, the emergence of the phenomenon of social networks that combine digital media, online communication with an ultra-high level of interactivity, which in a special way create an information space, on the one hand, and at the same time act as tools, on the other. Teachers very often position themselves in social networks, forming a unique image of a teacher. This process, from something insignificant and fragmentary, has acquired large dimensions that require deep reflection and study. The subject of the research of the article is the study of educational network discourse, and the object is the study of the functional-semantic category of class within the framework of educational network discourse. The purpose of the article is to determine the place of the functional-semantic category of estates in the educational network discourse. The study was conducted on the material of messages in the social networks "Facebook".

Keywords: educational network discourse.

Актуальність теми. Засновник дистрибутивного аналізу дискурсу З. Херріс приділяв особливу увагу пошуку певних спеціальних класів дискурсивної еквівалентності, не семантичної дивергенції, а семантичної конвергенції одиниць, яка спостерігається при так званій контрастивній дистрибуції (Harris, 1969). Це слова різних частин мови, що є еквівалентними за вживанням, які пізніше автор визначав як дискурсивні оператори (особливо дієслівні конструкції, які творять певне синтаксичне підпорядкування) (Harris, 1976). Це певні контекстні синоніми, так і семантична дивергенція, пов'язана з додатковою дистрибуцією одиниць, є, в кінцевому рахунку, ефектами дії синтаксичної матриці дискурсу, організація якої підлягає самому пильній дослідженню. Слід уточнити те, які елементи є суттєвими для створення матриці дискурсу, яка має тієї чи іншої мовної значущістю, і визначають типовий або ж особливий характер дискурсивних моделей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дискурс досліджують з точки зору двох провідних методологічних підходів: англосаксонської та французької наукових шкіл. З точки зору французької традиції, дискурс досліджується здебільшого у письмовий інституційній традиції (засновником якої є М. Фуко), а англосаксонська розуміє дискурс як усний розмовний бік, що використовується в повсякденному житті (засновниками якої є Т. Райнхарт, Х. Камп). За мету французька школа ставить текстологічний аналіз, під час якого конструється об'єкт дослідження, англосаксонська – комунікативно орієнтована, тобто описує специфіку використання мови. Методологія французьких дослідників спирається на методологію структуралізму, лінгвістики, історичного аналізу документів, а англосаксонські – на положення інтеракціонізму, психології,

соціології. Принциповим є різниця щодо походження: французька школа аналізу походить від лінгвістики, англосаксонська – від антропології. Спільним для обох підходів є вихід за межі тексту, урахування екстралінгвістичних чинників у процесі комунікації, орієнтація на соціальне в мові. У подальшому дослідженні з урахуванням мережевої специфіки ми не можемо спиратися на одне якість трактування, бо специфікою мережевого дискурсу є і залучення текстових елементів і активне залучення усного мовлення.

Дискурс сьогодні є дуже перспективною лінгвістичною темою, яку розглядають такі вчені: *пострадянської традиції* – Арутюнова Н. Д., Бабаян В. Н., Безугла Л. Р., Белова А. Д., Гроарке Л. А., Гусева, Демьянков В. З., Рафає Е. Е., Жаботинська С. А., Зернецький П., Ільїн І. В., Іссерс О. С., Карасик В. І., Караулов Ю.Н., Ковечеш З., Кристева Ю., Лутовинова О. В., Макаров М. Л., Марianne В., Мартинюк А. Мишанкіна Н. А., Огурцов А. П., Петров В.В., Почепцов Г. Г., Романов О., Самохіна В. О., Серякова І. І., Славова Л. Л., Солощук Л. В., Степанов Ю., Фролова І. С., Чернявська В. С., Чижевська М. Б., Шапочкін Д.В., Шейгал О.Й., Шелестюк О. В., Шифрін Д., Яхонтова Т. В.; *вітчизняної школи* – Бацевіч Ф. Бондаренко С. В., Горошко О. І., Ковалевська Т.Ю., Кондратенко Н.В. Макарук Л. Л., Мамалига А., Морозова О. І., Олянич А. В., Піхтовнікова Л. С., Попович М. Раден Г., Райнхарта Т., Рок Дж. Селіванова О. Шевченко І.С.; *американсько-європейської* – Гутнер Г. Б., Джонсон М., Дейк Т. Йоргенсен А., Кампа Х. ван Д., Кресс Г., А. Крістал, Лакофф Дж., Ленекер Р., Льовен Т. ван, Матезіус В., П., Руїз де Мендоза Ф. Дж. Мусолфф А Семіно Е., Серіо Стернін Й. А., Тиндаль С. В., Тернер М., Тсеронис А., П., Філліпс Л.Дж., Форсевіль Ч., Габермас Ю.

Метою статті є визначення місця функціонально-семантичної категорії становості у межах освітянського мережевого дискурсу. **Предметом** дослідження статті є вивчення освітянського мережевого дискурсу, а **об'єктом** – вивчення функціонально-семантичної категорії становості у межах освітянського мережевого дискурсу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Однією із таких знакових категорій для ОМД є граматична категорія становості, із загальною відсотковою часткою 30-35% від усього контенту, що пов'язано із економією мовленнєвих засобів.

Отже, для докладного аналізу вживання категорії становості скористаємося класифікацією функціонально семантичного поля становості, як цілісного явища, що співвідноситься з двоступеневим сприйняттям, наголошуючи на тому, що спочатку впізнається цілісний образ, а вже після того виділяються окремі ознаки (Труба, 2017).

Функціонально-семантичне поле (ФСП) – певним чином організована сукупність різнорівневих мовних одиниць і явищ мовлення, об'єднаних спільністю елементарного змісту як бази функціонально-семантичної категорії. Оскільки моделювання ФСП є не лише результатом простого перерозподілу засобів мовної системи на підставі їхніх статичних функцій, а й орієнтоване на сферу мовлення, то до ФСП залучаються контекстуальні й ситуативні функції мовних одиниць, імпліцитні смисли тощо (Селіванова, 2006: 652). На сучасному етапі у лінгвістиці поняття ФСП розуміється як національно детермінованої реалізації семантичних категорій (Труба, 2017).

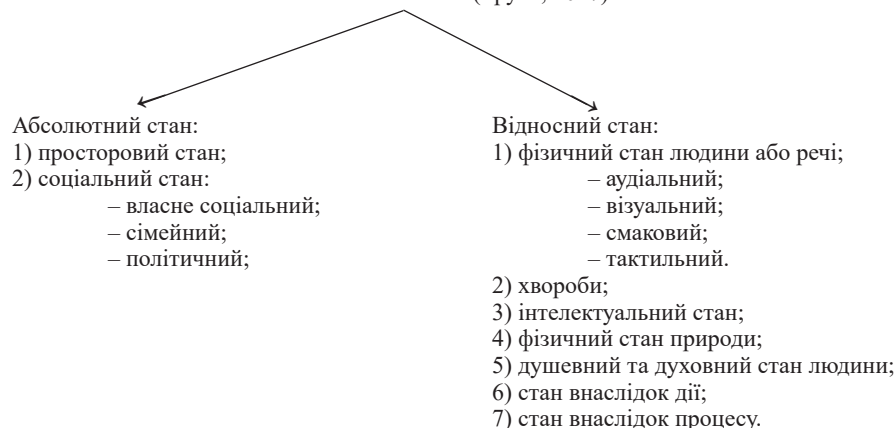
ФСП – це білатеральна єдність. Традиційною для ФСП є ядерна структура: центр ФСП – це ядро, ті одиниці які містять семи певного значення у найяскравішому їх вияві, іншими словами мають повноту вияву диференційних ознак, а мовні одиниці, що містять певні семи в тій чи іншій мірі відносяться до периферії. Периферії різних ФСП можуть перетинатися (Селіванова, 2006: 652). Для ФСП характерне виокремлення мікрополів як різновидів інваріантного змісту, що в свою чергу складаються з центра (ядра, доміанти) і периферії (Селіванова, 2006: 652).

ФСП – певним чином організована сукупність різнорівневих мовних одиниць і явищ мовлення, об'єднаних спільністю елементарного змісту як бази функціонально-семантичної категорії. Оскільки моделювання ФСП є не лише результатом простого перерозподілу засобів мовної системи на підставі їхніх статичних функцій, а й орієнтоване на сферу мовлення, то до ФСП залучаються контекстуальні й ситуативні функції мовних одиниць, імпліцитні смисли тощо.

Важливим поняттям для характеристики ФСП є середовище (дискурс), яке перетинається із поняттям периферії але не є тотожним із ним, тому що поняття периферія має на увазі ієрархічні відношення та регулярність вияву семантичної категорії (Бондарко, 1984: 260), а отже, є надзвичайно актуальним для нашого дослідження.

З іншої точки зору (Селіванова, 2006: 652) ядро має двусегментну будову та периферію. Перший сегмент заповнюють одиниці, за якими узуально закріплена ономасіологічна функція на позначення універсалії. Ці ядерні лексеми входять у високочастотну зону словника будь-якого тексту. Тому що саме цей сегмент найменше піддається функціонально-стилістичним та авторським змінам. Другий сегмент заповнюється лексемами, актуалізація змісту яких відбувається суто у контексті.

ФСК становості (Труба, 2017):

Категорія становості має виняткове значення для освітянського мережевого дискурсу, адже в умовах економії мовних засобів і надзвичайно обмеженого хронотопу (1 невеличка картинка, або відео на 15 – 30 секунд), потрібно надзвичайно

чітко і лаконічно формулювати думки, а слова категорії становості є прекрасним матеріалом для цього. Отже, розглянемо на матеріалі, вживання категорії становості у освітянському мережевому дискурсі.

Під освітянським дискурсом варто розуміти дискурс, який стосується освітан, у свою чергу, освітянський мережевий дискурс (далі ОМД), це той дискурс, який сформований освітянами у соціальних мережах (LMS-курсів, телефонних додатків (Busuu, Doulingvo, Memrise, Drops, LinGo і подібні), авторських блогів у соціальних мережах “Facebook”, “Instagram”, “TikTok” та “Youtube” (@shymanovski, @olexandavramenko, @unext_uamaslly.a, @zno_natali, @bo_zno, @ukrainelowe, @mova_zno і подібні, див. додатки) у мережі «Інтернет», які варто розділити на 4 групи:

1-ша група: Класичні освітяни, які реалізують освітянський дискурс в класичних наукових інституціях (університети, інститути) та усталених наукових жанрах (монографії, дисертації, наукові статті, тощо)

2-га група: Класичні освітяни, для яких характерна виявленість більш яскравого «Я-науковця», відсутність осяжного відсилання до попередників, вища емоційна забарвленість (з’явилася під впливом європейської і американської наукової традиції).

3-я група: Класичні освітяни і так звані освітяни (особи без фахової педагогічної освіти, але які фактично позиціонують себе викладачами) – цілковитий продукт виходу науковців і так званих освітан у соціальні мережі. Для цієї категорії дискурсу характерна висока емоційність викладу, надмірна стислість формату (до 1 хвилини), час від часу повна ненауковість (під впливом медійного дискурсу і для привернення уваги інших користувачів)

4-а група: псевдо освітяни – комічний образ освітан, який створений для висміювання характерних освітянських рис і вад.

Висновки. Отже, синтезуючи ці два лінгвістичні феномена можна зазначити такі закономірності:

1. **Абсолютний стан** – це, умовно кажучи, лише просторові відношення між речами, оскільки час перетворюється у точку моменту, тобто нуль, іншими словами перманентна константа:

– „просторовий стан” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутністю об’єкта) у ОМД представлений такими прикладами: *тут, на просторах інтернету, тут, у моєму блозі, на моїх заняттях, у TicTok, на моїй сторінці, за ЗНО, на тестуванні.*

– „соціальний стан” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутністю об’єкта та соціальний стан) має підкатегорії:

„власне соціальний стан”, які у ОМД мають такі приклади: *я – викладач; я – вчитель; я – репетитор, я – експерт* – класичне позиціонування себе у соціальній мережі є невід’ємним атрибутом кожної сторінки

„сімейний стан” – є тією категорією яка не є формально вираженою, бо сторінки у викладачів є фахового спрямування і ця інформація не є доречною, хоча досить часто викладачі викладають приватну інформацію, своїх чоловіків, дружин та дітей для створення певного образу;

„політичний стан” – також не є виражений у ОМД, бо висловлення політичних поглядів освітянином не є дозволеною тематикою, проте після широкомасштабного наступу 24.02.2022 викладачі відступили від цього правила і почали активно транслювати свою політичну підтримку, викладати активно пости на підтримку України, навіть ілюструвати свої пости музикою із уживанням специфічної чи ненормативної лексики.

2. **Відносний стан** – це не певна координата на часовій вісі, а інтервал, в якому абсолютний стан переходить у інші, за такої зміни міри попереднього стану, коли параметри ситуації залишаються приблизно тотожними: в будь-який момент існує безподієва ситуація:

– „фізичний стан” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта та фізичний стан), який поділяється на мікрокатегорії:

„аудіальний стан”, який має диференційні ознаки тимчасова гомогенність денотата, граматичні зв’язки предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта та аудіальний стан, які у ОМД мають такі приклади: *послухайте, тиша!, шум у класі;*

„візуальний стан”, який має диференційні ознаки тимчасова гомогенність денотата, граматичні зв’язки предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта, візуальний стан, які у ОМД мають такі приклади: *ясно видно, очевидно, яскраво;*

„смаковий стан”, які у ОМД мають такі приклади, який має диференційні ознаки тимчасова гомогенність денотата, граматичні зв’язки предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта, смаковий стан, які у ОМД мають такі приклади: *гірко (про ситуації); гостра новина;*

„тактильний стан”, який має диференційні ознаки тимчасова гомогенність денотата, граматичні зв’язки предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта, тактильний стан, які у ОМД мають такі приклади: *холодний як лід, м’який характер, як віск;*

– стан „хвороби” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта), які у ОМД мають такі приклади: *хвора людина; болить голова, мігрень, депресія;*

– „стан доволішнього середовища” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта), які у ОМД мають такі приклади: *Запалала тиша; повна темрява, зводиться на ноги; протяги тут, почорніле від часу, нестерпно знайома, знайома аж до сліз, крижана людина;*

– „інтелектуальний стан” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта, інтелектуальний стан, який має більше негативний характер і яскраво виявлений у групі «не-викладачів», яка є сарказмом на поведінку викладачів: *дурко, нездара, але є і нейтрального спрямування здивуватися, усвідомив, здаватися, здивували, пам’ятаю / не пам’ятаю, відчувати;*

– „душевний стан” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта), які у ОМД мають такі приклади: *страшно, лячно, ніжно, терпляче, добродушно, меланхолійно, амбіційно, заспокійливо, розбита душа;*

– „стан внаслідок процесу” (із ознаками тимчасової гомогенності денотата, граматичними зв’язками предиката із пасивним суб’єктом, відсутність об’єкта, стан внаслідок процесу), які у ОМД мають такі приклади: *ознайомившись із текстами, написані, опрацьовані матеріали.*

Література:

1. Бондарко А. В. Грамматическое значение и смысл. 1978.
2. Бондарко А. В. Функциональная грамматика. 1984.
3. Селіванова О. Сучасна лінгвістика : термінол. енцикл. 2006.
4. Труба Г. М. Інтегративний підхід у вивченні категорій становості й аспектуальності: лінгвістичний і філософський аспект. Соціолінгвістичний експеримент. *Мова: науково-теоретичний часопис*. 2017. № 28. С. 37–41.
5. Harris Z. S. Analyse du Discours. *Languages*. 1969. № 13. pp. 8 – 45.
6. Harris Z.S. Notes du cours de syntaxe. 1976.
7. Ohman S. Theories of the Linguistic Field. *Word*. 1953. No. 9. P. 123–134.
8. Trier J. Der deutsch Wortschats un Sinnbezik des Verstandes. 1931.
9. Weisgerber L. Grundzüge der inhaltbezogenem Grammatik. *Auflage Pedagog*. 1962.

References::

1. Bondarko A.V. (1978). Grammatical meaning [Hrammatycheskoe znachenye y smysl].
2. Bondarko A.V. (1984). Functional grammar. [Funktsyonalnaia hrammatyka].
3. Selivanova O. (2006) Modern linguistics: terminological encyclopedia [Suchasna lnhvistyka : terminol. entsykl]
4. Truba H. M. (2017). Integrative idiom in the emerging categories of becoming and aspectuality: linguistic and philosophical aspect. Sociolinguistic experiment. [Intehratyvnyi pidkhid u vyvchenni katehorii stanovosti y aspektualnosti: lnhvistychnyi i filosofskyi aspekt. Sotsiolnhvistychnyi eksperyment]. *Mova: naukovo-teoretychnyi chasopys*. № 28. pp. 37–41
5. Harris Z. S. (1969) Analyse du Discours. *Languages*. № 13. pp. 8–45.
6. Harris Z.S. (1976) Notes du cours de syntaxe.
7. Ohman S. (1953). Theories of the Linguistic Field. *Word*. No. 9. pp. 123–134.
8. Trier J. (1931). Der deutsch Wortschats un Sinnbezik des Verstandes
9. Weisgerber L. (1962). Grundzüge der inhaltbezogenem Grammatik. *Auflage Pedagog*.

Отримано: 25 серпня 2022 р.

Прорецензовано: 26 вересня 2022 р.

Прийнято до друку: 1 листопада 2022 р.

e-mail: o.tsyhanok@knute.edu.ua

v.galagan@knute.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-56-61

Циганок О. М., Галаган В. Я. Релігійні вірші у підручнику з віршування Києво-Могилянської академії «Fons Castalius» [Касталійське джерело] (1685). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 56–61.

УДК: 821.161.2

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-0009-6562>

Web of Science Researcher ID: N-2927-2016

Циганок Ольга Михайлівна,
доктор філологічних наук, доцент,
Державний торговельно-економічний університетORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9765-0680>

Web of Science Researcher ID: GNO-9685-2022

Галаган Валентина Ярославівна,
старший викладач,
Державний торговельно-економічний університет**РЕЛІГІЙНІ ВІРШІ У ПІДРУЧНИКУ З ВІРШУВАННЯ КИЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ
«FONS CASTALIUS» [КАСТАЛІЙСЬКЕ ДЖЕРЕЛО] (1685)**

У статті опубліковано, перекладено з латини і проаналізовано релігійні вірші з київської рукописної поетики «Fons Castalius» (1685). На духовну поезію припадає близько п'ятої частини всіх поетичних прикладів могилянського підручника. Релігійні вірші та фрагменти об'ємом від одного до дванадцяти рядків ілюструють курйозну поезію, дотепи епіграм, зрізка польськомовні твори та епітафію.

Виділено такі тематичні групи релігійних віршів: про Бога, Ісуса Христа (5); святих (6 творів); біблійних персонажів, святих таїнства та атрибути (5); тексти морально-дидактичної спрямованості (3). Серед релігійних віршів – твори як популярних ренесансних та барокових єзуїтських поетів (Бернарда Баухузія, Яна Кохановського, Альберта Інса etc.), так і анонімних. На деякі з цих творів натрапляємо в інших поетиках – хронологічно більш ранніх польських та італійських, а також у пізніших вітчизняних підручниках.

Ключові слова: релігійна поезія, поетика, Київ, XVIII ст.

Olha Tsyhanok,
PhD with habilitation, Associated Professor,
State University of Trade and Economics in Kyiv
Valentyna Galagan,
Senior Lecturer,
State University of Trade and Economics in Kyiv**RELIGIOUS POETRY IN THE POETICS TEACHING MANUAL FONS CASTALIUS
[CASTALIAN SOURCE] (1685)**

The article analyzes nineteen religious verses in Kiev poetics teaching manual Fons Castalius [Castalian source] (1685). It is chronologically the first textbook of poetry, which exactly belongs to the Kyiv-Mohyla Academy and whose year of creating is not in doubt. Since the modern scientific description of the Ukrainian poetics teaching manuals not exist, the short description of the manuscript was made in the article. The poetics teaching manual consists of two roughly equal parts. The first one describes the general rhetorical information – on periods, amplification, epistles and chria. The religious poems are in the second part of the manual, that deals with the poetics proper, and illustrate first of all the small poetic forms. The spiritual poems constitute about a fifth part of all poetic examples. From the spiritual poetry, 16 verses are written in Latin and only three in Polish, mostly moral and didactic.

The following thematic groups of religious poems are established: on God, Jesus Christ (5 verses); about the saints incl. the Virgin Mary (6); on the characters of Bible, the sacraments and religious attributes (5); the moral and didactic verses (3). The anonymous author of the Kiev poetics Fons Castalius (1685) has presented to the audience the spiritual poetry on a variety of religious topics.

Among the religious poems are works of the well-known poets and anonymous authors, popular works and the texts which are appearing for the first time. We find some of them in the later manuscripts of the Jesuit College in the Western Ukraine and the Kiev-Mohyla Academy.

Keywords: Religious poetry, poetics, Kiev, 18-th century.

Постановка проблеми. Київський підручник поезії «Fons Castalius» [Касталійське джерело] (1685) – хронологічно перший, чия приналежність до Києво-Могилянської академії і рік створення не викликають сумнівів. Про це свідчить як титульний лист, так і відповідні уривки в тексті поетики. Таким чином, місце підручника у вітчизняній теорії літератури особливе. Релігійна складова в духовному житті людини XVII ст. була домінантою, зокрема в Києво-Могилянській академії, звідси – особливий дослідницький інтерес до цієї тематики.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Київські підручники віршування ми вивчаємо з 2000 р. [1], а релігійну поезію в них – з 2015 р. [2; 3; 4]. Поетики Києво-Могилянської академії ґрунтовно досліджує також Джованна Седіна [18].

Мета і завдання дослідження. Метою цієї публікації є аналіз релігійних віршів з рукописної поетики «Fons Castalius» (1685). Частина з них вводиться у науковий обіг. Релігійні тексти не завжди легко виділити. Наприклад, певне відношення до теми мають вірші про смерть «*Vae mihi, vado mori...*» [Горе мені, іду вмирати...], гумористичний вірш про прелата, який усе робив через вікарія, а також хроновірш, де згадується Богородиця. Ми не враховували міні-цитати, зокрема, ті, які

ілюструють поетичні розміри. Певні тексти – це комбінації двох, нової частини і відомої нам з інших джерел. Авторство деяких творів дискусійне. Ми оперуємо лише приблизними даними, але вони є тим ядром, яке дозволяє побачити тенденції.

Виклад основного матеріалу.

1. Інформація про рукопис. Список як окремих рукописів наразі зберігається в Інституті рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського (далі – ІР НБУВ), у фонді 312 [13]. У трактаті спочатку подаються загальні відомості, які стосуються більше риторики, ніж поетики – про періоди, ампліфікацію, листи, хрю. Власне про віршування йдеться на аркушах 45–81 (зворот). Підручник не має традиційного поділу на розділи і параграфи. Використовується напівкатехизична форма («Queritur...» [Запитується], однак відсутнє «Responditur...» [Відповідається], замість нього «Et demonstratur...» [І пояснюється]).

2. Латиномовні духовні вірші як зразки курйозної поезії. Вірші на релігійну тематику з'являються уперше в розділі, де йдеться про «курйозну поезію» в сенсі «вишукана, майстерно оброблена»: «Quaeritur septimo. Quid sit aenigma, logogryphus, carmen cabalisticum, chronosticum, leoninum, correlativum, concordans» [Запитується, по-сьому, що таке загадка, логогриф, кабалістичний вірш, леонінський, співвідносний, узгоджений] [13, 63 (зворот) – 68 (зворот)]. Прикладом словесної загадки – грифа – є вірш «Cor» [Серце]:

Redde Deo mediam Lunam solem canis iram [13, арк. 64].

[Дай Богові півмісяць, сонце і лють собаки].

Кілька стародрукованих видань містять таку загадку про серце: Mitto tibi lunam, solem et canis iram [Дарую тобі місяць, сонце і злобу собаки], автором якої вважається німецький гуманіст Йоахім Камерарій Старший [5; 10, 171]. Таким чином, у київському підручнику віршування маємо справу з парафразом-переробкою відомого тогочасного тексту. Розгадка – це слово «серце» латиною, бо латинська літера С означає місяць, О – сонце, а розлучений пес гарчить, звідси R (COR). Серце у релігійних віршах часто є символом Божественної любові.

Ще один приклад грифа – вірш про Адама і старозавітного патріарха Еноха, якого Бог узяв живим на небо за побожне життя:

Quis mortuus est et non natus? Adam.

Quis natus est et non mortuus? Enoch [13, арк. 64].

[Хто помер і не народився? Адам.

Хто народився і не помер? Енох].

Пояснення, чому приклади грифа релігійного змісту, варто шукати в коментарі: «Verbale aenigma idem est quod gryphus, hanc habet differentiam, quod aenigma aliquando est vile et jocosum, gryphus vero eruditionem quoddam et sublimiorem materiam continet...» [Там само] [Словесна загадка – це те ж саме, що і гриф. Різниця у тому, що загадка все-таки проста і жартівлива, а гриф містить деяку вченість і вищу матерію]. Вважаємо, що саме релігійна тематика видавалася автору підручника цією високою матерією.

Автор київської поетики 1685 року розрізняє гриф і логогриф. Визначення останнього подає так: «Logogryphus est descriptio nominis vel vocis alicuius obscura per litteras et syllabas sive ordine inverso, sive distersa?, sive verso. Verbi gratia, "I" per columnam, "C" per falcem, "S" per serpentes et т.д. Tale est de nomine Iesus» [13, арк. 64–64 (зворот)] [Логогриф – це неявний опис імені, або якогось слова через букви і склади, або в зворотному порядку, або вільно, або віршем. Наприклад, I через колону, C через серп, S через змію тощо. Це (приклад) імені Ісус].

Про Ісуса і наступний текст:

Dicito, quale putas nomen, quod recta columna

Inchoat, inde tridens suscina nectit idem;

Flexus utrimque uncus secat, hinc bivii nota claudit

Inde uncus, medio qui stetit ante loco? [13, арк. 64 (зворот)].

[Скажи мені, що ти думаєш, яке ім'я починається як прямий стовп,

Потім до нього приєднується тризуб;

Після цього вигнутий гак з двох сторін розділяє знак перехрестя,

І завершує гачок, який раніше стояв посередині?]

Ми натрапляли на цей текст неодноразово. У поетиці Кременецького єзуїтського колегіуму 1712 року він наводиться як один із прикладів загадки під назвою «Gryphus de nomine Iesu» [Гриф про ім'я Ісуса] [7, арк. 14]. Можна стверджувати, що різниця між грифом і логогрифом була незначна, якщо один і той самий вірш в одному підручнику є грифом, а в іншому – логогрифом. У популярності твору немає сумнівів – на нього натрапляємо, наприклад, в італійських курсах словесності XVIII століття [14, 500; 20, II, 73; 19, 76 etc.].

Автор київського підручника «Fons Castalius» (1685) знався на курйозному віршуванні. Два твори кодують рік початку написання поетики – 1685. Це приклад «chronosticum carmen» [хроностиха], в якому згадується Пресвята Діва [13, арк. 65], і зразок «cabalisticum carmen» [кабалістичного вірша] зі згадкою про Ісуса Христа [13, арк. 65 (зворот)]. Ці приклади, очевидно, належать перу автора поетики – їх слід було писати «по гарячих слідах». А от приклад ракового вірша з київського трактату 1685 р. має багату літературну традицію і безліч варіацій. Сам поетичний жанр визначається так: «Sacrum carmen est quae a fronte leguntur a cauda legi possunt per voces et syllabas, ut

Sacrum pingue dabo, nec macrum sacrificabo [13, арк. 66]

[Раковий вірш – це коли щось прочитане з початку можна прочитати з кінця через слова та склади, наприклад,

Я дам жирну жертву, а не пожертвую худого].

Зазначимо, що в київській поетиці 1767/68 років цей вірш наводиться як приклад леонінського гексаметра на сюжет із Євангелія. Ті ж слова, але прочитані в зворотному порядку, утворюють леонінський пентаметр:

Sacrificabo macrum nec dabo pingue sacrum [9, арк. 56]

[Я принесу в жертву худого, а не дам жирну жертву].

Вважається, що цей паліндром був складений святим Марком Новельським із Флоренції. Прочитаний наперед, він стоїть жертвоприношення Авеля, прочитаний назад – жертви Каїна. А от у поетиці Митрофана Довгалевського 1736 року різноваріантні поетичні рядки про жертву наводяться як приклад ракового, або зворотного, вірша, як і в підручнику 1685 року [15, арк. 106 (зв.)].

Ще один приклад на релігійну тему, також відомий нам з іншого підручника [6, арк. 1744], ілюструє «*carmen correlativum*» [співвідносний вірш] – «*carmen per contra posita scriptum in quo duo versus contrarium sibi subjiciunt sensum, ut*

*Dilige Luxuriam Vitium Cole Destrue Sanctos
Iustitiam Fuge Sperne Deum Satanam Reverere* [13, арк. 66]

[Вірш, написаний через протиставлення, в якому два рядки виражають протилежний зміст, наприклад:

Люби Розкоші Пороком Шануй Повали Поклоняйся
Справедливість Уникай Нехтуй Бога Сатану Святим].

Звичайний запис мав би бути такий: «*Dilige iustitiam, luxuriam fuge, vitium sperne/ Cole Deum, despice Satanam, sanctos reverere*» [Люби справедливість, розкоші уникай, нехтуй пороком, шануй Бога, повали Сатану, поклоняйся святим]. Як і в попередньому випадку, приклад у підручнику 1685 р. наводиться в іншому контексті. Автор київської поетики 1767/68 навчального року бачить у цьому творі на релігійну тему антитегічний вірш (антитегон) [9, арк. 56 (зв.)].

У європейських підручниках натрапляємо ще на один приклад вірша, побудованого на антитезах – із початком «*Qui capit ambrosim Christi...*» [Хто приймає амброзію Христа...]. У київській поетиці 1685 р., а пізніше і у поетиці 1736 р. [15, арк. 106 (зворот)] є твір із подібним інципітом. Це приклад співвідносного вірша з особливою формою запису (другий рядок містить фрагменти слів, спільних для першого і третього. Йдеться про святе таїнство Євхаристії:

*Qui capit angelicum pastum capit ille salutem,
Qui caret angelico pasto caret ille salutem* [13, арк. 66 (зворот)]

[Хто приймає ангельську їжу, той отримує спасіння,
Хто позбавлений ангельської їжі, той позбавлений спасіння].

Прикладом «*carmen protheum*» [протеевого вірша] у «*Fons Castalius...*» є рядки, які славлять Діву Марію. Це моностих, в якому, якщо переставити латинські слова, зміст залишається незмінним:

Tot tibi sunt dotes, Virgo, quot sydera coeli [13, арк. 67].

[У тебе стільки чеснот, скільки зірок на небі].

Цей твір наводить також Митрофан Довгалевський [15, арк. 106]. Твір єзуїта Бернарда Баухузія має безліч варіантів. В одному з тогочасних видань їх наводиться 2368 ! [11, 1–74].

Автор «*Fons Castalius*» (1685) наводить як приклад ще один текст, який знайшов поціновувачів на українських землях і через кілька десятиліть [7, арк. 15 (зворот)]. Київська поетика пише про нього як про акровірш [13, арк. 67]. Можна також сказати, що це своєрідний акро-, мезо- і телевірш, в якому латинські літери кілька разів утворюють ім'я Богородиці (MARIA):

*Maria Miraculum Mater Mitissima
Astripotens Augusta Alma Admirabilis
Rite cui Reges Reginae Regna
Iudicis In Caelo genetrIx Iustissima
AmplificA servA exornAta Mari* [13, арк. 67 (зворот)].

[Маріє, диво, мати, найніжніша з матерів,
Володарка зірок, Августа, годувальниця, чудова, висока,
Правом якої управляються королі, королеви, королівства,
Найсправедливіша мати справедливого судді на небі,
Дай сили і збережи, коронована радісна Маріє].

Ще один різновид курйозного вірша, який ілюструється твором на релігійну тему, – політгон. Поетика 1685 року пише про нього не як про риторичну фігуру, як завжди, а подає його визначення як «*poeta in quo aliquid nomen per casus reflectitur ab iisdemque casibus semper incipit versus...*». [Вірш, в якому відмінюється якийсь іменник, і вірш завжди починається з одних і тих же відмінків]. Приклад виглядає так:

*Crux erat ante cruce[m], o crux de cruce facta,
Antea amaror, nunc dulcis amor cruci inest* [13, арк. 67 (зворот)]

[Хрест був перед хрестом, о хрест, зроблений з хреста,
Спочатку з гіркотою, тепер хресту властива гаряча любов].

Латинські курйозні вірші у «*Fons Castalius*» завершуються анаграмою релігійного змісту, не до кінця розшифрованою нами: «*... Maria Virgo Mater Dei*» [... Діва Марія, Богоматір], «*Tria ei nam Amor Deus Gratia*» [Бо у неї є три – Бог, Любов, Милосердя] [13, арк. 67 (зворот)].

3. Польськомовні релігійні вірші. Із 17 польськомовних віршових прикладів, на які натрапляємо у київській поетиці «*Fons Castalius*» (1685), лише три можна віднести до релігійної поезії. Два з них досить умовно, бо їхня морально-дидактична спрямованість чітко виражена. На них натрапляємо у наступному розділі: «*Quaeritur octavo quot sint species versuum polonicorum et demonstratur*» [13, арк. 68 (зворот) – 73 (зворот)] [Запитується, по-восьме, скільки видів польських віршів, і пояснюється]. Перший текст – це фрагмент з Яна Кохановського (13–16 рядки із поеми «Сусанна» («*Zuzanna*», 1562), яка інтерпретує один із біблійних сюжетів [16]:

*Niechaj się źli nie kochają w swojej wszeteczności,
Żywie Bóg na niebie, który karze ludzkie złości,
A dobre ma na swej pieczy i każdego broni,
Kto się jeno pod zwyciężną Jego rękę skłoni* [13, арк. 72]
[Нехай погані не мають пристрасті до свого гріха,

На небі живе Бог, який карає людську злобу,
А добрих він тримає за своєю пазухою і всіх оберігає,
Хто схилиться під Його переможну руку].

Другий вірш з початком *Pragnienie znać wnętrze suszy...* [Спрага, знати, сушить нутроці] (12 рядків) належить перу поета-сзуїта і ритора отця Квяткевича і описує муки грішника в пеклі [13, арк. 73–73 (зворот)]. На відміну від фрагмента «Сюсанни», автор цього тексту вказаний у самій поезиці. Про третій польськомовний текст, переклад, дещо нижче.

4. Латиномовні латинські вірші, що ілюструють дотепи епіграм. Вірші на релігійну тематику з'являються також у наступному за польськомовною поезією розділі: «*Quaeritur nono unde eruntur acumina epigrammatum et demonstratur*» [Запитується удев'яте, звідки беруться дотепи епіграм, і пояснюється] [13, арк. 73 (зворот) – 78]. Першим дотеп епіграм ілюструє приклад, побудований на двозначності латинського іменника «*malum*» [зло, біда, злочин; яблуко]: «*Et de Christo ingresso hortum. Alter Alcides ingressus hortum, non ut sumeret, sed ut absummeret mala...*

*Convenisse suis dicebam nomina rerum,
Porrexisses tam mala mala mihi.*

Nie słodkie, ale winne w raju jabłko było,

Winne, które nas w wieczny taras wprowadziło» [13, арк. 74–74 (зворот)]

[І про Христа, що входить у сад. Другий Алкід увійшов у сад не для того, щоб узяти яблука, а для того, щоб знищити біди...

Я сказав, що назви відповідають самим речам,

Коли ти вручив мені яблука, такі грішні.

Не солодке, але як вино було яблуко в раю,

Винні, бо це привело нас до вічного гріха].

Наведений вище латинський двовірш – це епіграма Альберта Інса [12, 354], нижче її вільний переклад польською мовою.

Багату літературну традицію має епіграма про святу Маргариту, ім'я якої в перекладі з давньогрецької означає «перлина»:

Vellet inops fieri, sed dum se possidet ipsam

Margaris, incassum, crede, ferretur inops [13, арк. 74 (зворот)]

[Бідняк хоче, щоб так було, але поки Маргарита володіє собою,

Повірте, даремно її називають бідною].

Хоча свята Маргарита жила в Антіохії на рубежі третього і четвертого століть, поет-сзуїт Вінченцо Гвініджі називає її королевою скотів («*De S. Margaritta Scottiae Regina*» [Про святу Маргариту, королеву скотів]. Це заключні рядки (5–6) його популярної епіграми [21, 236].

Ще один приклад дотепу релігійного змісту – в епіграмі про святу Варвару:

Barbara ego, genitorque Dioscurus, o malefacta

Verba: Dioscura ego, barbarus ille fuit [13, арк. 75].

[Я Варвара, а батько мій Діоскур, о неправда,

Я справжня Діоскура, а він був варваром].

Цей двовірш Бернарда Баухусія «*S. Barbara de se et patre Dioscoro*» [Св. Варвара про себе і батька Діоскура] [8, 53] обігрує етимологію двох імен, святої та її батька. Ім'я «Варвара» означає «чужоземка, варвара», а Діоскур в античній міфології – син Зевса. Це приклад дотепу, джерелом якого є парономасія, гра слів. У кременецькій поезиці «Сарматський Аполон» (1712) ця епіграма вживається в подібному контексті (ілюструє протилежну несхожість за змістом і формою) [7, арк. 7 (зворот)]. У підручнику Митрофана Довгалевського контекст цитування приблизно такий же, як і в київській поезиці 1685 року [15, арк. 89 (зворот)].

Взірець дотепу за змістом, який полягає в об'єднанні протилежностей, у київській поезиці 1685 р. також релігійного змісту:

Ad crucifixum

Christe, meum penetrent utinam tua vulnera pectus,

Namque tuo caesus vulnere sanus ero [13, арк. 76].

[До розп'ятого на хресті

Христе, якби ж твої рани проникли в мої груди,

Бо якби мене вразила твоя рана, я би зцілювся].

У поезиці «*Fons Castalius*» ми натрапляємо на епіграму Бернарда Баухусія [8, 19] релігійного змісту, як приклад дотепу «*ex inspectata ratione*» [з передбачуваного аргументу] – «*Ut de S. Petro crucifixo per allusionem ad Christum crucifixum:*

Cur Petri sursum plantae, Christique deorsum?

Sub terras ibat Christus, ad astra Petrus» [13, арк. 76–76 (зворот)].

[Як про Петра, розп'ятого на хресті, через алюзію на розп'ятого Христа:

Чому ноги Петра підняті, а ноги Христа опущені?

Христос ішов під землю, а Петро – до зірок].

На цю епіграму із заголовком «*De Christo Domino et Petro apostolo crucifixis*» [Про розп'ятих Господа Христа і апостола Петра] ми натрапляємо також у трактаті Митрофана Довгалевського «Сад поетичний» (1736) [15, арк. 89 (зворот)].

5. Епітафії. Наступний розділ називається «*Quaeritur decimo de epitaphiis, emblematicis, hieroglyphicis et demonstratur*» [По-десяте, запитується і пояснюється про епітафії, емблеми, ієрогліфи] [13, арк. 78–81]. Із прикладів епітафій на релігійну тему тільки один, але він перший серед зразків:

Epitaphium Christi

Nic situs est Pastor pastorum maximus ille,

Pastoris tumulum cespice fronde tege [13, арк. 80 (зворот)].

[Епітафія Христу
Тут спочиває той Пастух–Пастир, найбільший з усіх пастирів,
Покрийте труну Пастуха пишною зеленню].

Ця епітафія не належить автору київської поезії 1685 р., бо фіксується раніше, у польському трактаті Ігнація Крижкєвича [17, 12].

Висновки. Релігійна поезія в київському підручнику поезії «Fons Castalius» (1685) представлена у чотирьох розділах другої частини. Обмежений обсяг трактату про віршування вимагав лаконічності викладу, що також досягалося за рахунок помірною цитування. Проте духовна поезія представлена багато, хоч переважно в малих формах. З приблизно 90 віршів, наведених у поезії як приклади, 19 мають релігійний зміст, не враховуючи віршів, близьких за тематикою. З духовної поезії 16 писані латиною і лише три – польською мовою, переважно морально–дидактичного спрямування. Тематично релігійні тексти можна розділити на такі групи: 1) твори, присвячені Богу, Ісусу Христу («Віддай Богу...», гриф про ім'я Ісус, епіграма про Христа в саду, про розп'ятого Христа, епітафія Христу); 2) про святих, зокрема Богородицю (про святих Маргариту, Варвару, Петра, присвячений Богородиці вірш «Стільки у тебе чеснот...», акростих та анаграма про Марію); 3) про біблійних персонажів, святи таїнства і атрибути (гриф про Адама і Еноха, вірш про жертвоприношення, про євхаристію, про хрест, про первородний гріх); 4) поезія морально–дидактичного спрямування («Люби справедливість...», фрагмент із Кохановського і рядки Квяткевича);

З дев'ятнадцяти релігійних віршів трохи більше анонімних, ніж авторських. З анонімних поезій приблизно половина є для нас новою, на решту ми натрапляли в інших підручниках з поезії. П'ять авторських творів належать відомим поетам–езуїтам. З умислом чи ні, автор поезії 1685 року представив приблизно у рівних пропорціях три групи творів: анонімні нові (можливо, написані ним самим), невстановленого походження, але відомі з інших підручників, і авторські релігійні вірші. Подібний контекст, в якому деякі релігійні вірші цитуються в київських підручниках «Fons Castalius» (1685) і «Hortus poeticus» (1736), дозволяє припустити, що Митрофан Довгалецький в якості одного з джерел використовував більш ранній курс.

Перспективи подальших розвідок – дослідити релігійні вірші в українських підручниках віршування на ширшому текстовому матеріалі.

Література:

1. Циганок Ольга. Горації у київських поетиках. *Медієвістика: Збірник наукових статей*. Вип. 2. Одеса, 2000. С. 94–101.
2. Циганок Ольга. Релігійна поезія в поезиці Кременецького іезуїтського колеґіума «Apollo Sarmaticus» (1712). *Religious and Sacred Poetry*. 2 (10), 2015, 65–84.
3. Циганок Ольга. Релігійні стихи в киевской поэтике 1767/68 учебного года. *Religious and Sacred Poetry*. 3 (11), 2015, 53–78.
4. Циганок Ольга. Система релігійних цінностей у поезиці Митрофана Довгалецького "Сад поетичний" (1736/37). *Літературний процес: методологія, імена, тенденції*. К., Київ. ун–т ім. Б. Грінченка, 2016. № 7. С. 53–56.
5. Aenigmata Camerarii, IV, URL: <https://www.aenigmata.wordpress.com/author/nossus/page/74/> (доступ: 19.08.2022).
6. Alstedii Johannis Henrici. Compendium philosophicum. Corvinus & Muderspach, 1626. 1776 p.
7. Apollo Sarmaticus varia supellectili poetica instructus, in Athenaeo Cremenecensi anno Domini 1712 ... traditus, рукопис Національної бібліотеки України ім. В.І.Вернадського, фонд 312, шифр 677/465. 89 f.
8. Bauhusius Bernardus, Epigrammatum libri V..., Antverpiae 1620. 58 f.
9. Compendiosa praecepta latinae poëseos in usum juventutis latini idiomatis studiosae ..., 1767/68. Рукопис ІР НБУВ, фонд 312, шифр 696/488С. 57 f.
10. Danner Johannes Baptista. Thesaurus parvus poeticus, sive varia et elegantia carmina..., Viennae 1719. 260 p.
11. De Franchis Francesco. Carmen carminum proteus Virginis Deiparae dotes exprimens supra siderum..., Neapoli 1724. 74 p.
12. Epigrammatum Joannis Oveni Cambro Britanni Oxoniensis et Alberti Ines e societate Jesu acroamatum epigrammaticorum..., apud Elzevirium, Amstelodami 1679. 426 p.
13. Fons Castalius in duplices divisus rivulos, solutam scilicet et ligatam orationem, Kijovo–Mohilaeans musis consecrates... 1685, рукопис ІР НБУВ, фонд 312, шифр 656 (446). 81f.
14. Forti Antonio. Miles rhetoricus et poeticus sive Artis rhetoricae, et poeticae compendium, Florentiae 1711. 532 p.
15. Hortus poeticus legendi gratia flores et fructus ligatae et solutae orationis... 1736 anno, рукопис ІР НБУВ, фонд 305, шифр ДС/261, арк. 1–184.
16. Kochanowski Jan. Zuzanna, v. 13–16 URL:http://staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/Zuzanna.html (доступ: 24.08.2022).
17. Krzyżkiewicz Ignacy. Attica Musa Thimoream et Hyampeum Parnassi coles ultro et citro seu epitome artis poeticare..., Cracoviae 1674. 101 p.
18. Siedina Giovanna. Horace in the Kyiv Mohylanian Poetics (17th – First Half of the 18th Centuries). Poetic Theory, Metrics, Lyric Poetry. Firenze: Firenze University Press, 2017. 216 p.
19. Thoma Bari. Rhetorica ecclesiastica ad tyronum institutionem..., Neapoli 1724. 249 p.
20. Verani Gaetano Felice Pantheon argutae elocutionis, et omnigenae eruditionis selectiori..., Tomus 2, Francofurti 1712. 849 p.
21. Vincentii Guinisii Lucensis e Soc. Iesu Poesis heroica, elegiaca, lyrica ... Antverpiae 1637. 282 p.

References:

1. Tsyhanok Olha. Horace in the Kyiv Poetics. *Medievistyka*, 2, 2000. P. 94–101.
2. Tsyhanok Olha. Religious poetry in the poetics teaching manual of the Kremenets Jesuit College *Apollo Sarmaticus* (1712). *Religious and Sacred Poetry*. 2 (10), 2015. P. 65–84.
3. Tsyhanok Olha. Religious poetry in the Kiev poetics teaching manual «Compendiosa praecepta» (1767/68). *Religious and Sacred Poetry*. 3 (11), 2015. P. 53–78.
4. Tsyhanok Olha. The system of religious values in the poetics of Mitrofan Dovhalevsky "Poetic Garden" (1736/37). *Literary Process: Methodology, Names, Trends*, 7, 2016. P. 53–56.
5. Aenigmata Camerarii, IV, URL: <https://www.aenigmata.wordpress.com/author/nossus/page/74/>.
6. Alstedii Johannis Henrici. Compendium philosophicum. Corvinus & Muderspach, 1626. 1776 p.
7. Apollo Sarmaticus varia supellectili poetica instructus, in Athenaeo Cremenecensi anno Domini 1712 die 25 Januarii [...] traditus, The Vernadsky National Library of Ukraine, manuscripts, volume 312, code 677/465. 89 f.
8. Bauhusius Bernardus, Epigrammatum libri V..., Antverpiae 1620. 58 f.
9. Compendiosa praecepta latinae poëseos ..., 1767/68. The Vernadsky National Library of Ukraine, manuscripts, volume 312, code 696/488С. 57 f.

10. Danner Johannes Baptista. Thesaurus parvus poeticus, sive varia et elegantia carmina.... Viennae 1719. 260 p.
11. De Franchis Francesco. Carmen carminum proteus Virginis Deiparae dotes exprimens supra siderum... Neapoli 1724. 74 p.
12. Epigrammatum Joannis Oveni Cambro Britannii Oxoniensis et Alberti Ines e societate Jesu acroamatum epigrammaticorum..., Amstelodami 1679. 426 p.
13. Fons Castalius in duplices divisus rivulos, solutam scilicet et ligatam orationem, Kijovo–Mohilaeans musis consecrates... 1685. The Vernadsky National Library of Ukraine, manuscripts, volume 312, code 656 (446). 81f.
14. Forti Antonio. Miles rhetoricus et poeticus sive Artis rhetoricae, et poeticae compendium., Florentiae 1711. 532 p.
15. Hortus poëticus legendi gratia flores et fructus ligatae et solutae orationis... 1736 anno. The Vernadsky National Library of Ukraine, collection of manuscripts, volume 305, code ДС/261, f. 1–184.
16. Kochanowski Jan. Zuzanna, v. 13–16 URL:http://staropolska.pl/renesans/jan_kochanowski/Zuzanna.html.
17. Krzyżkiewicz Ignacy. Attica Musa Thitorem et Hyampeum Parnassi coles ultro et citro seu epitome artis poeticare..., Cracoviae 1674. 101 p.
18. Siedina Giovanna. Horace in the Kyiv Mohylian Poetics (17th – First Half of the 18th Centuries). Poetic Theory, Metrics, Lyric Poetry. Firenze: Firenze University Press, 2017. 216 p.
19. Thoma Bari. Rhetorica ecclesiastica ad tyronum institutionem..., Neapoli 1724. 249 p.
20. Verani Gaetano Felice Pantheon argutae elocutionis, et omnigenae eruditionis selectiori..., Tomus 2, Francofurti 1712. 849 p.
21. Vincentii Guinisii Lucensis e Soc. Iesu Poesis heroica, elegiaca, lyrica... Antverpiae 1637. 282 p.

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Отримано: 1 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 10 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: saphochka1@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-62-65

Борзенко О. П. Системно-структурна організація мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 62–65.

УДК: 811.81-13

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6182-9267>

Борзенко Олександра Павлівна,

кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов,
Харківський національний автомобільно-дорожній університет

СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ МОВИ

У статті розглянуто основні питання про мову: сутність, природу, будову, структуру, взаємозв'язок мови і мислення, співвідношення мови і мовлення. Зазначено, що у процесі мовлення людина спілкується за допомогою мови, як найдосконалішого засобу спілкування, через який пізнається світ, що мова є дзеркалом національної культури, тому так важлива її національно-культурна семантика, яка відображає характерні риси нації, її фольклор, особистості побуту, звичаїв та історії. Визначено, що при взаємодії мови і мовлення, формується постійний процес появи й утворення фразеологічних одиниць, які урізноманітнюють, збагачують мовлення та є ключовим засобом подальшого пізнання мови, а також важливим в розвитку її системно-структурної організації. Зазначається, що лексико-семантична система є найрухомішою серед усіх мовних рівнів. Аналіз значного обсягу наукового матеріалу з проблеми, яка досліджується, дав можливість схарактеризувати погляди науковців, які намагаються виявити в яких співвідношеннях перебувають мовленнєві категорії, мовні елементи, а також як системно-структурна організація мови забезпечує її відтворюваність, стабільність, здатність до постійного розвитку й універсалізму. Універсалізм мови дає людині змогу використовувати її як засіб комунікації у всіх ситуаціях спілкування, зокрема й з іншими культурами. Сама універсальність мови уможливує як внутрішню, так і міжкультурне спілкування. Визначено, що мова набагато складніша за системи, які пропонуються мовознавцями та є найскладнішою багатовимірною сутністю, яка формується у свідомості людини в результаті набуття суспільного досвіду.

Ключові слова: мова, система, структура, мовні елементи, мовні рівні, спілкування, пізнання світу, людина, суспільство, культура.

Oleksandra Borzenko,

PhD in Pedagogy, Docent,

Associate Professor at the Department of Foreign Languages,
Kharkiv National Automobile and Highway University

SYSTEMATIC AND STRUCTURAL ORGANIZATION OF LANGUAGE

The article examines the main questions about language: essence, nature, formation, structure, mutual connection of language and thinking, relation between language and speech. It is noted that in the process of speech, a person communicates with the help of language, as the most perfect means of communication, through which the world is known, that language is a mirror of national culture, therefore its national and cultural semantics is so important, which reflects the characteristic features of the nation, its folklore, personalities of everyday life, customs and history. It was determined that during the interaction of language and speech, a constant process of appearance and formation of phraseological units is formed, which diversify, enrich speech and are a key means of further knowledge of the language, as well as important in the development of its systematic and structural organization. It is noted that the lexical-semantic system is the most mobile among all language levels. The analysis of a significant amount of scientific material on the research problem made it possible to characterize the views of scientists who are trying to identify the relations between speech categories, language elements, as well as how the systematic and structural organization of the language provides it with reproducibility, stability, the ability for constant development and universalism. The universality of language enables a person to use it as a means of communication in all communication situations, including with other cultures. The universality of language directly enables both internal and intercultural communication. It was determined that language is much more complex than the systems offered by linguists and is the most complex multidimensional entity that is formed in the human mind as a result of acquiring social experience.

Keywords: language, system, structure, language elements, language levels, communication, knowledge of the world, human, society, culture.

Постановка проблеми. Проблема сутності, походження, існування, розвитку мови, її функції в суспільстві, особливості системно-структурної організації, зв'язок між мовою та мисленням й мовленням, встановлення життєвої сили мови – все

це хвилювало та хвилює багатьох мовознавців, що породило багато суперечностей та різних поглядів. Важливіші проблеми мовознавства стосуються пізнання людини, етносу, світу, що призводить до розв'язання багатьох соціально-актуальних питань людства.

Актуальність дослідження. Мова та її системно-структурна організація є невичерпний об'єкт дослідження, оскільки вона виконує багато різних суспільних потреб: комунікативних, пізнавальних, культурологічних тощо. Мов у світі багато. Тому виникає необхідність розгляду особливостей мовних рівнів, загальних структурних законів будови й розвитку тих мов, які частково, або зовсім не вивчені.

Аналіз досліджень. Питання системно-структурної організації мови та її динаміки в часі є предметом особливої уваги мовознавців, лінгвістів, філософів, психологів, аналітиків, що спричинило появу наукових праць вітчизняних й зарубіжних вчених. Ф. Бацевич, Р. Бенсел, П. Брок, І. Воробйова, Г. Гердер, І. Голубовська, М. Граммон, В. фон Гумбольдт, Р. Джанда, Б. Джоцеф, Ю. Захарова, Ю. Карпенко, Б. Кассен, М. Кочерган, Д. Кристал, С. Куранова, В. Манакін, А. Мартіне, В. Матезіус, О. Мельничук, М. Мюллер, Ж. Піаже, О. Потєбня, О. Семенюк, С. Семчинський, Ф. де Соссюр, Р. Стетсон, Дж. Трейджер, Г. Хаунфілд, Е. Холл, Н. Хомський, О. Яшенкова та ін. намагалися та намагаються пропонувати результати осмислення теоретичного доробку своїх експериментальних досліджень.

Як зауважував С. Семчинський, кожна система існує для виконання певної функції. Мовна система існує як знаряддя спілкування і пізнання. Успішне функціонування мови забезпечується її складною, але надійною структурою. Будь-яка сучасна мова є складним утворенням, яке охоплює різні системи (фонетичну, морфологічну, лексичну, синтаксичну тощо). Отже, мова – це система систем, системно – структурне утворення, однією з найвиразніших властивостей якого є здатність до самоорганізації, самоналаштування, забезпечення відносної рівноваги всіх її системних складників (Семчинський, 1996: 92).

А видатний український філолог О. Потєбня наголошував, що внутрішня форма кожної мови виявляється в неповторних структурах усіх мовних рівнів, він зазначав, що величезна кількість предметів, подій, явищ, які оточують людину, існують у її свідомості і таким чином залежать від мови.

Живе спілкування людини, як зазначає Ф. Бацевич, є найважливішим джерелом формування складників лексичних і граматичних одиниць та категорій. Ці складники своєю основою мають як системні, так і позасистемні чинники, що залежать від конкретної ситуації спілкування людини. Вчений наголошує, що текст є результатом спілкування, його структурно-мовною складовою, а також структурою, в яку втілюється дискурс. Дискурс і текст пов'язані між собою як процес і його результат, що в тексті реалізуються водночас усі рівні мови.

Американський лінгвіст, філософ, аналітик Н. Хомський, розглядає мову як набір речень, складених у свою чергу з фонем, а Ф. де Соссюр доводить, що мова є власне поєднання лінгвістичних систем різних мовців.

І. Воробйова визначає, що у лінгвокраїнознавчому аспекті лексема, речення, текст є найбільш важливими та мають національно-культурне забарвлення. Культурний компонент семантики лексичних одиниць має подвійну природу. З одного боку, він існує як складовий елемент семантичної структури лексем, тобто як лінгвальний феномен, а з другого, є результатом взаємодії мови та культури (Воробйова, 2014: 74).

Французький філософ Барбара Кассен вважає фразу філософа Жака Дерріда: «Мова нікому не належить» влучною, вона зазначає, що одне очевидніше значення: мова не належить нації чи країні, тому що представники інших народів також вивчають мову, яка проявляється, урізноманітнюється та збагачується іншими народами. Усередині неї можливі новотвори, але насправді це вона, мова, через вас, завдяки вам, безперервно творить сама себе. Але, на щастя, мова не належить нікому ще й тому, що її можна вивчити (Кассен, 2016: 13, 16).

Отже, науковці наголошують – мова має дуже складну системно-структурну організацію, яка побудована з різних мовних одиниць, що передбачає вивчення її особливостей.

Мета статті. Розглянути питання з системно-структурної організації мови: як співвідносяться її мовні елементи, яких впливів вона зазнає; чому відбуваються її зміни; у яких формах вона втілюється; яких функцій набуває.

Виклад основного матеріалу. У свідомості людини, крім реального та мисленого світів, існує ще й світ мови, який охоплює й поєднує ці світи. Будучи суспільним явищем, мова обслуговує суспільство. Мова – явище відносно стабільне. Для мовців вона протягом усього життя здається незмінною. З тисячоліттями, мова удосконалювалась і стала засобом, який має необмежені властивості, задовольняючи потреби людини у спілкуванні й пізнанні світу, тобто мова одночасно і жива діяльність, і продукт минулого. Мова створена для передавання світобачення від покоління до покоління, що дає досвід минулих поколінь впливати на суспільство.

Кожна система має свою структуру. Структура – це спосіб організації системи, її внутрішня будова. Так, зокрема, мова має рівневу (ярусну) будову. Найнижчим рівнем є фонологічний, далі йде морфологічний, відтак лексико-семантичний, і найвищим рівнем є синтаксичний. Кожен рівень має свою одиницю: фонологічний – фонему, морфологічний – морфему, лексико-семантичний – лексему (слово), синтаксичний – речення. Усі названі рівні становлять собою окремі системи і вивчаються окремими лінгвістичними науками: фонологічний – фонологією, морфологічний – морфологією, лексико-семантичний – лексикологією і синтаксичний – синтаксисом. Мовні рівні не є автономними, незалежними. Вони взаємопов'язані. Із фонем будуються морфеми, а з морфем – лексеми, з лексем речення (реченню властива відносна самостійність, оскільки воно виражає закінчену думку і відділяється у мовленні від інших речень паузами), речення – склад тексту. Отже, мова складається з систем, які утворюють загальну систему мови (Кочерган, 2014: 31).

Мова є системою систем взаємопов'язаних й взаємозумовлених мовних елементів (одиниць мовної системи). Якщо з системи вилучити якийсь елемент, вона не зможе функціонувати або її функціонування буде недостатньо ефективним. Однією з найважливіших засад будови мови є її членування – розкладання на менші одиниці та синтезування – складання з менших одиниць більших, що забезпечує економічний принцип мовних зусиль й засобів.

Між одиницями мовної системи існують однорівневі або ієрархічні відношення. Рівень мови становить сукупність більш-менш однорідних одиниць однакового ступеня складності, які виконують однакові внутрішньоструктурні функції. Мовні одиниці належать до двох принципово відмінних класів: ті, що є носіями (виразниками) мовних значень – морфеми,

слова, словосполучення, речення; ті, що не мають саме по собі певного значення – фонем, склади, які не є власне знаками мови (Голубовська, 2016: 164).

Центральною одиницею мовної системи є слово, яке своєю морфемною будовою і функцією називання позамовних явищ слугує стрижневим елементом мови, об'єднує всі її рівні: слово складається з морфем, побудованих із фонем, самі ж слова є компонентами речення, в якому з частин мови вони «перетворюються» на члени речення (Голубовська, 2016: 161).

Слова в мові існують не ізольовано. Вони об'єднані за спільністю значень у групі, мікросистемі. Кожне слово в своїй мікросистемі має певне місце, і його значеннєвість визначається цим місцем, бо семантичний зміст слова зумовлений відношеннями, які формуються в переліку протиставлень даного слова іншим словам цієї ж мікросистеми. Лексико-семантична система є найрухомішою серед усіх мовних рівнів. Однак, змінюючись, вона має здатність до саморегулювання, тобто такої перебудови, яка б не порушувала системності, що необхідно для постійної комунікативної придатності. Будь-яка зміна в лексичному складі мови позначається на системних відношеннях. Нерідко трапляються випадки, коли слово, набуваючи нового значення, впливає на появу подібних значень у всіх інших семантично пов'язаних із ним слів (Кочерган, 2014: 190).

Загальне лексичне значення слів формується як результат дії багатьох чинників, пов'язаних із пізнавальною діяльністю людини. Лексичні одиниці мови класифікують за різними характеристиками: стилістична – пов'язана з уживанням лексем (слів) у різних типах, стилях та жанрах мови; реєстрова – стосується узагальнено-ситуативних складників значень лексем (слів); емоційна – стосується передовсім позитивного і негативного емоційного ставлення до об'єктів, станів, фактів, подій, дій тощо. Отже, протягом багатовікової історії кожної ідіоетнічної мови її лексичні та фразеологічні одиниці «накопили» у своїх комунікативних смислах різноманітні складники, які відображають ставлення носіїв цієї мови до реалій, що стоять за ними, тобто прагматичні елементи семантики, сформували значну кількість різноманітних засобів фіксації прагматичних чинників, які стали постійними, стабільними, тобто явищами семантичного опису (Бацевич, 2011: 82, 83).

Саме фразеологія належить до тих рівнів мовної системи, які протягом історичного розвитку мови не зазнали суттєвих змін, тобто відзначаються стабільністю як у структурному плані, так і семантичному (Марченко, 2011: 115).

Своєрідність лексичних одиниць, фразеологізмів, символів, стереотипів яскраво виявляється у тексті. Загальною ознакою є те, що текст є головною одиницею комунікації, адже, згідно з думкою Г. Вайнрайха, ми говоримо зазвичай не окремими словами і не реченнями, а саме текстами (Воробйова, 2014: 229, 230).

Головним завданням лінгвістики тексту є не з'ясування його зв'язків, а пошуки закономірностей текстотворення, тобто з мети дослідження текст (дискурс) перетворився на засіб дослідження функціонування мови. Зручність використання цього засобу полягає в тому, що в тексті реалізуються водночас усі рівні мови та текст є найвищим основним рівнем мови (Карпенко, 2009: 315).

Надзвичайно важливо слухати й читати тексти вголос та з наголосом, який залежить від звуків та є основою ритмічної структури фраз. Фразовий наголос є складовою мовленнєвого портрету мовця. Значущий фактор, що впливає на інтонацію мовлення є зміна інтенсивності звука. Сьогодні з'являються нові методи досліджень звукового матеріалу, який виникає під час мовлення. Інноваційні комп'ютерні програми забезпечують аналіз інтонації мовлення.

У різні періоди існування лінгвістики мовознавці намагалися встановити базові одиниці на різних рівнях мови і мовлення. Ідея про існування інтонаційних одиниць, які мають певні значення, певні стаціонарні акустичні ознаки, що дозволяють відрізняти одну одиницю від іншої й одночасно одне значення від іншого, народилася ще у 20-х роках ХХ століття. Лінгвісти оперують різними назвами: інтонома, просодема, вторинна фонема, суперсегментна фонема, суперсегментна морфема, та стверджують, що інтономи (просодеми) – це одиниці, що утворюють інтонаційну структуру як функціональну одиницю, складну за своєю будовою. Ця інтонаційна структура визначається, як правило, через лінійну залежність первісних фізичних показників інтонації – частоти основного тону, інтенсивності і тривалості звучання – та через їх взаємодію. Важливе значення мають вторинні показники (частотні та динамічні діапазони, інтервали тощо). Залежності між цими показниками характеризують інтонаційну структуру висловлювання. Для інтонації мовлення темп вимови є стилістичним та логіко-семантичним засобом, який визначає у комунікативному плані характер висловлювання (Захарова, 2015: 42, 46, 104).

Найпоширеніша сучасна концепція мовленнєвих елементів ґрунтується на понятті «мовленнєвий акт». Мовленнєвий акт – це цілеспрямована мовленнєва дія, що відбувається відповідно до принципів і правил мовленнєвої поведінки, прийнятих у суспільстві. Основи теорії мовленнєвого акту заклав англійський філософ Дж. Остін. Основна ідея теорії мовленнєвого акту полягає в тому, що, вимовляючи речення мовець здійснює певну дію: повідомляє співрозмовнику щось, просить, обіцяє, наказує, засуджує тощо; причому ці дії зумовлені інтенцією – комунікативним наміром адресанта (осмисленим чи інтуїтивним), який визначає внутрішню програму мовлення і спосіб її втілення (Яценкова, 2011: 93).

Першим класифікував мовленнєві акти Дж. Остін. Але класифікація мовленнєвих актів є актуальною проблемою і сьогодні, над якою працюють багато науковців, які уточнюють, доповнюють існуючі класифікації та створюють нові моделі та структури різних типів мовленнєвих актів за різними ознаками. Кожен мовленнєвий акт має різний вплив, який здійснює адресант на адресата. Але, незважаючи на те, що науковцями мовленнєвий акт визначено, як мінімальна одиниця спілкування, роль мовленнєвого акту у теорії комунікації також є важливою.

Щодо граматичної системи мови, вона як на морфологічному, так і на синтаксичному рівнях змінюється дуже повільно. Її розвиток виявляється у зміні значення (функціонального навантаження), зникненні або появи певних компонентів граматичної будови мови. Основними причинами зміни граматичних форм є тяжіння мови до усунення флексійної синонімії. Зміни граматичних форм можна порівняти з розвитком лексичних архаїзмів. Так, зникнення слова обумовлене появою іншого, яке його витісняє і виражає той самий зміст. Розвиток граматичної системи мови полягає у змінах граматичних категорій, граем і граматичних форм. Зміни граматичних категорій і граем стосуються вищого рівня мовної абстрактності – рівня інваріантів, тобто структурних одиниць мови, абстрагованих від їх варіантів, а зміни граматичних форм реалізуються на нижчому рівні мовної абстрактності – на рівні варіантів (Карпенко, 2009: 316, 319).

Таким чином, необхідно зазначити, що чим нижчі за своїм структурним рівнем і складністю будови мовні одиниці, то менша їх кількість і вища функціональна частотність у мовленні, тобто вони використовуються «ефективніше». Інакше

кажучи, неспівмірна кількість одиниць від системи до системи зумовлена ступенем їхньої функціональної свободи. Кількість можливих висловлювань у мові безмежно велика (Голубовська, 2016: 164).

Постійність, динамічність, стійкість мовних систем забезпечує необхідну готовність мови до виконання комунікативної, пізнавальної, відображальної функцій, що здійснюється зв'язком з мисленням. Розвиток мови еволюційний.

Висновки та перспективи результатів дослідження. Формована тисячоліттями, мова має свою системно-структурну організацію, що забезпечує їй відтворюваність, здатність до саморозвитку й використання у всіх сферах діяльності людства. Мова закріпила в собі народне світобачення, національну ментальність й впливає на суспільство. Вона створена суспільством для передачі інформації, та є засобом спілкування. Існує стільки світобачень і стільки світів, скільки мов. Оскільки мовознавство наука про людську природну мову, то повноцінне вивчення категорії мови не можливе без знання соціолінгвістики, етнолінгвістики, психолінгвістики, лінгвокраїнознавства.

Перспективні аспекти використання мови, людство розкриває усвідомлюючи її цінність та можливості. Без мови жодне суспільство не може існувати, поза суспільства вона стає мертвою. Для кожного народу мова є найдорожчим скарбом, його духом, його історією. Тому вивчення й дослідження мовних питань необхідно здійснювати встановленням зв'язків з іншими науками та за допомогою методів: порівняльно-історичного, експериментального, статистичного, квантитативного. Важливим є створення мовних підручників, довідників, словників тощо.

Література:

1. Бацевич Ф. Вступ до лінгвістичної прагматики : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.
2. Воробйова І. Основи лінгвокраїнознавства : початковий посібник. Київ : Видавничий Дім «Слово», 2014. 272 с.
3. Голубовська І., Лучканин С., Чемес В. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2016. 320 с.
4. Захарова Ю. Інтонаційна організація сучасного англійського мовлення : навчальний посібник. Київ : Видавництво Ліра-К, 2015. 152 с.
5. Карпенко Ю. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2009. 336 с.
6. Кассен Барбара Більше однієї мови. Київ : ДУХ І ЛІТЕРА, 2016. 64 с.
7. Кочерган М. Вступ до мовознавства : підручник. Київ : ВЦ «Академія», 2014. 304 с.
8. Марченко Т. Семантичні паралелі фразеологічних одиниць. *Філологічні трактати*. 2011. Том 3. № 4. С. 115–121.
9. Семчинський С. Загальне мовознавство : підручник. Київ : Око, 1996. 256 с.
10. Яшенкова О. Основи теорії мовної комунікації : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2011. 304 с.

References:

1. Batsyevych, F. (2011). Vstup do lnhvistychnoi prahmatyky [Introduction to linguistic pragmatics]. Kyiv: VTs "Academiya" [in Ukrainian].
2. Cassin, B. (2016). Bilshe odniiiei movy [More than one language]. Kyiv: DUH I LITERA [in Ukrainian].
3. Holubovska, I., Luchkanyn, S., & Chemes, V. (2016). Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]. Kyiv: VTs "Academiya" [in Ukrainian].
4. Karpenko, Yu. (2009). Vstup do movoznavstva [Introduction to linguistics]. Kyiv: VTs "Academiya" [in Ukrainian].
5. Kochergan, M. (2014). Zahalne movoznavstva [Introduction to linguistics]. Kyiv: TVs "Academiya" [in Ukrainian].
6. Marchenko, T. (2011). Semantychni paraleli frazeolohichnykh odynyt [Semantic parallels of phraseological units] *Filolohichni traktaty – Philological treatises*. 4, (Vol. 3), (pp. 115-121) [in Ukrainian].
7. Semchynskiy, S. (1996). Zahalne movoznavstvo [General Linguistics]. Kyiv: Oко [in Ukrainian].
8. Vorobiova, I. (2014). Osnovy lnhvokrainoznavstva [Fundamentals of Linguistic and Cultural Studies]. Kyiv: Vydavnychi Dim «Slovo» [in Ukrainian].
9. Yashenkova, O. (2011). Osnovy teoriyi movnoyi komunikatsiyi [Basics of the Theory of Linguistic Communication]. Kyiv: VTs "Academiya" [in Ukrainian].
10. Zakharova, Yu. (2015). Intonatsiina orhanizatsiia suchasnoho anhliiskoho movlennia [Intonational organization of modern English speech]. Kyiv: Publishing house Lira-K [in Ukrainian].

Отримано: 26 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: derbasv@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-66-68

Дербя С. М. Термінологія дипломатичних документів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 66–68.

УДК: 811.161.2:327.82

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2906-0344>**Дербя Світлана Миколаївна,**

кандидат філологічних наук, доцент,

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

ТЕРМІНОЛОГІЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ

У статті автор стверджує, що у сучасному світі та Україні надзвичайно актуальним є питання використання мови дипломатії, але роль цієї галузі в міждержавних зв'язках відома ще з давніх часів. У дослідженні проаналізовано понад 120 термінів дипломатичної мови. Дипломатичний підстиль використовується у галузі міждержавних офіційно-ділових стосунків. Мова дипломатичних документів має бути простою і лаконічною, без епітетів і порівнянь, але іноді використовуються художні образи або звернення до історичних фактів іншої країни, до якої звертаються. Текст дипломатичного звернення має точно відповідати своєму смислово навантаженню. Автор коротко розглядає історію становлення дипломатичної термінології, а також досліджує терміносистему дипломатичного підстилю, оскільки вона є основним інформативним шаром лексики, яка формується і досі. Детально розглянуто те, що дипломатична терміносистема має велику кількість інтернаціональних слів (наприклад, з латинської, грецької, німецької, французької, англійської мов), оскільки це говорить про сучасні тенденції міжнародної кооперації. Одна з важливих характеристик терміна, на яку звертає увагу автор статті, та, що він повинен мати чітке, однозначне розуміння, терміни дипломатії повинні позначати одне і те ж саме явище, а також наводить дефініції терміна в різних мовах, щоб унаочнити це. У дослідженні визначено, що зустрічаються два типи термінів (однослівні (консул, аташе, репатріація та ін.) і складені (міжнародний договір, вербальна нота персони нон грата та ін.)), акцентовано увагу на тому, що переважають терміни-словосполучення. Також окреслено перспективу продовження проведення дослідження в майбутньому.

Ключові слова: дипломатія, дипломатична мова, термінологія, терміносистема, термін.

Svitlana Derba,

PhD in Philology, Associate Professor,

Taras Shevchenko National University of Kyiv

TERMINOLOGY OF DIPLOMATIC DOCUMENTS

In the article, the author claims that in the modern world and in Ukraine, the issue of using the language of diplomacy is extremely relevant, but the role of this field in interstate relations has been known since ancient times. The study analyzed more than 120 terms of diplomatic language. The diplomatic understyle is used in the field of interstate official business relations. The language of diplomatic documents should be simple and concise, without epithets and comparisons, but sometimes artistic images or References: to historical facts of another country are used. The text of a diplomatic appeal must precisely correspond to its semantic load. The author briefly examines the history of the formation of diplomatic terminology, and also examines the terminological system of the diplomatic sub-style, as it is the main informative layer of the vocabulary that is still being formed. The phenomenon that the diplomatic terminological system has a large number of international words (for example, from Latin, Greek, German, French, English languages) is considered in detail, as this speaks of modern trends of international cooperation. One of the important characteristics of the term, which the author of the article draws attention to, is that it must have a clear, unambiguous understanding, the terms of diplomacy must denote the same phenomenon, and he also provides definitions of the term in different languages to illustrate this. The study determined that there are two types of terms (one-word terms (consul, attache, repatriation, etc.) and compound ones (international agreement, verbal note persona non grata, etc.)), the emphasis is on the fact that phrase-terms predominate. The prospect of continuing the research in the future is also outlined.

Keywords: diplomacy, diplomatic language, terminology, term system, term.

У сучасному світі дуже актуальним є питання використання мови дипломатії, оскільки вона відповідає вимогам часу, а особливо дипломатичні терміни повинні мати однакове значення в різних мовах, щоб уникнути будь-яких непорозумінь на міжнародному рівні. Нині Україна щоденно веде дипломатичні переговори з багатьма країнами світу та приймає велику кількість високоповажних гостей. Що ж таке дипломатія? Дипломатія – це здійснення міжнародних відносин через переговори; сукупність засобів, що їх використовують послы й посланники з метою забезпечення переговорного процесу; праця або мистецтво дипломата (Український дипломатичний словник, 2014: 224). Це визначення вважається науковцями класичним і міститься в Оксфордському словнику англійської мови. Відомий англійський дипломат Е. Сатоу зазначав, що дипломатія – це «застосування розуму і такту з метою розвитку офіційних відносин між урядами незалежних держав» (Мацько : 1). Роль дипломатії у міждержавних зв'язках відома з давніх часів. І основним знаряддям дипломатії у досягненні її високої мети, «зброєю» дипломата завжди була мова. Від майстерного володіння нею, точності, влучності, коректності висловоленого, адекватності сприймання великою мірою залежав успіх місії дипломата (Мацько : 1).

Метою нашого дослідження є вивчення основних принципів формування терміносистеми дипломатії та встановлення особливостей дипломатичної термінології. Загальновідомий вираз, що мова дипломатичних документів – це мова спілкування країни із зовнішнім світом. Так, З. і М. Куньч стверджують, що «дипломатичний підстиль використовують у сфері міждержавних офіційно-ділових стосунків у галузі політики, економіки, культури, він регламентує офіційно-ділові стосунки міжнародних організацій, структур, окремих громадян і реалізується в конвенціях (міжнародних угодах), нотах (зверненнях), протоколах, меморандумах, договорах, заявах, ультиматумах» (Куньч, 2014: 122).

Окремі аспекти дипломатичного мовлення вивчали такі дослідники, як вищезгадані З. та М. Куньч (дослідження особливостей дипломатичного мовлення), О. М. Мацько (функціонально-стилістичний аналіз), О. М. Пазинич

(функціонально-структурні особливості текстів дипломатичного листування), Н. Петровська (особливості перекладу текстів англійськомовних дипломатичних документів), О. В. Пономаренко (лінгвопрагматичні засоби вираження ухильності в сучасному італійському політичному дискурсі), Т. І. Шинкаренко (особливості творення й функціонування дипломатичних документів). Однак комплексного аналізу специфіки дипломатичного підстилю української мови досі ніхто не зробив (Куньч, 2014: 122).

Дипломатичні тексти – це особливий офіційно-діловий стиль, який має чітко окреслені правила та норми. Ми використовували для дослідження термінології дипломатичного підстилю різноманітні навчальні посібники з сучасної дипломатії як української, так і російської мови (відібрано було понад 120 одиниць). Лінгвісти стверджують, що мова дипломатичних документів має бути простою і лаконічною, без епітетів і порівнянь, хоча іноді використовують підібрані художні образи. Саме такі прийоми можна спостерігати у виступах нашого Президента в 2022 р. Текст дипломатичного звернення має точно відповідати своєму смислово навантаженню. Протокольними формулами є звернення до особи, висловлення поваги до адресата на початку і комплімент у кінці. Вони застосовуються не у всіх ситуаціях чи документах.

Отже, дипломатичні тексти відрізняються особливою ввічливістю. Ми можемо навести велику кількість протокольних формул ввічливості в українській мові: Шановний пане Міністре, Пане Посол, Ваша Величність, Ваша Високість, Вельмишановний пане, Ваша Святість, Ваша Високоповажність, Ваше Високопреосвященство, Шановні високі гості та ін.

У дипломатичному листуванні між представниками східнослов'янських країн продовжує вживатися така форма звернення як ім'я та по-батькові, як правило з прикметниками шановний, вельмишановний та ін. Але сьогодні вже є тенденція до використання лише прізвища та ім'я.

Наше дослідження терміносистеми дипломатичного підстилю є актуальним, оскільки він є основним інформативним шаром лексики, яка формується і досі. Сучасна наукова термінологія стала потужною базою, здатною задовольнити різноманітні потреби суспільства. А тексти цього підстилю насичені дипломатичною термінологією та термінологією міжнародного права, а також стандартизованими мовними зворотами.

Дипломатична термінологія починала формуватися одночасно з виникненням права. Перші юридичні документи (Закони Хаммурапі, Закони дванадцяти таблиць, закони Ману, Руська правда, Саксонське дзеркало) є основними джерелами виникнення дипломатичної термінології.

У розвитку східнослов'янської термінології дипломатії можна виділити кілька важливих періодів, в яких відбувалось найактивніше поповнення цієї галузі новими мовними одиницями: 1) період Давньої Русі, саме в цей період зароджувалась посольська служба; 2) 17-18 ст., у цей період з'являється велика кількість запозичень з латинської мови (наприклад, консул); 3) 19 ст. і початок 20 ст., це період великих змін на міжнародній арені, виникають нові терміни (наприклад, федерація); 4) сучасний етап розвитку (20-21 ст.) характеризується великою кількістю запозичень з англійської мови.

Дипломатична терміносистема має велику кількість інтернаціональних слів. Це запозичення з:

- латинської (агресія, альтернат, делікт, імміграція, нунцій, референдум);
- грецької (геноцид, протокол);
- французької (аташе, комюніке, консул, декларація, агреман);
- німецької (аншлюс);
- англійської (бойкот, брифінг, репарація).

Саме використання великої кількості запозичених термінів свідчить про сучасні тенденції міжнародної кооперації, оскільки термін повинен мати чітке, однакове розуміння в різних мовах, і не містити логічних кіл у дефініції.

Нині дипломатична термінологія має багато професійних термінів, що позначають одне й те ж саме в різних мовах. Наприклад, у двох східнослов'янських мовах:

1. Аудієнція дипломатична (лат. *audientia* – слухання) – прийом главою держави, главою уряду, міністром закордонних справ чи ін. членами уряду дипломатичного представника (Український дипломатичний словник, 2014: 64).

Дипломатическая аудієнція – прием главой государства, главой правительства, министром иностранных дел или др. членом правительства дипломатического представителя (Дипломатический словарь в трех томах, 1984: 104).

2. Віза дипломатична – особлива позначка, що представляється відомством закордонних справ, дипломатичним представництвом чи консульською установою й означає визнання дипломатичного статусу особи, в паспорті якої вона представляється (Український дипломатичний словник, 2014: 135).

Дипломатическая виза – особая отметка, проставляемая ведомством иностранных дел, дипломатическим представительством или консульством и означающая признание дипломатического статуса лиц, на паспорт которых она ставится: членом правительства и высших должностных лиц государства, делегатов на международные конференции, лиц, направляемых с чрезвычайными дипломатическими миссиями, дипломатических сотрудников ведомства иностранных дел, командируемых с официальными целями, курьеров дипломатических и т.п. (Дипломатический словарь в трех томах, 1984: 199).

Дипломатична мова має багато професійних термінів, що позначають одне і те ж для дипломатів різних країн, але не завжди зрозумілих людям, що говорять однією мовою. При вивченні дипломатичних матеріалів, ми розуміємо, що для них характерні такі риси: використання термінології з різних галузей, наявність різноманітних даних, що притаманне для точності і чіткої аргументованості, атрибутивні конструкції, короткі складнопідрядні речення.

У дипломатичній термінології, в лінгвістичному аспекті, зустрічаються два типи термінів:

1) односкладні терміни: *посол, консул, меморандум, драгоман, аташе, репарація* та ін.

2) складені (двокомпонентні або багатоконпонентні) терміни:

- *прагматична санкція*
- *принцип невтручання*
- *повірений у справах*
- *принципи міжнародного права* та ін.

Терміни-словосполучення складаються з головного і залежних (атрибутивних) компонентів, які конкретизують значення головного слова:

(зовнішня (політика))
 (міжнародний (олімпійський (комітет)))
 (міжнародна (інформаційна (злочинність)))
 (стратегічна (оборонна (ініціатива)))

Зростання подібних термінів-словосполучень – це риса, яка притаманна також і дипломатичній терміносистемі. Ми бачимо не лише власне номінативні термінологічні словосполучення (прикметник + іменник):

- циркулярна нота
 - парламентська дипломатія
 - міжнародний договір
 - офшорна компанія
- а й терміни складнішої структури:
- розрив дипломатичних відносин
 - персона нон грата
 - нерозповсюдження ядерної зброї
 - кодифікація міжнародного права та ін.

Отже, терміносистема дипломатії перебуває ще в стані формування. Дослідження дипломатичної мови дозволяє сказати, що вона активно поповнюється запозиченнями з різних мов, а також шляхом термінологічної деривації (*двостороння дипломатія*). Диференційна ознака термінів, як тенденція до однозначності, характеризує терміносистему дипломатичної галузі знань, бажано, щоб терміни не мали синонімів і були однозначними. У співвідношенні термін-слово і термін-словосполучення переважають звісно терміносполуки (наприклад, дипломатична бесіда, консульська конвенція). У подальшому варто зробити впорядкування сучасної терміносистеми дипломатії, словник буде моделлю цієї метамови, яка нині активно використовується в спеціальних текстах.

Література:

1. Дипломатический словарь в трех томах. Гл. редакция: А. А. Громыко, А. Г. Ковалев, П. П. Севостьянов, С. Л. Тихвинский. 4-е изд., перераб. и доп. Москва, 1984. Том 1. 424 с.
2. Кун'ч З., Кун'ч М. Особливості дипломатичного мовлення як різновиду офіційно-ділового стилю. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*. 2014. Випуск 26. С. 121–127. URL: file:///C:/D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0/D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC/Unir_2014_26_22.pdf.
3. Мацько О. Іншомовні слова у дипломатичних текстах. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine53-54-24.pdf> (дата звернення 24.10.2022).
4. Мацько О.М. Мовні формули у дипломатичних текстах сучасної української мови (функціонально-стилістичний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: 10.02.01. Київ, 2001. 19 с.
5. Петровська Н. Особливості перекладу термінів англійських дипломатичних документів. 2021. URL: <file:///C:/D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0/D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC/D0%9B%D0%B8D1%82%D0%B5D1%80%D0%B0D1%82D1%83D1%80%D0%B0/admin,+06.10-139-148.pdf> (дата звернення 24.10.2022).
6. Український дипломатичний словник / М. З. Мальський та ін.; за ред. М. З. Мальського, Ю. М. Мороза. 2-ге вид., переробл. і доповн. К., 2014. 814 с.

References::

1. Diplomatycheskij slovar v trekh tomakh. Hl. redaktsyya: A.A. Hromyko, A.H. Kovalev, P.P. Sevostyanov, S.L. Tykhvynskyy. 4-e yzd., pererab. i dop. [Diplomatic dictionary in three volumes]. M.: 1984. P. 1. 424 p.
2. Kun'ch Z., Kun'ch M. Osoblyvosti dyplomatychnoho movlennya yak riznovidu ofitsiyno-dilovoho stylyu. [Peculiarities of diplomatic movement as a variety of official-business style]. *Ukrayins'ka natsional'na ideya: realiyi ta perspektyvy rozvytku*. 2014. Issue 26. pp. 121-127. URL: file:///C:/D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0/D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC/Unir_2014_26_22.pdf
3. Mats'ko O. Inshomovni slova u dyplomatychnykh tekstakh [Inshomonic words in diplomatic texts]. URL: <http://kulturamovy.univ.kiev.ua/KM/pdfs/Magazine53-54-24.pdf>
4. Mats'ko O.M. Movni formuly u dyplomatychnykh tekstakh suchasnoyi ukraiyins'koyi movy (funktsional'no-stylistychnyy analiz) [Modern formulas in diplomatic texts of modern Ukrainian language (functional and stylistic analysis)]: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand. filol. nauk: 10.02.01. Kyiv, 2011. 19 p.
5. Petrovs'ka N. Osoblyvosti perekladu terminiv anhlomovnykh dyplomatychnykh dokumentiv [Features of the translation of terms in English diplomatic documents]. 2021. URL: <file:///C:/D0%94%D1%80%D0%B0%D0%B3%D0%BE%D0%BC%D0%B0%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B0/D0%94%D0%B8%D0%BF%D0%BB%D0%BE%D0%BC/D0%9B%D0%B8D1%82%D0%B5D1%80%D0%B0D1%82D1%83D1%80%D0%B0/admin,+06.10-139-148.pdf>
6. Ukrayins'kyu dyplomatychnyy slovnyk [Ukrainian Diplomatic Vocabulary] / M. Z. Mal's'kyu ta in.; za red. M. Z. Mal's'koho, Yu. M. Moroz. 2-he vyd., pererobl. i dopovn. Kyiv, 2014. 814 p.

Отримано: 24 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: tsolska@vspu.edu.ua

oborovska@vspu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-69-73

Сольська Т. М., Боровська О. О. Лабіодентальна та альвеолярна дзвінкі щілинні: тенденції вимови в національних варіантах німецької мови. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 69–73.

УДК: 811.112.2'342.5

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2983-6704>

Сольська Тетяна Миколаївна,

кандидат філологічних наук, доцент кафедри німецької філології,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-3688-3621>

Боровська Олена Олексіївна,

кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької філології,
Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського

ЛАБІОДЕНТАЛЬНА ТА АЛЬВЕОЛЯРНА ДЗВІНКІ ЩІЛИННІ: ТЕНДЕНЦІЇ ВИМОВИ В НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

У статті досліджено синхронну варіативність лабіодентальної та альвеолярної ненапружених щілинних фонем у національних варіантах німецької мови в Німеччині, Австрії та Швейцарії. Дослідницьке завдання полягало в описі повного спектру модифікацій цих фонем у досліджуваних національних варіантах та визначенні двох чинників: 1) які модифікації зумовлені позиційно-комбінаторними умовами реалізації фонем; 2) які модифікації можна вважати специфічними для відповідних національних варіантів німецької мови.

Одержані дані базуються на акустичному аналізі репродуктивного мовлення (читання коротких оповідань Леонарда Тома) 12 учителів німецької мови з північної Німеччини, з округу Відня та з кантонів Ааргау та Люцерн.

Отримані результати показали, що втрата дзвінкості ненапруженим лабіодентальним щілинним [v] здебільшого залежить від позиційно-комбінаторних умов його реалізації і може спостерігатися переважно в позиціях абсолютного початку фонетичного слова та після глухих шумних приголосних у всіх досліджуваних національних варіантах.

У реалізації ненапруженої альвеолярної щілинної /z/ у мовленні німців спостерігається аналогічна залежність від позиції та звукового оточення. Натомість у мовленні австрійців та німецькомовних швейцарців переважає глухий ненапружений алофон [z] незалежно від його позиції у фонетичному слові та звукового контексту. Тому появу цього алофона можна вважати типовою для мовлення носіїв відповідних національних варіантів німецької мови.

Ключові слова: дистинктивна ознака, модифікація, національний варіант німецької мови, щілинна фонема, опозиція за участю голосу.

Tetiana Solska,

PhD in Philology, Associate Professor of the German Philology Department,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

Olena Borovska,

PhD in Philology, Senior Lecturer of the German Philology Department,
Vinnytsia Mykhailo Kotsiubynskyi State Pedagogical University

LABIODENTAL AND ALVEOLAR VOICED FRICATIVES: PRONUNCIATION TENDENCIES IN THE NATIONAL VARIETIES OF GERMAN

The present paper deals with the synchronic variation of the labiodental and alveolar fricative phonemes in the national varieties of German in Germany, Austria and Switzerland. Our research task was to describe the full range of modifications of these fricatives in the national varieties under investigation and to determine two conditional factors: 1) which modifications are due to positional and combinatorial conditions of sound realization; 2) which modifications can be taken to be typical of these national varieties of German.

The data collected are based on the acoustic analysis of reproductive speech (a reading of short stories by Leonhard Thoma) of 12 German teachers from Northern Germany, from the Vienna area and from the cantons of Aargau and Lucerne.

Our results showed that the frequent loss of tone by the lax labiodental fricative [v] mostly depends on the positional and combinatorial conditions of its realization and can be observed mainly in the positions of the absolute beginning of the phonetic word and after voiceless consonants in all the national varieties under investigation.

The realization of the lax alveolar fricative /z/ in the speech of the German is also dependent on its position and the sound context. Instead, in the speech of the Austrians and the German Swiss the voiceless allophone of the lax alveolar fricative [z] prevails regardless of its position in the phonetic word and sound context. Therefore, the occurrence of this allophone can be taken to be typical of these national varieties of German.

Keywords: distinctive feature, modification, national variety of German, fricative phoneme, voicing opposition.

Постановка проблеми. Сучасна інтерпретація німецької вимовної норми засновується на результатах новітніх соціофонетичних досліджень і визначається послідовним розмежуванням німецького, австрійського та швейцарського варіантів німецької орфоєпії та акцентуванням уваги на плуріцентричному розвитку німецької мови (Krech et al., 2009; *Duden. Das Aussprachewörterbuch*, 2015). У зв'язку з цим усе більше експериментальних робіт спрямовано на опис фонетичних характеристик мовлення носіїв німецької мови в Німеччині, Австрії та Швейцарії (Bürkle, 1995; Christen, 2001; Ehrlich, 2009; Hirschfeld et al., 2013; Hove, 2007; Moosmüller et al., 2015; Solska, 2021). Проте дотепер невирішеною залишається низка питань, пов'язаних зі встановленням загальних і національно специфічних модифікацій вокалізму та консонантизму, під

якими розуміються процеси алофонічного варіювання голосних і приголосних, зокрема лабіодентальної та альвеолярної ненапружених щілинних фонем у національних варіантах німецької мови в Німеччині, Австрії та Швейцарії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У Хіршфельд та Б. Зібенхар вказують на те, що опозиція дзвінких ненапружених /b d g v z zʃ/ та глухих напружених шумних приголосних /p t k f s ʃ/ за участю голосу має місце лише в німецькому національному варіанті німецької мови. Натомість зазначена опозиція фонем реалізується в австрійському та швейцарському національних варіантах німецької мови не як протиставлення "дзвінкий" – "глухий", а як диференціація за тривалістю та ступенем напруженості, оскільки ненапружені зімкнені та щілинні є завжди глухими [b̥ d̥ g̥ v̥ z̥ z̥ʃ] (Hirschfeld et al., 2013: 133-134).

Я. Ебнер зазначає, що носії австрійського національного варіанта німецької мови не розрізняють дзвінкого [z] та глухого [s] дентальних щілинних, при цьому дзвінкий [z] живають лише професійні диктори (Ebner, 2011: 42).

На основі дослідження австрійських приголосних ненаголошених складів М. Бюркле встановив, що частка дзвінких алофонів дентальної [z] не перевищує 10 % корпусу проаналізованих алофонів ненапруженої щілинної /z/, натомість найбільш репрезентативним є глухий ненапружений варіант [z̥]. Проте втрата дзвінкості алофонами фонем /z/ не призводить до нейтралізації фонологічного протиставлення кореляційної пари /z/ – /s/, яке здійснюється завдяки параметру напруженості (Bürkle, 1995: 63-64; 204-205).

С. Моосмюллер, К. Шмід та Ю. Брандштеттер вказують на те, що в австрійському вимовному стандарті усі шумні приголосні є глухими, за винятком лабіодентального щілинного, який переважно вимовляється як апроксимант. Дентальний щілинний /s/ може одзвінчуватися в інтервокальній позиції (Moosmüller et al., 2015: 341).

На основі дослідження мовлення австрійських студентів педагогічних спеціальностей К. Ерліх встановила, що частка дзвінкої реалізації щілинної /z/ складає в межах 10 – 20 % та не виявляє суттєвої залежності від звукового оточення. На початку складу відсоток глухого [s] перевищує 50 %, в середині слова є дещо нижчим (Ehrlich, 2009: 92).

Згідно даних орфоепічного словника за редакцією Є.-М. Крех, в австрійському національному варіанті для щілинної фонем /z/ властива реалізація в усіх позиціях як глухої ненапруженої [z̥], наприклад: *Sack* ['zak], *Käse* ['ke:zə] (Krech et al., 2009: 241).

За даними орфоепічного словника „*Duden. Aussprachewörterbuch*“ альвеолярна /z/ реалізується в австрійському та швейцарському національних варіантах на початку та в середині складу як глухий ненапружений щілинний [z̥]. У швейцарському національному варіанті поширена реалізація фонем /v/ в словах іншомовного походження в середині слова як глухого [v̥] / [f]: *No[v̥]ember*, *pri[v̥]at* (*Duden. Das Aussprachewörterbuch*, 2015: 71).

Згідно І. Хове, у швейцарському національному варіанті ненапружена щілинна /z/ може визначатися певною варіативністю. На початку та в середині складу поряд з дзвінкими реалізаціями [z] можлива глуха ненапружена артикуляція [z̥], наприклад *sagen* ['z̥:ga:n]. Наприкінці складу можливі як посилення до глухого напруженого алофона [s], так і глухе ненапружене вимовлення щілинної [z̥], наприклад *Gras* ['gva:s] (Hove, 2007).

Аналіз наведених вище даних дозволяє встановити, що фонетичні характеристики щілинних визначаються частково ідентично. З іншого боку, додаткового висвітлення потребує питання залежності фонетичних характеристик альвеолярної та лабіодентальної щілинних фонем від позиційно-комбінаторних умов їхньої реалізації в мовленні німців, австрійців та швейцарців.

Метою статті є встановлення спектру алофонічного варіювання лабіодентальної /v/ та альвеолярної фонем /z/ у підготовленому мовленні німців, австрійців і швейцарців задля встановлення модифікацій цих фонем, 1. зумовлених позиційно-комбінаторними умовами їхньої реалізації, 2. специфічних для відповідних національних варіантів німецької мови.

Матеріал дослідження та методи. Дослідження фонетичних характеристик щілинних приголосних здійснено на матеріалі підготовленого мовлення носіїв німецького, австрійського та швейцарського національних варіантів німецької мови, представленого читанням оповідань Леонгарда Тома. Вибір підготовленого мовлення зумовлений необхідністю досліджувати фонетичні одиниці сегментного рівня в ідентичних контекстуальних умовах, оскільки встановлено, що фонетичні характеристики голосних і приголосних залежать не лише від їхніх інгерентних властивостей, але й значною мірою – від звукового оточення (Machelett, 1994; Solska, 2021), позиційно-комбінаторних і функціонально-стилістичних умов реалізації фонем (Nakkarainen, 1995; Solska et al., 2022; Steriopolo, 2013). У зв'язку з цим важливою передумовою вбачається використання матеріалу дослідження, ідентичного за жанром, функціональним стилем, емоційним забарвленням та лексичним складом. Матеріал дослідження загальною тривалістю звучання 4 години 42 хвилини записаний у фонетичній лабораторії Київського національного лінгвістичного університету, а також за допомогою цифрового диктофону Olympus WS-760M у лійному форматі PCM.

Еталонними характеристиками алофонів щілинних фонем слугували зразки їхнього звучання у фонетичній базі Міжнародної фонетичної асоціації в ізолювано прочитаних словах "ava", "aza" в оточенні голосних низького підняття (*Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*, 2007).

Дикторами запрошено 12 вчителів німецької мови з північної Німеччини, з округу Відня та з кантонів Ааргау та Люцерн. Вибір цільової групи вчителів умотивований тим, що носіями національних варіантів можна вважати насамперед освічених мовців з академічним підґрунтям (Moosmüller et al., 2015). Крім того, як вчителі німецької мови диктори в певному сенсі виступають прикладом для наслідування, оскільки їхня вимова сприймається учнями як відповідна нормі. Натомість згідно С. Моосмюллер вимова професійних дикторів в засобах масової інформації з методологічної точки зору не цілком придатна для характеристики стандартної вимови австрійців, оскільки австрійські диктори новин навчаються відповідно до орфоепічних норм національного варіанта німецької мови у Німеччині, що може призвести до використання відповідних особливостей вимови в австрійських ЗМІ (Moosmüller et al., 2015). Професійні диктори з німецькомовної Швейцарії також можуть значною мірою орієнтуватися на вимовний стандарт національного варіанта німецької мови в Німеччині, що може бути спричинено недостатньо розробленою внутрішньою кодифікацією стандартної вимови у Швейцарії (Christen, 2001: 150).

Регіональний розподіл дикторів зумовлений тим, що вимова дикторів з північної Німеччини традиційно вважається більшою мірою відповідною кодифікованій нормі вимови, зокрема, щодо реалізації контрасту шумних приголосних за участю голосу та напруженістю (Hakkarainen, 1995).

Стосовно дикторів національного варіанта німецької мови в Австрії враховано вказівку на те, що австрійський вимовний стандарт регіонально розташований у міських центрах, зокрема у Відні та Зальцбурзі (Moosmüller et al., 2015).

Дикторів національного варіанта німецької мови у Швейцарії обрано з кантонів Ааргау та Люцерн з метою уникнення можливої регіональної варіативності у вимові, яка не становить предмет цього дослідження. Відтак, результати представленого дослідження можуть розглядатись як репрезентативні саме для зазначеної цільової групи дикторів із вказаних вище регіонів.

Усі диктори становлять відносно гомогенну групу за віком та освітнім рівнем, що дозволяє встановити, якою мірою фонетична реалізація німецьких ненапружених щільних визначається такою змінною, як національна приналежність мовців.

Під час дослідження застосовано як аудитивний, так і інструментальний види аналізу. В рамках інструментального аналізу за допомогою програми *PRAAT Version 6.1.54* одержано об'єктивні спектральні характеристики приголосних та встановлено важливі акустичні кореляції їхніх модифікацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Слуховий та акустичний види аналізу реалізації лабіодентальної /v/ та альвеолярної /z/ ненапружених щільних фонем у наголошеній позиції фонетичного слова показали, що основною модифікацією, якої зазнають алофони фрикативних /v/, /z/ у підготовленому мовленні носіїв трьох національних варіантів німецької мови, є втрата дзвінкості, яка може бути як частковою, так і повною. Однак оскільки у системі фонетичної транскрипції Міжнародної фонетичної асоціації ці відтінки не розмежовуються, в пропонованому дослідженні частково оглушені ненапружені алофони позначено як [v], [z], а повністю оглушені ненапружені варіанти – [v̥], [z̥].

Лабіодентальна ненапружена щільна фонема /v/. Дані табл. 1 відображають розподіл алофонів щільної /v/ в абсолютному початку фонетичного слова після паузи перед голосним, у передвокальній позиції після глухих шумних і сонорних приголосних, а також в інтервокальній позиції.

Аналіз наведених даних дозволяє встановити певну залежність вияву дзвінкості алофонами фонем /v/ від позиційно-комбінаторних чинників реалізації фонем у мовленні, що типово для підготовленого мовлення носіїв усіх трьох національних варіантів німецької мови.

Так, частка дзвінкого ненапруженого алофона [v] є максимальною у позиції після сонорних приголосних перед голосним та між голосними у мовленні німців (95,7% та 100% відповідно), австрійців (100% та 93,5%) і швейцарців (100% і 86,7%). Разом з тим, у зазначених позиціях можлива поява повністю глухого ненапруженого відтінку [v̥], який складає 6,5% у записах австрійців, 4,3% – у записах німців та має найбільшу частотність у мовленні швейцарців – 13,3%, наприклад: *an*, *d[ə]*, *'[v]and*, *gehen*, *'[v]ieder*, *das*, *neue*, *'[v]ohnmobil*, *wie*, *'[v]ar_es*, *w[a]*, *'[v]underbar*.

Таблиця 1

Реалізація лабіодентальної щільної фонем /v/ у мовленні носіїв національних варіантів німецької мови в Німеччині (НВН), Австрії (НВА) та Швейцарії (НВШ) (у %)

Фонема	НВ	Позиція Алофони	АП перед голосними	передвокальна після приголосних		інтервокальна
				глухих шумних	сонорних	
/v/	НВН	v	62,5	10,5	95,7	100
		v̥	8,3	21,1	–	–
		v̥ ^f	29,2	68,4	4,3	–
	НВА	v	74	25	100	93,5
		v̥	–	15	–	–
		v̥ ^f	26	60	–	6,5
	НВШ	v	60	21,8	100	86,7
		v̥	–	–	–	–
		v̥ ^f	40	78,2	–	13,3

Виявлена модифікація об'єктивно підтверджується даними сонаграм слова "braver", представлених на рис. 1.

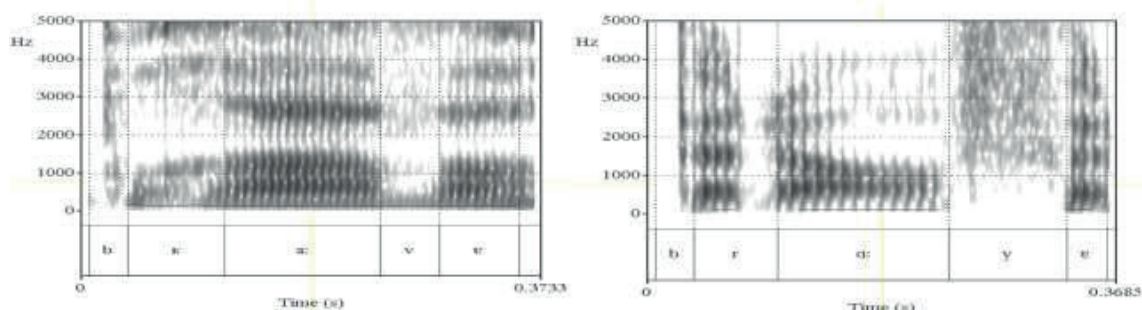

Рис. 1 Сонаграми слова "braver" у підготовленому мовленні диктора К.Г. (НВН – ліворуч) та диктора З.В. (НВШ – праворуч)

Сонаграма ліворуч відображає нормативну реалізацію лабіодентальної /v/ у слові "braver" як дзвінкого ненапруженого алофона [v], акустична картина якого містить період основного тону, ускладнений шумовими складовими, які рівномірно розподілені по всьому спектру приголосного. Повністю оглушений варіант [v̥] губно-зубної /v/, унаочнений на сонаграмі праворуч, визначається відсутністю частоти основного тону на всій ділянці спектру, а також значним посиленням інтенсивності фрикативного шуму, що вказує на глухий характер вимовлення консонантного сегмента.

У позиції абсолютного початку фонетичного слова після паузи спостерігається збільшення коефіцієнта вживання оглушених варіантів, головним чином, повністю оглушеного відтінку [v̥] приголосної /v/, на який припадає 29,2% у мовленні німців, 26% – в австрійському вимовлянні, та 40% – у мовленні швейцарців.

Максимальна втрата дзвінкості алофонами фонема /v/ має місце внаслідок прогресивної асиміляції за глухістю після глухих шумних приголосних, де загальна частка оглушених відтінків сягає 89,5% у мовленні німців, 75% – австрійців, 78,2% – швейцарців, приміром: 'z[v̥]ei_ 'Stündchen, nicht_ ' [v̥]ahr, findet_ ' [v̥]aldemar, 'Sch[v̥]arzbrot, denk_ ' [v̥]aldemar, aber_ ich_ ' [v̥]arne_ euch, muss_ ich_ ' [v̥]arten, ich_ ' [v̥]eif̥.

Таким чином, ненапружена лабіодентальна фонема /v/ характеризується певною варіативністю вияву диференційної ознаки "участь голосу" у підготовленому мовленні носіїв усіх трьох досліджуваних національних варіантів німецької мови. При цьому ступінь модифікації алофонів щільної /v/ значною мірою залежить від позиційно-комбінаторних умов її реалізації: позиції абсолютного початку фонетичного слова та після глухих шумних приголосних сприяють появі оглушених варіантів лабіодентальної /v/.

Альвеолярна ненапружена щільна фонема /z/. У таблиці 2 наведено дані щодо дистрибуції алофонів альвеолярної щільної /z/ в абсолютному початку фонетичного слова після паузи перед голосним, у передвокальній позиції після глухих шумних і сонорних приголосних, а також в інтервокальній позиції.

Таблиця 2

Реалізація альвеолярної щільної фонемі /z/ у мовленні носіїв національних варіантів німецької мови в Німеччині (НВН), Австрії (НВА) та Швейцарії (НВШ) (у %)

Фонема	НВ	Позиція Алофони	АП перед голосними	передвокальна після приголосних		інтервокальна
				глухих шумних	сонорних	
/z/	НВН	z	33,3	5,5	93,3	79,2
		z̥	6,7	5,6	–	1,9
		z̥ ^s	60	76,7	6,7	18,9
		s	–	12,2	–	–
	НВА	z	–	–	12,9	31,5
		z̥	–	–	6,5	8,1
		z̥ ^s	100	85,7	80,6	60,4
		s	–	14,3	–	–
	НВШ	z	–	–	9,4	14,7
		z̥	–	–	3,1	2
		z̥ ^s	100	83,9	87,5	83,3
		s	–	16,1	–	–

Згідно з табличними даними, найвищий відсоток дзвінких реалізацій [z] дентальної /z/ притаманний мовленню дикторів-німців (93,3% перед голосними після сонорних, 79,2% – в інтервокальній позиції). Проте навіть у вимові представників півночі Німеччини диференційна ознака "участь голосу" щільної /z/ виявляється нестабільно, що підтверджується значною часткою повністю оглушеного відтінку [z̥], встановленого у позиції між голосними (18,9%), в якій нормативно передбачено дзвінке ненапружене вимовлення алофонів фрикативної /z/, наприклад: *sowie* ' [z]o, *ihr* *Fri* ' [z]eur, *zu* ' *Hau* [z]e, *und* ' *bö* [z]e, *macht* *eine* ' *Pau* [z]e.

Позиція абсолютного початку фонетичного слова після паузи перед голосним характеризується істотним збільшенням коефіцієнта частково [z̥] (6,7%) і повністю оглушеного [z̥^s] (60%) алофонів, у той час як на дзвінкий ненапружений варіант [z] припадає лише 33,3% реалізацій, приміром: ' [z]o_ geht_ das, ' [z]ieh_ mal, ' [z]agen_ alle.

Втрата дзвінкості алофонами передньоязикової зубної /z/ відбувається найбільш інтенсивно (94,5%) в результаті прогресивної асиміляції за глухістю до глухих шумних приголосних у передвокальній позиції, де повністю оглушений ненапружений варіант [z̥] вимовляється дикторами-німцями у 76,7% випадків, а дзвінкий ненапружений [z] складає найнижчий відсоток уживання – 5,5%. Унаслідок уподібнення до попередніх напружених щільних поряд з оглушенням має місце посилення алофонів фонемі /z/ до повністю глухого напруженого відтінку [s], частота появи якого становить 12,2%, наприклад: *es* ' [s]ind, *ach* ' [s]o, *auf* ' [s]ie, *wenn* *es* ' [s]ein_ muss.

Дослідження фонетичних характеристик алофонів щільної /z/ у мовленні дикторів австрійського і швейцарського національних варіантів німецької мови дає змогу встановити високий ступінь оглушення її відтінків. Так, вимовлення дзвінкого ненапруженого алофона [z] австрійцями не перевищує 31,5% випадків в інтервокальній позиції, 12,9% – після сонорних приголосних, а мовлення дикторів зі швейцарського ареалу характеризується найменшим відсотком уживання дзвінкого ненапруженого алофона [z], частка якого складає 14,7% реалізацій між голосними й сягає лише 9,4% в оточенні сонорних приголосних.

Найбільш поширеною реалізацією передньоязикової зубної фонемі /z/ в підготовленому мовленні дикторів-австрійців та швейцарців є повністю оглушений ненапружений алофон [z̥], який з'являється з максимальною частотою (в межах 60,4 – 100% у мовленні австрійців; 83,3 – 100% – у мовленні швейцарців) в усіх досліджуваних фонетичних позиціях: ' [z̥] o_geht_das_fast_' [z̥] echs, jeman [t]_' [z̥] agt_wieder, auf_dem_' [z̥] ofa_liegen, ein_' [z̥] üßer, sowie ' [z̥] o, zu_Hau [z̥] e_bleiben, wenn_alles_ge_' [z̥] agt_ist, be_' [z̥] onders_langweilig.

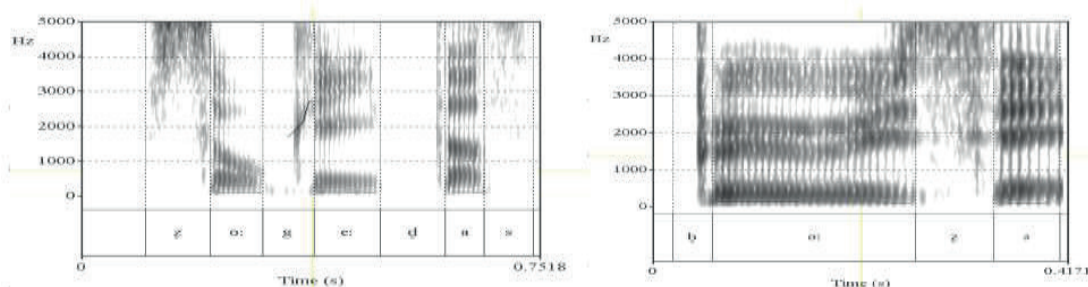

Рис. 2 Сонограми ФС "so geht das" (ліворуч) та слова "böse" (праворуч) у ПМ диктора К. Г. (НВА)

Одержані висновки аудитивного аналізу підтверджуються акустичними характеристиками ФС "so geht das" та слова "böse", представлених на рис. 2.

Розгляд показників наведених сонограм дозволяє констатувати відсутність періоду основного тону, а також посилення шумових складових у височастотному діапазоні спектру приголосних, що свідчить про повну втрату дзвінкості та вимовляння на місці ненапруженої дентальної фонемі /z/ повністю оглушеного алофона [z̥] як в абсолютному початку фонетичного слова "so geht das" після паузи, так і в інтервокальній позиції у слові "böse".

Висновки. Ненапружена лабіодентальна фонема /v/ характеризується певною варіативністю вияву диференційної ознаки "участь голосу" у підготовленому мовленні носіїв усіх трьох досліджуваних національних варіантів німецької мови. При цьому ступінь модифікації алофонів щільної /v/ значною мірою залежить від позиційно-комбінаторних умов її реалізації: позиції абсолютного початку фонетичного слова та після глухих шумних приголосних зумовлюють оглушення варіантів лабіодентальної /v/.

Розгляд алофонічного варіювання фонемі /z/ в аудіозаписах носіїв німецького національного варіанта дозволяє встановити, що в інтервокальній позиції та в оточенні сонорних приголосних превалює дзвінкий ненапружений алофон [z], у той час як позиція абсолютного початку фонетичного слова, а також після глухих шумних приголосних відзначається переважанням повністю оглушеного ненапруженого відтінку [z̥]. Отримані дані свідчать про те, що втрата дзвінкості алофонами дентальної /z/ у підготовленому мовленні дикторів-німців значною мірою зумовлюється впливом позиційно-комбінаторних чинників.

Натомість відсутність основного тону становить інгерентну ознаку алофонів ненапруженої фонемі /z/ австрійського та швейцарського національних варіантів німецької мови, яка стабільно проявляється незалежно від їхньої позиції у фонетичному слові та звукового оточення. Отже, глухий ненапружений щільний [z̥] виступає типовим алофоном дентальної фрикативної фонемі /z/ у підготовленому мовленні дикторів-австрійців та швейцарців.

References:

1. Boersma, P. & Weenik, D. Praat: doing phonetics by computer. URL: <http://www.fon.hum.uva.nl/praat/>
2. Bürkle, M. (1995). *Zur Aussprache des österreichischen Standarddeutschen: die unbetonten Silben*. Frankfurt am Main; Berlin; Bern; New York; Paris; Wien: Lang.
3. Christen, H. (2001). Die regionalen Besonderheiten der deutschen Standardsprache in der Schweiz. In: Knipf-Komlósi, E. and N. Berend (eds) *Regionale Standards. Sprachvariationen in den deutschsprachigen Ländern*, 120–159. Budapest: Pécs.
4. Duden. *Das Aussprachewörterbuch*. Berlin: Dudenverlag. (2015).
5. Ebner, J. (2011). *Duden. Österreichisches Deutsch*. Mannheim; Zürich: Dudenverlag.
6. Ehrlich, K. (2009). *Die Aussprache des österreichischen Standarddeutsch*. Dissertation. University of Vienna. Philologisch-Kulturwissenschaftliche Fakultät.
7. Hakkarainen, H. J. (1995). *Phonetik des Deutschen*. München: Fink.
8. *Handbook of the International Phonetic Association: A Guide to the Use of the International Phonetic Alphabet*. Cambridge: Cambridge University Press. (2007).
9. Hirschfeld, U. and B. Siebenhaar. (2013). Aussprachevielfalt im Deutschen. *Deutsch als Fremdsprache*. 50: 131-140.
10. Hove, I. (2007). *Schweizer Hochdeutsch. Die Aussprache des Deutschen in der Schweiz*. Vortrag, gehalten an der Jahrestagung des Schweizerischen Vereins für die deutsche Sprache und der Gesellschaft für deutsche Sprache, Luzern, 22. Juni 2007. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/20642990.pdf>
11. Krech, E.-M., E. Stock, U. Hirschfeld and L. Ch. Anders. (2009). *Deutsches Aussprachewörterbuch*. Berlin; New York: Walter de Gruyter.
12. Machelett, K. (1994). *Das Lesen von Sonagrammen in der Phonetik*. München: LMU.
13. Moosmüller, S., C. Schmid, and J. Brandstätter. (2015). Standard Austrian German. *Journal of the International Phonetic Association*. 45/3: 339–348.
14. Solska, T. (2021). Die Realisierung der Plosive in den Nationalvarietäten des Deutschen in Deutschland, Österreich und in der Schweiz. *Linguistica Pragensia*. 31(1): 74–89.
15. Solska, T., O. Borovska, K. Poseletska, N. Vyshyvana. (2022). Untersuchung zu der Realisierung des Phonems /r/ im unbetonten wortfinalen Silbenanlaut in der modernen deutschen Spontanrede. *Linguistica Silesiana*. 43: 7–23.
16. Steriopolo, O. (2013). Neuere Entwicklungsprozesse in der Phonetik des Deutschen. *Germanistik in der Ukraine*. Jahrbuch 8: 114–130.

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

Отримано: 26 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: gudkova.nm@knutd.com.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-74-78

Гудкова Н. М. Особливості перекладу договорів і контрактів: лексико-граматичний аспект. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог: Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 74–78.

УДК: 81'25[811.111 811.161.2]

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0370-0283>

Гудкова Наталія Миколаївна,
кандидатка філологічних наук, доцентка,
Київський національний університет технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОГОВОРІВ І КОНТРАКТІВ: ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті проаналізовано особливості перекладу договорів і контрактів як зразків офіційно-ділової документації. З'ясовано, що характерні ознаки договору і контракту у перекладацькому аспекті спостерігаються здебільшого на лексичному та граматичному рівнях. На матеріалі оригіналів договорів купівлі-продажу, оренди нерухомості, найму житла і партнерських договорів встановлено співвідношення лексичних та граматичних особливостей текстів договірної документації та їхніх відповідників у перекладених текстах англійською мовою. Доведено, що для досягнення максимальної еквівалентності перекладу на лексичному рівні необхідно враховувати наявність у текстах договорів і контрактів термінів та професіоналізмів, неймінгів людей за ознакою, обумовлених певною діяльністю, запозичень з латинської та французької мов, типових скорочень та аббревіатур, стандартних кліше щодо платежів, витрат, компенсацій, а також кліше для позначення часових рамок. Наголошено, що повнота, точність і правильність перекладу офіційно-ділової документації передбачає аналіз текстоутворюючої функції граматичних одиниць в оригінальних текстах та їх перекладених відповідниках. Серед граматичних особливостей досліджуваних текстів було виділено способи висловлювання повинності, умови, зокрема, негативної, наявності складних прислівників, простих речень, ускладнених ввідними словами та конструкціями, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, однорідними членами речення, а також складних поширених речень. Відзначено, що при перекладі договірної документації слід дотримуватися правила паралелізму, що передбачає узгодженість граматичної форми перелічуваних членів речення, та вживання пасивного стану, як в оригінальних текстах, так і в їхніх перекладених версіях англійською мовою.

Ключові слова: перекладацькі прийоми, лексико-граматичний аспект, ділова документація, англійська мова.

Nataliia Gudkova,
PhD in Philology, Associate Professor,
Kyiv National University of Technologies and Design

PECULARITIES OF THE TRANSLATIONS OF AGREEMENTS AND CONTRACTS: LEXICAL AND GRAMMATICAL ASPECTS

The article analyses the peculiarities of the translation of agreements and contracts as samples of official business documentation. It has been found that the peculiarities of these documents in the translation aspect are mostly presented at the lexical and grammatical levels. The ratio of lexical and grammatical peculiarities of the contractual documentation and their counterparts in the translated texts into English was determined on the original contracts of sale, lease of real estate, rental of housing and partnership agreements. It has been proven that to achieve the maximum equivalence of the translation at the lexical level, it is necessary to take into account terms and professionalism, naming people by a sign of their certain activity, borrowings, typical abbreviations, standard clichés regarding payments and periods in the studied texts. It is emphasized that the correctness of the translation of official business documentation requires the analysis of the text-forming function of grammatical units in the original texts and their translated counterparts. Among the grammatical peculiarities of the studied texts, the ways of expressing obligations and conditions, adequate interpretation of complex adverbs, simple sentences complicated by introductory constructions, adjective and adverb inflections, homogeneous clauses and complex common sentences were highlighted. It is noted that when translating contractual documents, the rule of parallelism and use of the passive voice both in the original texts and in their translated versions in English should be considered.

Keywords: translation techniques, lexical-grammatical aspect, business documentation, English language.

Постановка проблеми. Переклад офіційно-ділової документації стає одним з найбільш популярних видів перекладу в сучасних умовах глобальної економіки. За останні десятиліття спостерігаються значні зміни у сфері політичних та економічних відносин, що призводить до розширення міжнародних зав'язків та співробітництва у різних галузях економіки. Дедалі більше людей стають учасниками ділових відносин, що передбачає наявність офіційного документа – договору, контракту чи угоди. Письмова форма ділових домовленостей є гарантією того, що партнери взаємодіятимуть відповідно до певної ділової стратегії з урахуванням інтересів всіх сторін. Одним з факторів ефективності такої діяльності є грамотний

та адекватний переклад ділової документації. Цей факт обумовлює **актуальність** даного дослідження, яке розкриває особливості перекладацьких прийомів ділової документації на лексичному та граматичному рівнях.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми коректності та адекватності перекладу ділових документів активно досліджуються лінгвістами, теоретиками та практиками перекладу, германістами, славістами тощо. Вагомий внесок у розв'язання мовознавчих проблем у різних аспектах перекладу зробили як вітчизняні дослідники (Дайнеко, 2002; Корунець, 2003; Карабан, 2004; Кияк, 2007; Ребрій, 2009), так й закордонні науковці (Nida, Taber, 2003; Adams, 2004; Schjoldager, 2008; Косбек, 2015), які присвятили свої доробки дослідженню різних перекладацьких прийомів та лінгвістичних особливостей офіційно-ділового дискурсу. **Метою** даної роботи є встановити співвідношення лексичних та граматичних особливостей текстів договірної документації та їх відповідників у перекладених текстах англійською мовою та проаналізувати основні перекладацькі прийоми, необхідні для досягнення максимальної еквівалентності перекладу. Матеріалом даного дослідження послужили оригінали та переклади договорів купівлі-продажу, оренди нерухомості, найму житла та партнерських договорів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття договору розглядається як угода двох чи кількох осіб щодо встановлення, зміни або припинення прав і обов'язків. Під договором розуміють також і сам документ, в якому у письмовій формі викладено досягнуту угоду про складання договору (Завадський, 2006: 73-74). Водночас у бізнес дискурсі з терміном «договір» існує термін «контракт», який вживається у всіх сферах підприємницької діяльності та обслуговує різні майнові та особисті потреби громадян. В англійській мові термінам «договір» та «контракт» відповідають терміни «agreement» та «contract». В словнику The Longman Business English Dictionary термін «agreement» визначається як «офіційний документ, що підписується сторонами на знак підтвердження їхньої домовленості» (переклад наш) (Longman Business English Dictionary, 2007: 16), а термін «contract» – як «офіційна письмова угода між двома або більше фізичними особами чи організаціями, яке визначає обов'язки кожної сторони» (переклад наш) (Longman Business English Dictionary, 2007: с. 112). Таким чином, як бачимо, термін «контракт/contract» визначається через термін «договір/agreement», який вирізняється ширшою семантикою. Тим не менш, ці терміни можуть використовуватися як синоніми (Караванський, 2000: с. 172).

Договори та контракти за своїм призначенням та змістом вирізняються різноманітністю, але, будучи жанром офіційно-ділового стилю, вони мають спільні риси, серед яких основними є логічність, беземоційність, точність й чіткість вираження думки, відсутність образності та суб'єктивних оцінок.

У ході дослідження було з'ясовано, що характерні ознаки договору та контракту спостерігаються здебільшого на лексичному та граматичному рівнях. Лексичні особливості відображено у використанні термінів та професіоналізмів. Так, наприклад, у договорі на експорт товарів можна зустріти такі терміни: *bill of exchange* (перевідний вексель), *invoice* (рахунок, фактура), *certificate of inspection* (акт перевірки), *reduced rate* (знижена ставка), *consignee* (вантажоодержувач), *declared value* (оголошена цінність), *letter of credit* (акредитив), *waybill* (подорожній лист) та інші. Трудовий договір може містити терміни на кшталт *adoptive leave* (відпустка по догляду за прийомною дитиною), *zero-hours contract* (контракт на нуль годин), *redundancy* (скорочення штатів), *payment of fine* (сплата штрафу), *wage agreement* (угода про ставки заробітної плати) та ін.

Оскільки будь-який договір – це угода між двома або більше сторонами, або суб'єктами, тексти договорів характеризуються наявністю найменувань людей за ознакою, обумовленою певною діяльністю: *contractor* (контрактор), *forwarder* (експедитор), *comparator* (компаратор), *part-time worker* (сумісник), *carrier* (перевізник), *single creditor* (кредитор), *estate administrator* (адміністратор майна). Найчастіше в проаналізованих договорах і контрактах зустрічаються парні іменування сторін, відносини яких регулюються в означених документах: *employer* (роботодавець) – *employee* (робітник), *lessor* (орендодавець) – *lessee* (орендар), *pledger* (заставадавець) – *pledgee* (заставоутримувач), *vendor* (постачальник) – *purchaser/consumer* (покупець), *tenant* (орендар) – *landlord* (орендодавець).

Вокабуляр контрактів вирізняється наявністю запозичень із латинської та французької мов: *ad idem* (які дійшли згоди), *ad interim* (тимчасовий), *ad libit* (на свій розсуд), *ad val.* (із заявленої вартості), *bona vacantia* (нічийний капітал), *per pro* (за дорученням), *de bene esse* (попередньо), *ex contractu* (за контрактом), *in transitu* (під час перевезення). Оскільки в українських офіційних текстах такі іншомовні включення використовуються значно рідше, то вони, як правило, перекладаються українською мовою, а не переносяться в текст перекладу. Виняток у цьому випадку становлять лише латинські слова та обороти, вживання яких стало нормою в українській мові. Серед них *status quo*, *de facto*, *de jure*, *a priori* та ін. Такі вирази зберігаються у своєму іноземному написанні або передаються за допомогою транскрибування.

У процесі аналізу було виявлено, що для договорів та контрактів типовим є використання скорочень та аббревіатур, які застосовуються здебільшого для позначення найменувань організацій та підприємств, а також термінів та професіоналізмів: *IMF* (Міжнародний валютний фонд (МВФ)), *ABA* (Американська асоціація банкірів), *CIPA* (Товариство патентних повірених), *CFO* (директор компанії з фінансових питань), *C.O.* (сертифікат походження), *C.O.D.* (післяплата), *I/L* (імпортер ліцензії), *l&d* (втрати і пошкодження), *L.o.c.* (акредитив), *m. v.* (ринкова вартість), *N/A* (не дозволяється), *Rp* (представник), *P/N* (простий вексель).

Досить часто у контрактах прописуються грошові відносини сторін, що обумовлює наявність у текстах документів стандартних виразів або кліше щодо платежів, витрат, компенсацій: *export transaction* (ліцензія на експорт), *external liabilities in foreign currency* (зовнішня заборгованість в іноземній валюті), *fill up a deficiency* (покривати нестачу), *financial and economic substantiation* (фінансово-економічне обґрунтування), *in default of payment* (в разі несплати), *in money terms* (у грошовому виразі), *merchandise allowance* (торгова знижка), *money penalty* (грошова санкція), *payment in amount of* (платіж у розмірі), *tax overpayment* (переплата податку). Крім цього, нами були виділені групи стандартних виразів, що служать для позначення часових рамок, серед яких: *thereafter at* (у той час), *set a date* (визначити дату), *duration of guarantee* (строк гарантії), *final date* (остаточний термін), *with effect from the date of* (починаючи із зазначеної дати).

Такі обов'язкові пункти договорів, як зобов'язання, права та відповідальність сторін також вводяться за допомогою стандартних кліше типу: *simple obligation* (безумовне зобов'язання), *give the exclusive right* (надавати виключне право), *joint financial responsibility* (спільна фінансова відповідальність), *joint creditors* (співкредитори), *obligation under contract*

(зобов'язання за контрактом), *rights provided by the law* (права, надані законом), *wide reference* (широке коло повноважень), *to release from obligations* (звільняти від зобов'язань), *be entitled to* (мати право). Широке використання кліше у мові договорів і контрактів можна визнати цілком правомірним, оскільки мовні формули є юридично вагомими компонентами тексту, без яких документ не має достатньої юридичної сили.

Лінгвістичний аналіз контрактів і договорів у граматичному аспекті передбачає розгляд текстотворюючої функції граматичних одиниць. Повнота, точність і правильність перекладу науково-технічних текстів значною мірою залежить від того, наскільки правильно перекладач визначає і розуміє граматичні форми, синтаксичні конструкції та структуру речення (Карабан, 2004: с. 11). Отже, успішний пошук відповідника граматичної форми або синтаксичної конструкції можливий завдяки наявності в перекладача якісних фахових знань професійного перекладача.

Головна функція будь-якого контракту полягає у визначенні взаємних прав та обов'язків сторін. У зв'язку з цим, серед граматичних особливостей перекладених договорів та контрактів було визначено способи висловлювання зобов'язання, найбільш типовим з яких є застосування модального дієслова *to be to*, якому в українському тексті контракту відповідає модальне дієслово *повинен* або смислове дієслово у формі теперішнього часу, наприклад: *First and last installments are to be paid upon the due execution of this Agreement* (Перший і останній внески **повинні** бути сплачені після належного виконання цієї Угоди) (FormFindr, 2022). Для висловлювання зобов'язання в англійському тексті договору часто використовуються модальні дієслова *shall* і *should*, яким в українському тексті відповідають модальне дієслово *повинен* або смислове дієслово у формі теперішнього часу: *Lessee shall make rent payments on a monthly basis* (Орендар **сплачує** орендну плату щомісячно) (FormFindr, 2022); *No partner shall transfer interest in the partnership to any other party without the written consent of the remaining partner* (Жоден з партнерів не **передає** відсотки у партнерстві будь-якій іншій стороні без письмової згоди іншого партнера) (Los Angeles, 2016). Серед можливих форм висловлювання зобов'язання англійською мовою були виділені також словосполучення *to be subject to*, *to be obliged to* та дієслово *to undertake*, наприклад: *A withdrawing partner shall be obligated to give sixty (60) days' prior written notice of his/her intention ...* (Партнер, який розриває контракт, **зобов'язаний** надати письмове повідомлення за шістьдесят (60) днів про свій намір ...) (Los Angeles, 2016).

У ході дослідження граматичних конструкцій текстів контрактів та договорів було виявлено багато способів вираження умови. Крім типових в цьому випадку конструкцій *if-clause* одним із найчастіших способів вираження умови є використання модального дієслова *should* на початку речення: *Should the partnership be terminated by unanimous vote, the assets and cash of the partnership shall be used to pay all creditors* (**Якщо** партнерство буде припинено одноголосним голосуванням, активи й грошові кошти товариства повинні бути використані для виплати всім кредиторам) (Los Angeles, 2016).

Умовні підрядні речення можуть також вводитися в тексти договорів і контрактів за допомогою *where/whereas, in the event (of), in case (of), provided*, наприклад: *Whereas, Lessee is desirous of leasing the Premises to Lessee upon the terms and conditions as contained herein...* (**Враховуючи, що** Орендар бажає здати Примищення в оренду Орендарю на умовах, викладених у цьому документі...) (FormFindr, 2022); *In the event a partner withdraws or retires from the partnership for any reason, including death...* (**У разі** виходу партнера або виходу з партнерства з будь-якої причини, включно зі смертю...) (Los Angeles, 2016); *Notice may be given orally to show the premises to actual or prospective purchasers provided the tenant has been notified in writing...* (Повідомлення може бути надано в усній формі, щоб показати приміщення фактичним або потенційним покупцям **за умови, що** орендар був повідомлений письмово...) (Residential lease agreement, 2022). Для вираження негативної умови на початку та всередині речення використовуються конструкції типу *unless otherwise provided for, except as otherwise provided in these provisions: Unless otherwise provided for under this Contract, if Buyer delays in making payment, Buyer shall pay ...* (**Якщо інше не передбачено** цим Контрактом, то якщо Покупець затримує платіж, Покупець сплачує ...) (Sales Contract, 2022).

Іншою граматичною особливістю англійських текстів договорів і контрактів, виявленої нами на морфологічному рівні, є наявність складних прислівників, що є поєднанням слів *where, here* і *there* з різними прийменниками, наприклад: *This lease agreement (hereinafter referred to as the "Agreement") is made and entered into this day of, by and between, whose address is...* (Цей договір оренди (**надалі** іменованій «Договір») укладено та започатковано в цей день між особами, адреса яких...) (Residential lease agreement, 2022); *Now, therefore, for and in consideration of the sum of ten dollars, the covenants and obligations contained herein and other valuable consideration, the receipt and sufficiency of which is hereby acknowledged, the parties hereto hereby agree as follows...* (Отже, з урахуванням суми в десять доларів, угод та зобов'язань, що містяться **в цьому** документі, та інших вагомих компенсацій, отримання та достатність яких підтверджується **цим** документом, сторони погоджуються **с приводу цього** про наступне...) (FormFindr, 2022); *The total rent for the term hereof is the sum of payable on the day of each month of the term* (Зазальна орендна плата за строк дії **цього** Договору становить суму, що підлягає сплаті на день кожного місяця строку дії) (FormFindr, 2022); *Thereafter, the Parties shall discuss the best way to resolve the delay caused by the event* (**Після цього** Сторони обговорять найкращий спосіб вирішення затримки, викликані подією) (Sales Contract, 2022).

При перекладі договорів та контрактів важливо приділяти велику увагу структурі речень. При аналізі оригінального тексту контракту та його перекладу було відзначено широке застосування складних поширених речень: *If the conditions of Force Majeure continue to materially impede performance of any material obligation under this Contract for a period of more than three (3) consecutive calendar months, then either Party shall be entitled to terminate this Agreement without consequence upon 30 days' prior written notice to the other Party* (Якщо умови Форс-мажору продовжують суттєво перешкоджати виконанню будь-якого суттєвого зобов'язання за цим Контрактом протягом періоду понад три (3) послідовних календарних місяців, будь-яка зі Сторін має право розірвати цю Угоду без наслідків за 30 днів до цього повідомлення іншої Сторони в письмовій формі) (Sales Contract, 2022).

Як показав наш аналіз, в договорах і контрактах часто зустрічаються й прості речення, однак вони, як правило, ускладнені ввідними словами та конструкціями, дієприкметниковими та дієприслівниковими зворотами, однорідними членами речення. При перекладі речень такого типу слід приділяти особливу увагу зв'язкам між членами речення: *Any disputes arising between the partners as a result of this Agreement shall be settled by arbitration in accordance with the rules of the American*

Arbitration Association and judgment upon the award rendered may be entered in any court having jurisdiction thereof (Будь-які суперечки, що виникають між партнерами в результаті цієї Угоди, вирішуються в арбітражі відповідно до правила Американської арбітражної асоціації, та рішення, винесені арбітражним рішенням, можуть бути розглянуті будь-яким судом, який має юрисдикцію) (Los Angeles, 2016).

При зіставленні україномовних на англійськомовних версій договорів і контрактів було помічено домінування пасивного стану у текстах, наприклад: *The profits and losses of the partnership shall be divided by the partners according to a mutually agreeable schedule (Прибутки та збитки товариства розподіляються між партнерами відповідно до взаємовигідного графіка); No value for good will shall be included in determining the value of the partner's interest (Жодна цінність доброї волі не включатиметься до визначення вартості інтересу партнера)* (Los Angeles, 2016).

При перекладі договірної документації слід дотримуватися правила паралелізму, який полягає в тому, що за наявності перерахування у реченні всі його члени повинні мати однакову граматичну форму. З наведеного далі прикладу бачимо, що в тексті перекладу структура речення повністю збережена, граматичних порушень уникнуто: *Without limiting the generality of the foregoing, the TENANT shall: a) Not obstruct the driveways, sidewalks, courts...; b) Keep all windows, glass, window coverings... in good, clean order and repair; c) Not obstruct or cover the windows and doors; ... (Не обмежуючи загальність вищезазначеного, ОРЕНДАР зобов'язаний: a) Не загороджувати під'їзди, тротуари, майданчики...; b) Зберігати всі вікна, скло, віконне покриття... в хорошому, чистому порядку та ремонті; c) Не загороджувати та не закривати вікна та двері; ...)* (Residential lease agreement, 2022).

Висновки. Таким чином, в результаті проведеного дослідження було проаналізовано співвідношення лексичних та граматичних особливостей текстів договірної документації та їх відповідників у перекладених текстах англійською мовою. Здатність перекладача легко орієнтуватися у специфіці договору чи контракту, а також уміння правильно підібрати необхідний еквівалент перекладу, дозволяє досягти максимально точного перекладу. Крім того, для грамотного перекладу ділових текстів перекладачеві необхідно мати не тільки знання щодо лексико-граматичних особливостей офіційно-ділового стилю, а й вміти правильно вибирати й використовувати перекладацькі прийоми, мати великі фонові знання у сфері діяльності, у якій функціонуватиме перекладений документ.

Література:

1. Дайненко Л. А., Тарануха Л. А. Основи перекладу : курс лекцій з теорії та практики перекладу для факультетів та інститутів міжнародних відносин : навч. посіб. Київ : Ельга-Ніка-центр, 2002. 203 с.
2. Завадський Й. С., Осовська Т. В., Юшкевич О. О. Економічний словник. Київ : КОНДОР, 2006. 355 с.
3. Карабан В. І. Переклад англійської науково-технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанро-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова кн., 2004. 576 с.
4. Караванський С. Практичний словник синонімів української мови. Київ : Укр. кн., 2000. 480 с.
5. Кияк Т. Р. Функції та переклад термінів у фахових текстах. Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Житомир, 2007. № 32. С. 104–108.
6. Корунець І. В. Теорія і практика перекладу. Вінниця : Нова кн., 2003. 449 с.
7. Ребрій О. В. Переклад англійської громадсько-політичної літератури. Європейський Союз та інші міжнародні політичні, економічні, фінансові та військові організації : навч. пос. для студентів вищих закладів освіти. Вінниця : Нова книга, 2009. 240 с.
8. Adams K. Translating English Language Contracts. ITI Bulletin. 2004. P. 17–19.
9. Ex-10.56 5 dex1056.htm Sales Contract between Shangrao Jinko solar import and export Co., Ltd. URL: <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1481513/000119312510116879/dex1056.htm> (дата звернення: 25.10.2022).
10. FormFindr. URL: https://www.formfindr.com/lease-agreement/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=239756212&device=c&u_producttype=formfindr&gclid=Cj0KQCQjwhY-aBhCUARIsALNIC06qzx1oaEKP_egK0Eg3-eyAFoGK20tjwg_qlXITfAszB5IFGILu4AaAtBEEALw_wcB (date of access: 25.10.2022).
11. Kocbek A. The Decalogue of Legal Translation – Contracts in Intercultural Legal Communication. CLINA. 2015. P. 71-86.
12. Longman Business English Dictionary. Pearson Longman, 2007. 594 p.
13. Los Angeles Regional Small Business Development Center Network. URL: <https://smallbizla.org/wp-content/uploads/2016/03/Example-Partnership-Agreement-2.pdf> (дата звернення: 25.10.2022). Partnership agreement example.
14. Nida E., Taber C. The Theory and Practice of Translation. Boston : Brill Leiden, 2003. 229 p.
15. Residential lease agreement. <https://formswift.com/builder.php?documentType=lease-agreement-v4&ses=1e1a959526b8ecc815f58a9e11b6c6c30&key=355329280#0> (дата звернення: 25.10.2022).
16. Schjoldager A. Understanding Translation. Academica, 2008. 312 p.

References:

1. Daynenko L. A., Taranukha L. A. (2002). Osnovy perekladu : kurs leksiy z teoriyi ta praktyky perekladu dlya fakul'tetiv ta instytutiv mizhnarodnykh vidnosyn [Basics of translation: a course of lectures on the theory and practice of translation for faculties and institutes of international relations] : navch. posib. Kyuyiv : El'ha-Nika-tsentr, 2002. 203 s.
2. Zavads'kyu Y. S., Osovs'ka T. V., Yushkevych O. O. Ekonomichnyy slovnyk [Economic dictionary]. Kyuyiv : KONDOR, 2006. 355 s.
3. Karaban V. I. Pereklad anhliys'koyi naukovy-tekhnichnoyi literatury. Hramatychni trudnoshchi, leksychni, terminolohichni ta zhanrovo-stylistychni problemy [Translation of English scientific and technical literature. Grammatical difficulties, lexical, terminological and genre-stylistic problems]. Vinnytsya : Nova kn., 2004. 576 s.
4. Karavans'kyu S. Praktychnyy slovnyk synonimiv ukrayins'koyi movy [A practical dictionary of synonyms of the Ukrainian language]. Kyuyiv : Ukr. kn., 2000. 480 s.
5. Kyuyak T. R. Funktsiyi ta pereklad terminiv u fakhovykh tekstakh [Functions and translation of terms in professional texts]. Visnyk Zhytomyr's'koho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Zhytomyr, 2007. № 32. S. 104-108.
6. Korunets' I. V. Teoriya i praktyka perekladu [Theory and practice of translation]. Vinnytsya : Nova kn., 2003. 449 s.
7. Rebriy O. V. Pereklad anhlovnoyi hromads'ko-politychnoyi literatury. Yevropeys'ky Soyuz ta inshi mizhnarodni politychni, ekonomichni, finansovi ta viys'kovi orhanizatsiyi [Translation of English social and political literature. The European Union and other international political, economic, financial and military organizations] : navch. pos. dlya studentiv vyshchykh zakladiv osvity. Vinnytsya : Nova knyha, 2009. 240 s.
8. Adams K. Translating English Language Contracts. ITI Bulletin. 2004. P. 17-19.
9. Ex-10.56 5 dex1056.htm Sales Contract between Shangrao Jinko solar import and export Co., Ltd. URL: <https://www.sec.gov/Archives/edgar/data/1481513/000119312510116879/dex1056.htm> (date of access: 25.10.2022).

10. FormFindr. URL: https://www.formfindr.com/lease-agreement/?utm_source=google&utm_medium=cpc&utm_campaign=239756212&utm_device=c&utm_producttype=formfindr&utm_gclid=Cj0KCQjwhY-aBhCUARIsALNIC06qxzx1oaEKP_egK0Eg3-eyAFoGK2Ojtjwg_qlXITfAszB5IFGILu4AaAtBEEALw_wcB (date of access: 25.10.2022).
11. Kocbek A. The Decalogue of Legal Translation – Contracts in Intercultural Legal Communication. CLINA. 2015. Vol. 1-1. P. 71-86.
12. Longman Business English Dictionary. Pearson Longman, 2007. 594 p.
13. Los Angeles Regional Small Business Development Center Network. URL: <https://smallbizla.org/wp-content/uploads/2016/03/Example-Partnership-Agreement-2.pdf> (date of access: 25.10.2022). Partnership agreement example
14. Nida E., Taber C. The Theory and Practice of Translation. Boston : Brill Leiden, 2003. 229 p.
15. Residential lease agreement. <https://formswift.com/builder.php?documentType=lease-agreement-v4&ses=1e1a959526b8ecc815f58a9e1b6c6c30&key=355329280#0> (date of access: 25.10.2022).
16. Schjoldager A. Understanding Translation. Academica, 2008. 312 p.

Отримано: 17 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: andriana.ivanova@uzhnu.edu.ua

yuliia.hliudzyk@uzhnu.edu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-79-83

Іванова А. О., Глюдзик Ю. В. Жанр хоррор у емотивному розрізі: перекладацька складова. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 79–83.

УДК: 811

Іванова Андріана Олександрівна,кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»**Глюдзик Юлія Вікторівна,**кандидат філологічних наук, доцент кафедри англійської філології,
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

ЖАНР ХОРРОР У ЕМОТИВНОМУ РОЗРІЗІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СКЛАДОВА

У статті досліджується емотивна складова жанру хоррор. На прикладі класичних творів згаданого жанру висвітлюється основна специфіка вербалізації емоцій у текстовому полотні. Виокремлюються домінуючі негативні емоції, а саме є агонія, лють, злість, ненависть, що реалізуються сукупно та взаємопов'язано. Характерним для емотивного складника жанру є зображення емоцій на тлі фізіологічних процесів, що дозволяє змальовувати переживання героя крізь його внутрішні зміни в організмі та симптоми цих змін. Проведене дослідження дозволяє свідчити, що найвиразнішими описами фізіологічних змін, що передають емоції, є емотивні замальовки з соматизмами крові і серця. Тексти жанру хоррор рясніють емотивними фрагментами, які розкривають внутрішній світ переживань героїв. Емоції в жанрі літератури жахів зображуються за допомогою номінації емоції та її контекстуального опису, лексичними і лінгвостилістичними засобами.

Ключові слова: жанр літератури жахів, емотивність, переклад.

Andriana Ivanova,PhD in Translation Studies, Associate Professor of English Philology Department,
Uzhhorod State University**Yuliia Hliudzyk,**PhD in Germanic Languages, Associate Professor of English Philology Department,
Uzhhorod State University

EMOTIONAL COLOURING OF HORROR LITERATURE: TRANSLATIONAL ASPECT

The article elucidates the emotivity of horror literature in the light of translation studies. Based upon the classical material of the research the specificity of emotions' verbalization has been discussed. The dominant negative emotions such as agony, fierce, anger, hatred are depicted jointly and tightly. A prominent emotive feature of the horror genre is emotions' depiction on physiological processes. It allows describing hero's emotional worries through the prism of inner changes in his/her state of health and body in general. The article touches upon the most vivid descriptions of physiological changes depicting emotions and emotive sketches with somatisms blood and heart. Horror genre texts are full of emotive paragraphs and reveal the inner world of heroes' emotions. Emotions in horror literature are depicted by means of nomination and contextual description with the help of lexical and linguostylistic means. Preserving the emotive component in the target text is a complex and crucial task for a translator. Rendering emotivity without overinterpretation of the source text and without imposing one's personal emotional world requires a high level of professionalism. Translators rendering the negative palette of emotions face stylistic omissions and neutralizations that results in the low level of emotivity in the target text. Alongside, stylistic equivalents are also present the target texts that proves the translators' willingness and desire to be close to the author of the original. Emotional tension and suspense that are also considered necessary to be saved in the target text are preserved by the translators using stylistic intensification and equivalents.

Keywords: horror literature, emotivity, translation.

Постановка проблеми. В останні десятиліття помітно зріс всебічний науковий інтерес до жанру хоррор. У фокусі вчєних перебувають усі складники згаданого жанру, однак вербалізація емоцій знаходиться у центрі уваги, оскільки створення напруги та емотивна нестабільність, що здатна «приємно лоскотати нерви» є ключовими складниками літератури жахів. Враховуючи той факт, що все більше й більше творів жанру з'являються в українських перекладах – питання відтворення емотивної складової жанру хоррор залишається відкритим.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні науковці досліджують вербаліку емоцій жаху в англомовному мультимодальному дискурсі (О.Вовк (Вовк, 2019)); лінгвальну репрезентацію атмосфери саспенс в англомовних художніх творах жанру хоррор (О. Божко (Божко, 2017)). Закордонні вчені також докладають зусилля до виокремлення основних жанрових доміант хоррор. Так, Р. Кордаско зупиняється на дослідженні перекладів сучасних творів жахів (Cordasco, 2021); літературу жахів на зламі століть аналізує С.Т. Джоші (Joshi, 2012). Однак не помічаємо жодних фундаментальних досліджень в царині перекладознавства, які б могли скерувати та полегшити роботу перекладачів в процесі відтворення величного світу емоцій жанру жахів (Гудманян, Іванова, 2021).

Мета і завдання дослідження. Метою розвідки є аналіз та виокремлення доміантних перекладацьких прийомів при відтворенні мовних засобів зображення емотивного полотна першотвору. Реалізація мети передбачає виконання завдання, що полягає у вивченні емотивного поля жанру хоррор та виокремленні доміантних лексико-стилістичних засобів його вербалізації.

Виклад основного матеріалу. Особливість тексту хвилувати, впливати, примушувати переживати його зміст, приносити задоволення завжди визнавалася його іманентною ознакою. Як мовна реалізація емоційності, емотивність є жанротвірною ознакою в літературі жахів (Іванова, 2021).

Панівними негативними емоціями, які властиві текстам досліджуваного жанру, є *агонія, лють, злість, ненависть*, що реалізуються в сукупності та взаємопов'язаності. Характерним для емотивного складника жанру є *зображення емоцій на тлі фізіологічних процесів*, що дозволяє змалювати переживання героя крізь його внутрішні зміни в організмі та симптоми цих змін. Найвиразнішими описами фізіологічних змін, що передають емоції, є емотивні замальовки з соматизмами *кров і серце* (Іванова, 2021).

Тексти цього жанру насичені емотивними фрагментами, які розкривають внутрішній світ переживань героїв. Емоції в жанрі літератури жахів зображаються за допомогою *номінації емоції та її контекстуального опису, лексичними і лінгвостилістичними засобами*. Завдяки останнім емотивність текстового полотна увиразнюється та набуває стилістичної експресивності (Іванова, 2021). Окреслимо тенденції, якими послуговуються автори, змальовуючи емотивний світ героїв, та визначимо, яким прийомом у їх відтворенні надають перевагу перекладачі.

З усієї палітри негативних емоцій, які детермінують жанр, у Б. Стокера переважають *ненависть, злість, презирство, агонія*. Для зображення цих емоцій автор послуговується *порівняннями з левом, як символом гордості і презирства, молодом, як символом удару; епітетами, метафорами*, в основі яких лежить *кров як художня деталь; соматизмами обличчя, лоб, рука, серце, кров*, які допомагають змалювати емоції крізь фізіологічні процеси.

І. Базилянська зберігає у вторинному тексті метафори й епітети у змалюванні погляду та перекошеного від ненависті обличчя, послуговуючись стилістичними відповідниками:

The sight seemed to paralyze me, and the shovel turned in my hand and glanced from the face, merely making a deep gash above the forehead. The shovel fell from my hand across the box, and as I pulled it away the flange of the blade caught the edge of the lid which fell over again, and hid the horrid thing from my sight. The last glimpse I had was of the bloated face, blood-stained and fixed with a grin of malice which would have held its own in the nethermost hell (Stocker, 1995). *Їх погляд паралізував мене; моя рука здригнулася, і лопата, ковзнувши повз нього, встромилася в дерево біля лоба. Коли я спробував висмикнути її, держак зачепив кришку, вона впала на місце. Останнє, що я побачив, було набрякле кров'ю обличчя, перекривлене гримасою ненависті до всього живого, яке палало пекельним полум'ям* (Стокер: 2009, 60).

Уривок починається метафорою *sight seemed to paralyze me*, яка вдало збережена перекладачем завдяки добору стилістичних відповідників *погляд паралізував мене*. Соматизми *hand, face, forehead, blood*, які крізь призму художньої тілесності змальовують емоцію ненависті, теж відтворені добром стилістичних відповідників. Поряд із субстантивною номінацією емоції *malice* бачимо і контекстуальний її опис за допомогою епітетів, що зображують обличчя: *bloated face, blood-stained – набрякле кров'ю обличчя, перекривлене*. Контекстуальний опис емоції бачимо й у вживанні лексеми *hell*, відтвореної як пекельним.

Перекладач елімінує порівняння героя з левом в описах презирства:

As the Count saw us, a horrible sort of snarl passed over his face, showing the eyeteeth long and pointed. But the evil smile as quickly passed into a cold stare of lion-like disdain (Stocker, 1995). *Граф, побачивши нас, дико заревів, вишкіривши свої довгі гострі зуби: але злий оскал швидко зник, і холодний погляд його випромінював лише горде презирство* (Стокер: 2009, 284).

Негативно-забарвлені лексеми *horrible, evil, cold, disdain* дозволяють читачеві відчутти внутрішній стан Дракули. Цікавим з перекладознавчого погляду є втілення у вторинному тексті епітета *evil* як *злий*, а а лексеми *smile – оскал*, що дуже вдало та точно відтворило гримасу графа. Чудовиську, у якого замість зубів – ікла, притаманний саме оскал, а не посмішка, що перекладач, зі свого боку, урахував і майстерно відтворив. У перекладі порівняння *cold stare of lion-like disdain*, що змальовує та номінує емоцію, бачимо стилістичне послаблення *холодний погляд його випромінював лише горде презирство*. Такий переклад не передає бажання автора порівняти графа саме з левом, його погляд з гордим поглядом звіра, що свідчить про втрату перекладачем порівняння та, як наслідок, послаблення текстової тканини перекладу.

Однак І. Базилянська успішно зберігає стилістичний засіб порівняння току крові з ударами молота під час опису напруження:

Inured as I was to sick beds and death, this suspense grew and grew upon me. I could almost hear the beating of my own heart, and the blood surging through my temples sounded like blows from a hammer (Stocker, 1995). *Хоч як я звик до хвороб і смерті, це очікування дедалі більше й більше нервувало мене. Я майже чув биття власного серця; а кров, що приливала до скронь, стугоніла в мозку, як удари молота* (Стокер: 2009, 254).

Насамперед варто відзначити номінацію стану емоційного напруження за допомогою повтору *this suspense grew and grew upon me*. Перекладач, не хештуючи задумом автора, відбиває стилістично-маркований засіб у перекладі добром стилістичних відповідників. Порівняння *the blood surging through my temples sounded like blows from a hammer – а кров, що приливала до скронь, стугоніла в мозку, як удари молота* зображує страшний біль та нервову напруженість героя. Бачимо стилістичне підсилення з боку перекладача *стугоніла в мозку*, яке передає в тексті перекладу емоційний стан героя і є вдалою знахідкою, яка дозволяє стилістично марковано відтворити в перекладі задум автора першотвору (Іванова, 2021).

Синкретичні метафори, завдяки яким описано емоції в межах семи «смак», перекладач відтворює порівняннями й епітетами:

I lay quiet, looking out from under my eyelashes in an agony of delightful anticipation. The fair girl advanced and bent over me till I could feel the movement of her breath upon me. Sweet it was in one sense, honey-sweet, and sent the same tingling through the nerves as her voice, but with a bitter underlying the sweet, a bitter offensiveness, as one smells in blood (Stocker, 1995). *Я спокійно лежав і, примружившись, дивився на них, знемагаючи від передчуття насолоди. Білявка підійшла і нахилилася наді мною так близько, що я відчув її дихання. Воно було якесь солодке, неначе мед, а з іншого боку, впливало на нерви так само своєрідно, як і її голо, – у цій солодкості відчувалася якась огидна гіркота, властива запаху крові* (Стокер: 2009, 46).

На початку уривку бачимо субстантивну номінацію емоцій *agony of delightful anticipation*, яка відтворена добром стилістичних відповідників *знемагаючи від передчуття насолоди*, що зберігає емотивну тональність першотвору та дозволяє читачеві пізнати внутрішній світ героя. Метафору спостерігаємо в зображенні подиху *movement of her breath*, однак у вторинному тексті цього стилістичного засобу немає *відчув її дихання*, що свідчить про стилістичне послаблення з боку перекладача, яке не зберігає повноти емоційних описів і не відтворює стилістичного забарвлення лексеми *movement*, яка стала

компонентом тропу. Гра контрастів зображена автором за допомогою синкретичних метафор *sweet honey-sweet, bitter*, які перекладено порівнянням *солодке, неначе мед* та епітетом *огидна гіркота*. Очевидним видається прийом стилістичного підсилення з боку перекладача, який відтворює лексеми за допомогою стилістичних засобів увиразнення, що дозволяє констатувати намагання перекладача бути близьким до оригіналу.

У романі «Дракула. Повстання мерців» Д. Стокера і А. Голта перевага надається емоціям *люті, гніву, агонії*. З-посеред лексичних та лінгвостилістичних засобів поширеними є *метафори*, в основі яких лежать такі художні деталі, як кров і серце; *порівняння* з водоспадом, як символом швидкості, у змалюванні витікання крові та соматизми *тіло, коліна, серце*.

В. Горбатько вдається до стилістичних підсилень, відтворюючи порівняння, що змальовують лють:

The vampire yanked the sword from his neck. Blood flowed like a waterfall. Flames engulfed his body as he fell to his knees, howling and thrashing in agony (Stocker, Holt, 2009). *Вампір висмикнув шпагу зі своєї шиї. Кров струменіла з нього, як водоспад. Тіло його охопило подум'я, і він упав навколішки, завиваючи та б'ючись в агонії* (Стокер, Голт: 2009, 212-213).

Авторське порівняння *blood flowed like a waterfall* перекладач відтворив майстерно – *кров струменіла з нього, як водоспад*, послуговуючись стилістичним підсиленням лексеми *flow* – *струменіла*, що максимально точно відбиває задум письменників в описі емоцій. Поряд із соматизмом *blood* у тексті першотвору наявні й інші соматизми, зокрема *neck, body, knees*, та субстантивна номінація емоції *agony*. Перекладач успішно впорався з відтворенням елементів опису емотивного поля завдяки добору стилістичних відповідників.

В. Горбатько зберігає стилістичними відповідниками й метафори, що змальовують емоції злості крізь описи стану крові:

If Deane wants a war, he'll have it,- Stoker said, trying to subdue his simmering blood (Stocker, Holt, 2009). *Якщо Дін хоче війни, то він її матиме, – відповів Стокер, силюючись угамувати кров, що вже починала закипати* (Стокер, Голт: 2009, 242).

Контекстуальний опис, що розкриває негативну емоцію героя, містить метафору *simmering blood*, яка адекватно перекладена прийомом добору стилістичних відповідників *кров, що вже починала закипати*. Це зберегло первинну інтенцію автора та відтворило стилістичний засіб у вторинному тексті.

Подібний приклад збереження метафори стилістичними відповідниками в описі емоцій спостерігаємо далі в тексті:

From her many experiences in life, she knew this to be true, yet Mina could not stop her blood from boiling with rage as they sped north (Stocker, Holt, 2009). *Зі свого багатого життєвого досвіду вона знала, що це – істина, проте все одно її кров кипіла від люті, коли вони мчали на північ* (Стокер, Голт: 2009, 391).

Метафоризована мова оригіналу *blood from boiling with rage* відтворена в перекладі як *проте все одно її кров кипіла від люті*, що свідчить про достатній професіоналізм перекладача в збереженні тропу та створення перекладу належної якості.

В. Горбатько послуговується стилістичними підсиленнями у відтворенні метафор із соматизмом *серце*, що уможливають опис емотивного поля героя на тлі фізіологічних процесів:

His heart raced (Stocker, Holt, 2009). *Його серце несамовито закалатало* (Стокер, Голт: 2009, 306).

Метафора авторів *heart raced* перекладена як *серце несамовито закалатало*. Такий переклад дозволяє констатувати стилістичне підсилення з боку перекладача, який уводить лексеми *несамовито* для підсилення увиразнення метафори у вторинному тексті, завдяки чому забезпечується передача емоції першотвору читачеві.

Tua, каяття, страждання, агонія, злість, обурення, гнів, морок – такі емоції ключові в романі М. Шеллі «Франкенштейн, або Сучасний Прометей». Авторка вдається до таких стилістичних засобів: *порівняння* з оленем, щоб змалювати страждання й тугу героя, та *порівняння* з вулканом як символом вибуху емоцій; *метафор*, в основі яких лежать художні деталі – очі й кров, *антиклімаксу*, що дозволяє представити зміну емоційних станів, а також соматизмів *очі, обличчя, кімцівки, зуби* (Іванова, 2021).

І. Базилянська зберігає метафори, що змальовують вир емоцій за допомогою *очей*, як художньої деталі, відтворює стилістичний засіб антиклімаксу, що дозволяє зобразити емоції в порядку їх послаблення, а також зберігає порівняння душі з лавою вулкана, послуговуючись добром стилістичних відповідників:

You have read this strange and terrific story, Margaret; and do you not feel your blood congeal with horror like that which even now curdles mine? Sometimes, seized with sudden agony, he could not continue his tale; at others, his voice broken, yet piercing, uttered with difficulty the words so replete with anguish. His fine and lovely eyes were now lighted up with indignation, now subdued to downcast sorrow, and quenched in infinite wretchedness. Sometimes he commanded his countenance and tones, and related the most horrible incidents with a tranquil voice, suppressing every mark of agitation; then, like a volcano bursting forth, his face would suddenly change to an expression of the wildest rage, as he shrieked out imprecations on his persecutor (Shelley, 1993). *Ти прочитала цю дивовижну і страшну повість, Маргарет; і я впевнений, що кров не раз холонула у твоїх жилах, як і в мене. Іноді раптовий напад душевної муки уривав його розповідь; інколи він ослаблим голосом вимовляв свої повні відчаю слова. Його прекрасні очі то спалахували обуренням, то туманилися зажурую і згасали в безмежній тузі. Іноді він опановував себе і свій голос і розказував найстрашніші речі абсолютно спокійним тоном; але деколи щось проривалося, подібно до лави вулкана, тоді він із обличчям, спотвореним люттям, викрикував прокляття своєму мучителеві* (Шеллі: 2009, 511).

Як бачимо, фрагмент насичений номінаціями емоцій *agony, anguish, indignation, sorrow, wretchedness, rage*, які адекватно відтворено прийомом добору стилістичних відповідників. Уривок також увиразнений стилістичними засобами, а саме метафорами, в основі яких лежить художня деталь очі, які змальовують вир емоцій героя *eyes were now lighted up with indignation, now subdued to downcast sorrow, and quenched in infinite wretchedness*, опис яких удало відтворений перекладачем *очі то спалахували обуренням, то туманилися зажурую і згасали в безмежній тузі*. Стилiстичний засіб антиклімаксу, який змальовує емоції в порядку їх послаблення: *indignation, sorrow, wretchedness* – дозволяє розкрити читачеві емотивне поле героя в тональному розрізі. Порівняння стану душі зі стихійним лихом – вулканом *then, like a volcano bursting forth* свідчить про бурхливість емоцій, негативне поле переживань. Збережено в перекладі й порівняння *подібно до лави вулкана*, завдяки чому відтворено стилістичну маркованість оригіналу (Іванова, 2021).

В описах туги перекладач елімінує порівняння з пораненим оленем:

Thus not the tenderness of friendship, nor the beauty of earth, nor of heaven, could redeem my soul from woe: the very accents of love were ineffectual. I was encompassed by a cloud which no beneficial influence could penetrate. The wounded deer dragging its fainting limbs to some untrodden brake, there to gaze upon the arrow which had pierced it, and to die--was but a type of me (Shelly, 1993). *Отже, ні радощі дружби, ні краса землі й неба не могли звільнити мою душу від мороку, і навіть слова любові виявилися безсиллими. Мене опосіла хмара, непроникна для добрих впливів. Я був схожий на пораненого оленя, який тікає в хащі і там конає від стріли, що пронизала його* (Шеллі: 2009, 421).

Захопившись відтворенням негативних емоцій героя, перекладач не зовсім адекватно просувається далі у відтворенні найголовнішого моменту уривка, а саме того порівняння, яким автор жалісно і водночас гідно описує героя *the wounded deer dragging its fainting limbs to some untrodden brake there to gaze upon the arrow which had pierced it, and to die – was but a type of me* – я був схожий на пораненого оленя, який тікає в хащі і там конає від стріли, що пронизала його. Автор описує страждання героя, порівнюючи його з благородним оленем, якого пронизала стріла і який ледве-ледве волочить свої кінцівки непротопаною дорогою, тим самим уповільнюючи оповідь та наголошуючи на тій страшній тузі, яка охопила героя. Натомість перекладач інтерпретує зміст по-новому і вносить у нього своє бачення, що спричиняє перекладацьку неточність та певне викривлення задуму автора в представленні емотивності.

І. Базилянська доволі часто вдається до вилучення соматизмів в описах гніву, що стилістично послаблює текст перекладу:

My abhorrence of this fiend cannot be conceived. When I thought of him, I gnashed my teeth, my eyes became inflamed, and I ardently wished to extinguish that life which I had so thoughtlessly bestowed. When I reflected on his crimes and malice, my hatred and revenge burst all bounds of moderation. I would have made a pilgrimage to the highest peak of the Andes, could I, when there, have precipitated him to their base (Shelly, 1993). *Моя ненависть до нього не піддається опису. Я дійшов несамомотивності у своїй жадобі помсти. Я підійнявся б на найвищу вершину Анд, якби міг скинути його звідти* (Шеллі: 2009, 420).

Автор далі продовжує описувати нестерпний внутрішній стан героя, який звинувачує тільки себе в тому, що на світ з'явилося чудовисько. Емоції героя набувають дещо нового змісту та переходять в абсолютну агонію зла, ненависті й помсти, автор докладно номінує їх: *fear, hatred, revenge*. Автор першотвору максимально докладно намагається описати те, що відчуває герой, допомогти читачеві якомога глибше поринути у світ його емоцій і самому відчутти їх, а тому повна елімінація перекладачем речення *when I thought of him, I gnashed my teeth, my eyes became inflamed, and I ardently wished to extinguish that life which I had so thoughtlessly bestowed* є, на нашу думку, невдалою. Соматичні описи гніву, зроблені за допомогою зображення очей, зубів метафоризованою мовою, вилучені у вторинному тексті, що свідчить про стилістичну втрату, яка призводить до неповного розкриття змісту оригіналу читачеві (Іванова, 2021).

Висновки. Отже, палітра негативних емоцій, що домінує в жанрі літератури жахів, вербалізується передусім за допомогою номінації та контекстуального опису. Характерним для цього жанру є зображення емоцій на тлі фізіологічних процесів, з-поміж яких найвиразнішими є емотивні замальовки з соматизмами *кров* і *серце*. Текстовій тканині досліджуваного жанру властиві переважно такі негативні емоції, як *агонія, лють, злість, ненависть*, що втілюються за допомогою лексичних і лінгвостилістичних засобів.

Збереження емотивної складника у вторинному тексті є особливо важливим та складним завданням для перекладача. Відтворення емотивної тональності оригіналу без надінтерпретації першотвору, без нав'язування читачеві свого емотивного ставлення до ситуації вимагає професіоналізму. І. Базилянська, зі свого боку, відтворюючи палітру негативних емоцій твору «Дракула», послуговується добром стилістичних відповідників у збереженні метафор та епітетів, що змальовують ненависть; удається до втрати порівнянь, що описують презирство; відтворює порівняннями та епітетами синкретичні метафори, що змальовують емотивне поле. У відтворенні емотивного поля роману «Франкенштейн, або Сучасний Прометей» перекладачка надає перевагу прийому добору стилістичного відповідника, за допомогою якого зберігає метафори, що зображують вир емоцій крізь призму такої художньої деталі як *очі*; порівняння стану душі з вулканом; та зберігає антиклімакс в описах спаду емотивного напруження; однак стилістично послаблює порівняння героя з пораним оленем в описах туги, а також удається до елімінації соматичних описів гніву. В. Горбатько, намагаючись перенести емотивний компонент жанру у вторинний текст, застосовує стилістичне підсилення у відтворенні порівнянь, що описують агонію, та метафор із соматизмом *серце*; прийомом добору стилістичних відповідників переносить у вторинний текст метафори із соматизмами *кров*. Перекладач рідко вдається до стилістичного послаблення та втрати, що дозволяє говорити про достатньо високий професіоналізм у відтворенні особливостей емотивного світу героїв.

Аналіз згаданих тенденцій представлення емотивного поля героїв у жанрі літератури жахів дозволяє констатувати такі кількісні дані в аспекті перекладу: у 45,5 % випадків простежується прийом добору стилістичного відповідника для відтворення лексичних і стилістичних виражальних засобів, що свідчить про намагання перекладача якомога точніше відтворити першотвір; у 36,4 % бачимо стилістичне підсилення, яке дозволяє констатувати намагання перекладача відтворити емотивну напруженість текстового полотна максимально близько до оригіналу, а у 18,2 % простежуємо стилістичну втрату, яка вказує на подекуди недалекоглядні рішення перекладача щодо елімінації емотивних компонентів першотвору, що послаблює тональність вторинного тексту.

Література:

1. Божко О. Концептуалізація атмосфери саспенс жанру хоррор. *East European Science Journal*. 2017. Вип. 20. С. 23–30.
2. Вовк О. Маніфестація емоції жаху крізь призму описів емотивних станів персонажів-жертв. *Львівський філологічний часопис Львівського державного університету безпеки життєдіяльності*. 2019. Вип. 5. С. 23–29.
3. Гудманян А., Іванова А. Генеза та жанрові особливості літератури жахів з позицій сучасної науки про переклад. *Гуманітарна освіта в технічних вищих навчальних закладах*. 2017. № 36. С. 12–17.
4. Іванова А. Емотивність жанру літератури жахів: перекладознавчий аспект. *Міжнародна науково-практична конференція «Results of Modern Scientific Research and Development»*. Мадрид, 25-27 липня 2021. С. 236–239.
5. Cordasco R. *Out of this World: Speculative Fiction in Translation from the Cold War to the New Millennium*. University of Illinois Press. 2021. 316 p.
6. Joshi S.T. *The Annotated Supernatural Horror in Literature: Revised and Enlarged*. Hippocampus Press. 2012. 228 p.
7. Стокер Д. Дракула. Повстання мерців. Харків. 2010. 461 с.

8. Стокер Б. Граф Дракула. Харків. 2009. 528 с.
9. Шеллі М. Франкенштейн, або Сучасний Прометей. Харків. 2009. 528 с.
10. Stocker B. Dracula – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/>
11. D. Stocker, A. Holt. Dracula. The Un-Dead – access mode to the resource: <http://www.mytouristplaces.com/?p=211279>
12. Shelly M. Frankeinstein or the Modern Prometheus – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/shelley-mary/frankeinstein/>

References::

1. Bozhko O. (2017). Kontseptualizatsiia atmosphy suspence zhanru horror. [Conceptualization of suspense in horror]. *East European Science Journal*. Vypusk. 20. S. 23–30.
2. Vovk O. (2019). Manifestatsiia emotsii zhakhu kriz' pryzmu opysiv emotsiinykh staniv personazhiv-zhertv. [Horror genre emotion manifestation through the prism of heroes' victims emotional state]. *Lvivskiy filolohichnyi chasopys Lvivskoho derzhavnoho universytetu bezpeky zhyttiediialnosti*. Vypusk. 5. S. 23–29.
3. Goodmanian A., Ivanova A. (2017). Heneza ta zhanrovi osoblyvosti literatury zhakhiv z pozytsii suchasnoi nauku pro perekhad. [Origin and genre peculiarities of horror from the translational perspective]. *Humanitarna osvita u vyshchykh navchalnykh zakladakh*. 2017. № 36. S. 12–17.
4. Ivanova A. (2021). Emotyvnist zhanru literatury zhakhiv: perekladoznavchyi aspekt. [Emotivity of horror literature genre: translational aspect]. *International scientific and practical conference «Results of Modern Scientific Research and Development»*. Madrid, 25-27 July 2021. S. 236–239.
5. Cordasco R. Out of this World: Speculative Fiction in Translation from the Cold War to the New Millennium. University of Illinois Press. 2021. 316 p.
6. Joshi S.T. The Annotated Supernatural Horror in Literature: Revised and Enlarged. Hippocampus Press. 2012. 228 p.
7. Stocker D. (2010). Dracula. Povstannia mertsiv. [Dracula. The UnDead]. Kharkiv. 2010. 461 s.
8. Stocker B. (2009). Hraph Dracula [Dracula]. Kharkiv. 528 s.
9. Shelly M. (2009). Franshtein abo Suchasnyi Prometei. [Frankeinstein or the Modern Prometheus]. Kharkiv. 528 s.
10. Stocker B. Dracula – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/stoker-bram/dracula/>
11. D. Stocker, A. Holt. Dracula. The Un-Dead – access mode to the resource: <http://www.mytouristplaces.com/?p=211279>
12. Shelly M. Frankeinstein or the Modern Prometheus – access mode to the resource: <http://www.literature.org/authors/shelley-mary/frankeinstein/>

Отримано: 20 жовтня 2022 р.

Прорецензовано: 7 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 11 листопада 2022 р.

e-mail: bohdanalyssjuk@gmail.com

sternchen_87@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-84-87

Лисиук Б. О., Гаман І. А. Тематична структура текстів інтернет-медіа про вакцинацію. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 84–87.

УДК: 811.112.2`42:[791.614.4]

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-5506-2239>**Лисиук Богдана Олександрівна,***студентка кафедри теорії, практики та перекладу німецької мови,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9042-5162>**Гаман Ірина Анатоліївна,***кандидат філологічних наук,
Національний технічний університет України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА ТЕКСТІВ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА ПРО ВАКЦИНАЦІЮ

Стаття присвячена аналізу тематичної структури текстів інтернет-медіа про вакцинацію, що зумовлено зростаючим інтересом мовознавців до особливостей вербалізації таких важливих для суспільства тем, які здатні впливати на громадську думку та формувати певну соціальну позицію. Інформаційний потік, каналами передачі якого зараз є преса, радіо, телебачення і всевітня мережа Інтернет, з кожним днем набуває дедалі більшого значення для суспільства: він здатний керувати думками окремого індивіда або нації в цілому, створювати та ламати стереотипи, тримати «під прицілом» будь-яку подію та формувати світогляд особистості. Наповнення цих інформаційних ресурсів прийнято визначати поняттям «контент», який відрізняється смисловим навантаженням і відзначається постійним оновленням, а також оперативністю інформування. Зазвичай термін «контент» використовується у сфері інтернет-ресурсів і під його характеристику підпадають текстові та відеоматеріали чи аудіозаписи. На прикладі німецькомовних статей, розміщених в електронних виданнях газет і журналів («Der Spiegel», «Zeit Online», «Frankfurter Allgemeine Zeitung», «Tagesschau»), а також на інших вебсторінках, що містять інформацію про вакцинацію, аналізуються тексти за параметром тематичного спрямування та щодо функційних характеристик. У дослідженні було встановлено, що текстам інтернет-медіа про вакцинацію властива дескриптивна форма розкриття теми та аргументація, що використовуються залежно від джерела публікації і поставленої мети чи комунікативної інтенції автора допису чи статті. Також у текстах використовують прийоми аргументації, в яких присутня негативно та позитивно маркована лексика.

Ключові слова: медіатексти про вакцинацію, контент, тематична структура, функційні характеристики, дескриптивна функція, аргументація.

Bohdana Lysiuk,*student of the department of Theory, Practice and Translation of German,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”***Iryna Gaman,***Candidate of Philological Sciences,
National Technical University of Ukraine
„Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute“*

THEMATIC ANALYSIS OF STRUCTURE OF ONLINE MEDIA TEXTS ABOUT VACCINATION

The article is devoted to the analysis of the thematic structure of Internet media texts about vaccination, which is due to the growing interest of linguists in the peculiarities of verbalization of such important topics for society that can influence public opinion and form a certain social position. The information flow, the channels of transmission (the press, radio, television and the World Wide Web) is becoming more and more important for society every day: it is able to control the thoughts of an individual or a nation as a whole, to create and break stereotypes, to control any event and to shape the outlook of the individual. The filling of these information resources is usually defined by the concept of „content“, which is distinguished by semantic load and is characterized by constant updating, as well as the efficiency of information. Usually, the term „content“ is used in the field of Internet resources and its characteristics include text and video materials or audio recordings. On the example of German articles posted on the website „Deutsche Welle“, electronic editions of newspapers and magazines („Der Spiegel“, „Zeit Online“, „Frankfurter Allgemeine Zeitung“, „Tagesschau“), as well as on other websites containing information about vaccination, texts are analyzed by the parameter of thematic structure and functional characteristics. The study found that the texts of the Internet media about vaccination are characterized by a descriptive form of disclosure of the topic and argumentation, which are used depending on the source of the publication and the purpose or communicative intention of the author of the post or article.

Keywords: mediatexts about vaccination, content, thematic structure, functional characteristics, descriptive function, argumentation.

Постановка проблеми. Протягом останніх років наповнення всевітньої мережі Інтернет значно змінилося, зазнало певних трансформацій: раніше домінували публікації друкованих примірників на вебсторінках, сьогодні ж ми спостерігаємо, що всі вони здебільшого існують лише в онлайн-форматі. Інтернет-медіа – це наразі найбільш доступне джерело отримання інформації для реципієнта, що формує поняття «контент», яке слід розуміти як цілісний текст, до різновидів якого належать друковані тексти, аудіо- та відеоматеріали. Медіаландшафт теми вакцинації є досить широким та формується, зокрема, лідерами громадської думки, які публікують своє ставлення до зазначеного питання і таким чином сприяють

виникненню певної позиції у кожного індивіда щодо питань вакцинації, а також впливають на формування громадської думки, де засоби розкриття тематичної структури текстів є домінуючими комунікативними інтенціями автора та мають прагматичний вплив на реципієнта.

Постановка завдання. Мета статті полягає в аналізі тематичної структури текстів німецькомовного контенту про вакцинацію, визначенні особливостей їхнього тематичного розкриття та у встановленні зв'язку між текстами залежно від джерела публікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Тексти інтернет-медіа про вакцинацію досі не були предметом спеціального лінгвістичного вивчення. Теоретичною базою для дослідження тематичної структури таких текстів слугують дослідження про «текст», «медіатекст» та форми розкриття їхніх тем, зокрема дескрипція та аргументація. Сприйняття медіатексту реципієнтом як «тексту в дії» спричиняє насамперед домінування його функціонального аспекту, однак комунікативні інтенції автора свідчать також про важливість висвітлених прагматичних цілей адресанта.

Термін «текст» (від лат. *textus* «тканина», «з'єднання») передає одну з основних ознак тексту – когерентність та вказує на стиль як характеристику тексту (як саме мовні знаки поєднані у текст). У звичайному розумінні текст є обмеженим сигналами початку та закінчення, розглядається як завершене фіксоване висловлення з одного і більше речень, між якими існує словесний зв'язок (Гаман, 2020: 63). Таким чином, головною ознакою тексту є наявність словесного зв'язку, що сприяє формуванню уявлення про об'єкт, про який повідомляється.

Мета ЗМІ полягає у зверненні уваги та зацікавленні реципієнта темою. Реакція адресатів була і залишається важливою та враховується під час аналізу журналістських успіхів або невдач (Кійко, 2017: 6). Тому повна реалізація комунікативного впливу за допомогою різних тактик і стратегій вважається одним із основних завдань, які стоять перед авторами медіатекстів.

Тема є одним із найважливіших критеріїв під час аналізу тексту. Задля розкриття словесного наповнення автори вдаються до використання різних мовленнєвих засобів. Одними з таких засобів є аргументація та дескрипція. «Аргументація є комунікативною діяльністю суб'єкта з урахуванням вербальних, невербальних та екстралінгвальних чинників, метою якої є переконання адресата шляхом обґрунтування у правильності своєї позиції», – зазначає у своєму дослідженні І. І. Пірог (Пірог, 2015: 48). А отже адресант вдається до різних засобів формування аргументації, щоб досягнути своїх комунікативних інтенцій. Таким чином, аргументація виступає детермінантою, якщо автор недостатньо переконаний, чи підтримує реципієнт висвітлену ним думку або позицію.

Одним із дієвих засобів впливу на адресата виступає також дескриптивність у розкритті словесної теми. Адресант може навмисно повністю нейтралізувати адресованість, що буде супроводжуватись домінуванням дескриптивності. В такому випадку описовість також може впливати на формування думки реципієнта та на його подальші дії.

Таким чином, автори медіатекстів намагаються використати такі форми розкриття словесного наповнення тексту, які будуть найбільш ефективними для реалізації їхньої комунікативної мети. Адресанти вдаються як до дескриптивності, так і до аргументації, що слугують для привертання уваги якомога більшої кількості реципієнтів. Мова повинна бути максимально зрозумілою, але водночас відзначитися високою якістю журналістської роботи.

Виклад основного матеріалу. Питання вакцинації тематизуються у медіатекстах, оскільки саме інтернет-медіа слугує найбільш доступним та дієвим засобом впливу на реципієнта. Головне завдання таких текстів – представити інформацію таким чином, щоб спонукати до певних дій адресата. Задля досягнення своєї комунікативної мети автори медіатекстів використовують різні тактики та стратегії.

У досліджених матеріалах інтернет-медіа було розглянуто такі теми вакцинації: вакцинація від коронавірусу, кору, туберкульозу та грипу.

Однією з актуальних тем постає тема вакцинації від COVID-19. Ця тема містить такі підтеми: вакцинація для груп ризику („COVID-19-Impfung für Risikogruppen: Warum der Impfschutz so wichtig ist“), бустерні щеплення („Auffrischungsimpfungen für einen optimierten Impfschutz“, „Boostern gegen Omikron: Dritte Impfung schützt wohl schneller“), побічні ефекти („Impfung – nicht ohne Nebenwirkungen“, „Ihre Fragen: Auf den Intensivstationen liegen auch Geimpfte – wirkt die Impfung doch nicht so gut?“), вакцина для дітей віком до 5 років („Vakzin-Zulassung für Kleinkinder beantragt“), види вакцини („Corona-Impfstoffe: Welche gibt es und welche gegen Omikron?“). Кожній з цих підтем притаманна своя функція: інформативна, прагматична, або ж аферентна. Аферентна функція дозволяє реципієнту отримати інформацію, яку він буде використовувати для прийняття певних рішень у межах задоволення власних або суспільних проблем (Кондрико, 2009: 75).

Варто зазначити, що у вступі проаналізованих повідомлень автори використовують слова-маркери, щоб вказати на нагальність зазначеної теми. Усі проаналізовані групи побудовані на контрасті, тобто на співставленні лексичних одиниць. Зауважимо, що контраст є важливим стилістичним засобом і способом структуризації повідомлення. Так, наприклад, у статті „COVID-19-Impfung für Risikogruppen: Warum der Impfschutz so wichtig ist“ адресант використовує апелатив „Menschen mit Vorerkrankungen“ (люди з супутніми захворюваннями) та експресивно забарвлені лексеми (негативно забарвлені), „... ein besonders hohes Risiko für einen schweren COVID-19-Verlauf“ (можливий летальний наслідок), яким протиставляє іншими позитивно маркованими лексемами: „Die Impfung gegen das Coronavirus SARS-CoV-2 ist eine der wirksamsten Methoden, um die Bevölkerung vor schweren COVID-19-Erkrankungen zu schützen“ (Вакцинація проти коронавірусу SARS-CoV-2 є одним з найефективніших методів захисту населення від важкого захворювання COVID-19), таким чином наголошуючи на важливості цієї проблеми та необхідності вакцинації. Стаття побудована на основі дескриптивності, однак варто зауважити, що аргументація також використовується: „Auch Kinder zwischen 5 bis 11 Jahren mit Vorerkrankungen sollten sich der STIKO zufolge ab sechs Monate nach der Grundimmunisierung boostern lassen“ (Згідно з Постійною комісією з питань вакцинації (STIKO), діти віком від 5 до 11 років, які мають супутні захворювання, також повинні отримати бустерну дозу через шість місяців після базової імунізації) (COVID-19-Impfung für Risikogruppen: Warum der Impfschutz so wichtig ist, 2022; Vakzin-Zulassung für Kleinkinder beantragt, 2022). Отже, адресант робить посилання на офіційне джерело і таким чином надає своєму висловлюванню прагматичного навантаження. Необхідно зазначити, що в інших повідомленнях на таку тематику автори також

вдаються до використання прийому аргументації: *Die Corona-Schutzimpfung schützt davor, dass man schwer krank wird (Вакцинація від коронавірусу захищає нас від серйозних ускладнень); Man muss dann seltener wegen COVID-19 ins Krankenhaus (Не завжди потрібно йти в лікарню, коли захворів на COVID-19); COVID-19 ist nach der Impfung seltener tödlich (Зниження ризику летальних наслідків); Die Impfung kann auch vor den Langzeitfolgen schützen (Вакцинація також може захистити від довгострокових наслідків); Nach der Corona-Schutzimpfung ist das Risiko kleiner, andere anzustecken (Після вакцинації знижується ризик інфікувати інших) (Boostern gegen Omikron: Dritte Impfung schützt wohl schneller, 2022; Die Corona-Schutzimpfung – wirksam und sicher!, 2022; Impfung – nicht ohne Nebenwirkungen, 2022).*

У медіатекстах про вакцинацію від кору спостерігається побудова тексту за принципом «запитання-відповідь», де автор описово розкриває тему про вакцинацію: *„Beim Masernimpfstoff kommt es bei etwa fünf Prozent der Geimpften etwa sieben bis zehn Tage nach der Impfung zu einem masernartigen Hautausschlag, der allerdings nicht ansteckend ist“ (Приблизно через сім-десять днів після щеплення від кору приблизно у п'яти відсотків щеплених з'являється висип, схожий на кір, але він не є заразним).* Припускаємо, що через актуальність цієї теми серед батьків дітей віком до 5 років автори вдаються до такого формату висвітлення теми, що значно полегшує пошук інформації та дозволяє швидко отримати відповідь для батьків, оскільки проведення щеплення завжди було гострою темою для цієї категорії людей (Fragen und Antworten zum Thema Masern, 2022).

Однак автори також наголошують на важливості щеплення від кору серед дорослого населення, використовуючи для цього негативно марковану лексику, за допомогою якої посилюється прагматичний ефект від використаного прийому аргументації: *ansteckendste Infektionskrankheit (гостре заразне інфекційне захворювання); Masern können zu schweren Komplikationen führen (кір може призвести до тяжких ускладнень); Masern schwächen vorübergehend das Immunsystem (кір тимчасово послаблює імунну систему); zusätzliche Erreger können Komplikationen wie Mittelohrentzündung oder Bronchitis verursachen (додаткові збудники можуть викликати ускладнення, такі як середній отит або бронхіт) (Masern-Impfung bei Erwachsenen, 2022).*

У медіатексті *„Impfung gegen Tuberkulose“*, заголовок якого є номінативним, адресант використовує стратегію аргументації та заперечує ефективність щеплення від туберкульозу: *das Infektionsrisiko in Deutschland ist niedrig (ризик інфікування в Німеччині низький); bei Tuberkulose-Impfungen kommt es relativ häufig zu Komplikationen (досить часті ускладнення в результаті вакцинації від туберкульозу) (Impfung gegen Tuberkulose, 2020).*

Проте на прикладі медіатексту *„Neue Impfstoffe gegen Tuberkulose“* автор тільки повідомляє про вакцину, не використовуючи при цьому засоби аргументації, а описово розкриває сенс поставленого питання: *„Die Impfung von Neugeborenen hat zum Ziel, die Infektion zu verhindern“ (Вакцинація новонароджених має на меті запобігти інфікуванню); „Die oben beschriebenen Mechanismen bilden die Blaupause für die Entwicklung neuer Impfstoffkandidaten“ (Описані вище механізми є основою для розробки нових вакцин).* Комунікативна інтенція автора – розповісти про новий вид вакцинацій, донести інформацію до адресата, не аргументуючи ефективність чи неефективність цього щеплення. Зберігається нейтральність мовлення адресанта, насиченого фактами (Neue Impfstoffe gegen Tuberkulose, 2022).

Медіатексти, у яких висвітлена тема вакцинації від грипу, побудовані як на описовості, так і на аргументації. Описовість проявляється у повідомленні про сам вірус грипу, його вплив та про групи ризику: *„Die Ständige Impfkommission (STIKO) empfiehlt die Impfung gegen Grippe insbesondere für Personen, die bei einer Grippeerkrankung ein erhöhtes Risiko für schwerwiegende Folgen haben...“ (Постійна комісія з питань вакцинації (STIKO) рекомендує робити щеплення проти грипу, особливо людям, які мають підвищений ризик серйозних наслідків у разі захворювання на грип...).* Аргументативність виражена, зокрема, з посиланням на державну установу: *„Bei älteren Erwachsenen ist die Immunantwort reduziert und damit kann die Wirksamkeit der Grippeimpfung etwas geringer ausfallen. Deshalb empfiehlt die Ständige Impfkommission (STIKO) für Personen ab 60 Jahren die Impfung mit einem Hochdosis-Impfstoff, der in dieser Altersgruppe besser wirksam ist als der Standard-Impfstoff“ (У людей похилого віку імунна відповідь знижена і тому ефективність вакцинації проти грипу може бути децю нижчою. Тому Постійна комісія з питань вакцинації (STIKO) рекомендує проводити щеплення людям віком від 60 років високодозною вакциною, яка є більш ефективною, ніж стандартна вакцина в цій віковій групі).* Таким чином, в обох вищезазначених випадках автор апелює до реципієнта та вказує на джерело інформації, однак в першому випадку лише вказується на групи, яким рекомендована вакцинація, без подальшого обґрунтування, в наступному випадку – йдеться про рекомендації STIKO, які підсилюються аргументом про послаблену імунну систему у людей похилого віку (Grippeimpfung bei Erwachsenen, 2022).

Медіатекст *„Warum eine Gripeschutzimpfung jetzt wichtig ist“* також побудований на описовості та аргументації, оскільки автор повідомляє про актуальність питання та нагальність проблеми. Адресант описує стан питання на момент написання статті, розповідає про групи ризику, зберігає нейтральність мовлення, виділяє найважливіші пункти, що можуть бути корисними для реципієнта. Одночасно автор висуває тези та аргументує їх цитатами компетентних осіб, використовує пряму мову: *Arbeitsmediziner Dr. Tobias Benthäus hält eine Impfung in fast allen Fällen für sinnvoll, auch wenn man selbst nicht zu den Risikogruppen zählt: „Selbst, wenn Sie nur schwache Symptome haben, stecken Sie andere an – und bei denen kommt es dann unter Umständen zu Komplikationen“ (Лікар-профпатолог д-р Тобіас Бентхаус вважає, що вакцинація має сенс практично у всіх випадках, навіть якщо ви самі не належите до груп ризику: «Навіть якщо у вас є лише слабкі симптоми, ви заразите інших – і у них потім можуть розвинути ускладнення»); „Es gibt in jeder Altersgruppe tödliche Verläufe.“ (У кожній віковій групі є летальні випадки) (Warum eine Gripeschutzimpfung jetzt wichtig ist?, 2022).*

Підсумовуючи, автори медіатекстів використовують прийом аргументації, вживаючи модальне дієслово *können*, наголошуючи на можливих наслідках, однак не вказуючи на стовідсоткову впевненість результату. За підрахунками у 12 досліджених текстах інтернет-медіа про вакцинацію модальне дієслово *können*, що використовувалося для вираження аргументації, зустрічалося 54 рази. Це свідчить про те, що автори апелюють до реципієнта, повідомляють про можливі наслідки, аргументують свою думку, однак залишають право вибору саме за адресатом.

Висновки і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведений аналіз тематичної структури досліджених текстів інтернет-медіа про вакцинацію, в яких розглянуті теми вакцинації проти COVID-19, кору, туберкульозу та грипу дозволив дати такого висновку: автори медіатекстів використовують прийоми аргументації, в яких присутня негативно та позитивно маркована лексику, виражена прикметниками, іменниками та дієсловами. За допомогою негативно маркованої

лексики автори вказують на можливі наслідки, позитивно маркована лексика свідчить про ефективність вакцинації. Однак адресанти також використовують прийом дескриптивності, вказуючи лише на факти та зберігаючи нейтральність мовлення.

Оскільки кількість інтернет-медіа про вакцинацію зростає, висвітлюється дедалі більше проблем сучасного суспільства, є доцільним і надалі досліджувати функціонування мови ЗМІ, засобів впливу на реципієнта, використання тактик та стратегій мовця-адресанта у зазначеній тематичній та визначати пріоритетність напрямків дослідження, які розширюються за рахунок охоплення інших не менш хвилюючих проблем всього людства.

Література:

1. Гаман І. А. Засоби когерентності тексту в тематичній структурі (на прикладі німецькомовних путівників по зоопарку). Закарпатські філологічні студії : науковий журнал / голов. ред. І. М. Зимомря. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2019. Т. 1. Вип. 9. С. 63-67.
2. Кійко Ю. Є. Фрактальне моделювання інваріантноваріантної структури медіатекстів у німецькій та українській мовах: дис. ... д-ра філол. наук. : спец. 10.02.2017. Київ: НПУ ім. М. Драгоманова, 2017. 433 с.
3. Кондрико А. А. Репрезентація аферентної функції текстів на шпальтах Запорізької періодики. Закарпатські філологічні студії : науковий журнал / голов. ред. П. І. Білоусенко. Запоріжжя : ЗНУ, 2009. С. 75-78.
4. Пірог І. І. Аргументація у світлі когнітивних операцій (на матеріалі німецькомовного аргументативного дискурсу). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Харків: ХНУ, 2015. С. 48.
5. Boostern gegen Omikron: Dritte Impfung schützt wohl Schneller. URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/themen/coronavirus/impfung-omikron-booster-wirkung-100.html> (дата звернення 02.10.2022).
6. COVID-19-Impfung für Risikogruppen: Warum der Impfschutz so wichtig ist URL: <https://www.zusammengedengcorona.de/impfen/impfung-fuer-risikopatientinnen-und-patienten-wer-wird-wann-geschuetzt/> (дата звернення 29.09.2022).
7. Die CoronaSchutzimpfung – wirksam und sicher! URL: https://www.infektionsschutz.de/download/5211-1664468434-BZgA_Merkblatt_Impfbereitschaft.pdf/ (дата звернення 29.09.2022).
8. Fragen und Antworten zum Thema Masern. URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/begriffe-von-a-z/m/masern/faq-masern.html> (дата звернення 30.09.2022).
9. Grippeimpfung bei Erwachsenen. URL: <https://www.impfen-info.de/impfempfehlungen/fuer-erwachsene/grippe-influenza/#c8888> (дата звернення 02.10.2022).
10. Grippeimpfung – Kann die Impfung gegen Grippe und Corona gleichzeitig erfolgen? URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/themen/coronavirus/grippe-impfung-corona-booster-100.html> (дата звернення 02.10.2022).
11. Impfung gegen Tuberkulose. URL: <https://www.tk.de/techniker/gesundheits-und-medizin/praevention-und-frueherkennung/impfungen-medizinische-hintergruende> (дата звернення 30.09.2022).
12. Impfung – nicht ohne Nebenwirkungen. URL: <https://www.dw.com/de/impfung-nicht-ohne-nebenwirkungen/av-62992997> дата звернення 02.10.2022).
13. Masern-Impfung bei Erwachsenen. URL: <https://www.impfen-info.de/impfempfehlungen/fuer-erwachsene/masern/> (дата звернення 02.10.2022).
14. Neue Impfstoffe gegen Tuberkulose. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7222064/> (дата звернення 03.10.2022).
15. Vakzin-Zulassung für Kleinkinder beantragt. URL: <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/unternehmen/biontech-corona-impfstoff-kinder-usa-101.html> (дата звернення 04.10.2022).
16. Warum eine Gripeschutzimpfung jetzt wichtig ist? URL: <https://www.br.de/radio/bayern1/grippeimpfung-104.html> (дата звернення 02.10.2022).

References::

1. Gaman I.A. (2019). Zsoby koherentnosti tekstu v tematychniy strukturi (na prykladni nimets'komovnykh putivnykyv po zooparku) [Means of coherence in the theme structure of the german zoo guides]. Zakarpats'ki filolohichni studiyi : naukovyy zhurnal / holov. red. I. M. Zymomyra. Uzhhorod : Vydavnychyy dim „Hel'vetyka“. T. 1. Vyp. 9. S. 63-67. [in Ukrainian]
2. Kiyko Yu.Ye. (2017). Fraktal'ne modelyuvannya invariantnovariantnoyi struktury mediatekstiv u nimets'kiy ta ukrayins'kiy movakh: dys. ... d-ra filol. nauk. : spets. 10.02.2017 [Fractal Modeling of the Invariant-Variant Media Text Structure in the German and Ukrainian Languages]. Kyiv: NPU im. M. Drahomanova. 433 S. [in Ukrainian]
3. Kondryko A. A. (2009). Rerezentatsiya aferentnoyi funktsiyi tekstiv na shpal'takh Zaporiz'hkoyi periodyky [Representation of the afferent function of the texts in the columns of Zaporizhzhya periodicals]. Zakarpats'ki filolohichni studiyi: naukovyy zhurnal / holov. red. P. I. Bilousenko. Zaporizhzhya : ZNU. Vyp. 1. S. 75-78. [in Ukrainian]
4. Pirog I.I. (2015). Arhumentatsiya u svitli kohnityvnykh operatsiy (na materiali nimets'komovnoho arhumentatyvnoho dyskursu) [Argumentation in the Aspects of Cognitive Operations (on the Materiel of Argumentative Discourse)] Visnyk Kharkivs'koho natsional'noho universytetu imeni V. N. Karazina. Kharkiv: KhNU. S. 47-53. [in Ukrainian].
5. Boosters against Omicron: Third vaccination probably protects faster [In German]. URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/themen/coronavirus/impfung-omikron-booster-wirkung-100.html> (accessed on 02.10.2022).
6. COVID-19 vaccination for risk groups: why vaccination protection is so important [In German]. URL: <https://www.zusammengedengcorona.de/impfen/impfung-fuer-risikopatientinnen-und-patienten-wer-wird-wann-geschuetzt/> (accessed on 29.09.2022).
7. The corona vaccination – effective and safe! [In German]. URL: https://www.infektionsschutz.de/download/5211-1664468434-BZgA_Merkblatt-Impfbereitschaft.pdf/ (accessed on 29.09.2022).
8. Measles Questions and Answers [In German]. URL: <https://www.bundesgesundheitsministerium.de/service/begriffe-von-a-z/m/masern/faq-masern.html> (accessed on 30.09.2022).
9. Influenza vaccination for adults [In German]. URL: <https://www.impfen-info.de/impfempfehlungen/fuer-erwachsene/grippe-influenza/#c8888> (accessed on 02.10.2022).
10. Influenza vaccination – Can the influenza and corona vaccination be given at the same time? [In German]. URL: <https://www1.wdr.de/nachrichten/themen/coronavirus/grippe-impfung-corona-booster-100.html> (accessed on 02.10.2022).
11. Vaccination against tuberculosis [In German]. URL: <https://www.tk.de/techniker/gesundheits-und-medizin/praevention-und-frueherkennung/impfungen-medizinische-hintergruende> (accessed on 30.09.2022).
12. Vaccination – not without side effects [In German]. URL: <https://www.dw.com/de/impfung-nicht-ohne-nebenwirkungen/av-62992997> (accessed on 02.10.2022).
13. Measles vaccination for adults [In German]. URL: <https://www.impfen-info.de/impfempfehlungen/fuer-erwachsene/masern/> (accessed on 02.10.2022).
14. New vaccines against tuberculosis [In German]. URL: <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC7222064/> (accessed on 03.10.2022).
15. Vaccine approval for young children [In German]. URL: <https://www.tagesschau.de/wirtschaft/unternehmen/biontech-corona-impfstoff-kinder-usa-101.html> (accessed on 04.10.2022).
16. Why getting a flu vaccine is important now? [In German]. URL: <https://www.br.de/radio/bayern1/grippeimpfung-104.html> (accessed on 02.10.2022).

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

Отримано: 1 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: natalia.lutai@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-88-91

Лутай Н. В., Бесараб Т. П. Використання автентичних матеріалів як засіб міжкультурної компетентності студентів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 88–91.

УДК: 81'42

ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4687-3096>

Лутай Наталія Вікторівна,

старший викладач кафедри інтелектуальних комп'ютерних систем,
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-3667-3886>

Бесараб Тетяна Петрівна,

кандидат філологічних наук, доцент, старший викладач кафедри іноземних мов,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ

Стаття присвячена проблемі формування культурологічної компетентності учнів. Автори розглядають вивчення англійської мови крізь призму культурної компетентності, оскільки вивчення мови та культури тісно пов'язані одне з одним. У статті також описано кілька методик, які заохочують до розвитку міжкультурної компетентності, які запропоновані в деяких дослідженнях, зокрема, порівняльний підхід. Особлива увага приділяється можливим способам мотивації студентів з різною освітою та рівнем знань до інтеграції в згуртованому та продуктивному класі, а також відзначається важливість теорії навчання у співпраці. Окрім того, описано деякі причини, які можуть серйозно вплинути на мовлення учнів, наприклад байдужість співрозмовників, незалежно від того, реальна вона чи уявна. З іншого боку, доки учні висловлюються відкрито, вони схильні вільніше висловлювати свої думки, завдяки чому їм легше долати сором'язливість, що сприяє більш вільному засвоєнню мови. Викладачі можуть заохочувати студентів брати участь в автентичних, особистісно значущих сесіях з вивчення мови, якщо вони дозволяють учням пропонувати теми для обговорень, вибирати матеріали та представляти ці питання в класі. Навчаючи студентів ділитися своєю точкою зору, викладачі сприяють соціально та культурно залученій незалежності.

Ключові слова: навчання у співпраці, культурна свідомість, культурна капсула, автентичні матеріали.

Natalia Lutai,
NTU "KPI", Kharkiv

Tetyna Besarb,
PhD, Assistant Professor,
Yaroslav Mudryi National Law University. Kharkiv

AUTHENTIC MATERIALS AS A MEANS OF CULTURAL COMPETENCE DEVELOPMENT OF STUDENTS

This article is devoted to the problem of formation of students' cultural competence. The authors consider the study of English through the prism of cultural competence, since the study of language and culture are closely related to each other. The paper also describes a few techniques which encourage the development of intercultural competence proposed in some studies, in particular, the comparative approach. Special attention is paid to possible ways of motivating students with different backgrounds and levels of knowledge to integrate into a cohesive and productive classroom, as well as the importance of theory of collaborative learning is noted. What's more, some causes which can seriously affect students' speech are described, e.g. indifference of their interlocutors, no matter, it is real or perceived. On the other hand, as long as students are supposed to speak openly, they are prone to expressing their thoughts more freely, what makes it easier for them to overcome shyness, which contributes to a more free assimilation of the language. Teachers can encourage students to participate in authentic personally meaningful, language learning sessions in case they allow learners to suggest topics for discussions, choose materials, and present these issues in class. Teaching students to share their points of view, lecturers promote a socially and culturally engaged autonomy. When a contemporary social and cultural context are provided, students have the opportunity to control and assess their own learning process and become a part of the language community. In addition, the article presents various options for using authentic materials in the classroom.

Keywords: collaborative learning, cultural awareness, cultural capsule, authentic materials.

Постановка проблеми. Значення англійської мови як інструменту акультурації є глобальним, і воно тягне за собою низку проблем і можливостей, які сформульовані у вигляді теоретичних питань і практичних відповідей, що розглядаються

в цій роботі. Культура тісно пов'язана з викладанням іноземних мов, завдяки їх поєднанню створюється чітке розуміння цільової мови, у той час як їх поділ призводить до відмінностей в інтерпретації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Деякі вчені стверджують, що «...якщо ми не викладатимемо мову одночасно з культурою, в якій вона діє, ми навчатимемо безглуздим символом, яким учень надає неправильне значення...». (Byram, Gribkova, Starkey, 2002) Більшість дослідників йдуть ще далі, приділяючи особливу увагу відносинам між мовою та культурою, припускаючи, що викладання мови неминуче має на увазі паралельне викладання мови та культури (Bruffee, 1998; Cohen, 2002).

Актуальність дослідження. Культура має багато визначень: «це дуже складна та широка тема для вивчення» (O'Dowd, 2004) «вона багатогранна», «лежить на перехресті багатьох напрямів та навчальних дисциплін» (Valdes, 1986; с. 13). Цей термін інтерпретується по-різному і трактується по-різному, залежно від контексту, в якому він використовується. Тому досить складно дати чітке визначення слову «культура», оскільки це слово має багато різних значень. Алан Малей у своїй передмові до книги Томалін і Стемплескі «Культурна свідомість» виділяє важливу різницю між двома основними визначеннями або концептами культури, які важливі в контексті цієї статті: якщо говорити про класико-гуманістичні моделі мовної освіти культури, (яка зазвичай означала високу культуру з великої літери), зазвичай займала особливе положення. Пізніші моделі, як правило, наголошували на поведінкових аспектах культури і, зокрема, її ролі у спілкуванні (і комунікаційному провалі)» (Tomalin, Stempleski, 2001; с. 2).

Ключовими дисциплінами, що займаються цією темою, є соціологія, соціолінгвістика та антропологія. З погляду соціолінгвістики, культура розуміється і сприймається як спілкування. Це стосується способів спілкування: включає вербальне та невербальне спілкування, а також соціальні ситуації, в яких спілкування відбувається. В антропологічних термінах культура визначає характеристики, притаманні співтовариству та риси, які відрізняють їх від інших співтовариств (Planet, Byram 1999; с. 5).

Подібний поділ підтримує Крамш, який розрізняє два підходи, що впливають на спосіб вивчення культури. Перший підхід виходить з гуманітарних наук і «зосереджений на тому, як та чи інша соціальна група представляє себе за допомогою своїх матеріальних творів, чи то творів мистецтва, літератури, громадських установ чи артефактів повсякденного життя» (Ellis, 2003; с. 22). Другий розглядає «відносини, переконання, способи мислення, поведінку та пам'ять, що поділяються членами цієї спільноти» з точки зору соціальних наук.

Відповідно до досліджень, вивчення культури сприймається як порівняльний процес, у якому учням пропонується усвідомити свою рідну культуру та зіставити її з культурою досліджуваної мови. (Tomalin, Stempleski, 1996; с. 67) При цьому акцент робиться на розвитку навичок аналізу та інтерпретації культурних даних із цільової культури, а також розвиток самосвідомості. Це «може дати афективні мотиваційні результати пов'язані з психологічним та когнітивними цілями вивчення мови» (Cook, 2001; с. 8).

У той же час інтерактивна взаємодія у мультикультурному класі в однаковій мірі характеризуються як певними упередженнями, так і ширим інтересом до інших культур, що може стати негативним фактором у процесі навчання з іноземної мови. Через війну нерідко застосовуються стереотипи, дають можливість дотримуватися певного упередженого образу, створеного нами, тобто такого образу, який завжди має на увазі нашу власну перевагу. Цей біполярний процес прийняття та відторгнення може зайняти значний час, перш ніж ми виявимо готовність прийняти іншу людину як частину себе." Цей процес можна спостерігати у взаємовідносинах як учнів один з одним, так й у тому відношенні до предмета, що вони вивчають. Новий предмет – це нова система мислення, нова мова та новий набір послань, який необхідно інтегрувати у наше існуюче мислення. Бруффі у своїй книзі про спільне навчання стверджує, що поняття освіти та культурної асиміляції рівносильні. Він висловлює переконання, «що насамперед головне завдання викладачів полягає в тому, щоб знайти способи підштовхнути і підтримувати набагато складніший процес, ніж просте «виправлення помилок» у розмові, листі та поведінці наших студентів. Наша робота як викладачів полягає в тому, щоб з'ясувати, як якимось чином і в тій чи іншій мірі досягти аккультурації студентів» (Bruffee, 1998; с.12). Іншими словами, учні, незалежно від їхнього предмета, намагаються приславитися до спільноти знань з певним набором ідей, цінностей та лінгвістичних умовностей, з яким їм необхідно асимілюватися: «Навчання в тому вигляді, в якому ми його розуміли, було не тільки нерозривно пов'язане з соціальними відносинами у суспільстві. Воно було тотожне йому і невіддільне від нього».

Багато вчених вважають, що необхідно відійти від розуміння навчання як простого процесу засвоєння знань, а розглядати його як процес, який включає зміни в соціальній і культурній ідентичності учня, що дасть можливість визначити новий набір проблем, які викладачі повинні подолати разом зі студентами. Гарднер та Ламберт стверджують, що основна проблема для того, хто вивчає іноземну мову полягає в тому, що вона повинна бути готова «ототожнювати себе з членами іншої етнолінгвістичної групи і сприймати дуже тонкі аспекти їхньої поведінки, у тому числі характерний стиль мови» (Gardner, Lambert, 1972; с. 34). Багато фахівців у цій галузі вважають, що цей новий погляд на процес навчання призвів до необхідності чіткого усвідомлення того, що культурну асиміляцію здійснити у кращому разі надзвичайно важко. Штерн, говорячи про труднощі цього процесу як такого, наголошує, що навчання в класі, а також занурення в середовище мови, що вивчається – всі ці фактори спричиняють певні проблеми, які можна охарактеризувати як мовний шок і стрес, а також як культурний шок» (Stern, 1991; с. 411-412). Подібна думка висловлюється й іншими вченими, які вважають, що культурний шок може бути викликаний потребою учня переоцінити культурні переконання, що глибоко вкоренилися, поведінку та цінності. У багатьох відношеннях учень подібний до дитини, яка повинна засвоювати не тільки нові слова для старих понять, але також і для нових понять (Cook, 1997; Little, 1997). Цей процес можна спостерігати у взаєминах не тільки учнів один з одним, а й у їхньому відношенні до предмета, який вони вивчають (Holubnycha, Kostikova, Chornovol- Tkachenko, 2019; с. 245-262).

Вищезазначені роботи неодноразово підкреслювали важливість спільного навчання у створення класного співтовариства та поліпшенні навчального досвіду окремих учнів. Говорячи про культурну інформованість, необхідно зазначити, що спільне навчання може допомогти учням подолати їхній опір засвоєнню нової мови та полегшити усвідомлення їхньої мовної ідентичності. Також варто згадати, що спільне навчання є засобом об'єднання різних інтелектів і визначає мета-

інтелект у класі, який може дозволити окремим учням досягти прогресу, використовуючи ресурси, запропоновані групою. Ця концепція мета-розуму чи колективного розуму згадувалась раніше Гарднером, як одна з областей, що інколи нехтуються. У своїх роботах автори згадують, зокрема, що інтелект краще розглядати як «розподілений» у світі, а не сконцентрований у «голові». Техніка розвитку міжкультурної компетентності, запропонована в деяких дослідженнях, є компаративним підходом, який повинен «забезпечувати подвійне бачення, і в той же час уникати оцінювання, щоб порівняти, що краще» (Gardner, Lambert, 1972; с. 9). Досягти цього подвійного бачення можна, виділивши явища з цільової культури та зосередивши увагу на інтерпретації способів діяльності не як «природних», але як «культурних» (вивчені та набуті в домашній культурі). Порівняльний підхід містить оцінку з погляду поліпшення засвоєного. Наприклад, викладач починає кожне обговорення з подання одного чи кількох явищ цільової культури, яка значно відрізняється від культури звичної для студентів. Потім обговорення зосереджується на тому, чому ці відмінності можуть спричинити проблеми. (Holubnych, Shchokina, & Besarab, 2022). Ще одна з частих технік – культурна капсула, яка підштовхує учнів до порівняння домашньої та цільової культур, представляючи окремі елементи культури мови, що вивчається. У цьому випадку використовуються наочні посібники, що ілюструють різницю, та набір питань, щоб стимулювати обговорення у класі (Holubnych, L., Kostikova, ... Golorych, 2021).

Вирішення культурних розбіжностей охоплює подання проблеми та ініціює дискусію про культурні відмінності. Замість обговорення учням може бути запропоновано альтернативні закінчення прослуханого чи прочитаного та розповіді з наступним обговоренням до ухвалення рішення. Обидва вищезазначені методи використовують обговорення для того, щоб підштовхнути учнів до висловлювання своєї думки. а також для стимуляції їхньої уваги, що дає викладачеві уявлення про рівень знань студентів. При цьому акцент повинен завжди робитися на ідеях, що виражаються, а не на точності вираження думки. Обговорення можна організувати за допомогою мозкового штурму. Учні можуть працювати у малих групах до того часу, поки є чітка і конкретна спрямованість діяльності. Дуже ефективними прийомами є рольова гра та драма. Рольова гра – популярний метод комунікативного використання мови, де учням пропонується використовувати мову образно та творчо. Коли розігруються реальні життєві ситуації, у рольовій грі завжди вітається використання автентичних допоміжних засобів з англомовних країн (наприклад, квитки на поїзд, меню тощо). Драма так само корисна для безпосереднього залучення учнів у процес міжкультурного розуміння. Використовуючи цю техніку, учасники розігрують серію коротких сцен, де неправильне тлумачення того, що відбувається у цільовій культурі, уточнюється у фінальній сцені (Бесараб, Лутай, 2018; с. 36-39).

Культурна інформація може бути передана через письмові або усні тексти, фотографії, карти, графіки і т. д. Здобуття знань є основою для розвитку соціокультурної компетентності. Існують різні підходи до неї, але оскільки соціокультурна компетентність є процесом, він повинен бути розроблений за допомогою особливого підходу. Порівняльний метод є важливим у навчальному процесі. Цей метод, рекомендований багатьма вченими, використовує аналіз, порівняння та протиставлення, тому його необхідно враховувати щодо трактування культури у підручниках. Ньюбі пропонує різні інтерактивні завдання для розвитку соціокультурної компетентності та розуміння учнів чужої культури. (Newby, 2000) Вивчення іноземної мови вважається універсальним інструментом для кращого розвитку розуміння та терпимості до інших традицій та культур. Попри це, у іноземних учнів часто розвиваються спрощені та стереотипні погляди на цільову культуру (Soroka, Levy, 1999).

Підручники можуть змінити подібне ставлення шляхом подання стереотипних поглядів на власну культуру учня та зробити їх темами для дискусій. Так само можна попросити учнів виконати завдання де вони мають взаємодіяти з носіями цільової культури. Феннер припускає, що студенти «проінформовані про еквівалентні стереотипні установки, яких дотримуються представники цільової культури. Це може допомогти процесу вийти за рамки спрощення і розвинути культурну інформованість» (Holubnych, Shchokina, Besarab, 2022; с. 54-65). Існує безліч різних думок про те, які прийоми слід використовувати у класі, щоб розвивати культурну свідомість учнів. Література і драма, як виявилось, можуть стати дуже ефективним засобом підвищення сприйнятливості учнів до альтернативних культурних варіантів (McKinnon, 2005). Студенти отримують достовірні дані, вивчаючи доступні ресурси, та за допомогою технологій можуть контактувати з цільовою культурою. Наприклад, найефективнішим способом привнести цільову культуру до штучного, стандартизованого середовища класу є автентична література. Феннер стверджує, що розвиток культурної свідомості залежить від роботи з письмовими та усними текстами, тому що саме тут учень стикається з мовою як частиною культури (Richardson, 2001).

Нижче наведено кілька прикладів вправ з використанням фільмів та газет:

1. Bring an article to class dealing with an important event that contains a lot of metaphorical language. When looking for a suitable article, remember that almost all language is in fact metaphorical.

Procedure:

After having briefly explained the idea of a metaphor with a few examples, ask students to read the article and to underline examples of metaphorical language.

Students exchange their findings in groups of two or three.

Ask the class for feedback and discuss if similar metaphors exist in the students' first language.

Extension:

Listen to some episodes from movies on the use of metaphorical language.

Comments:

Making students aware of the fundamentally metaphorical nature of language can help them connect to the target language and is particularly important for visual learners.

2. Tell students that they are going to watch the beginning of a silent movie. Stop the video and tell the students to imagine that they are film scriptwriters and they are going to write scripts for the rest of the scene. Add they will be acting out their silent films, miming actions and emotions implied by the musical background.

Play the music.

Each group acts out the scene to the accompaniment of music. After each performance, members of the audience comment and ask questions about what was going on.

Show the rest of the movie and invite comparisons with their own performances.

3. Culture check

Students analyse and discuss the view of their culture in a film made in Britain or the US. A clip from a US or British film showing a scene based in the students' own culture.

Використання автентичних матеріалів стимулює учнів, тому викладачі повинні використовувати їх по можливості як для студентів з вищим рівнем, так і з нижчим. Автентичні матеріали включають не лише газети та літературу, але й такі матеріали, як веб-сторінки, телевізійні передачі, фільми, листівки, плакати, практично все, що написано цільовою мовою та використовується на уроці без редагування. Один і той же матеріал можна використовувати на заняттях різних рівнів за умови, що завдання оцінюється відповідно до здібностей та інтересів учня. Література в мовному класі, де безпосередній контакт із цільовою культурою відсутня, може служити багатим джерелом автентичної мови, що демонструє взаємодію між культурою та мовою. Література може запропонувати широке уявлення про націю, але також може дати учням незлічену кількість ідей про життя в сучасній Британії. Література на уроках іноземних мов – «життєздатний компонент, який представляє життя таким, яким воно є насправді» [10, с.138].

Автентичний матеріал, з іншого боку, може викликати органічніші та несподіваніші відповіді, змушуючи студентів заходити в глухий кут. Наприклад, при використанні екстрених новин викладач, як і студенти, стикається з тими самими сюжетними, чис значення визначається, обговорюється і постійно переоцінюється. Лейв і Венгер стверджують, що такий тип спільного навчання найкраще підходить для процесу вивчення мови: «Розуміння навчання з точки зору участі фокусує увагу на тому, яким чином воно є. Набір відносин, що розвивається, постійно оновлюється...Участь... не може бути повністю інтерналізована як структура знань, ні повністю екстерналізована як інструментальні артефакти або всеосяжні структури діяльності. Участь завжди ґрунтується на ситуативних переговорах та перегляді сенсу світу. Це означає, що розуміння і досвід перебувають у постійній взаємодії – більше того, вони взаємозамінюють одне одного» (Wenger, Lave, 1991). Подібне навчання є автентичним, оскільки воно ґрунтується на різних реакціях учасників на матеріал.

Висновки. Стилі навчання та ідея множинного інтелекту відіграють важливу роль у розумінні мовного класу, тому що різні учні можуть ділитися різними ідеями, отриманими через улюблені канали, і, таким чином, забезпечувати багатовимірне бачення предмета, що вивчається в класі. Енн Л. Браун стверджує, що за допомогою такого роду «дискурсивних жанрів і структур діяльності, що з'являються, значення постійно обговорюється і переглядається членами спільноти» (Brown, 1996). Критичне мислення, обговорення сенсу та спільне навчання природним чином виникають у справжньому та автентичному мовному класі. Таким чином, зрештою, використання автентичного матеріалу спонукає учнів до самостійного використання мови в осмисленому обміні думками у класі та за його межами. У спільному класі за допомогою спільної діяльності викладачі розширюють можливості студентів та допомагають їм самостійно спрямовувати навчання.

Література:

1. Brown Ann L. Distributed expertise in the classrooml, in Distributed cognitions, Gavriel Salomon Distributed Cognitions: Psychological and Educational Considerations (Learning in Doing: Social, Cognitive and Computational Perspectives), Cambridge University Press (1996).
2. Bruffee, Kenneth, Collaborative Learning: Higher Education, Interdependence, and the Authority of Knowledge, The Johns Hopkins University Press; 2nd edition (December 7, 1998).
3. Byram, Michael. Gribkova, Bella. Starkey, Hugh. Developing the Intercultural Dimension in Language Teaching: a Practical Introduction for Teachers, 2002 :<http://noyeslodge.cornell.edu/director/intercultural.pdf>.
4. Cohen, Andrew D. Maximizing Study Abroad: A Language Instructors' Guide to Strategies for Language and Culture Learning and Use, University of Minnesota, 2002, www.carla.umn.edu/maxsa/samples/IG_IntLangCulture.pdf.
5. Ellis, Gail. "Developing Intercultural Competence with Children in the English Language Class." Thresholds, (2003): http://www.counterpoint-online.org/doclibrary/british_council/download/179/Thresholds-1-Gail-Ellis.pdf.
6. Gardner R. C., Lambert W.E., Attitude and Motivation in Second Language Learning. Rowley, MA: Newbury House Publishers. (1972), p. 9.
7. Little, David. Responding authentically to authentic texts: a problem for self- access language learning, in Benson and Voller, Autonomy and Independence in Language Learning, Addison Wesley Publishing Company (1997).
8. McKinnon, Mark. Teaching English Using Video. 2005 [http:// www.onestopenglish.com/Teacher_Support/Methodology/Archive/teachingtechnologies/teach_english_video.htm](http://www.onestopenglish.com/Teacher_Support/Methodology/Archive/teachingtechnologies/teach_english_video.htm).
9. Newby, David. Approaches to Material Design in European Textbooks: Implementating Principles of Authenticity, Learner Autonomy, Cultural Awareness. Council of Europe, 2000. <http://www.ecml.at>.
10. O'Dowd, Robert. Network-based Language Teaching and the Development of Intercultural Communicative Competence. 2004, dissertation thesis: [http:// miles.uniessen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-12412/Diss.Odowd.pdf](http://miles.uniessen.de/servlets/DerivateServlet/Derivate-12412/Diss.Odowd.pdf).
11. Penny Cook, Alastair. Towards a critically applied linguistics for the 1990s, Issues in Applied Linguistics, pp.8-28, Cambridge University Press (September 28, 2001).
12. Penny Cook, Alastair. Cultural Alternatives and Autonomy, in Benson (1997).
13. Planet, Manuel Tost. Byram, Michael. Social Identity and European Dimension: Intercultural Competence through Foreign Language Learning, Council of Europe, (1999): <http://ecml.at>.
14. Richardson, Will, Blogs, Wikis, Podcasts, and Other Powerful Web Tools for Classrooms, Corwin Press; Third Edition (March 1, 2010).
15. Stern H. H. Fundamental Concepts of Language Teaching. Oxford, England: Oxford University Press. Seventh impression (1991).
16. Tomalin, Barry. Stempleski, Susan. Cultural Awareness, OUP, 1996. 139 p.
17. Tomalin, Barry. Stempleski, Susan Film. OUP, 2001. 176 p.
18. Valdes, Joyce Merrill. Culture Bound, CUP, 1986. 222 p.
19. Wenger Etienne & Lave Jean, Situated Learning: Legitimate Peripheral Participation (Learning in Doing: Social, Cognitive and Computational Perspectives), Cambridge University Press; 1 edition (September 27, 1991).
20. Holubnycha, L., Shchokina, T., & Besarab, T. (2022). Development of Competency – Based Approach to Education. Educational Challenges, 27(2), 54-65.
21. Holubnycha, L., Kostikova, I.I., Leiba, O., Lobzova, S., & Chornovol- Tkachenko, R. (2019). Developing Students' Intercultural Competence at the Tertiary Level. Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala, 11(3), 245- 262. doi:10.18662/rrem/149.
22. Holubnycha, L., Kostikova, I., Soroka, N., Shchokina, T., & Golopych, I. (2021). Intercultural Competence Development at Universities. Postmodern Openings, 12(1Sup1), 200-214. <https://doi.org/10.18662/po/12.1Sup1/279>.
23. Soroka, N., Levy, Pierre, Collective Intelligence: Mankind's Emerging World in Cyberspace, Publisher: Basic Books (1999).
24. Бесараб Т. П., Лутай Н. В. Взаимодействие в классах по изучению второго языка. *Scientific Proceedings of Ostroh Academy National University. Philology Series*. 2018. Вип. 3 (2018). С. 36–39.
25. Лутай Н. В., Бесараб Т. П., Кейт Маструсеріо. Навчання міжкультурної компетенції. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: Серія «Філологія»*. 2021. № 11(79). С. 202–205.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Отримано: 1 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: gantoniuk@yahoo.com

lilia.chernysh@ukr.net

mariia.v.koshlan@lpnu.ua

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-92-96

Antonyuk H. D., Chernysh L. Z., Koshlan M. V. Didactic principles of implementation of digital tools in the process of learning German as a second foreign language. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 92–96.

UDK: 378.016:811.112.2:004.9

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-9594-6661>

Halyna Antonyuk,

*PhD in Philosophy, associate professor of the Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University*

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-2277-1311>

Lilia Chernysh,

*PhD in Philosophy, associate professor of the Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University*

ORCID: <https://orcid.org/000-0002-1477-124X>

Maria Koshlan,

*lecturer of the Department of Applied Linguistics,
Lviv Polytechnic National University*

DIDACTIC PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF DIGITAL TOOLS IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE

The article analyzes the didactic principles of using digital tools as a type of information and communication technologies when learning German as a second foreign language. Specialized applied software for distance, electronic and mobile learning became the object of didactic analysis. The expediency and effectiveness of introducing mobile applications CuePrompter, simpleshow, Bingo Baker, Wordwall, Klett Augmented into the educational process were investigated; a comparative analysis of students' success in the conditions of traditional (with limited use of ICT) and distance learning with wide implementation of technologies in the educational process was made. It was concluded that the didactically justified implementation of digital applications promotes motivation to learn foreign languages, increases the effectiveness and quality of education. At the same time, the introduction of digital tools requires proper media training and digital competence on the part of all participants in the educational process.

Keywords: *information and computer technologies, digital tools, distance learning, traditional learning, digital competence, efficiency, expediency, effectiveness.*

Антонюк Галина Дмитрівна,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Черниш Лілія Зенонівна,

*кандидат філософських наук, доцент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»*

Кошлань Марія Володимирівна,

*асистент кафедри прикладної лінгвістики,
Національний університет «Львівська політехніка»*

ДИДАКТИЧНІ ЗАСАДИ ВПРОВАДЖЕННЯ ЦИФРОВИХ ІНСТРУМЕНТІВ У ПРОЦЕС ВИВЧЕННЯ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ ЯК ДРУГОЇ ІНОЗЕМНОЇ

У статті проаналізовано дидактичні засади використання цифрових інструментів як різновиду інформаційно-комунікаційних технологій при вивченні німецької мови як другої іноземної. Об'єктом дидактичного аналізу стали спеціалізовані прикладні програмні засоби для дистанційного, електронного і мобільного навчання. Досліджено доцільність та ефективність впровадження у навчальний процес мобільних застосунків CuePrompter, simpleshow, Bingo Baker, Wordwall, Klett Augmented; зроблено порівняльний аналіз успішності студентів в умовах традиційного (з обмеженим використанням ІКТ) та дистанційного навчання з широким впровадженням технологій у навчальний процес. Зроблено висновок, що дидактично обґрунтована імплементація цифрових додатків сприяє мотивації щодо вивчення іноземних мов, підвищує результативність та якість навчання. В той же час впровадження цифрових інструментів вимагає належної медійної підготовки та цифрової компетентності з боку усіх учасників навчального процесу.

Ключові слова: інформаційно-комп'ютерні технології, цифрові інструменти, дистанційне навчання, традиційне навчання, цифрова компетенція, ефективність, доцільність, результативність.

Problem formulation. In the modern conditions of society informatization, the value orientations in education are being rethought, which significantly actualizes the need to train highly qualified specialists of various specialties who will be able to carry out professional activities using native and foreign languages in the innovative technological space. This leads to the search for new educational paradigms and concepts, as well as forms, methods and means of learning, which will have a favorable effect on the improvement of the quality of education. In this context, the didactic role of technical tools, in particular digital tools, which are widely introduced into the educational process of educational institutions of various specializations, is growing.

In this article an attempt is made to analyze the didactic principles of the use of digital tools as a type of information and communication technologies in the study of German as a second foreign language at the Department of Applied Linguistics of the Lviv Polytechnic National University during the period 2019-2022 (before the declaration of martial law). The object of the didactic analysis was standard ICT services (forums, blogs, messengers, IP-telephony), as well as specialized applied software tools for distance, electronic and mobile learning (for the training of specialists of the first (bachelor) level of higher education, direction 035 "Philology" (Modern German language", "Speech practice", "Translation"), fields of knowledge 03 "Humanities").

Analysis of recent studies and publications. The issue of introducing ICT into the educational process at various levels was and is being investigated by domestic and foreign scientists and practicing teachers.

A conceptual framework for DLT use in education has been elaborated in works by V. Bykov, A. Hurzhiy, L. Hrynevych, R. Hurevych, M. Zhaldak, V. Kukhareenko, V. Lapinskyi, N. Morze, O. Spivakovskiy, O. Spirin, et al. The theoretical aspects of teachers' and students' digital competence formation are highlighted in the research of many scholars. The academic studies by Yu. Bykov, O. Hrytsenchuk, S. Lytvynova, I. Malyska, O. Kravchyna focus on research of the best overseas practices in the realm of development of teachers' digital competence, assessment and measurement of teachers' and students' digital competence, etc. In particular, the advantages of teacher's digital competence development in the process of education have been thoroughly analysed by Yu. Bykov at M. Leshchenko [1]. A significant contribution to the research of the structure of digital competence of a teacher has been made by I. Ivanyuk, O. [2], Spirin [3] et al. Modern-day academic researchers have made attempts to define and differentiate between "Digital Technology" (DT) and "Information and Communication Technologies (ICTs)"; still both of these terms tend to be used interchangeably in pedagogical and methodological literature. In the area of ICTs use in foreign language education, major research works include studies by E. Polat, L. Morska, O. Shestopalyuk, J. Hammer, et al. The recent publications of Ukrainian academic researchers focus on issues dealing with ICTs use in the professional training of future linguists. O. Ustyenko highlighted the role of the "Plickers" application for interactive testing and formal assessment in the foreign language classroom [4]; the issue of the didactic role of digital game tools for knowledge assessment is highlighted by Zhigadlo O.Yu. [5].

Despite the large number of scientific and methodological works on the didactic implementation of information technologies and digital applications in the educational process, the question of their classification, justification of the feasibility of use at various stages of learning a foreign language (German), as well as the study of their shortcomings and risks is relevant.

The aim of the study. The purpose of this study is to determine the effectiveness of the implementation of mobile applications (CuePrompter.com, vocaroo.com., simpleshow.com., Bingo Baker, Klett Augmented, etc.) in the process of learning German as a second foreign language during the preparation of students of the first (bachelor) level of higher education of education in order to successfully implement the educational and professional program "Philology (Applied Linguistics)", specialty 035 "Philology".

Research results. Based on the analysis of the latest scientific publications on the effectiveness of the introduction of computer technologies into the educational process, it can be stated that virtual learning is and will continue to be a relevant form of organizing the educational process. The relevance and effectiveness of the online form is possible thanks to the current availability of many different educational applications, which is quite adequate in the conditions of digitalization of the educational sphere.

This article analyzes the ICT and tools that proved to be the most effective in the process of learning German as a foreign language at the Department of Applied Linguistics of the Lviv Polytechnic National University during 2019-2022. As the experience of the distance semesters 2019-2022 shows. yr., blended learning, which combined face-to-face classroom methods with ICT activities, turned out to be the most optimal.

In general, the main programs for communication during distance learning during 2019-2022 in pandemic conditions were: e-mail (@ukr.net, @lpnu.edu.ua and popular messengers: Viber, Telegram, WhatsApp, Facebook Messenger, Skype, Google Hangouts. Especially popular were the means of communication that allowed the exchange of instant messages in real time, that is, messengers through which texts, files, photos, videos, voice messages were transmitted, calls were made, group video conferences and chats (video, text and voice chats) were organized. Among the positive aspects of instant messages, we note the following: saving time, working with a group, always accurate delivery to the addressee, reducing communication costs, security.

In this part of the study, we will try to analyze the various mobile educational applications that have been actively used for several semesters at the Department of Applied Linguistics of the National Academy of Sciences of the Russian Academy of Sciences in the study of German as a second foreign language and which, according to the conducted oral survey, have proven to be the most effective for both teachers and students. The game continues until the winner is determined. Of course, this type of exercise is closed, but you can create cards so that the exercise becomes semi-closed. In particular, by training the grammar. An effective mobile application is the free online teleprompter **CuePrompter.com**. (<https://cueprompter.com/>). This auto-tip service does not

require downloading additional programs or applications, allows you to work with it immediately in the browser, does not require registration. The application is easy to use, does not require significant time investment to get acquainted with the principles of its operation. In order to quickly start work, you need to enter or paste the necessary text and press the “Start Prompter” button. The program allows you to change the size and color of the text, as well as the background on which it appears. The teleprompter was successfully tested in German classes with first-year students who are beginning to learn the language. Within the “Home reading” module, the application was used to train students’ reading technique, since language learning began with the alphabet and, in fact, mastering elementary reading skills.

We tried to train the correct pronunciation using the **vocaroo.com**. service (<https://vocaroo.com/>) by recording your voice on a voice recorder and playing it back in class. With third-year students of the CuePrompter.com application was also used to train simultaneous translation skills: the text appearing on the screen is to be translated, not read. This option is especially relevant in the training of translation specialists. The undoubted advantage of the application is the possibility of its use by students themselves for the purpose of individual training of reading and translation skills.

An effective tool in foreign language classes are educational videos. For this purpose, the department’s teachers and students use the **simpleshow.com**. service (<https://simpleshow.com/>). This is an application for creating short video explanations. Using the application allows you to quickly and clearly explain any topic through the use of short videos. In the database of the application, there are many examples of ready-made videos on various topics, which are combined into blocks: educational (explanation of scientific facts, etc.), professional (presentation of companies, products), personal (invitations, autobiography, etc. Simpleshow.com has two working languages in which you can create videos: English and German.

The application for creating video clips can be used during the study of the German language at absolutely all levels. In our opinion, there are two most optimal ways of implementing video products in the educational process. First of all, educational videos can be created by the teachers themselves in order to present new grammatical structures, explain complex country studies concepts or real words. The use of video presentations promotes the growth of students’ motivation, diversifies the presentation of new material, simplifies information that is difficult to understand in German thanks to sufficient visualization based on the key words of the message. A significant advantage is the fact that the video is voiced by a native speaker, so students can hear authentic German.

Bingo Baker (<https://bingobaker.com/>) is an application that allows you to create cards for the game “Bingo”. After entering the data, the card is generated automatically and is unique for each player. The application allows you to play online or save the generated cards in Pdf format and print them, which allows you to use them in offline classes. Using cards in German lessons, we trained both vocabulary and grammar, depending on the information entered on these cards. It can be not only text, but also images. Thus, by training the lexical material “Körperteile”, you can generate cards with images of body parts. The teacher names the parts of the body in German, and the students cross out l construction Infinitiv mit zu, you can form a card with inflections where the use of the infinitive requires the particle “zu”: es ist schön,...; ich habe Lust,

Therefore, the Bingo Baker application has a wide range of uses in German language classes, it contributes to the effective training of both lexical and grammatical material using closed and semi-closed exercises, it provides the opportunity to search for already generated game cards on a certain topic. In addition, elements of games and competitions contribute to increasing the motivation of students.

Wordwall software (<https://wordwall.net/ru/myactivities>) – a resource for creating educational materials – is simple and convenient to use. Creating educational exercises takes place in three stages: choosing a template, entering information, printing or using materials online. It is worth noting that the application offers a number of ready-made templates that significantly facilitate the work on creating new educational materials. The application requires registration by the teacher.

As you can see, the Wordwall educational application has wide possibilities of its implementation in the educational process. In particular, even standard exercises from the textbook can be adapted, varied and supplemented with the help of this application. Such a modification of educational exercises contributes to a considerable increase in the motivation and interest of students.

An important mobile application for learning foreign languages, in particular German, is the **Klett Augmented** service. This mobile application is a scanning service for mobile devices that allows you to read media information presented in textbooks for learning foreign languages. The motto of this service is: Scannen, lernen, entdecken! (Scan, study, discover new things!). To use this application, it is necessary to download the program to a mobile device (phone, tablet), point the scanner over the book page and the program will automatically recognize all saved audio files, videos or links and play them directly on the device. Information on using the service, video instructions are available at: www.klett-Sprachen.de/augmented; <https://youtu.be/8zRy9VRAh4U>.

Since the priority in learning the German language is the authenticity of communication, the study of the German language in a linguistic and cultural context, the autonomy and interactivity of learning, therefore the application of **podcasting technology**, a method of distributing audio or video information on the Internet, and the production and offering of podcasts or videocasts at the same time is relevant for us.

Podcasts are audio blogs or broadcasts that are posted online as episodes that can be easily downloaded to an MP3 player and listened to at any time convenient for the user. Particularly valuable for German teachers is that the podcast service often offers educational materials that are based on a combination of audio, photo or video images, and texts.

Today, they offer their podcasts for learning German alongside the usual broadcasts of TV and radio stations Deutsche Welle (Sprachbar, Deutsch im Alltag, Deutsch perfekt Podcast, Wort der Woche, Langsam gesprochene Nachrichten), German von SBS Radio, radiodaf, ARD/ZDF (logo!, Deine Nachrichten, Tagesschau in 100s), printed resources Deutsch perfekt Podcast, websites of institutes Goethe Institut (Grüße aus Deutschland, Radio D).

However, the most attractive form for students remains the creation by applicants of their own podcasts thanks to the soundcloud, Spotify, Anchor, Google Podcasts, Apple Podcasts platforms according to the algorithm: defining a topic, developing a plan for finding the right content and German-language design, searching, writing a script, recording, joint reflection and feedback. editing and publishing on the platform created by the teachers or in your own blog. It is clear that auditory learning types especially liked this type of activity.

Based on the use of ICT tools in lectures and practical classes on learning the German language, we suggest classifying these tools by training, communication-cooperative, search-information, presentation, gamification and experimental functions.

Table 2.

Functions of the educational Web2.0 tool

Function name	Description	Educational (mobile) applications, programs, services, platforms
Training	Mobile applications contribute to consolidating knowledge of the German language, training skills: reading, writing, listening, speaking, the ability to read graphics: a) online offers for textbooks (interactive multimedia educational materials); b) training generators online or offline; c) professional online communities; d) mobile learning;	«Menschen», LearningApps, Wordwall, Kahoot, Quizlet, Padlet, Jamboard, Memocard, Mindmeister, Card2brain, KlettAugmented, Cobocards, Popplet, www.fragmich.xyz, Vokabeltrainer-App des
Communicative-cooperative	applications facilitate a) communication between participants of the educational process (in class or in remote mode) synchronously (video conference, chat, messenger) or asynchronously (e-mail, forum, blog); b) information management through implementation of ideas and presentation of opinions and exchange with others (social networks).	Zoom, Class Meet, Jitsi Meet, Office 365, Microsoft Teams, Adobe Connect, Skype, @ukr.net, @vnu.edu.ua, Viber, Telegram, WhatsApp, Facebook Messenger, Google Hangouts, навчальна платформа Dhoch3, Facebook, Instagram
research informative	Searching for information in the Internet for classes. Applications offer information in various formats (text, sound, graphic or video), QR- codes.	Мультимедійні енциклопедії https://de.wikipedia.org , вебпроекти (Aspekte), вебквести (SprachenQuests des GI Krakau), www.zeitblicks.de , www.bpb.de , www.planet-wissen.de ,
Presentative – researching	Research the acquired knowledge in practice, prepare digital (international) projects and present them.	PowerPoint, Prezi, Wikis, Blogs, Podcasts, wordle.net
Experimental	Make audio and video recordings	Vacaroo.com, simpleshow
Gamification	Learning in game form, online games.	LernDeutsch (A1), Kahoot!

So, based on the presented classification, the resources used in the teaching process enable the teacher to develop didactic and diagnostic materials, and the students to use these resources at a convenient time. Students have the opportunity to work individually and in groups.

At the Department of Applied Linguistics of the Lviv Polytechnic National University, a survey was conducted among students of the I-IV courses (bachelor's degree) regarding the use of mobile applications in the process of learning German as a foreign language. 200 students took part in the survey: 100 students of the I-II courses and 100 students of the III-IV courses; the survey was conducted at the beginning of the II semester of 2021-2022. According to the purpose of the study, students were asked to answer the following questions:

1. How often are digital applications used in the process of learning German? (answer options: always, often, sometimes, never);
2. What tools are used most often (it is suggested to choose services: CuePrompter.com.; vocaroo.com.; simpleshow.com.; Klett Augmented)?
3. Are you satisfied with the use of ICT at the PL department in the process of learning foreign languages? (answer options: yes; no; can't answer).

After analyzing the students' answers, we obtained the following results:

1) 85% of students stated that they often use mobile applications in the process of learning German; 13% indicated that they sometimes use digital applications; 2% said that they do not use mobile services. The answers are presented in the diagram (Fig.1):

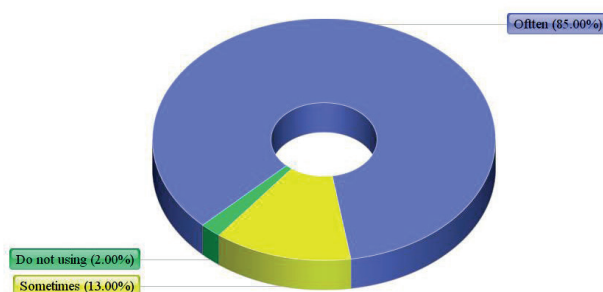

Fig. 1. The frequency of using mobile applications in the process of learning the German

2) The most frequent services in the process of learning German are: Klett Augmented (90%); approximately equally frequent among students are CuePrompter.com apps. and vocaroo.com. (48% and 45%, respectively); the least used application is simpleshow.com. (12%); (Fig. 2):

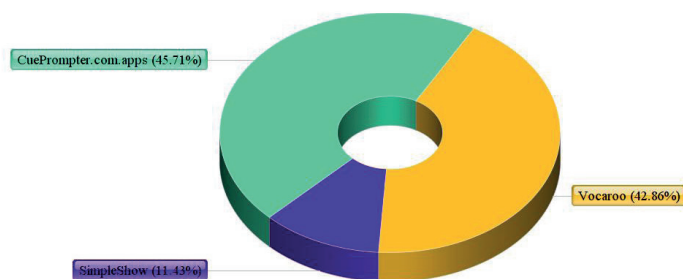

Fig. 2. The most frequent services in the process of learning German

3. When answering questions about the satisfaction of using digital services in the process of learning a foreign language (German), the following results were obtained: 75% of students said that they were satisfied with the use of digital services, 20% said “I can’t say”; 5% indicated that they are dissatisfied with the use of digital applications and distance learning in general (Fig. 3):

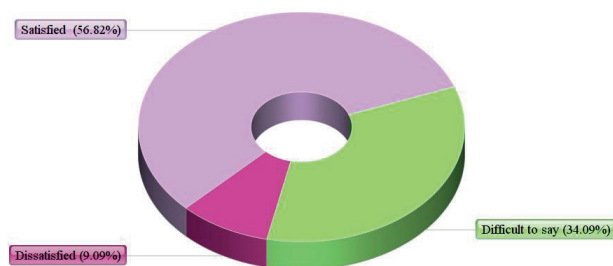

Fig. 3. Level of satisfaction with mobile applications

Conclusions. Distance learning, blended learning, e-learning and mobile learning have a place in the educational process. Under such conditions, the methodically correct use of ICT and digital tools is relevant. Digital technologies have proven to be important didactic tools in the process of learning German as a second foreign language. But teaching in a digital society places new demands on the teacher as a moderator of the educational process and on the student, who must work in new conditions. Along with the advantages of using mobile services in the educational process, there are also disadvantages: financial, organizational, technical, insufficient competence, as well as low media literacy of participants in the educational process, social inequality, etc. A caveat can also be the large number of mobile applications and developments that appear on the market every time and require mastering by both the student and the teacher; the implementation of new digital tools does not always meet the expected results. Therefore, the choice of digital technologies for the implementation of the educational process is a task that every teacher should solve independently, taking into account the psychological and pedagogical situation and the recommendations of experts.

We see the prospect of further research in the study of didactic opportunities for the introduction of ICT and digital tools in inclusive education. The goal of inclusive education is to reach as wide a range of students as possible, regardless of their social, financial status, physical, mental health, etc., and thus contribute to a more complete realization of the right of citizens to obtain quality educational services.

References::

1. Yu. Bykov, M. Leshchenko, “Digital humanistic pedagogy: relevant problems of scientific research in the field of using ICT in education”, *Information Technologies and Learning Tools*, 2016, vol. 53, no. 3, pp. 1–17.
2. I. Ivanyuk, O. Ovcharuk, “The response of Ukrainian teachers to COVID-19: challenges and needs in the use of digital tools for distance learning”, *Information Technologies and Learning Tools*, 2020, vol. 77, (3), pp. 282–291.
3. O. Spirin, “Information-communication and IT competences as components of the system of professional-special competences of IT teachers”, *Information Technologies and Learning Tools*, vol. 13 (5), 2009. [Online]. Available: file:///D:/Users/User/Downloads/admin,+09somtio.pdf (in Ukrainian);
4. Ustimenko O. “The mobile tool «Plickers» for interactive testing and formative assessment in the foreign language classroom”, *The scientific Foreign Languages*, 2019, vol. 99, (3), pp. 59-64.
5. Zhyhadlo O. “Application of digital game-based Tools for formative Assessment at foreign Languages Lessons”, *Information Technologies and Learning Tools*, 2022, vol. 87, (1), pp. 139-150.
6. M.V. Tsurkan, M. M. Greb, A. V. Ilkiv, “Using ICT tools in the teaching Ukrainian language to foreign medical students”, *ITLT*, 2021, vol. 83, (3), pp. 288-300 p.288–300, 2021.
7. B. Klimova, P. Poulouva, P. “Mobile learning in higher education”, *Advanced Science Letters*, 2016, 22(5/6), pp. 1111 –1114.
8. P. Pauli, A. Koch, F. “Allgöwer, “Smartphone Apps for Learning Progress and Course Revision”, *IFAC- PapersOnLine*, vol. 53, issue 2, pp. 17368-17373, 2021. doi: <https://doi.org/10.1016/j.ifacol.2020.12.2088>.
9. N. Behnamnia, A. Kamsin, M. A. Binti Ismail, “The landscape of research on the use of digital game- based learning apps to nurture creativity among young children: A review”, *Thinking Skills and Creativity*, Vol. 37, 2020. Doi: <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2020.100666>.
10. Ph. Wampfler, *Digitaler Deutschunterricht. Neue Medien produktiv einsetzen*. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 2017.
11. H. Dausend, *Die wichtigsten digitalen Tools: Im Fremdsprachenunterricht – für Einstieg, Erarbeitung und Sicherung – Sinnvolle Einsatzmöglichkeiten für jede Unterrichtsphase*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2019.
12. E. Vorspohl, J. Vorspohl, *Die wichtigsten digitalen Tools: Im Deutschunterricht – Sinnvolle Einsatzmöglichkeiten für jede Unterrichtsphase*. Berlin: Cornelsen Verlag, 2019.

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Отримано: 2 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: maria.didenko.05@gmail.com

osybirko@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-97-101

Didenko M. O., Sybirko O. S. Developing intercultural competence of future navigators as a background of effective intercultural communication. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острого : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 97–101.

УДК: 378.147

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-4104-5614>

Maria Didenko,

Senior Lecturer,

State University of Infrastructure and Technologies

<https://publons.com/researcher/3179492/maria-didenko/>

Oksana Sybirko,

Senior Lecturer,

State University of Infrastructure and Technologies

DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS AS A BACKGROUND OF EFFECTIVE INTERCULTURAL COMMUNICATION

The article aims to study the resources that can be used by foreign language teachers of universities to achieve standards of higher education and the development of intercultural competence as an integral part of the professional education of modern experts and background for effective intercultural communication. This leads to the importance of developing respect for other cultures, tolerance, empathy, desire to learn about foreign cultures, etc. And thus, it enables the development of a global expert who easily adapts to the modern requirements of society in an intercultural environment.

The article analyses relevant scientific papers and the requirements for modern experts in the development of intercultural competence. This makes it possible to say that an important task of teaching intercultural competence is to develop students' ability to participate in intercultural dialogue, taking into account the principles of cooperation and mutual respect, forming a sense of belonging to their own culture.

Based on the theory of high-context and low-context cultures, the authors made a comparative description of the representatives of Ukrainian, Filipino, Indian and Greek cultures, because Ukrainian sailors work mostly in this international crew. The features of the cultures presented in the table make it easier to adapt to the intercultural environment and understand and tolerate intercultural differences.

The article offers practical assignments for the development of intercultural competence at foreign language classes in higher education institutions, including maritime English.

Keywords: intercultural competence, tolerance, intercultural differences, high-context culture, low-context culture.

Діденко Марія Олександрівна,

старший викладач,

Державний університет інфраструктури та технологій

Сибірко Оксана Сергіївна,

старший викладач,

Державний університет інфраструктури та технологій

ФОРМУВАННЯ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МОРЯКІВ ЯК ПЕРЕДУМОВА ЕФЕКТИВНОЇ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Стаття спрямована на вивчення ресурсів, які можуть бути використані викладачем іноземної мови на заняттях у вищій школі для досягнення стандартів вищої освіти та розвитку міжкультурної компетентності як невід'ємної складової професійної освіти сучасних фахівців і передумови ефективної міжкультурної комунікації. Це підкреслює важливість розвитку поваги до інших культур, толерантності, емпатії, бажання пізнавати іноземні культури тощо. І таким чином, уможливорює формування фахівця глобального рівня, який легко адаптується до сучасних вимог суспільства у міжкультурному середовищі.

Проведено теоретичний аналіз відповідної літератури та досліджено вимоги до сучасних спеціалістів щодо розвитку міжкультурної компетентності. Дослідження дає можливість стверджувати, що важливим завданням навчання міжкультурної компетентності є розвиток у студентів умінь брати участь у міжкультурному діалозі з урахуванням принципів співпраці та взаємоповаги, формуючи приналежність до власної культури.

Спираючись на теорію висококонтекстних та низькоконтекстних культур, автори склали порівняльну характеристику представників української, філіпінської, індійської та грецької культур, саме у такому міжнаціональному екіпажі здебільшого

працюють українські моряки. Особливості культур, наведені у таблиці, дають змогу легше адаптуватись у міжкультурному середовищі та розуміти і толерантно ставитись до міжкультурних відмінностей.

Стаття пропонує практичні завдання для розвитку міжкультурної компетентності на заняттях з іноземної мови у вищих навчальних закладах, зокрема морської англійської мови.

Ключові слова: міжкультурна компетентність, толерантність, міжкультурні відмінності, висококонтекстна культура, низькоконтекстна культура.

Modern information society, globalisation of social and economic relations, and the expansion of relations between cultures raise the problem of mutual understanding between representatives of different cultures, leading to an increasing number of global problems. This results in the importance of developing respect for other cultures, tolerance, empathy, the desire to learn about foreign cultures, etc. The level of society requires new strategies for teaching English at higher educational institutions. One of the strategies is the development of intercultural competence, tolerance for cultural differences and communication skills for successful work in a multicultural environment. Intercultural competence is of the highest importance for seafarers who seek knowledge and skills to help them cope with the growing diversity of their employers, leaders and colleagues. It encourages cultivating tolerance for other people's cultures, arousing curiosity and respect for them, overcoming the feeling of irritability due to the dissimilarity of other cultures. Foreign language is an important means of intercultural communication, it promotes verbal understanding of citizens of different countries, and provides a level of cultural development that allows you to feel comfortable in the country which language is studied. University foreign language curricula and study abroad programs play a unique role in offering students the opportunity to develop their intercultural competences.

The concept of "intercultural competence" was widely developed in foreign science in the early 1970s, when intercultural communication was becoming an independent scientific field. In the scope of this process in the period of the 1970s and 1980s, the issues of attitude toward another culture and its values, overcoming ethnic and cultural orientation became relevant. Definitions of intercultural competence are varied and there has not been agreement on how intercultural competence should be defined exactly. Macmillan dictionary suggests a simplified definition of the term "intercultural competence" which is the ability to communicate effectively and appropriately with people of other cultures. Spitzberg and Chagnon (2009) provide a broader definition of the term, i.e. "the appropriate and effective management of interaction between people who, to some degree or another, represent different or divergent affective, cognitive, and behavioural orientations to the world".

In the broadest point of view, Fantini (2006) defines intercultural competence as "a complex of abilities needed to perform effectively and appropriately when interacting with others who are linguistically and culturally different from oneself". In foreign language learning, Byram's definition has the greatest impact on further research. He defines "intercultural competence" as the capacity of language learners "to see relationships between different cultures – both internal and external to a society – and mediate, that interprets each in terms of other, either for themselves or for other people" (M.Byram, 2009). The content of intercultural competence has not been defined precisely and is still under the research of scientists.

Following the above definitions, an important task of teaching intercultural competence is to develop students' abilities to participate in intercultural dialogue taking into account the principles of cooperation and mutual respect, while forging their own identity. Intercultural competence of students of higher educational institutions is a personal education, which includes motivation to study, compare cultures and readiness to update intercultural experience. These are important aspects of the language policy of Ukraine to be covered which were recommended by the Council of Europe. It is widely accepted that cultivating love and respect for native culture will be only effective if these qualities are developed in the aspect of a foreign culture, so the two processes are cross-connected and interdependent. This fosters the teachers to plan strategies that assure their students will gain not only professional skills but also cross-cultural communication skills.

The subject "English for specific purposes" for maritime educational institutions is of the highest priority. Students have an opportunity not only to get acquainted with the culture of the countries which language is studied but also via comparisons observe the features of their national culture, understand social values. The world and communities become more multilingual, that's why classrooms should reflect a global society where people must learn to interact and create harmony.

Culture is behavioural patterns and beliefs that a group of people have in common. Culture consists of the daily living patterns and the most deeply held beliefs that a group of people demonstrates in many ways: customs, traditions, values, worldview, styles of dress, attitudes toward education, beliefs about the importance of time, the responsibilities of children and teens, and the role of the family, as well as celebrations, music, art, and much more.

When individuals cross from one culture into another, they often feel strange, or like an outsider—and they perceive people from the new culture different. They feel awkward as if they have stepped out of a familiar place where all the rules for behaviour are known, into a place where they have to learn a whole new set of rules. We may ask students to share their experiences of feeling embarrassed or how it felt in situations like moving to a new place, or country, changing school or a group of mates.

Due to the nature of their work, seafarers must be flexible to work with people representing different nationalities. Lack of intercultural awareness may result in intercultural conflicts within the multinational crew. Positive interaction between crew members depends on successful professional communication, which affects the safety of voyages, safe ship navigation, and successful delivery of passengers and cargo to the ports of destination. Physical and psychological stress, the mixed ship's crews, the lack of opportunity to speak their native language, fatigue, hard work do not contribute to a positive working climate but lead to misunderstandings, especially between the representatives of different cultures. But despite this, navigators must be able to communicate quickly and effectively with ports authorities, companies, shipowners, etc. to solve various production problems without conflicts, interact with crew members, maintain a high level of cohesion.

Thus, understanding traditions, behaviour, specific features of a foreigner's life, his belonging to a certain cultural and predominant style of communication, prevents misunderstandings, ridiculous and sometimes offensive situations during personal and professional communication and leads to cultural security and successful cultural dialogue.

When people from different cultures interact, communication can break down if they do not share similar cultural contexts. According to Edvard Hall's theory (1977), "context" refers to the cultural background in which communication takes place. The key

factor is the division into low-context and high-context cultures. This theory helps us understand how the characteristics of a given culture affect communication. Following Guffey and Loewy let's compare specific features of low-context and high-context cultures.

High-context cultures	Low-context cultures
People tend to emphasize interpersonal relationships People prefer group harmony and consensus over individual achievement People share a high degree of commonality of knowledge and viewpoints Words are less important than a speaker's intent There is little need to spell things out Meanings tend to be implicit or can be communicated in indirect ways Cultures are typified by long-lasting social relationships, spoken agreements, and mutual trust Interlocutors depend less on language precision and may come across as ambiguous to people from low-context cultures	People tend to be individualistic and goal-oriented People tend to value directness with discussions resulting in actions Interlocutors are expected to be straightforward and concise

These differences can cause problems in the process of personal and professional interactions between members of high- and low-context cultures.

Vietnam, China, Korea, Saudi Arabia, the Philippines, Japan, etc. represent high-context culture, while Germany, Canada, Sweden, Norway, USA, Ukraine, etc. are representatives of low-context culture.

Students of State University of Infrastructure and Technologies work onboard different types of vessels being a part of the multinational crew. Though the language of communication is English according to IMO, the students deal with the Philippines, Indians, Greek, etc. who represent high-context culture, while Ukrainians are low-culture representatives. Let's compare these nationalities.

Ukraine	Philippines	India	Greece
Ukrainians do not make a lot of gestures and seldom pay much attention to others' facial expressions.	Philippines use communication that focuses on underlying context, meaning, and tone in the message, and not just the words themselves. Hints and indirectness prevail.	The words said may have multiple interpretations based on the context of the interaction, as well as the body language, tone and words used.	Greeks place non-verbal communication higher than others. They use a lot of hand gestures. They prefer keeping eye contact and pay close attention to other peoples' posture and facial expressions.
Ukrainians are rather independent	Philippines are family-oriented and often religious with a respect for art, fashion, music and food.	Indians rely on their families for everything from arranged marriages, to buying a house, to naming their child.	Greeks tend to be very proud of their families. A person's family name and background influence perceptions of an individual's reputation.
Sequence talking, turn-taking	Overlap talk	Subject to distractions, interruptions	Greek may speak with impassioned, loud voices when talking to each other, often interrupt
Ukrainians are considered to be highly individualistic.	They are collectivist in nature and value harmonious relations.	Indians are representatives of a collectivistic culture	It is recognized as a collectivistic culture.
Ukrainians meet deadlines, think and work independently, take initiative, they are reliable and smart.	Philippines are hard-working and productive, they are team players and demonstrate a high tolerance to high-pressure situations	Indians work hard, do not take too much leave, don't quarrel with teams, they are honest, soft-spoken and reliable.	Greeks are timely with schedules and deadlines.

So, we can see while Ukrainians advocate straightforward communication and prefer to avoid ambiguity, by all means, Philippines and Indians pay more attention to the context in which the communication is taking place than to the explicit message. Ukrainians are open, direct, and honest, which sometimes can be mistaken for a lack of soft skills but they are still flexible enough to accept other cultures' communication patterns. Representatives of high-context culture anticipate others' needs through facial expressions, behaviour, and gestures rather than verbal messages. If a Phillipino colleague asks Ukrainian seafarer questions about him, it's not an attempt to trespass but the way to welcome a Ukrainian to the crew and treat him as a friend. So, to manage the situations when professional issues become personal, it's very important to establish boundaries between work and personal relations.

Intercultural competence involves not only theoretical knowledge but also practical experience of intercultural communication. Due to the social order, intercultural communication is one of the most important components of professional education of future experts. That is why the university course of a foreign language is designed to be communication-oriented, and its tasks are defined as communicative and cognitive. And one of the teacher's strategies is to become a valuable and interesting source of information about another culture. This can be facilitated via internships for teachers abroad, participation in international conferences and projects, etc.

Let's consider practical tips to increase students' intercultural competence when developing a lesson plan. Create intercultural activities to raise cultural awareness.

First of all, you should decide what you want your students to learn. Self-reflection is a major aspect for students in developing their own cultural identities and feeling a part of a certain culture. Only self-awareness of own culture fosters successful development of intercultural competence and communication. Jerrold Frank (2013) suggests these activities that help learners.

- 1) the cultural iceberg activity;
- 2) quizzes to help learners understand their cultures' values;

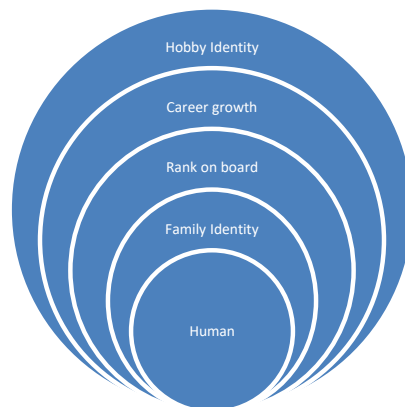
3) the “Identities Wheel” activity.

For example, it might be a lunch where each student brings a dish associated with his or her country of origin. That will combine both aims of training in an ice-breaking activity, sharing personal preferences, and learning about others. Work out a list of celebrations and holidays on the team’s calendar to keep track of and celebrate together. Describe the traditions of celebration and research the historical context of these traditions.

Describe different local cultural traditions from a part of an alien which will allow you to differentiate empathy from making judgments and thus to understand how other people might interpret certain actions and behaviour and make wrong assumptions. That trains sensitiveness to cultural differences and teaches to appreciate them.

Assign your students the roles to act and then guess about the roles when conducting a discussion of – buying new equipment, investing in..., developing new business. Ask students to consider the following statement: “To avoid misunderstanding the behaviour of individuals different from yourself, you have to try to see the world from their perspective, in addition to your own.”

We suggest an interpretation of the identity wheel for future seafarers.

There are multiple ways of exploring other cultures in the class. These include role-plays, web quests, examining a situation from multiple perspectives, cultural collections, etc.

Roleplay

Such activities are engaging and memorable. They develop critical thinking and intercultural competence, help avoid communication breakdowns and prepare for possible difficulties onboard.

<p>Student A You are a third officer from Ukraine. The Cook on your ship is a Phillipino, he cooks very spicy and hot food. Try to convince him to change his cooking addictions.</p>	<p>Student B You are a cook from the Philippines and hot and spicy food is traditional for your country. But part of the crew is not satisfied with your culinary delights. Try to compromise.</p>
--	---

Web quest

One of the tasks is searching different websites to find the information. Students can be divided into groups and each group will research one culture and then will share their findings with the other groups.

These questions can be used as examples for research:

1. What traditional dishes are served in the country and what is the history behind them?
2. What are the popular sports of the country and how do they reflect the culture of that country?
3. How is the government structured in the country?
4. What are the specific features of education and how is it different from Ukrainian?

A teacher can suggest students designing posters or collages demonstrating aspects of the target culture. The assignments provide both the cultural awareness value and plenty of opportunities for students to develop English skills.

Examining a situation from multiple perspectives

Interactive classes aim to develop students' sensitivity to other cultures using discussion and inquiry. Another option is completing personal associations as for "what "crossing cultures" might mean", or "have you ever "crossed cultures"? "What did it feel like when someone crosses the borders?"

The reasons for misunderstanding, first from their own point of view and then from the point of view of another person involved. To help students organize their thoughts and their writing, suggest that they talk to the person with whom they had the misunderstanding and—putting their own perspective aside for a moment—try to see the misunderstanding from the other person's perspective. If they are not comfortable talking to the person, they should try to imagine, what the situation looked like from the other person's perspective.

Work in pairs – one of the students receives the picture of the ship and another one gets the same picture upside down. The task is to describe the picture to each other. And it will be great if the students guess that the images are equal. This activity develops participants’ communication skills and promotes analysis from multiple perspectives. It’s important for students to understand that they may see the same but interpret it differently. This activity fosters the development of professional language and general communication skills, tolerance and critical thinking.

Before their shipboard training students receive an assignment to interview someone of another nationality to find out how people in a certain neighbourhood live, think or relate to specific issues. The results can be shared, contrasted and analysed in the class to develop knowledge or skills required for intercultural competence.

To conclude, we may say that the development of intercultural competence is a complex problem that implies the readiness of a person to interact with other cultural systems and is based on respect for other cultural values. The issue requires new strategies to solve it and summarise. Intercultural competence is the ability to recognize, respect and effectively use differences in the perception, thinking and behaviour of own and other cultures. The high level of intercultural competence as an integral part of language learning certainly has a very important impact on teaching future seafarers. Developing intercultural communication diversifies ESP classes, increases learning motivation and prepares for real-life situations onboard ships.

References:

1. Byram, M. (2000). Assessing intercultural competence in language teaching. *Sprogforum*, 18(6), 8-13. Retrieved from: https://library.au.dk/fileadmin/www.bibliotek.au.dk/Campus_Emdrup/Sprogforum_arkiv/SPROGFORUM_NO_18_Interkulturel_kompetence.pdf.
2. Deardorff, D. K. (2006). Identification and assessment of intercultural competence as a student outcome of internationalization. *Journal of Studies in Intercultural Education*, 10, 241–266. <https://doi.org/10.1177/1028315306287002>.
3. Edward T. Hall, *Beyond Culture*, 1977, Anchor Books.
4. Jerrold Frank (2013). Raising Cultural Awareness in the English Language Classroom. *English Teaching Forum*, vol. 51, # 4. P. 2–11, 35. Retrieved from: <https://eric.ed.gov/?id=EJ1020809>.
5. Josef Huber and Christopher Reynolds, 2014. Developing intercultural competence through education. Retrieved from: <https://rm.coe.int/developing-intercultural-enfr/16808ce258>.
6. Miyamoto, Y., & Wilken, B. (2013). Cultural differences and their mechanisms. In D. Reisberg (Ed.), *The Oxford handbook of cognitive psychology* [online publication]. Oxford: Oxford University Press. DOI: 10.1093/oxfordhb/9780195376746.013.0061.
7. Olena Tishchenko (2020). Interdisciplinary integration as a condition of intercultural competence formation of future marine. *Серія: Педагогічні науки*. Вип.1. Бердянськ: БДПУ, 2020. С. 452–459. Retrieved from: <https://pedagogy.bdpu.org/wp-content/uploads/2020/05/51.pdf>.
8. Spitzberg, B. H., & Chagnon, G. (2009). Conceptualizing intercultural competence. In D. K. Deardorff (Ed.), *The SAGE Handbook of Intercultural Competence* (pp. 2–52). Thousand Oaks, CA: SAGE. Retrieved from: https://openscholarship.wustl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1815&context=csd_research.
9. Наталя Дмитришук, 2019. Підготовка майбутніх судноводіїв до професійної діяльності у контексті міжособистісного спілкування в полінаціональних екіпажах. *Педагогічний вісник*. № 1 (64), лютий 2019. С. 81–84. Retrieved from: <http://mdu.edu.ua/wp-content/uploads/Ped-visnyk-64-2019-16.pdf>.

Отримано: 3 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: sikorskavika1003@gmail.com

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-102-107

Сікорська В. Ю. Медіаосвітні технології у контексті сучасних вимог до мовної підготовки іноземних студентів у вишах України. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 102–107.

УДК: 378

ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7278-8464>

Сікорська Вікторія Юрївна,
кандидат філологічних наук, доцент,
Одеський національний морський університет

МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИШАХ УКРАЇНИ

У статті розкрито важливість впровадження сучасних медіаосвітніх технологій для забезпечення якісної мовної підготовки іноземних студентів у вишах України. Доведено, що інформаційні трансформації у світі мають прямий вплив на процес проведення реформ у сфері організації освітнього процесу у вищій школі нашої держави. Приділено увагу особливостям залучення інформаційно-комунікаційних розробок в галузь вищої освіти, розкрито мотив проведення такої реорганізації. Проведено роботу з доповнення та розширення розуміння впливу запровадження інформаційних процесів в освітню сферу та встановлено те, як це змінить якість викладання різних дисциплін, зокрема, філологічного напрямку. Наголошено на проблемі необхідності пошуку нових ефективних способів подання освітньої інформації студентам, які могли б скласти конкуренцію традиційним способам викладання, важливості доповнення та розширення їх переліку. Роз'яснено теоретичні аспекти загального та часткового характеру, які, певним чином, здійснюють вплив на трансформацію звичних теоретичних та практичних завдань у ЗВО. Підкреслено необхідність підвищення рівня вимог до майбутніх спеціалістів (студентів-іноземців), які наразі отримують вищу освіту в українських вишах. Наведено приклад важливості обміну власними педагогічними набуттями. Аргументовано проведення докорінних змін в освітньому процесі завдяки впровадженню сучасних медіаосвітніх технологій, переоціненню дієвості традиційних дидактичних способів і шляхів подання навчального матеріалу, можливості ширшого розкриття гуманітарного потенціалу, закладеного в усіх дисциплінах, сприянню утворенню наукового світогляду, покращенню творчого мислення та змоги аналізувати інформацію, підвищенню суспільної свідомості та осмисленого відношення сьогоденних реалій життя. Проведено детальне дослідження плюсів та мінусів інформаційної реформи освітнього простору. Наведено приклад досвіду користування соціальною мережею під час вивчення дисципліни "Українська мова як іноземна" (для студентів-іноземців у вищих навчальних закладах).

Ключові слова: медіаосвітні технології, мовна підготовка іноземних студентів, медіакультура, медіатехнології, медіаграмотність, медіаосвіта.

Victoria Sikorska,
candidate of philological sciences, associate professor,
Odessa National Maritime University

MEDIA EDUCATIONAL TECHNOLOGIES IN THE CONTEXT OF MODERN REQUIREMENTS FOR LANGUAGE TRAINING OF FOREIGN STUDENTS IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS OF UKRAINE

The article reveals the importance of the introduction of modern media educational technologies to ensure quality language training of foreign students in Ukrainian universities. It is proved that information transformations in the world have a direct impact on the process of reforms in the organization of the educational process in higher education in our country. Attention is paid to the peculiarities of attracting information and communication developments in the field of higher education, the motive for such a reorganization is revealed. Work has been done to supplement and expand the understanding of the impact of the introduction of information processes in the educational sphere and to establish how this will change the quality of teaching various disciplines, in particular, the philological field. Emphasis is placed on the need to find new effective ways to present educational information to students that could compete with traditional teaching methods, the importance of supplementing and expanding their list. Theoretical aspects of general and partial character are explained, which, in a certain way, influence the transformation of usual theoretical and practical tasks in ZVO. The need to increase the level of requirements for future specialists (foreign students) who are currently receiving higher education in Ukrainian universities is emphasized. An example of the importance of exchanging one's own pedagogical achievements is given. It is argued that radical changes in the educational process through the introduction of modern media education technologies, reassessment of the effectiveness of traditional didactic methods and ways of presenting educational material, the possibility of wider disclosure of humanitarian potential inherent in all disciplines, promoting the formation of scientific analysis, improving information consciousness and meaningful attitude to today's realities of life. A detailed study of the pros and cons of information reform of the educational space. An example of the experience of using a social network during the study of the discipline "Ukrainian as a foreign language" (for foreign students in higher education) is given.

Keywords: media educational technologies, language training of foreign students, media culture, media technologies, media literacy, media education.

Постановка проблеми. В основі підґрунтя освіти сьогодення продовжується трансформація освітнього процесу у закладах вищої школи країни. Сучасне суспільство поступово трансформується в нову соціальну структуру, нерозривно пов'язану з глобальною інформатизацією усіх сфер і відносин. Так стрімкий розвиток інформаційних систем спричинив переосмислення звичних дидактичних теорій та навчальних практик, показавши їх у новому світлі. Зацікавленість вивченням інформаційно-комунікаційного вмісту впливає на педагогічні науки та сприяє переосмисленню ними того, як позначається інформатизація на умови та процес викладання різних навчальних дисциплін, зокрема філологічних.

Нікого не дивує майже повна інформатизація всіх сфер життя сучасної людини. Пошук, зберігання, пересилання інформації за допомогою мережі Інтернет, стали звичними компонентами повсякдення. Отримати доступ до потрібних матеріалів може будь-хто, за наявності гаджетів та підключення до всевітньої мережі Інтернет. З кожним роком швидко

зростає кількість її користувачів. Крім того, удосконалюється система захисту персональних даних онлайн-користувачів, розширюється функціональність ІТ.

У свою чергу, іноземні студенти, які здобувають вищу освіту в українських вишах, мають змогу сприймати інформацію через медіапростір, обмінюватися матеріалами з іншими молодими людьми, знаходити всю необхідну інформацію для оптимального засвоєння навчальної програми. В результаті відбувається оволодіння майбутніми фахівцями навичками та уміннями, освоєння досвіду самостійного опрацювання інформації, особистісний розвиток.

Усі сучасні реформи в освітньому напрямку та інноваційні програми реалізують, здебільшого, завдяки інформатизації освітнього процесу. Поряд з цими удосконаленнями, покращується форма та зміст навчання, енергійно запроваджується викладання матеріалу з використанням мультимедіа, а також, нові способи контролю рівня засвоєння матеріалу студентами вишів. Відбувається використання нових шляхів для створення навчального матеріалу і інструментів розгалуженої мережі доступної освіти.

На нашу думку, удосконалення інформаційно-комунікаційних освітніх технологій у ЗВО країни стане міцним підґрунтям для розширення та посилення якості надання освітніх послуг, в тому числі і для іноземних-студентів. Саме завдяки цифровим технологіям, які стрімко удосконалюються, викладання української мови як іноземної неминуче зазнає принципних змін. Тому враховуючи вищезазначене актуальною є проблема мовної підготовки іноземних студентів, зокрема медиків. Аби здобути знання на належному рівні, майбутні фахівці повинні оволодіти українською мовою, адже вони на даний час проживають та отримують освіту в Україні. Вивчення державної мови нашої країни потрібно іноземцям не лише для поліпшення побутового спілкування, а й для того, щоб вільно читати підручники та матеріали з медичних дисциплін, заповнювати медичну документацію, вести розмову з пацієнтом та персоналом лікарень, ставити діагноз та призначати схему лікування. У той же час основну увагу необхідно приділяти саме мультимедійним засобам отримання інформації іноземними студентами, адже соціальні мережі служать не тільки інструментом комунікації, але й є полем для розвитку дидактичного сегменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Мовознавчі студії цифровізаційної орієнтації – це вдалий приклад розширення додаткових знань про методи інтеграції інформаційно-комунікаційних інструментів в освітню сферу. Вивченню та втіленню у життя комп'ютерних технологій багато часу приділили такі українські вчені: М. Асламова [1], М. Жовнір [4; 6], О. Іванова, О. Комочкова, Т. Коршун [2], Ж. Краснобаєва-Чорна, М. Курвітс, Т. Лещенко [3-8], Н. Лисенко, О. Мартиненко [9], В. Луговий, А. Назаревич, А. Нісімчук, О. Павленкова [8], О. Падалка, Л. Пироженко, М. Писанко [9], О. Пометун, Т. Полиця, О. Савчук, В. Саюк, Н. Сорока, О. Скалій, О. Співаковський, Л. Федоренко, Т. Чаюк, Т. Чаюк [11], Т. Шарбенко [8], О. Шпак, Я. Яненко. Об'єкт детального вивчення обраний цілком виправдано, так як інноваційні педагогічні методи викладання навчального матеріалу перебувають в процесі розвитку та дослідження.

Праці Т. Архипова, Н. Бондар, М. Глазунов, І. Карпа, Г. Нестеренко, С. Литвинова, Г. Скрипка, Н. Стучинська, О. Шевченко [7], О. Щербаков, Г. Щербина, В. Юфименко [3; 7-8; 12-14], Н. Яськова, А. Яцишин та ін. присвячені деяким моментам вивчення дисциплін з використанням засобів віртуальної комунікації. Дослідники створили досить місткі напрацювання в науково-технічній базі, а також практичну базу. У наукових працях детально розкрито основні тематичні поняття, проведений частковий аналіз методології, теоретичних надбань, філософії та історії застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освітній сфері, впровадження ІКТ в освітню систему вишів.

Ця стаття не є одноособовою думкою, а лише доповнює, посилює роздуми науковців, які акумулювали власні зусилля довкола проблеми вивчення значення дидактичного сегменту соціальної мережі як засобу модернізації вишівського освітнього процесу в контексті вивчення мовних дисциплін студентами-іноземцями. Незважаючи на проведений аналіз, питання доповнення ефективними, сучасними методами освоєння української мови, як іноземної, потребує більш розгорнутого висвітлення, вивчення та систематизації інформації, що підкреслює актуальність запропонованого дослідження.

Мета статті – пошук та аналітика шляхів використання контенту соціальних мереж з метою вдосконалення педагогічного викладання мовних дисциплін у закладах вищої освіти.

Виклад основного матеріалу. Однією з нагальних потреб в освітній галузі сьогодення є необхідність осучаснення навчального процесу шляхом підключення до нього розмаїття медіатехнологій. Мережева модель ІКТ та цифрових технологій вже розроблена. З розвитком мережі Інтернет та можливістю масового доступу до нього, виникло нове середовище для спілкування, обміну інформацією. Все це вплинуло на розвиток феномену комунікації у віртуальному просторі. Із усе більшим охопленням населення мультимедійними засобами, стало повсякденним використання інтерактивних сервісів для можливості віртуального спілкування між людьми з різних куточків країни, інших держав, представниками різних культур та спільнот. Обмін інформацією через Інтернет розгладжує відмінності у віці, статусі, соціальному положенні, етнічній приналежності, гендерному статусі, які у «реальному» спілкуванні відіграють важливу роль.

Віртуальний простір зробив доступним знаходження потрібної інформації, не виходячи з дому, оформлення покупок «онлайн», знаходження нових друзів. Студентська молодь є користувачами соціальних серверів II покоління Веб 2.0 та різними соціальними мережами для розваг та спілкування з друзями. Вони листуються, заводять нові знайомства в мережі, завантажують фото та відео, проводять дискусії, обговорення, виставляють актуальні пости тощо (Писанко, 2021).

Наразі, серед традиційно популярних соціальних мереж у молоді – «Інстаграм», «Фейсбук», «Телеграм», «Твітер» та ін. Зареєстрованим користувачам стала доступною будь-яка інформація, що знаходиться на сторінках мережі, можливість відмічати геолокацію, надсилати повідомлення, завантажувати фото та відео, графічний контент. Доводять нашу думку і такі міркування інших авторів. Тобто в останні роки соціальні мережі Facebook, Twitter, My Space, Instagram, Viber, Telegram та ін. стали основним інструментом соціальної взаємодії, спілкування й обміну інформацією» (Цифри і факти, 2020: 272).

Необхідно зазначити, що наведений приклад соціальних платформ, міцно вкоренився у свідомості українців, які почали черпати з них необхідну інформацію, поширювати різні матеріали та знаходити відповіді на питання. В освітньому процесі прямим чином задіяні соціальні мережі, які використовуються у груповому навчанні, роботі невеликими групами, пошуку необхідних матеріалів. Їх впровадження сприяє розвитку, пізнанню нового, обміну досвідом системи освіти. На наш погляд, світовий досвід обміну педагогічними знаннями слід вважати корисним і потрібним, як і на думку прогресивних

педагогів-експериментаторів, які зауважують, що в умовах сучасних інноваційних змін в українській вищій освіті доцільно використовувати здобутки не лише вітчизняних, а й іноземних науковців, адаптуючи їх до навчання української мови студентів-іноземців медичних ЗВО» (Лещенко, 2019: 125).

У результаті, сучасний бурхливий розвиток інформаційних технологій уможливило безпосереднє спілкування вітчизняних та іноземних студентів незалежно від їхнього соціального статусу та місцезнаходження (Асламова, 2019: 6). Не винятками є приклади залучення соціально-мережевого контенту в проведенні олімпіад, семінарів, майстер-класів, змагань, використання у літніх таборах та школах.

Викладачі-мовники мають вдало поєднувати знання із фахових дисциплін з організаторськими здібностями, виявляти майстерність у традиційних методиках навчання та викладання, але не відставати у інформаційно-технологічній грамотності, бути спроможними усувати труднощі в освітньому процесі, обирати найшвидший спосіб просування до поставленої мети – високоякісної підготовки кваліфікованих фахівців (Шевченко, 2015: 48).

Тому викладачі вишів не відмовляються від викликів, які висуває сучасний рівень освіти. В одній із своїх багаточисленних робіт, які присвячені мовній підготовці студентів-іноземців, Т. Лещенко робить справедливе зауваження, що сучасна науково-педагогічна діяльність вимагає пошуку нових методичних і методологічних підходів у процесі формування компетенції майбутнього лікаря – високоосвіченого та високоінтелектуального фахівця медичної галузі (Лещенко, 2018: 111); можливості медіаосвітніх технологій спонукають до їхньої активної пропаганди і поширення в середовищі навчальних закладів різних профілів підготовки (Лещенко, 2019: 125).

Враховуючи вищезазначене, вдосконалення освітньої системи шляхом впровадження соціально-інформаційних мереж посилює спектр можливостей як викладачів, так й іноземних студентів. Викладачі спроможні створювати навчальні онлайн-курси, а також проводити оцінку знань майбутніх фахівців у віртуальному просторі. Мова йде про долучення медіаосвіти для засвоєння матеріалу – тестові завдання, вікторини, квести. Завдання медіаосвіти зображені на рис. 1.

Рис. 1. Завдання медіаосвіти

Примітки: сформовано автором на основі (Коршун, 2018: 13).

Іноземці-студенти, спілкуючись у режимі «реального часу» користуються основними освітніми інструментами: 1) чатами і групами у соціальних мережах для спілкування між собою та з викладачем; 2) файлами – завданнями, текстами лекцій, методичними розробками семінарських чи практичних занять, навчальними програмами тощо; 3) фото-, відеофайлами, посиланнями на інші ресурси, що використовують як навчальний матеріал; 4) добіркою заходів наукового, освітнього, виховного характеру; 5) доступом до обговорень, дискусій, міркувань, постів, дописів тощо.

Іноземні студенти можуть безперешкодно надсилати потрібну інформацію своїм друзям та однокласникам, обмінюватися файлами, спільно вирішувати завдання, дискутувати на тему правильної подачі матеріалу. Для іноземних студентів створені умови вивчення української мови шляхом об'єднання практики та проектної діяльності, вдало справляються з алгоритмами вивчення мовного матеріалу через мережу Інтернет. Основним здобутком запровадження ІКТ в освітній простір можна назвати безперервне (не враховуючи часові, географічні, вікові обмеження) користування початковим контентом потрібної дисципліни (Лещенко, 2015: 187).

Викладачі української мови у студентів-іноземців у вишах України успішно залучають соціальні мережі для урізноманітнення рутинного шляху організації процесу навчання, мотивують молодь вивчати мову, полегшують колективну роботу медиків-студентів під час занять та за межами аудиторій; формують комфортні умови для розвитку персоналізованого навчального середовища здобувача освітніх послуг (Лещенко, 2018: 163).

Завдяки долученню до навчальних програм використання соціальних мереж, студентам почали надавати різноманітний довідково-ілюстративний матеріал, графічні зображення, фрагменти текстів, звукові та відеофайли, анімації тощо. Медіадидактика має кілька складових і має гарні перспективи на майбутнє. Широкі можливості, що відкриває світ медіатехнологій сприяє активному залученню їх до навчального середовища у вишах нашої держави.

Наприклад, такі соціальні мережі, як «Інстаграм», «Фейсбук» заповнили інтернет простір не тільки в Україні, а й у всьому світі, мають високу популярність у студентській молоді. Користувачами мережі «Фейсбук», за даними 2020 року, являється близько 14 млн. Чисельність зареєстрованих в «Інстаграмі» українців на сьогодні складає 11 млн. (Чаюк, 2019).

Кожен іноземний студент, який користується описаними соціальними мережами розширює власний контент, наповнює сторінки світлинами, відеороликами, викладає цікаві пости, які можуть висловлювати її ставлення до тієї чи іншої події у світі та країні. Більшість викладачів дисципліни «Українська мова як іноземна» взаємодіють з іноземними студентами ще

й через соціальні мережі, публікуючи навчальні матеріали, що сприяють оволодінню мовою, їх фаховому зростанню, підштовхуючи до саморозвитку, самонавчання, прояву творчих здібностей (Чаюк, 2019: 185).

Високу цінність, позитивний вплив на освоєння навчальної програми студентами справляє мікробіолог на соціальній платформі «Фейсбук», який створила Т. Лещенко – завідувачка кафедри українознавства та гуманітарної підготовки Української медичної стоматологічної академії (<https://www.facebook.com/profile.php?id=100026461282522>). Свою сторінку дослідниця постійно оновлює, додаючи цікавий дидактичний матеріал, що є корисним не тільки для іноземних студентів-медиків, викладачів, а й для всіх охочих та не байдужих до української мови, що бажають вправно орієнтуватися в медичній термінології, складних випадках вживання деяких слів, не плутатися з фаховою термінологією. Т. Лещенко було розглянуто медичну термінологію як об'єкт редагування та перекладу в наукових текстах медичного напрямку. Після аналізу матеріалів, дослідниця виявила найпродуктивніші способи словотворення медичних термінів. Науковець робить акцент на усіх рівнях рідної мови, наводить доречні приклади, попереджає про можливі помилки чи неточності, доносить матеріал до читача, навчає. Отримані результати дослідження можливо використовувати у викладанні дисципліни «Українська мова як іноземна» для студентів-іноземців вищих медичних навчальних закладів, що сприятиме формуванню професійної компетенції майбутніх фахівців медичної галузі. Додамо, як приклад, ілюстрації взяті зі сторінки викладача у соціальній мережі (рис. 2).

Рис. 2. Дидактичний матеріал

Примітки: складено автором на основі (Лещенко, 2014).

Враховуючи проведений аналіз, сторінки іноземних студентів в мережі також мають достатньо інформації про молодих людей, їхні інтереси, відпочинок. Власники сторінок активно спілкуються з одногрупниками, друзями, викладають фотографії, додають відеофайли пізнавального характеру, діляться навчальним матеріалом з однодумцями. Соціальні платформи слугують простором для пізнання невідомих раніше речей, зростання особистості як майбутнього кваліфікованого фахівця, поліпшення навичок вживання українських слів, спеціальних термінів у повсякденному спілкуванні. Таким чином, «Фейсбук» чи «Інстаграм» вже давно став ефективним засобом дидактичного впливу на студентів (Чаюк, 2019: 187; Юфименко, 2020).

Незважаючи на достатню кількість переваг використання медіатехнологій у педагогічній практиці, слід зазначити і деякі недоліки, що пов'язані з їхнім використанням. Наведемо приклади основних із них: перебітийний доступу до світової інформаційної мережі Інтернет, необхідність дотримання ділового етикету у спілкуванні з співрозмовниками, низький рівень контролю за раціонально витраченим часом в соціальних мережах, необхідність здійснювати контроль за правильністю та конкретністю навчального матеріалу, що надають іноземні студенти.

Висновки з проведеного дослідження та перспективи для подальшого розвитку. Отже, після проведеного аналізу, необхідно відмітити позитивний вплив залучення соціальних мереж до освітньої практики вишів України. Їхня роль невинно зростає та приймає нові форми. Сучасні соціальні платформи – не лише місце для спілкування різних груп суб'єктів, а й спосіб обміну матеріалами навчального характеру. Тобто, вони являють собою інтерактивний веб-сайт, наповнення якого займаються самі користувачі. Така можливість об'єднує між собою групу учасників, що мають спільну мету – оволодіння навчальною дисципліною.

На нашу думку, впровадження медіатехнологій у процес вивчення дисципліни «Українська мова як іноземна» – це шлях до покращення якості отриманих знань іноземними студентами українських вишів, що спричинено фаховою конкуренцією і високими вимогами роботодавців до сучасних спеціалістів.

Завдяки мережевому контенту соціальних платформ урізноманітнено і посилено процес засвоєння знань, контроль за студентськими досягненнями в освоєнні матеріалу, підвищено якість закріплення умінь та навичок. Крім цього, соцмережі сприяють творчому, позбавленому шаблонів освітньому середовищу.

Подальшим напрямком розвитку медіаосвітньої програми у вишах є детальний пошук нових способів залучення соціально-мережових навчальних матеріалів у дидактичному вивченні дисциплін, удосконалення алгоритму ефективного використання молодіжних соціальних платформ для вивчення групами чи у індивідуальному порядку студентами іноземного походження дисципліни «Українська мова як іноземна».

Література:

1. Асламова М.В. Інтернет-щоденники іноземних студентів як елемент дискурсу блогосфери. *Вчені записки Таврійського національного університету імені В.І. Вернадського*. 2019. Вип. 4. Ч. 1. С. 6–10.
2. Коршун Т.С. Можливості індивідуалізації навчання на онлайн-платформах. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля*. 2018. № 2 (16). С. 301–306.
3. Лещенко Т.О., Юфименко В.Г. Використання комунікативного підходу до засвоєння стоматологічної термінології на занятті з української мови як іноземної. *Актуальні проблеми сучасної вищої медичної освіти в Україні : матеріали навч.-наук. конф.* (м. Полтава, 21 березня 2019 р.). Полтава, 2019. С. 125–128.
4. Лещенко Т.О., Жовнір М.М. Використання електронного сервісу Kahoot під час вивчення предмета «Українська мова як іноземна» у вищому медичному закладі освіти. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф.* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 124–127.
5. Лещенко Т.О. Застосування інноваційних технологій у процесі викладання курсу «Основи психології. Основи педагогіки» у ВДНЗ України «УМСА». *Реалізація Закону України «Про вищу освіту» у вищій медичній та фармацевтичній освіті України : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф.* Тернопіль, 2015. С. 187.
6. Лещенко Т.О., Жовнір М.М. Здоров'я vs. хвороба в контексті словесної репрезентації ціннісної картини світу сучасного лікаря. *Психолінгвістика*. 2018. № 24 (2). С. 163–180.
7. Лещенко Т.О., Юфименко В.Г., Шевченко О.М. Шляхи удосконалення мовної підготовки іноземних студентів. *Актуальні питання суспільно-гуманітарних наук та історії медицини: зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Чернівці, 11-12 жовтня 2018 р.). Чернівці, 2018. С. 111–113.
8. Лещенко Т. О., Шарбенко Т. В., Павленкова О. С., Юфименко В. Г. Окрема технологія опанування науковим стилем української мови в післядипломній освіті стоматологів. *Сучасні технології управління навчальним процесом у вищих медичних навчальних закладах : матеріали навч.-наук. конф.* Полтава, 2014. С. 122–123.
9. Писанко М., Мартиненко О. Moodle як засіб навчання перспективних інтерпретерів на е-курсу з підвищення відкриття на англійській. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2644> (дата звернення: 22.10.2021).
10. Facebook та Instagram в Україні. Цифри і факти – 2020. URL: <https://www.prostr.ua/?kb=facebook-ta-instagram-v-ukrajini-tsyfry-i-fakty-2020> (дата звернення: 22.10.2021).
11. Чаюк Т.А. Онлайн інструменти для оцінювання іноземної компетентності студентів вищих закладів освіти: зарубіжний досвід. *Інформаційні технології і засоби навчання*. 2019. № 5. Т. 73. С. 185–205.
12. Шевченко О.В., Юфименко В.Г. Особливості педагогічного спілкування з іноземними студентами. *Навчання іноземних студентів в Україні: традиції, реалії, перспективи : матеріали Всеукр. наук.-практ. інтернет-конференції*. Полтава : ПДАА, 2015. С. 46–50.
13. Юфименко В.Г. Медична блогідидактика та медіаосвітні технології як новітні чинники розвитку професійної компетентності фахівця. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика : матеріали Всеукр. навч.-наук. конф.* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 269–272.
14. Юфименко В.Г. Соціальні мережі як ефективне середовище комунікації в мовній підготовці іноземних студентів. *Сучасна медична освіта: методологія, теорія, практика: матеріали Всеукр. навч.-наук. конф.* (м. Полтава, 19 березня 2020 р.). Полтава, 2020. С. 272–275.

References:

1. Aslamova, M.V. (2019). Internet-shchodennyky inozemnykh studentiv yak element dyskursu blohosfery [Online diaries of foreign students as an element of blogosphere discourse]. *Vcheni zapysky Tavriiskoho natsionalnoho universytetu imeni V.I. Vernadskoho*, 4, pp. 6–10.
2. Korshun, T. S. (2018). Mozhlyvosti indyvidualizatsii navchannia na onlain-platfornakh [Possibilities of individualization of training on online platforms]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelia*, 2 (16), pp. 301–306.
3. Leshchenko, T.O. Yufymenko, V.H. (2019). Vykorystannia komunikatyvnoho pidkhodu do zasvoiennia stomatolohichnoi terminolohii na zaniatti z ukrainskoi movy yak inozemnoi [Using a communicative approach to learning dental terminology in Ukrainian as a foreign language]. *Aktualni problemy sучasnoi vyshchoi medychnoi osvity v Ukraini : materialy navch.-nauk. konf.*, Poltava, pp. 125–128.
4. Leshchenko, T.O. Zhovnir, M.M. (2020). Vykorystannia elektronnoho servisu Kahoot pid chas vyvchennia predmeta «Ukrainska mova yak inozemna» u vyshchomu medychnomu zakladi osvity [Use of the Kahoot electronic service while studying the subject "Ukrainian as a foreign language" in a higher medical educational institution]. *Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka : materialy Vseukr. navch.-nauk. konf.* Poltava, pp. 124–127.
5. Leshchenko, T.O. (2015). Zastosuvannia innovatsiinykh tekhnolohii u protsesi vykladannia kursu «Osnovy psykholohii. Osnovy pedahohiky» u VDNZ Ukrainy «UMSA» [The use of innovative technologies in the teaching of the course "Fundamentals of Psychology. Fundamentals of pedagogy "in VDNZ of Ukraine" UMSA"]. *Realizatsiia Zakonu Ukrainy «Pro vyshchu osvitu» u vyshchii medychnii ta farmatsevtichnii osviti Ukrainy : materialy Vseukr. navch.-nauk. konf.* Ternopil, p.187.
6. Leshchenko, T.O. Zhovnir, M.M. (2018). Zdorovia vs. khvoroba v konteksti slovesnoi reprezentatsii sinnisnoi kartyny svitu suchasnoho likaria [Health vs. disease in the context of verbal representation of the value picture of the world of the modern doctor]. *Psykholinhvistyka*, 24 (2), pp.163–180.
7. Leshchenko, T.O., Yufymenko, V.H., Shevchenko, O.M. (2018). Shliakhy udoskonalennia movnoi pidhotovky inozemnykh studentiv [Ways to improve the language training of foreign students]. *Aktualni pytannia suspilno-humanitarnykh nauk ta istorii medytsyny : zb. materialiv mizhnar. nauk.-prakt. konf.*, Chernivtsi, pp. 111–113.
8. Leshchenko, T. O., Sharbenko, T. V., Pavlenkova, O. S., Yufymenko, V. H. (2014). Okrema tekhnolohiia opanuvannia naukovym stylem ukrainskoi movy v pisladyplomnii osviti stomatolohiv [Separate technology of mastering the scientific style of the Ukrainian language in postgraduate education of dentists]. *Suchasni tekhnolohii upravlinnia navchalnym protsesom u vyshchykh medychnykh navchalnykh zakladakh : materialy navch.-nauk. konf. z mizhnar. uchastiu*, Poltava, pp. 122–123.
9. Pysanko, M. L. Martynenko, O. Moodle yak zasib navchannia perspektyvnykh interpreteriv na e-kursu z pidvyshchennia vidkryttia na anhliiskii. URL: <https://journal.iitta.gov.ua/index.php/itlt/article/view/2644>.

10. Facebook ta Instagram v Ukraini. Tsyfry i fakty – 2020. URL: <https://www.prostir.ua/?kb=facebook-ta-instagram-v-ukrajini-tsyfry-i-fakty-2020>.

11. Chaiuk, T.A. (2019). Onlain instrumenty dlia otsiniuvannia inshomovnoi kompetentnosti studentiv vyshchych zakladiv osvity: zarubizhnyi dosvid [Online tools for assessing the foreign language competence of students of higher education institutions: foreign experience]. *Informatsiini tekhnologii i zasoby navchannia*, 5, pp. 185–205.

12. 12. Shevchenko, O.V., Yufymenko, V. H. (2015). Osoblyvosti pedahohichnoho spilkuvannia z inozemnyimi studentami [Features of pedagogical communication with foreign students]. *Navchannia inozemnykh studentiv v Ukraini: tradytsii,realii,perspektyvy* : materialy Vseukr. nauk.- prakt. internet-konferentsii, Poltava : PDAA, pp. 46–50.

13. Yufymenko, V.H. (2020). Medychna blohodydaktyka ta mediaosvitni tekhnologii yak novitni chynnyky rozvytku profesiinoi kompetentnosti fakhivtsia [Medical blog didactics and media educational technologies as the latest factors in the development of professional competence of a specialist]. *Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka* : materialy Vseukr. navch.- nauk. konf. Poltava, pp. 269–272.

14. Yufymenko, V.H. (2020). Sotsialni merezhi yak efektyvne seredovyshe komunikatsii v movnii pidhotovtsi inozemnykh studentiv [Social networks as an effective communication environment in the language training of foreign students]. *Suchasna medychna osvita: metodolohiia, teoriia, praktyka*: materialy Vseukr. navch.- nauk. konf. Poltava, pp. 272–275.

Отримано: 3 листопада 2022 р.

Прорецензовано: 11 листопада 2022 р.

Прийнято до друку: 14 листопада 2022 р.

e-mail: lvtet@ukr.net

shutakolessia@ukr.net

DOI: 10.25264/2519-2558-2022-15(83)-108-112

Череповська Т. В., Шутак О. С. Навчання студентів ветеринарної термінології (на прикладі назв хвороб тварин). *Наукові записки Національного університету «Острозька академія»: серія «Філологія»*. Острог : Вид-во НаУОА, 2022. Вип. 15(83). С. 108–112.

УДК: 619:37(37.011)

ORCID 0000-0001-9963-4537

Череповська Тетяна Володимирівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

ORCID 0000-0002-9871-2561

Шутак Олеся Степанівна,

кандидат філологічних наук, доцент,

Львівський національний університет ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького

НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ХВОРОБ ТВАРИН)

Статтю присвячено вивченню англійської професійної термінології у вищих навчальних закладах ветеринарного профілю. Підкреслюється важливість опанування ветеринарної лексики майбутніми спеціалістами для успішної наукової та практичної клінічної діяльності. Стверджується важливість розуміння основних властивостей ветеринарної термінологічної системи. В дослідженні окреслюються основні характеристики ветеринарних термінів. Запропоновано класифікацію назв хвороб тварин як частини спеціальної ветеринарної лексики. Одиниці класифіковано відповідно до ключових слів, які містяться у назві: вказано яскраво виражений симптом або характерна для певної хвороби поведінка інфікованої тварини; згадується уражений орган або тварина, яка найбільш схильна до певного захворювання; зазначено ім'я дослідника, який вперше виявив або описав хворобу, або місце відкриття чи спалаху захворювання; у назві є вказівка на фактори, які сприяють виникненню хвороби. Вказується важливість розуміння основних морфологічних особливостей назв захворювань греко-латинського походження для тих, хто збагачує англійський професійний лексикон. Англійська для ветеринарної медицини розглядається як вид іноземної за професійним спрямуванням і як така, що відповідає її основним вимогам та принципам. Стаття містить приклади вправ для опанування та відпрацювання ветеринарної термінології на позначення захворювань тварин у різних видах мовленнєвої діяльності: читанні, говорінні, слуханні та письмі. Підкреслюється важливість використання сучасних тлумачних та перекладних словників студентами, які вивчають ветеринарну термінологію. Проілюстровано необхідність взаємодії дисципліни «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та інших курсів, зокрема латини та профілюючих предметів.

Ключові слова: спеціальна ветеринарна термінологія; запозичення; назви хвороб тварин; англійська мова за професійним спрямуванням; англійська для ветеринарної медицини; деривативи; комунікативний підхід.

Tetiana Cherepovska,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

Olesia Shutak,

PhD in Philology, associate professor,

Stepan Gzhytskyi National University of Veterinary Medicine and Biotechnologies Lviv

TEACHING STUDENTS VETERINARY TERMINOLOGY (ON THE BASIS OF THE DISEASES OF ANIMALS)

The article is devoted to teaching English at higher veterinary institutions. The importance of mastering veterinary terminology by future specialists for the successful scientific and practical clinical activity is emphasized. The significance of understanding the main peculiarities of the veterinary terminological system is stated. The research outlines the main features of veterinary terms. It represents the classification of the names of animal diseases as a part of specific veterinary terminology. They are classified according to the key words contained in the name: the distinctive symptom stated, the afflicted organ or the susceptible animal mentioned, the name of the researcher or the place of disease outbreak denoted, etc. The importance of understanding the main morphological features of the words of Greek and Latin origin naming the diseases of animals for those enriching professional vocabulary is shown. English for veterinary students is viewed as a part of English for Specific Purposes and as the one that corresponds to its main requirements and principles. The article comprises exercises for mastering veterinary terminology denoting diseases of animals in different types of reading, speaking, listening and writing activities. The importance of using modern comprehensive and translator dictionaries by students studying veterinary terminology is emphasized. The role of co-relation with other university courses is stated and illustrated.

Keywords: special veterinary terms; borrowings; the names of animal diseases; English for Specific Purposes; English for Veterinary Medicine; derivatives; communicative approach.

Постановка проблеми та її зв'язок із важливими науковими завданнями. Ветеринарна термінологія, як і будь-яка інша професійна лексика, має певні особливості. З одного боку, “Ветеринарія”, як галузь знань, споріднена з “Охороною здоров'я”. Звідси величезний прошарок спільних клінічних, анатомічних та фармацевтичних термінів. З іншого боку, лікування тварин має свою специфіку, і, як наслідок, великий об'єм лексичних одиниць, властивих суто цій сфері діяльності. Іншим вагомим аспектом є місце ветеринарної термінології в системах різних мов. Частина лексики була запозичена та адаптована відповідно до фонетичних та граматичних особливостей певної мови, а інша є корінною. Ці та інші аспекти всебічно опрацьовані у працях таких дослідників як Ю. Рожков, М. Дмитрук, С. Амеліна, І. Гопак, О. Сиротін, І. Вакулик,

Н. Мельник, Л. Козуб, О. Пилипенко, В. Antia, D. Christenson, J. Coates, J. Romich, E. Boden, A. Andrews, V. Studdert, C. Gay, K. Hinchcliff; укладено тлумачні та перекладні словники ветеринарної термінології. Водночас бракує досліджень, які узагальнюють деякі ключові аспекти, розуміння яких важливе для успішного опанування професійної лексики студентами, як от семантична класифікація спеціальної ветеринарної термінології, розуміння морфології та сформованість у студентів навичок користування лексикографічними та довідниковими джерелами. **Актуальним** залишається питання методики навчання, адже недостатньо праць, присвячених практичним питанням викладання англійської мови за професійним спрямуванням у вищих навчальних закладах ветеринарного профілю. Наша стаття спрямована на вирішення згаданих вище проблем.

Отже, **метою** нашого дослідження є узагальнення та систематизація основних властивостей ветеринарної термінології, зокрема назв хвороб тварин англійською мовою, а також окреслення деяких методів навчання цієї лексики в межах курсу «Іноземна мова за професійним спрямуванням» та прийомів її закріплення у комплексі лексично-граматичних вправ. Для досягнення цієї мети ми застосовували загальнонаукові **методи** аналізу та синтезу, узагальнення та систематизації, а також метод лінгвістичного спостереження, зіставний, структурний та описовий методи.

Виклад основного матеріалу дослідження. Навчання професійної англійської мови (English for Specific Purposes (ESP)) має велике значення в усіх сферах освіти. Проблему методології вивчали такі дослідники як К. Кусько, Л. Лучкіна, І. Власюк, О. Миколюк, І. Потенко, О. Сиротін, Т. Dudley-Evans, А. М. Johns, D. Douglas, Т. Hutchinson, А. Waters, В. Paltridge, S. Starfield, М. Bracaj, А. Dudzik. Вслід за Томом Хатчінсоном та Аланом Вотерсом, під терміном ESP ми розуміємо такий підхід до викладання, за якого зміст та методи навчання ґрунтуються на усвідомленні причини, з якої вивчається мова: "an approach to language teaching in which all decisions as to content and method are based on the learners' reason for learning" (Hutchinson, Waters, 1983: 19). Це твердження цілком справедливе для тих, хто вивчає англійську для ветеринарної галузі. Знання з іноземної мови, отримані на заняттях у закладах такого профілю, повинні відповідати майбутнім професійним потребам: здатності аналізувати наукову інформацію, вмінню спілкуватись з іноземними колегами з метою обміну та збагачення професійним досвідом. Це, з одного боку, вимагає високого рівня загальної мовленнєвої компетентності, а, з іншого, опанування професійної термінології та граматичних структур, властивих науковому стилю. Для досягнення цієї мети необхідно забезпечити студентів комплексом лексико-граматичних завдань, необхідних для успішного засвоєння спеціальної лексики, а також для відпрацювання вивченої термінології у різних видах мовленнєвої діяльності: читанні, письмі, говорінні та аудіюванні. У роботі застосовуємо комунікативний підхід з елементами методу читання, адже робота з текстом є невід'ємною частиною роботи майбутнього науковця.

Хоча навчання англійської професійної лексики відповідає загальним принципам роботи з вокабуляром (Dudley-Evans, 1998: 85), необхідно брати до уваги специфіку певної термінології. Ветеринарні терміни є численними та різноманітними. Такими ж є тлумачення цього поняття. За Ю. Рожковим, під ветеринарною термінологією ми розуміємо сукупність найменувань, що позначають поняття ветеринарії як науки, і спеціальних номенклатурних найменувань ветеринарної медицини як сфери професійної діяльності (Рожков, 2021: 91).

Слова, які належать до ветеринарної термінології, можна класифікувати у різні способи відповідно до різних аспектів: 1) походження; 2) структура; 3) семантика. Обізнаність студентів з цими загальними особливостями полегшить засвоєння та активне застосування спеціальних термінів у мовній практиці.

Важливо наголосити, що основний корпус ветеринарних лексичних одиниць представлений запозиченими грецькими та латинськими термінами, адаптованими до фонетичних особливостей англійської мови. Деякі назви хвороб, як от *cancer* (рак), відомі з часів Гіппократа та є спільними як для гуманної, так і ветеринарної медицини. Бурхливий розвиток медичної та ветеринарної науки у другій половині XIX століття призвів до появи неокласицизмів, тобто термінів, утворених за допомогою грецьких та латинських дериваційних елементів. В англійській мові з'явилися також французькі запозичення, що пов'язано із значним внеском французьких дослідників у розвиток ветеринарної справи. З часом, виникає все більше ветеринарних термінів англійського походження. Подальші успіхи у цій сфері збагатили англійську професійну лексику як запозиченими, так і власними термінами (Цвид-Гром, Марчук, Рейда, Івлева, 2021: 227).

Спеціальна (суто ветеринарна) та неспеціальна (спільна з гуманною медициною) ветеринарна термінологія складається з клінічних (наприклад *auscultation, blood transfusion, palpation*), анатомічних (*cardiovascular system, intestine, muscles*) та фармацевтичних (*antibiotics, antiseptic, lotion*) одиниць. Оскільки терміни, спільні для гуманної та ветеринарної медицини, були ґрунтовно досліджені у науковій літературі, ми зосередимо нашу увагу на спеціальній клінічній ветеринарній лексиці, зокрема на назвах хвороб тварин англійською мовою, наприклад, *African horse sickness, African swine fever, bluetongue, foot-and-mouth disease, lumpy skin disease, Newcastle disease, peste des petits ruminants, porcine epidemic diarrhea, Rift Valley fever, rinderpest, sheep pox*. На думку Ю. Рожкова, лексичні одиниці, що позначають назви хвороб та процеси й методи лікування, є найбільш частотними у спеціальній ветеринарній лексиці, що пов'язано з науковим прогресом у ветеринарній медицині, появою нових методів діагностики й лікування, приладів та інструментів медичного призначення, нових галузей ветеринарії (Рожков, 2021: 91).

Важливо сформулювати у студентів вміння працювати зі словниковою та довідниковою літературою. Сучасні тлумачні словники ветеринарної лексики (Boden, Andrews, 2015), (Christenson, 2020), (Studdert, Gay, Blood, 2012), довідники (Breed, 2019), (Colville, Berryhill, 2007) та електронні ресурси не лише дають вичерпну інформацію про певне поняття, але й тренують навички читання та розуміння іншомовної фахової літератури. Групування ветеринарної лексики полегшує її запам'ятовування студентами. Пропонуємо таку структурно-семантичну класифікацію англійських назв хвороб тварин:

І. Назви, які вказують на яскраво виражений симптом: *blackhead* – захворювання молодняка домашніх та диких птахів, яке характеризується, зокрема, потемнінням шкіри голови; *blue ear disease* – посинінням вух; *bluetongue* – цианозом язика; *flat-puppy syndrome* – вродженою деформацією тіла цуценяти; *greasy heel* – клейкими виділеннями та набряком шкіри навколо копита худоби; *greasy pig disease* – запаленням шкіри свиней та ексудативними виділеннями; *lumpy skin disease* – характерними вузликотими набряками підшкірної клітковини; *milk-drop syndrome* – раптовим зниженням надоїв; *wet tail disease* – діареєю хом'яків; *white muscle disease* – білими бляшками на серцевому м'язі; *white spot disease* – плямками

паразитарного походження на тілі риб; *wooden tongue* – набряком язика. Хворобу кажанів *white nose* визначають за характерним побілінням ділянки навколо носа; *cold cow syndrome* – за холодним на дотик тілом попри нормальну температуру; *European brown hare syndrome* – за потемнінням печінки кролів та зайців.

2. Назви можуть вказувати на характерну ходу або поведінку ураженої тварини: *alien paw syndrome in dogs* – тварина не здатна контролювати кінцівку; *crazy chick disease* – хворі курчата не можуть ходити, падають на бік або стоять, тримаючи голову між лапами; *depluming scabies* – уражені птахи висмикують у себе пір'я; *kangaroo gait* – передні кінцівки овець слабнуть, через що навантаження припадає на задні ноги, а звідси хода, подібна до кенгуру; *mad dog disease, mad cow disease* – тварина, хвора на сказ, поводить себе агресивно; *sleepy foal disease* – активні лошата несподівано лягають та засинають на деякий час, що не властиво здоровому молодняку; *wobbler syndrome* (від англ. “wobbly”) – хворі тварини мають хитку ходу; *wool eating syndrome in sheep* – вівці поїдають шерсть одна одної.

3. Часто назви хвороб тварин містять назву ураженого органа: *bacterial gill disease, fistulous withers, joint ill, navel ill, etc.*

4. Назви вказують на тварину або групу тварин, схильних до захворювання: *bovine tuberculosis, caprine arthritis encephalitis, contagious equine metritis, copper deficiency in ruminants, cowpox, duck plague, ehrlichiosis in dogs, enzootic pneumonia in calves, feline stomatitis, falcon disease, fowl cholera, goat pox, goose viral hepatitis, goose influenza, grouse disease, monkey pox, myodystrophy of lambs, omphalitis of birds, porcine stress syndrome, quail bronchitis, rabbit haemorrhagic disease, rabbitpox, sheep fever, swine dysentery, turkey coryza*. Нерідко у таких назвах присутнє позначення збудника: *chicken anemia virus, mouse hepatitis virus, rabbit calicivirus disease*.

5. Назви хвороб часто мають греко-латинське походження із назвою збудника та властивими деривативними елементами **-osis**; **-eosis**; **-iasis**; **-itis**: *besnoitiosis* (від назви збудника *Besnoitia*), *bunostomiasis* (від *Bunostomum*), *eimeriosis* (від *Eimeria*), *laminitis* (від *Laminae*), *lerneosis* (від *Lernaea*), *megabacteriosis* (від *Megabacteria*), *pullorosis* (від *Salmonella pullorum*).

6. У назві є вказівка на фактори, які сприяють виникненню захворювання. Серед них – середовище існування: *barn itch* (кліщове захворювання, характерне для стійлових тварин), *kennel lameness* (ревматизм, що розвивається через тривале перебування у вологості), *moss-ill* (гіпокальціємія гірських овець, спричинена харчуванням мохом, бідним на кальцій). У назвах також часто вказуються чинники, які спричинили отруєння: *clover disease, digitalis poisoning, grass sickness, laruel poisoning, marsh marigold poisoning, meadow-saffron poisoning*. У назвах інших хвороб опосередковано вказано на погодні умови, які сприяють їхньому виникненню: *mud fever* (хвороба коней восени та взимку), *snow blindness in sheep* (стан очей тварин, спричинений холодними вітрами); на вік чутливих тварин (juvenile cellulitis); обтяжуючі фактори перебігу вагітності старших тварин (twin lamb disease); механізм зараження: hoof-and-mouth disease.

7. Назви хвороб часто містять прізвища дослідників: *Aujeszky's disease, Derzsy's disease, Glasser's disease, Gumboro disease, Johne's disease, Key-Gaskell syndrome, Marek's disease, Tyzzer's disease*. Необхідно звертати увагу студентів на правильну вимову власних іменників та, відповідно, переклад українською мовою, який здійснюється у формі родового відмінка: хвороба Ауескі, хвороба Держі, хвороба Глессера, хвороба Гамборо, хвороба Йони, синдром Кея-Гаскелла, хвороба Марека, хвороба Тиззера. Зазвичай такі назви мають відповідники: *Aujeszky's disease – pseudorabies, Gumboro disease – infectious bursitis, Johne's disease – paratuberculous enteritis, Key-Gaskell syndrome – feline dysautonomia or dysautonomia in cats, Marek's disease – gallid herpesvirus*. Деколи, задля зручності, хвороби позначаються аббревіатурами: *Derzsy's disease – DD, infectious bursal disease – IBD*, і т.д. Важливо, щоб студенти засвоїли усі можливі найменування кожного захворювання, для цього на заняттях використовуємо комплекс лексичних вправ, як от заповнення таблиць (“filling in the table”), добір відповідників (“matching”), завершення речень (“completing the sentences”), альтернативний вибір (“multiple choice”), а також групування лексичних одиниць за певною ознакою («хвороби, які уражають свиней») (*Aujeszky's disease, Glasser's disease*), «хвороби птахів» (*Derzsy's disease, Gumboro disease, Marek's disease*), «хвороби ВРХ» (*Johne's disease*), «хвороби котів» (*Key-Gaskell syndrome*), «хвороби гризунів» (*Tyzzer's disease*). Такі групи зручно представляти схематично (“bubbles”, “grills”, “schemes”).

8. У назві хвороби може бути позначена місцевість, з якою пов'язане її відкриття або спалах. Часто студенти плутають деякі одиниці цієї та попередньої підгрупи, помилково вважаючи, наприклад, гарячку Ласса та хворобу Лайма такими, які названі на честь їхніх дослідників. Проте, гостре висококонтагіозне зоонозне захворювання гарячка Ласса (*Lassa fever* або *Lassa hemorrhagic fever*) отримало своє найменування за назвою міста у північно-західній Нігерії, де його вперше виокремили внаслідок сильного спалаху. Назва загальновідомої хвороби Лайма (*Lyme disease* або *Lyme borreliosis*) походить від назви американського містечка Олд-Лайм у штаті Коннектикут, де у 1975 році вперше вдалося виявити цю недугу. Заразна хвороба птахів, відома як псевдочума, або хвороба Ньюкасла (*virulent Newcastle disease*), була ідентифікована в Англії (Newcastle-уон-Тyne) у 1927 році. Назва хвороби великої рогатої худоби *Ondiri disease (bovine petechial fever)* пов'язана за однойменною місцевістю у Кенії, *Rift Valley fever* – з назвою Великої Рифтової долини (Great Rift Valley) у тій же країні, а *Tzaneen disease (East Coast fever, theileriosis)* з містом Цанен у ПАР. Як бачимо, окремі хвороби мають подвійні та потрійні назви, а подекуди й аббревіатурні скорочення. Деколи, такі назви ще й вказують на тварин, які схильні до цього захворювання: *African swine fever, Eastern (Western) equine encephalomyelitis, Nairobi sheep disease, Peruvian horse sickness*. До цієї ж групи можна віднести і назву хвороби овець *border disease*. Хоча у назві немає власних географічних назв, проте є опосередкована вказівка на певну прикордонну територію (лексема *border*). Дійсно, захворювання вперше виявили у суміжних районах Англії та Уельсу. *Getah virus*, або арбовірус, що переноситься комарами з роду *Alphavirus*, також непрямо вказує на місцевість, адже *getah* в перекладі з малайської означає «каучук», а вірус був вперше ізольований саме біля каучукових плантацій в Малайзії.

Як бачимо, наведена класифікація є умовною, адже можна виокремити велику кількість подібних груп за іншими семантичними або структурними ознаками. Крім того, часто одне і те ж захворювання має дві чи декілька назв: *wooden tongue – actinobacillosis; Texas cattle fever – American red-water fever – piroplasmosis – babesiosis*. До того ж, в одній назві може міститися декілька лексем, тому її можна віднести одночасно до двох та більше груп: *porcine reproductive and respiratory*

syndrome virus. Тому, у роботі зі студентами практикуємо завдання самостійно класифікувати назви захворювань за певними ознаками та обґрунтувати свій вибір, спираючись на знання, здобуті з «Історії ветеринарної медицини», «Анатомії та фізіології тварин», курсів «Інфекційні / неінфекційні захворювання», а також з довідникової літератури.

Робота з перекладними словниками (Вакулик, Балалаєва, Гриценко, 2011), (Пономар, Боньковська, Боньковський, 2011) є невід'ємною частиною роботи з текстом наукового спрямування, адже не завжди можна застосувати прямий переклад того чи іншого терміна (*mad dog disease* – сказ; *hoof-and-mouth disease* – ящур). Водночас, крім українсько-англійських та англо-українських словників варто користуватись і латинськими довідниками, адже велику частину спеціальної та неспеціальної ветеринарної термінології становлять греко-латинські деривативи. І. В. Карбовнік у своєму дослідженні узагальнює такі словотворчі елементи грецького походження, що позначають назви патологічних змін органів і тканин, терапевтичні прийоми: -algesia/больове відчуття; -algia/біль без органічних змін; -ectasia/розширення, розтягнення; -lysis/розпад; -malacia/розм'якшення; -odynia/біль; -pathia/захворювання; -plegia/параліч, удар; -ptosis/опущення органа; -rrhagia/кровотеча; -rrhoea/течія, сильне виділення; -sclerosis/затвердіння, ущільнення тканин чи органів; -stenosis/звуження; -therapia/лікування; onc-/пухлина; carcin-/рак, ракова пухлина; -mucōsis/грибкове захворювання; -necrōsis/змертвіння; -rrhexis/розрив; -schīsis/розщеплення; -stāsis/застій фізіологічних рідин в органах (Карбовнік, 2018: 164). На заняттях обов'язково звертаємо увагу студентів на ці дериваційні елементи та на особливості їхньої вимови англійською мовою. Звідси випливає необхідність вивчення ветеринарної термінології в комплексі з навчальною дисципліною «Латинська мова».

Важливим аспектом успішного опанування ветеринарної термінології є також правильно підібрані тексти, адже найважливішим у вивченні термінів є контекст. Просте заучування слів не сприятиме вільному володінню мовою. Д. Крістенсон вказує: “Context is everything... Medical terms must be read, spoken, and used in context (Christenson, 2020: 9)”. Дослідник наголошує також на повторенні та активізації вивченої лексики у різних видах мовленнєвої діяльності: “Repetition and practice in all aspects of the language makes you fluent (Christenson, 2020: 9)”.

Так, працюючи над текстом “Diseases of Animals. Channels of Infection”, ми пропонуємо студентам різноманітні види завдань: 1) “speaking before reading”: обговорюємо, які захворювання відомі студентам (“brainstorm activity”), на які групи можна їх поділити (інфекційні / неінфекційні, антропонози / зоонози / зооантропонози); 2) “scanning”: студентам необхідно прочитати текст та виписати усі згадані в тексті захворювання, знайти український відповідник для кожного за допомогою перекладного словника; проаналізувати походження терміна та вказати на наявні дериваційні елементи; 3) “detailed reading”: прочитати текст ще раз, класифікувати захворювання в різний спосіб (відповідно до ураженого органа чи системи органів, згідно з причиною виникнення, шляхами розповсюдження і т.д.); відповісти на питання; визначити правильні та неправильні твердження; знайти в тексті терміни за наведеними дефініціями; 4) “listening”: прослухати продовження тексту та заповнити пропуски в реченнях; вибрати правильну відповідь (“multiple choice”); 5) “speaking after reading and listening”: узагальнити текст, підготувати розповідь за планом; обґрунтувати важливість захисту здоров'я тварин; 6) “report writing”: написати невелику доповідь про один із шляхів розповсюдження інфекції з використанням вивчених слів.

Висновки дослідження та перспективи подальших розвідок. Викладання англійської для ветеринарної медицини, як і будь-якої іншої галузі, вимагає розуміння термінологічної системи. Ветеринарна лексика різноманітна за походженням, структурою та семантикою. Пояснення основних властивостей спеціальних термінів, зокрема структури та семантики назв хвороб тварин англійською мовою, та їхнє всебічне відпрацювання у поєднанні різних видів мовленнєвої діяльності (як от письмо, слухання, читання та говоріння) забезпечує кращі результати, ніж вивчення мовних одиниць поза контекстом. Самостійна робота студентів з тлумачними та перекладними словниками та викладання англійської мови за професійним спрямуванням у тісному взаємозв'язку з іншими дисциплінами забезпечують успішне засвоєння студентами ветеринарної термінології.

Література:

1. Карбовнік І. В. Латинська клінічна ветеринарна термінологія: словотворчі, лексико-семантичні та синтаксичні аспекти. *Науковий вісник ЛНУВМБ імені С.З. Гжицького*. Львів, 2018. Т. 20, № 86. С. 161–166.
2. Рожков Ю. Г. З історії становлення і формування англійської ветеринарної термінології. *Міжнародний філологічний часопис*. 2021. Vol. 12, № 3. С. 90–97.
3. Цвид-Гром О. П., Марчук В. В., Рейда О. А., Івлева К. С. Особливості формування термінологічного поля «Хвороби тварин» в англійській мові. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Випуск 18. С. 225–228.
4. Dudley-Evans T. *Developments in English for Specific Purposes. A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1998. 301 p.
5. Hutchinson T., Waters A. *English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press, 1987. 183 p.
6. Podoliak M. The Comparative Analysis of Face-To-Face, Distant, and Blended Learning in English Language Teaching. *Register Journal*, 2022. 15(1). P. 42–63.

Словники та довідкова література:

7. Вакулик І. І., Балалаєва О. Ю., Гриценко С. П. Латинсько-українсько-російсько-англійський словник ветеринарно-медичних термінів. Київ: Фітосоціоцентр, 2011. 675 с.
8. Пономар С. І., Боньковська С. Г., Боньковський О. А. Словник паразитологічних ветеринарних термінів українською, російською, англійською та латинською мовами / за ред. С. І. Пономаря. Київ: Аграрна освіта, 2011. 160 с.
9. Boden E., Andrews A. *Black's Veterinary Dictionary*. London: Bloomsbury, 2015. 514 p.
10. Breed A. C. *Emergency Animal Diseases: A Field Guide for Australian Veterinarians*. Canberra: Commonwealth of Australia, 2019. 262 p.
11. Christenson D. E. *Veterinary Medical Terminology*. 3rd Edition. Michigan: Michigan State University, 2020. 1183 p.
12. Colville J. L., Berryhill D. L. *Handbook of Zoonoses. Identification and Prevention*. Missouri: Mosby Elsevier, 2007. 245 p.
13. Studdert V. P., Gay C. C., Blood D. C. *Saunders Comprehensive Veterinary Dictionary*. 4th Edition. London: Elsevier Ltd., 2012. 508 с.

Електронні ресурси:

14. Epizone. Animal Diseases: веб-сайт. URL: <https://www.epizone-eu.net/en/Home/Animal-diseases.htm> (дата звернення 03.08.2022).

15. Whonamedit. A dictionary of medical eponyms: веб-сайт. URL: <http://www.whonamedit.com/synd.cfm/2937.html> (дата звернення 03.08.2022).

References:

1. Karbovnik, I. V. (2018). Latynska klinichna veterynarna terminolohiia: slovotvorchi, leksyko-semantychni ta syntaksychni aspekty [Latin Clinical Veterinary Terminology: derivative, lexico-semantic and syntactic aspects]. *Naukovyi visnyk LNUVMB imeni S. Z. Gzhytskoho [Scientific bulletin of Stephan Gzhytskyi NUVMB Lviv]*, 20(86). 161-166 (in Ukrainian).
2. Rozhkov, Yu. H. (2021). Z istorii stanovlennia i formuvannia anhliiskoi veterynarnoi terminolohii [From the History of Formation and Development of English Veterinary Terminology]. *Mizhnarodnyi filolohichnyi chasopys [International Philological Journal]*, 12(3). 90-97 (in Ukrainian).
3. Tsvyd-Hrom, O. P., Marchuk, V. V., Reida, O. A., Ivlieva, K. S. (2021). Osoblyvosti formuvannia terminolohichnoho polia «Khvoroby tvaryn» v anhliiskii movi [The Peculiarities of the Formation of the Terminological Field “Animals’ Diseases” in English Language]. *Zakarpatski filolohichni studii [Transcarpathian Philological Studies]*, 18. 225-228 (in Ukrainian).
4. Dudley-Evans, T. (1998). *Developments in English for Specific Purposes. A Multi-Disciplinary Approach*. Cambridge: Cambridge University Press.
5. Hutchinson, T., Waters, A. (1987). *English for Specific Purposes: A Learning-Centered Approach*. Cambridge: Cambridge University Press. 183 p.
6. Podoliak, M. (2022). The Comparative Analysis of Face-To-Face, Distant, and Blended Learning in English Language Teaching. *Register Journal*, 15(1). 42-63.

Dictionaries and reference books:

7. Vakulyk, I. I., Balalaieva, O. Yu., Hrytsenko, S. P. (2021). *Latynsko-ukrainsko-rosiisko-anhliiskyi slovnyk veterynarno-medychnykh terminiv. [Latin-Ukrainian-Russian-English Dictionary of Veterinary-Medical Terms]*. Kyiv: Fitosotsiotsentr.
8. Ponomar, S. I., Bonkovska, S. H., Bonkovskyyi, O. A. (2011). *Slovyk parazytolohichnykh veterynarnykh terminiv ukrainskoiu, rosiiskoiu, anhliiskoiu ta latynskoiu movamy / za red. S. I. Ponomar. [Dictionary of Parasitological Veterinary Terms in Ukrainian, Russian, English and Latin / ed. by S. I. Ponomar]*. Kyiv: Ahrarna osvita.
9. Boden, E., Andrews, A. (2015). *Black's Veterinary Dictionary*. London: Bloomsbury.
10. Breed, A. C. (2019). *Emergency Animal Diseases: A Field Guide for Australian Veterinarians*. Canberra: Commonwealth of Australia.
11. Christenson, D. E. (2020). *Veterinary Medical Terminology*. 3rd Edition. Michigan: Michigan State University.
12. Colville, J. L., Berryhill, D. L. (2007). *Handbook of Zoonoses. Identification and Prevention*. Missouri: Mosby Elsevier.
13. Studdert, V. P., Gay, C. C., Blood, D. C. (2012). *Saunders Comprehensive Veterinary Dictionary*. 4th Edition. London: Elsevier Ltd.

Electronic resources:

14. Epizone. *Animal Disease* [Virtual Resource]. Retrieved from <https://www.epizone-eu.net/en/Home/Animal-diseases.htm>
15. Whonamedit. *A dictionary of medical eponyms* [Virtual Resource]. Retrieved from <http://www.whonamedit.com/synd.cfm/2937.html>

ЗМІСТ

ЛІНГВОДИДАКТИКА ТА СОЦІОЛІНГВІСТИКА

<i>Кучик Галина Богданівна</i> ІНФОРМАЦІЙНІ МАНІПУЛЯЦІЇ В МЕДІАПРОСТОРІ ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ КОМУНІКАЦІЇ	3
<i>Новоселецька Світлана Володимирівна, Івченко-Чехолка Юлія Вікторівна</i> КОЛЬОРОВІ ІДІОМИ В ЛІНГВОКУЛЬТУРНОМУ РОЗУМІННІ ІМПЛІЦИТНОГО ЗНАЧЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ ТА УКРАЇНСЬКІЙ МОВАХ	7
<i>Одарчук Наталія Андріївна, Мірончук Тетяна Андріївна</i> СЕМАНТИКА ІНСПІРАЦІЙНИХ ПРОМОВ ТА ЇХНІЙ КОМУНІКАТИВНО-ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ (НА ПРИКЛАДІ ВИСТУПІВ ПРИНЦА ГАРРІ НА ІГРАХ НЕСКОРЕНИХ)	11

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА ТА ПРАГМАТИКА

<i>Кондрук Аліна Юрївна, Коляда Еліна Калениківна</i> СТРАТЕГІЇ ПЕРСУАЗИВНОСТІ В НЕЦИРОМУ ДИСКУРСІ	17
<i>Мусійчук Тетяна Ігорівна, Коляда Еліна Калениківна</i> АРГУМЕНТОВАНІСТЬ ВИСЛОВЛЕНЬ ОБУРЕННЯ	21
<i>Ніжнік Людмила Іванівна</i> ЕПІСТЕМІЧНІСТЬ СЛІВ НА ПОЗНАЧЕННЯ ВПЕВНЕНОСТІ / НЕВПЕВНЕНОСТІ	25

ПРОБЛЕМИ ЛІНГВІСТИКИ ТЕКСТУ ТА ДИСКУРСУ

<i>Гурбанська Світлана Олександрівна</i> ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ СТІЙКИХ ВИСЛОВЛЮВАНЬ У СТРУКТУРІ ПОСТМОДЕРНІСТСЬКИХ ХУДОЖНИХ ТЕКСТІВ НА ПРИКЛАДІ ТВОРЧОСТІ АНДЖЕЛИ КАРТЕР	30
<i>Dunaievska Olha, Stupenko Maria, Levchenko Zinayida</i> NON-VIOLENT UKRAINISATION: MODERN FREEDOM WEARS YELLOW-AND-BLUE	34
<i>Єфименко Вікторія Антонівна</i> ЖАНРОВІ ХАРАКТЕРИСТИКИ КОМІКСІВ, ЯКІ Є ТРАНСФОРМОВАНИМИ ВАРІАНТАМИ КЛАСИЧНИХ ТВОРІВ	40
<i>Kozlovska Ganna</i> PRAGMATIC FUNCTIONS OF REPETITIONS IN NEWSPAPER INFORMATIONAL TEXTS	44
<i>Лобачова Ірина Миколаївна, Помірча Світлана Вікторівна, Хвацевська Ольга Олександрівна</i> МОРАЛЬНО-ЕТИЧНЕ ВИХОВАННЯ В ГЕНДЕРНОМУ АСПЕКТІ ЯК ХАРАКТЕРНА РИСА ІДІОСТИЛЮ В. НЕСТАЙКА	47
<i>Труба Ганна Миколаївна</i> КАТЕГОРІЯ СТАНОВОСТІ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЛІНГВІСТИЧНОГО ВИРАЖЕННЯ ОСВІТЯНСЬКОГО МЕРЕЖЕВОГО ДИСКУРСУ	52
<i>Циганок Ольга Михайлівна, Галаган Валентина Ярославівна</i> РЕЛІГІЙНІ ВІРШІ У ПІДРУЧНИКУ З ВІРШУВАННЯ КІЄВО-МОГИЛЯНСЬКОЇ АКАДЕМІЇ «FONS CASTALIIUS» [КАСТАЛІЙСЬКЕ ДЖЕРЕЛО] (1685)	56

ФОНЕТИЧНА, ЛЕКСИЧНА ТА ГРАМАТИЧНА СИСТЕМИ МОВИ ТА МЕТОДИ ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

<i>Борзенко Олександра Павлівна</i> СИСТЕМНО-СТРУКТУРНА ОРГАНІЗАЦІЯ МОВИ	62
<i>Дерба Світлана Миколаївна</i> ТЕРМІНОЛОГІЯ ДИПЛОМАТИЧНИХ ДОКУМЕНТІВ	66
<i>Сольська Тетяна Миколаївна, Боровська Олена Олексіївна</i> ЛАБІОДЕНТАЛЬНА ТА АЛЬВЕОЛЯРНА ДЗВІНКІ ЩІЛИННІ: ТЕНДЕНЦІЇ ВИМОВИ В НАЦІОНАЛЬНИХ ВАРІАНТАХ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ	69

СТИЛІСТИКА ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТЕКСТУ

<i>Гудкова Наталія Миколаївна</i> ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ДОГОВОРІВ І КОНТРАКТІВ: ЛЕКСИКО-ГРАМАТИЧНИЙ АСПЕКТ	74
<i>Іванова Андріана Олександрівна, Глюдзик Юлія Вікторівна</i> ЖАНР ХОРРОР У ЕМОТИВНОМУ РОЗРІВІ: ПЕРЕКЛАДАЦЬКА СКЛАДОВА	79
<i>Лисюк Богдана Олександрівна, Гаман Ірина Анатоліївна</i> ТЕМАТИЧНА СТРУКТУРА ТЕКСТІВ ІНТЕРНЕТ-МЕДІА ПРО ВАКЦИНАЦІЮ	84

МОВА В ДІАЛОЗІ КУЛЬТУР

<i>Лутай Наталія Вікторівна, Бесараб Тетяна Петрівна</i> ВИКОРИСТАННЯ АВТЕНТИЧНИХ МАТЕРІАЛІВ ЯК ЗАСІБ МІЖКУЛЬТУРНОЇ КОМПІТЕНЦІЇ СТУДЕНТІВ	88
--	----

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

<i>Antonyuk Halyna, Chernysh Lilia, Koshlan Maria</i> DIDACTIC PRINCIPLES OF IMPLEMENTATION OF DIGITAL TOOLS IN THE PROCESS OF LEARNING GERMAN AS A SECOND FOREIGN LANGUAGE	92
---	----

ПРОФЕСІЙНА ІНШОМОВНА ПІДГОТОВКА В ПРОЦЕСІ МІЖКУЛЬТУРНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

<i>Didenko Maria, Sybirko Oksana</i> DEVELOPING INTERCULTURAL COMPETENCE OF FUTURE NAVIGATORS AS A BACKGROUND OF EFFECTIVE INTERCULTURAL COMMUNICATION	97
<i>Сікорська Вікторія Юрївна</i> МЕДІАОСВІТНІ ТЕХНОЛОГІЇ У КОНТЕКСТІ СУЧАСНИХ ВИМОГ ДО МОВНОЇ ПІДГОТОВКИ ІНОЗЕМНИХ СТУДЕНТІВ У ВИШАХ УКРАЇНИ	102
<i>Череповська Тетяна Володимирівна, Шутак Олеся Степанівна</i> НАВЧАННЯ СТУДЕНТІВ ВЕТЕРИНАРНОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА ПРИКЛАДІ НАЗВ ХВОРОБ ТВАРИН)	108

Наукове видання

**Наукові записки
Національного університету «Острозька академія»:
серія «Філологія»**

Науковий журнал (щоквартальник)

Випуск 14(82)

Головний редактор *А. М. Архангельська*
Відповідальний редактор *І. В. Ковальчук*
Укладачі: *І. В. Ковальчук, Л. М. Коцюк*
Відповідальний секретар *М. А. Попчук*
Комп'ютерна верстка *Н. О. Крушинської*
Художнє оформлення обкладинки *К. О. Олексійчук*

*За достовірність наведених фактичних даних, цитат,
власних імен, географічних назв та інших відомостей
відповідають автори.*

Формат 60x84/8. Ум. друк. арк. 13,48. Наклад 100 прим. Зам. № 30–22.
Папір офсетний. Друк цифровий. Гарнітура «Times New Roman».

Оригінал-макет виготовлено у видавництві
Національного університету «Острозька академія»,
Україна, 35800, Рівненська обл., м. Острог, вул. Семінарська, 2.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи РВ № 1 від 8 серпня 2000 року.

Виготовлено ФОП Свинарчук М. В.
Тел. (+38068) 68 35 800, e-mail: 35800@ukr.net.